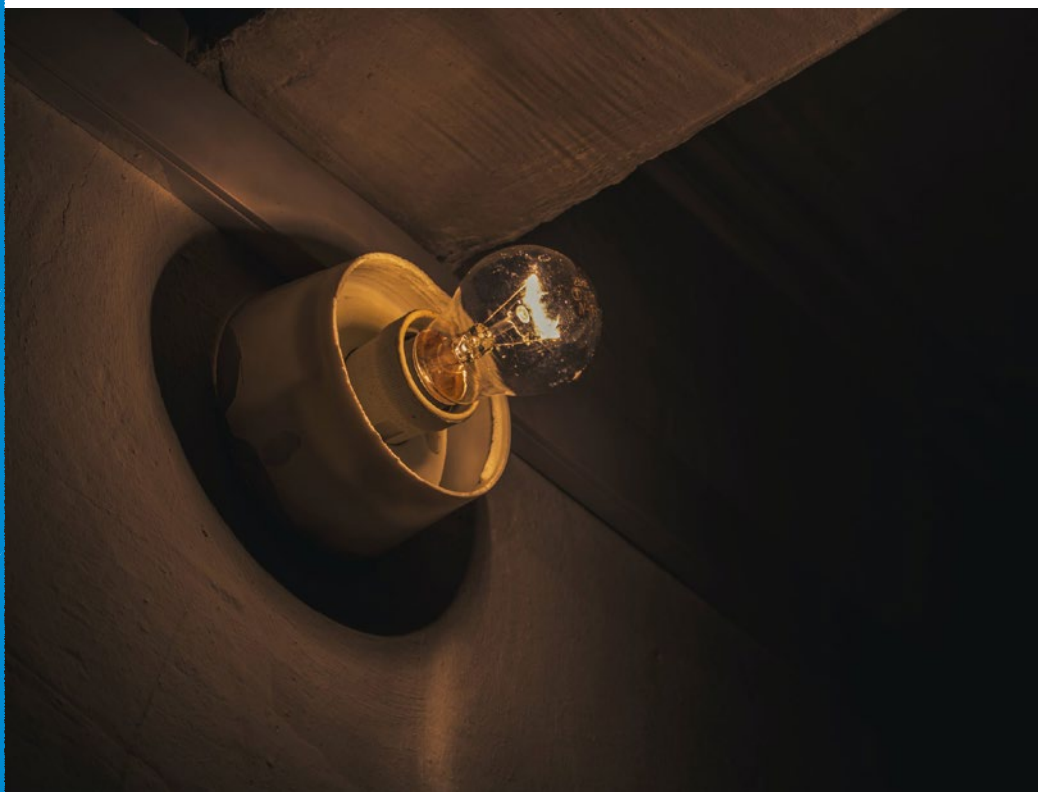

Ubóstwo energetyczne w województwie łódzkim Raport z badania

Ubóstwo energetyczne w województwie łódzkim

Raport z badania

Badanie naukowe zrealizowane przez konsorcjum firm Danae Sp. z o.o. oraz Fundację Naukową Instytut Badań Strukturalnych na zlecenie Regionalnego Centrum Polityki Społecznej w Łodzi

Łódź 2020

Publikacja została opracowana w ramach projektu „Plan Realizacji Działań w ramach PT RPO WŁ na lata 2014-2020 na rok 2020”, podprojektu pn. „Funkcjonowanie regionalnych obserwatoriów terytorialnych”, współfinansowanego przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020, Osi priorytetowej XII Pomoc Techniczna, Działania XII.2 System realizacji.

Raport końcowy z realizacji umowy nr 12/RPOPT.ROIS/2019 na świadczenie usługi wykonania prac naukowo-badawczych celem przeprowadzenia badania naukowego pn. Ubóstwo energetyczne w województwie łódzkim.

Praca zbiorowa

Autorzy raportu:

Jakub Sokołowski, Jan Frankowski (Instytut Badań Strukturalnych)

Nadzór merytoryczny nad badaniem:

Piotr Lewandowski, Iga Magda, Maciej Sokołowski

Realizacja badania:

Anna Łubińska, Jan Wałaszek, Jarosław Szczepański (Danae)
Jakub Sokołowski, Jan Frankowski,
Piotr Lewandowski (Instytut Badań Strukturalnych)

Autor koncepcji i narzędzi badawczych:

Dominik Owczarek
(Instytut Spraw Publicznych)

Zespół badawczy po stronie Zamawiającego:

Anna Bujwicka
Marta Beczkowska
Magdalena Błaszczyk
Kamila Brzezińska-Krakowiak
Maciej Tomczak
Edyta Żmurkow-Poteralska

Grupa robocza ds. ubóstwa energetycznego w województwie łódzkim:

Regionalne Obserwatorium Integracji Społecznej, Biuro Planowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego - Barbara Zalega, Biuro Inżynierii Miasta w Urzędzie Miasta Łodzi, Departament Polityki Regionalnej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Łódzkiego, Centrum Świadczeń Socjalnych w Łodzi, Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Łodzi - Małgorzata Skupińska, Zarząd Nieruchomości Województwa Łódzkiego, Uniwersytet Łódzki, Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Łodzi - Dorota Lenk, Ośrodek Pomocy Społecznej w Aleksandrowie Łódzkim, Caritas Archidiecezji Łódzkiej, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie.

Projekt, skład, druk i oprawa:

Argrafpol Agnieszka Blicharz-Krupińska
ul. Żmudzka 21/1a, 51-354 Wrocław
e-mail: argrafpol@argrafpol.pl; tel. +48 507 096 545

Zdjęcie na okładce:

www.pexels.com

ISBN 978-83-951663-9-6

ISBN e-book PDF 978-83-954054-0-2

ISBN e-book EPUB 978-83-954054-1-9

ISBN e-book MOBI 978-83-954054-2-6

Publikacja bezpłatna

Nakład: 400

Wydawca:

Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi
Jednostka Organizacyjna
Samorządu Województwa Łódzkiego
ul. Snycerska 8, 91-302 Łódź
tel. 42 203 48 00, 42 203 48 01, fax 42 203 48 17
www.rcpslodz.pl
e-mail: info@rcpslodz.pl

Regionalne Obserwatorium
Integracji Społecznej
tel. 42 203 48 40, 42 203 48 43,
42 203 48 34
analizyspoleczne.pl

© Copyright by Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi

Kopiowanie i rozpowszechnianie tylko z podaniem źródła

Druk publikacji współfinansowany przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Pomocy Technicznej RPO WŁ na lata 2014-2020

SPIS TREŚCI

Streszczenie	5
Executive Summary	9
1. Wprowadzenie	13
2. Koncepcja i metodologia badania	14
2.1. Założenia badania	14
2.2. Cel badania	15
2.3. Pytania badawcze	16
2.4. Metodyka badania	17
3. Instytucjonalny i społeczny kontekst ubóstwa energetycznego	25
3.1. Ubóstwo energetyczne w Polsce i województwie łódzkim według BBGD 2017 i 2018 ...	25
3.2. Wskaźniki ubóstwa dochodowego	31
3.3. Analiza kontekstowych danych statystycznych	32
3.4. Analiza kontekstowych danych jakościowych	43
4. Ubóstwo energetyczne w województwie łódzkim	48
4.1. Skala ubóstwa energetycznego	48
4.2. Specyfika grupy ubogich energetycznie w województwie łódzkim	50
4.3. Korelaty statystyczne ubóstwa energetycznego	64
4.4. Rozkład terytorialny grupy ubogich energetycznie na obszarze województwa łódzkiego ..	70
4.5. Doświadczanie ubóstwa energetycznego	82
4.6. Postrzeganie ubóstwa energetycznego przez instytucje i ekspertów	116
4.7. Ubóstwo energetyczne a świadomość ekologiczna	124
5. Instrumenty przeciwdziałania ubóstwu energetycznemu	129
5.1. Świadczenia społeczne	129
5.2. Instrumenty mieszkaniowe	136
6. Wnioski i rekomendacje	155
6.1. Weryfikacja hipotez badawczych	155
6.2. Syntetyczna odpowiedź na pytania badawcze	156
6.3. Tabela rekomendacji	161
7. Bibliografia	165
8. Aneksy	168
8.1. Narzędzia badawcze wykorzystane w badaniu	168
8.2. Wykaz zrealizowanych indywidualnych wywiadów pogłębionych	187
8.3. Metodologia obliczania wskaźników ubóstwa energetycznego	188
8.4. Wyniki oszacowania modeli regresji logistycznych	190
8.5. Wykaz elementów graficznych raportu	192

WYKAZ SKRÓTÓW

BBGD	Badanie Budżetów Gospodarstw Domowych
BDL GUS	Bank Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego
CAPI	<i>Computer Assisted Personal Interview</i>
CIRE	Centrum Informacji o Rynku Energii
CS	cel szczegółowy
EFRR	Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego
EFS	Europejski Fundusz Społeczny
FEWE	Fundacja na rzecz Efektywnego Wykorzystania Energii
GPR	gminny program rewitalizacji
GUS	Główny Urząd Statystyczny
IBS	Instytut Badań Strukturalnych
IDI	indywidualny wywiad pogłębiony
INE	Instytut na rzecz Ekorozwoju
NBP	Narodowy Bank Polski
NFOŚiGW	Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Warszawie
NGO	organizacje pozarządowe
NIK	Najwyższa Izba Kontroli
NSP	Narodowy Spis Powszechny 2011
OECD	Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju
OPS	ośrodek pomocy społecznej
OSP	ochotnicza straż pożarna
OZE	odnawialne źródła energii
PGE	Polska Grupa Energetyczna S.A.
PGN	plan gospodarki niskoemisyjnej
PGNiG	Polskie Górnictwo Naftowe i Gazownictwo S.A.
PONE	program ograniczania niskiej emisji
POP	program ochrony powietrza
PRM	Prezes Rady Ministrów
PSGAZ	Polska Spółka Gazownictwa sp. z o.o.
PUP	powiatowy urząd pracy
RCPS	Regionalne Centrum Pomocy Społecznej w Łodzi
RPO WŁ	Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020
SOPZ	szczełowy opis przedmiotu zamówienia
TBS	towarzystwo budownictwa społecznego
UMWŁ	Urząd Marszałkowski Województwa Łódzkiego
URE	Urząd Regulacji Energetyki
WFOŚiGW	Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Łodzi
ZIT	zintegrowane inwestycje terytorialne

STRESZCZENIE¹

Celem badania naukowego pn. *Ubóstwo energetyczne w województwie łódzkim* było oszacowanie skali i charakterystyka ubóstwa energetycznego w województwie łódzkim wraz z sformułowaniem rekomendacji dla instytucji realizujących politykę publiczną adresowaną do badanej grupy. Ubóstwo energetyczne w koncepcji badania zostało zdefiniowane jako „zjawisko polegające na doświadczeniu trudności w zaspokojeniu podstawowych potrzeb energetycznych w miejscu zamieszkania za rozsądną cenę, na które składa się utrzymanie adekwatnego standardu ciepła i zaopatrzenie w pozostałe rodzaje energii służące zaspokojeniu w adekwatny sposób podstawowych potrzeb funkcjonowania biologicznego i społecznego członków gospodarstwa domowego” (Owczarek, Miazga, 2015). Wiedza o ubóstwie energetycznym jest szczególnie ważna w kontekście takich wyzwań, jak przeciwdziałanie zanieczyszczeniu powietrza, zdrowie publiczne oraz sprawiedliwa transformacja energetyczna. Ze względu na pandemię i jej konsekwencje społeczno-gospodarcze problem ten pozostanie aktualny.

Badanie jest pierwszą szczegółową analizą ubóstwa energetycznego w ujęciu regionalnym w Polsce. Koncepcję badania przygotowano pod nadzorem Regionalnego Centrum Pomocy Społecznej w Łodzi (RCPS) w pierwszym półroczu 2019 roku i skonsultowano z grupą roboczą przedstawicieli samorządu i niezależnych ekspertów. W okresie listopad 2019 – marzec 2020 przeprowadzono badanie terenowe i opracowano niniejszy raport. Oszacowano w nim skalę zjawiska, określono charakterystykę ubogich energetycznie gospodarstw domowych, opisano sposób postępowania ich członków, oceniono skuteczność programów wsparcia i zaproponowano rekomendacje dla samorządów i instytucji, realizujących politykę adresowaną do grupy ubogich energetycznie. Osiągnięto w ten sposób 5 celów szczegółowych badania, odpowiadających na 12 pytań badawczych, postawionych w szczegółowym opisie przedmiotu zamówienia (SOPZ).

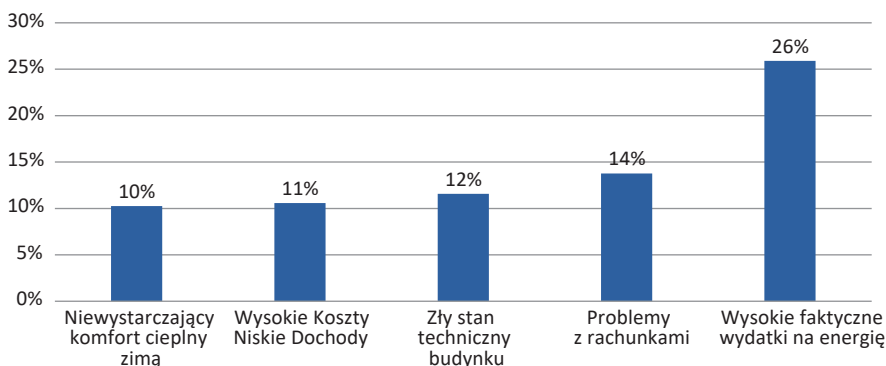
Wyniki raportu opierają się o:

- analizę danych zastanych, w tym istniejących danych Badania Budżetów Gospodarstw Domowych, Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego, dokumentów strategicznych, publikacji naukowych i ewaluacji;
- analizy ilościowe odpowiedzi reprezentatywnej próby 800 gospodarstw domowych z województwa łódzkiego w badaniu ankietowym wspomaganym komputerowo (CAPI);
- analizy jakościowe treści wywiadów z celowo wybraną i zróżnicowaną grupą 15 ubogich energetycznie gospodarstw domowych oraz 10 instytucji i ekspertów z województwa łódzkiego;
- konsultacje on-line wyników raportu z interesariuszami badania, przeprowadzone w konsekwencji wystąpienia sytuacji pandemicznej SARS-CoV-2 w końcowej fazie realizacji raportu.

Z przeprowadzonych analiz wynika, że w województwie łódzkim od blisko 100 do nawet 250 tys. gospodarstw domowych (od 10 do 26%) jest ubogich energetycznie, w zależności od zastosowanego wskaźnika.

¹ Dziękujemy Regionalnemu Centrum Pomocy Społecznej w Łodzi za wsparcie merytoryczne i logistyczne w realizacji badania. Dziękujemy też gospodarstwom domowym, ankietnikom oraz wszystkim instytucjom, które wzięły udział w badaniu oraz konsultowaniu wniosków i rekomendacji.

Wykres 1. Wskaźniki ubóstwa energetycznego w województwie łódzkim (procent ubogich energetycznie gospodarstw domowych)

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety z gospodarstwami domowymi w województwie łódzkim (n=800).

Najwięcej gospodarstw domowych doświadcza ubóstwa energetycznego w kontekście wysokich wydatków na energię (250 tys.). Są to przede wszystkim mieszkańcy obszarów wiejskich z podregionu sieradzkiego² i skierniewickiego³.

Wyższe prawdopodobieństwo występowania ubóstwa energetycznego dotyczy tych gospodarstw domowych, które:

- wykorzystują indywidualne systemy grzewcze,
- mieszczą się w budynkach wybudowanych przed 1961 r. (zwłaszcza jednorodzinnych),
- jako główne źródło dochodu wskazują emeryturę, rentę lub świadczenia socjalne,
- mieszczą się na obszarach wiejskich,
- są prowadzone przez jedną osobę (samotnie).

Przyczyny ubóstwa energetycznego wśród badanych gospodarstw są zróżnicowane. Budynki najczęściej były w złym stanie technicznym i ogrzewano je paliwami stałymi. Ogrzanie mieszkania stanowiło najbardziej uciążliwy problem ich mieszkańców, często zagrażający ich bezpieczeństwu. W mieszkaniach osób ubogich energetycznie współwystępowały problemy z instalacją elektryczną (awaryjność), ogrzaniem wody (cena), suszeniem ubrań (wilgoć, zagrzybienie) oraz utrzymaniem odpowiedniej temperatury latem (przegrzewanie się domów).

² Podregion sieradzki – powiaty: poddębicki, sieradzki, zduńskowolski, łaski, wierszowski, wieluński, pajęczański.

³ Podregion skierniewicki – powiaty: rawski, skierniewicki, kutnowski, łęczycki, łowicki.

Tabela 1. Współwystępowanie problemów ubóstwa energetycznego w różnych gospodarstwach domowych

Badany wymiar ubóstwa energetycznego	Renciści	Korzystający z pomocy społecznej	Gospodarstwa robotnicze	Gospodarstwa wiełodzietne	Rolnicy
stan techniczny budynku					
ocieplenie					
wilgoć/grzyb					
korzystanie z usług energetycznych					
ogrzewanie mieszkania					
ogrzewanie wody					
chłodzenie					
suszenie					
oświetlenie					
gotowanie					
korzystanie z urządzeń elektrycznych					
urządzenia RTV/AGD					
stan instalacji elektrycznej					
taryfa G12					
uciążliwość problemu					

Uwagi: Każda komórka = 1 gospodarstwo badane w ramach indywidualnego wywiadu pogłębianego.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wywiadów z ubogimi energetycznie gospodarstwami domowymi (n=15).

Decyzje podejmowane przez osoby zmagające się z problemem ubóstwa energetycznego, polegające na oszczędzaniu energii w pierwszej kolejności, wynikają z trudnej sytuacji materialnej, a nie poziomu świadomości ekologicznej. W ubogich gospodarstwach domowych często dostosowuje się czynności domowe do taryfy oferującej tańszy prąd w wybranych porach dnia i tygodnia. Poświęca się także więcej czasu na utrzymanie temperatury w mieszkaniu, pomimo związanych z tym uciążliwości (dostarczanie opału, czas poświęcany na rozpalamie pieca). Ubóstwo energetyczne w większym stopniu dotyka kobiety, szczególnie samotnie prowadzące gospodarstwo domowe.

Wśród gospodarstw w województwie łódzkim 14% (około 100 tys.) stosuje przynajmniej jedno działanie mające na celu utrzymanie ciepła w mieszkaniu. Najczęściej stosowane strategie radzenia sobie z ubóstwem energetycznym obejmowały zachowania takie, jak gaszenie świateł, spożywanie ciepłych napoi oraz przebywanie w wybranych pokojach. Niecałe 3% gospodarstw domowych w regionie wskazało drobne usprawnienia lub termomodernizację jako sposób obniżenia wydatków na energię. Większość gospodarstw nie posiadała wolnych środków na inwestycje, np. wymianę źródła ciepła na bardziej efektywne. Trudności finansowe zmuszają osoby ubogie energetycznie do zadłużenia. Dysponując ograniczonymi środkami, w pierwszej kolejności opłacano rachunki za prąd i opał, dopiero później za inne zobowiązania.

Niewielka część gospodarstw korzystała z pomocy społecznej i świadczeń przysługujących osobom ubogim energetycznie.

Przedstawiciele instytucji publicznych oraz eksperci najczęściej rozumieją ubóstwo energetyczne jako problem niedogrzaania mieszkań, skutkujący złą jakością powietrza. Większość osób reprezentujących instytucje publiczne znała pojęcie ubóstwa energetycznego. Szczegółowa wiedza przedstawicieli instytucji publicznych w regionie na temat ubóstwa energetycznego była jednak fragmentaryczna i zdobywana głównie podczas szkoleń, warsztatów, konsultacji dokumentów prawnych i strategicznych. W badaniu zidentyfikowano trzy źródła wiedzy, które pośrednio dostarczają informacje na ten temat samorządom lokalnym: (1) pełnomocnik premiera ds. czystego powietrza, (2) regionalni doradcy energetyczni w Wojewódzkim Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Łodzi (WFOŚiGW), (3) oddolne ruchy na rzecz lepszej jakości powietrza.

Niewielka świadomość ubóstwa energetycznego na poziomie gmin utrudnia identyfikację gospodarstw domowych, zmagających się z tym problemem. Wśród trzech szczegółowo badanych samorządów tylko w Łodzi problem ubóstwa energetycznego był częściowo diagnozowany i monitorowany – w obszarze rewitalizacji. Samorząd miasta powiatowego, szczególnie dotkniętego zanieczyszczeniem powietrza, rozpoczął identyfikację ubogich energetycznie gospodarstw domowych w ramach projektów dotyczących ochrony środowiska, koordynowanych z poziomu krajowego. W mniejszych samorządach wiejskich świadomość problemu była niewielka i zazwyczaj nie prowadziły żadnych działań bezpośrednio związanych z ograniczaniem ubóstwa energetycznego.

Działania łagodzące problem w samorządach województwa łódzkiego są rozproszone pomiędzy różnymi instytucjami i jednostkami urzędów gmin. W mniejszych miastach zapobieganie ubóstwu energetycznemu częściowo znajdowało się w kompetencjach ośrodków pomocy społecznej i urzędów gmin. W niewielkich gminach wiejskich gminne ośrodki pomocy społecznej pełniły rolę jedyne systemowego wsparcia osób ubogich, w tym ubogich energetycznie. Istnieje niewykorzystany potencjał wsparcia tych ostatnich w organizacjach pozarządowych i instytucjach nieformalnych, zajmujących się energetyką, a także w niektórych instytucjach państwowych takich, jak np. straż pożarna czy nadleśnictwa.

Świadczenia pomocy społecznej oraz programy inwestycyjne w obszarze energetyki i mieszkalnictwa na poziomie krajowym i samorządowym w obecnej formie nie gwarantują skutecznego przeciwdziałania ubóstwu energetycznemu. Dodatek mieszkaniowy i energetyczny jedynie łagodzą jego skutki; procedura ich pozyskiwania jest także zbyt skomplikowana w stosunku do wysokości wsparcia. Zasiłki celowe na opał są obciążone restrykcyjnymi kryteriami dochodowymi, a przyznawane środki ze względu na niewystarczającą wysokość i doraźny charakter nie rozwiązują problemów osób ubogich energetycznie. Instrumenty inwestycyjne, takie jak program „Czyste Powietrze”, niewystarczająco odpowiadają na potrzeby osób ubogich energetycznie, dla których barierą są progi dochodowe i związana z nimi konieczność wkładu własnego. Program „Stop Smog” znajduje się obecnie na wczesnym etapie i w okresie realizacji badania przystąpiło do niego jedynie 6 gmin w Polsce. Działania finansowane ze środków Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego (RPO Wł), takie jak np. rewitalizacja czy wsparcie mikroinstalacji nie uwzględniają w wystarczającym stopniu potrzeb osób ubogich energetycznie przy planowaniu inwestycji i naborze wniosków.

Rekomendowane jest:

- przypisanie odpowiedzialności w zakresie walki z ubóstwem energetycznym do samorządu województwa, a następnie wsparcie działań lokalnych;
- wyposażenie uchwały antysmogowej w narzędzia wsparcia osób ubogich energetycznie i przeprowadzenie szerokiej kampanii informacyjnej na temat realizacji i skutków uchwały;
- informowanie o możliwości dofinansowania zakupu nośników energii dla ubogich energetycznie gospodarstw domowych oraz zaangażowanie lokalnych instytucji w pozyskiwanie beneficjentów programów wsparcia;
- rozważenie wprowadzenia celowego zasiłku dla ubogich energetycznie, szczególnie w obszarach wysokiego zanieczyszczenia powietrza i dużych skupiskach mieszkańców województwa;
- wzmocnienie kompetencji, możliwości oraz zaangażowania organizacji pozarządowych w obszarze ubóstwa energetycznego;
- zwiększenie nacisku na wymianę źródeł ciepła i podłączania do sieci miejskich budynków wielorodzinnych w ramach rewitalizacji.

EXECUTIVE SUMMARY

The purpose of the research entitled *Energy poverty in łódzkie voivodeship* was to estimate the scale and describe the characteristics of energy poverty in łódzkie voivodeship, along with recommendations for institutions implementing public policy addressed to the energy-poor households. In the research, energy poverty was defined as „difficulties in meeting basic energy needs at a reasonable price. The energy needs consist of maintaining adequate heating and access to other energy services required to meet the basic biological and social needs of a household” (Owczarek, Miazga, 2015). The knowledge about energy poverty is particularly important to face challenges such as air pollution, public health and just transition of the energy sector. In the current pandemic situation and its socio-economic consequences, this problem will remain particularly important.

The study is the first detailed analysis of energy poverty on a regional basis in Poland. The concept of the study was prepared under the supervision of Regional Social Assistance Centre (RCPS) in the first half of 2019 and consulted with a working group of local authorities representatives and experts. Between November 2019 and March 2020, a field study was conducted and the report was written. The report provides an estimate of energy poverty scale, description of the energy-poor households and their daily routines. Additionally, the report contains an evaluation of support policies and recommendations for local authorities responsible for implementing those policies.

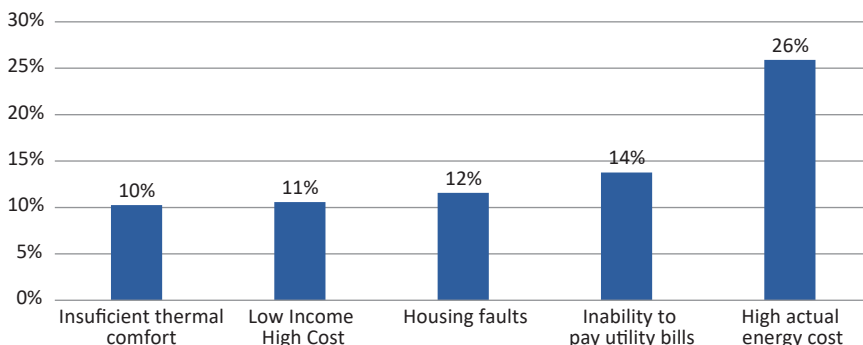
The results of the report are based on:

- an analysis of existing data, including the Household Budget Surveys and Local Data Bank of the Central Statistical Office, strategic documents, scientific publications and evaluation;
- quantitative analysis of a computer assisted survey on a representative sample of 800 households from łódzkie voivodeship;

- qualitative analysis of interviews with a purposefully selected and diverse group of 15 energy-poor households, 10 institutions and experts from łódzkie region;
- consultation of the report results with stakeholders, carried out on-line, as a consequence of the SARS-CoV-2 pandemic.

The research showed that in łódzkie voivodeship, from nearly 100 thousand to even 250 thousand households (from 10 to 26%) were energy-poor, depending on the energy poverty indicator.

Figure 1. Energy poverty indicators in łódzkie voivodeship (% of energy poor households)

Source: own calculation based on a survey on a representative sample of households in łódzkie voivodship (n=800)

Most households in łódzkie voivodeship experience energy poverty in terms of high energy expenditure (250,000). These are mainly inhabitants of rural areas from Sieradz and Skierniewice subregions.

Households with the following characteristics in łódzkie voivodeship were at a higher risk of energy poverty:

- use individual heating systems;
- live in buildings constructed before 1961 (mostly detached houses);
- their main source of income are pensions and social transfers;
- live in rural areas;
- are one-person households.

The causes of energy poverty among the surveyed households were diverse. Buildings inhabited by energy poor households were often in poor condition and were heated with solid fuel stoves. Heating was the most burdensome problem for the households, often leading to fire hazard. In the apartments of the energy-poor, there were problems with faulty electrical installation, water heating prices, drying of clothes (mold) and maintaining the right temperature in summer (overheating of houses).

Table 1. Co-occurrence of energy poverty dimensions in different types of households

energy poverty dimensions	pensioners	social transfers beneficiaries	blue-collar workers	households with many children	farmers
technical condition of the building					
insulation					
mold					
energy services					
building heating					
water heating					
cooling					
drying					
lighting					
cooking					
appliances use					
domestic and electronic appliances					
electrical installation					
G12 tariff					
scale of the problem					

Notes: each cell = 1 interviewed households

Source: own elaboration based on individual detailed interviews with energy poor households (n = 15)

The decisions to save energy taken by energy-poor households, primarily resulted from a difficult economic situation, and not the level of ecological consciousness. Energy poor households often adapted their daily activities to an energy tariff use, which allowed them to buy cheaper electricity at selected times of the day and week. They also devoted more time to maintaining the temperature in the apartment despite all the nuisances related to the process: supplying fuel, time spent at the stove. Energy poverty affects women more, especially those who run a household alone.

Among households in łódzkie voivodship, 14% (around 100,000) applied at least one strategy to keep the apartment warm. The most commonly used strategies for dealing with energy poverty included: switching off lights, consuming warm drinks and staying in selected rooms of the apartment. Less than 3% of households in łódzkie region indicated minor improvements or thermo-modernization as a way to reduce energy expenditure. Most households did not have money to install a new, more efficient heat source. Financial difficulties forced the energy-poor into debt. With limited resources, electricity and fuel bills were covered first, followed by other obligations. A small part of households benefited from social transfers.

Representatives of public institutions and experts most often saw energy poverty as a problem of underheated apartments, related to poor air quality. Most people representing public institutions knew the concept of energy poverty. However, the knowledge of representatives of public institutions in the region about energy poverty was fragmentary. The authorities rep-

representatives acquired knowledge mainly during training sessions, workshops and consultations of legal and strategic documents. The study identified three main sources of knowledge that indirectly provided information on the energy poverty to local governments: (1) prime minister's plenipotentiary for clean air (2) regional energy advisors of Regional Fund and Water Management in Łódź (WFOŚiGW) (3) local non-governmental organizations for improvement of air quality.

The low awareness at the municipal level of the energy poverty characteristics made it difficult to identify households struggling with this problem. Among the local governments interviewed in Łódź, the problem of energy poverty was diagnosed and monitored as a part of the city revitalization program. Local authorities in one city, which was particularly affected by air pollution, began to identify energy-poor households as part of a new national project related to environment protection. In smaller rural communities, awareness of the energy poverty problem was low and usually no activities directly related to reducing energy poverty were carried out.

Measures to alleviate the problem of energy poverty by local authorities of łódzkie voivodeship were dispersed among various institutions and units. In small cities, preventing energy poverty was partly within the competence of social assistance centers and municipal offices. In rural communes, social assistance centers were the only support for the energy-poor. There is potential for supporting energy-poor people in non-governmental organizations and informal institutions dealing with energy, as well as in state institutions such as fire brigades or forestry management.

Social benefits and investment programs in the field of energy and housing at the national and local levels do not effectively prevent energy poverty. The housing and energy allowance only alleviates the effects of energy poverty, which is partially related to complicated procedures and low amount of support. Fuel allowance is subject to restrictive income criteria, and the limited amount of support do not solve the problems of the energy-poor households. Income criteria and the necessity of a financial contribution impede households in energy poverty from joining investment instruments, such as the "Clean Air" program. The "Stop Smog" program is currently at an early stage of development, but preliminary evaluation suggest it may help the energy-poor. Activities financed from the funds of the Regional Operational Program of łódzkie Voivodship, such as revitalization or support for micro-installations, do not sufficiently take into account the needs of energy-poor households.

It is recommended to:

- assign responsibility in the field of decreasing the scale of energy poverty to the voivodeship authorities, and then supporting local activities;
- equip the anti-smog law with tools to support energy poor and implement an information campaign on the effects of the law;
- inform on the possibility of co-financing the heating sources for energy-poor households and to encourage local institutions in supporting beneficiaries of the programs;
- introduce a targeted allowance for energy-poor, especially in communities with high air pollution and large population;
- strengthen the competences, capabilities and involvement of non-governmental organizations in the area of energy poverty;
- increase pressure on installing new heating sources and connecting multi-family buildings to municipal heating networks as part of revitalization programs.

1. WPROWADZENIE

Ubóstwo energetyczne na potrzeby niniejszego badania zostało zdefiniowane jako „zjawisko polegające na doświadczeniu trudności w zaspokojeniu podstawowych potrzeb energetycznych w miejscu zamieszkania za rozsądną cenę, na które składa się utrzymanie adekwatnego standardu ciepła i zaopatrzenie w pozostałe rodzaje energii służące zaspokojeniu w adekwatny sposób podstawowych potrzeb funkcjonowania biologicznego i społecznego członków gospodarstwa domowego” (Owczarek, Miazga, 2015). Zjawisko determinują takie czynniki, jak nie-sprzyjające okoliczności, wysokie koszty energii, niskie dochody oraz nieefektywne energetycznie budynki. Prowadzi ono najczęściej do ograniczenia możliwości zaspokojenia podstawowych potrzeb i obniżenia warunków życia.

Przeciwdziałanie ubóstwu energetycznemu jest istotnym wyzwaniem dla polityki publicznej w Polsce. Ubóstwo energetyczne w istotnym stopniu przyczynia się do zanieczyszczenia powietrza, ponieważ ubogie energetycznie gospodarstwa domowe częściej korzystają z przestarzałych pieców i paliwa niskiej jakości. Działania antysmogowe, które wymagają inwestycji w tkankę mieszkaniową lub zmiany paliwa na droższe, mogą prowadzić do wzrostu kosztów ogrzewania i eskalacji ubóstwa energetycznego. Z tego powodu polityka służąca poprawie jakości powietrza powinna uwzględniać działania osłonowe w zakresie ubóstwa energetycznego (Lewandowski, Sokołowski, Kiełczewska, 2018).

Ponad milion polskich gospodarstw domowych to gospodarstwa ubogie energetycznie. Stanowią one prawie 10% wszystkich gospodarstw domowych w Polsce (Sokołowski et. al 2019). Największe ryzyko doświadczenia ubóstwa energetycznego występuje wśród mieszkańców starych budynków jednorodzinnych, ogrzewanych paliwami stałymi (Lewandowski et al., 2018). Ubóstwo energetyczne w Polsce nie jest tożsame z ubóstwem dochodowym (Miazga i Owczarek, 2015), jego poziom różni się między regionami, ale też między obszarami miejskimi i wiejskimi (Miazga et al., 2017). Poza nielicznymi przykładami badań, m.in. z Gdańska (Bouzarovski, Thomson 2017; Thomson, Simcock, Bouzarovski, Petrova, 2019), brakuje wiedzy o skali oraz charakterystyce ubóstwa energetycznego na poziomie regionalnym i lokalnym. Celem opracowania jest scharakteryzowanie ubóstwa energetycznego i oszacowanie jego skali w województwie łódzkim, a także sformułowanie rekomendacji dla instytucji realizujących politykę publiczną adresowaną do osób dotkniętych tym problemem.

Raport składa się z 7 rozdziałów. Rozdział 1 to niniejsze wprowadzenie do problematyki. W rozdziale 2 szczegółowo opisano koncepcję i metodologię badania. Rozdział 3 stanowi przegląd istniejącej wiedzy na temat ubóstwa energetycznego w województwie łódzkim. Rozdział 4 zawiera wyniki badania, w tym: oszacowanie skali ubóstwa energetycznego i charakterystykę grupy ubogich energetycznie w województwie łódzkim (Sekcja 4.1), a także analizę doświadczenia zjawiska ubóstwa energetycznego przez mieszkańców województwa (Sekcja 4.2), wyniki modeli regresji logistycznych (Sekcja 4.3), analizę rozkładu terytorialnego ubóstwa energetycznego w województwie łódzkim (Sekcja 4.4.), doświadczenia ubóstwa (Sekcja 4.5) oraz postrzegania zjawiska przez instytucje publiczne i ekspertów (sekcja 4.6) oraz analizę świadomości ekologicznej w kontekście ubóstwa energetycznego. W rozdziale 5 przeanalizowano skuteczność obecnych programów wsparcia osób ubogich energetycznie, by w rozdziale 6 zaprezentować wnioski i rekomendacje. Rozdział 7 zawiera aneksy do raportu (bibliografię, narzędzia badawcze oraz wykaz zrealizowanych wywiadów i spis wykresów i map).

2. KONCEPCJA I METODOLOGIA BADANIA

2.1. Założenia badania⁴

Ubóstwo energetyczne jest zjawiskiem, którego konceptualizacje pojawiły się stosunkowo niedawno. W Wielkiej Brytanii problem ten badany jest od lat 80. ubiegłego wieku, w Polsce pierwsze badania pojawiły się w latach 2013–2015, zaś na poziomie instytucji Unii Europejskiej zaczęto podejmować działania rozpoznawcze dopiero w ostatnich latach. Do tej pory nie dysponujemy ustaloną definicją tego zjawiska przyjętą w Polsce i przez instytucje Unii Europejskiej, co przede wszystkim związane jest z wielowymiarowym pojmowaniem jego specyfiki. Niezbędne jest zatem przeprowadzenie pogłębionych analiz, które umożliwią naukowy opis ubóstwa energetycznego. Stanie się on podstawą do sformułowania trafnej i efektywnej odpowiedzi właściwych instrumentów polityk publicznych skierowanych do grupy osób zagrożonych i doświadczających zjawiska ubóstwa energetycznego (w paradygmacie polityki opartej o wiedzę).

Obecnie różne ośrodki badawcze w Polsce podejmują próbę konceptualizacji zjawiska ubóstwa energetycznego. Jedną z definicji brzmi następująco:

„Ubóstwo energetyczne to zjawisko polegające na doświadczeniu trudności w zaspokojeniu podstawowych potrzeb energetycznych w miejscu zamieszkania za rozsądną cenę, na które składa się utrzymanie adekwatnego standardu ciepła i zaopatrzenie w pozostałe rodzaje energii służące zaspokojeniu w adekwatny sposób podstawowych potrzeb funkcjonowania biologicznego i społecznego członków gospodarstwa domowego.” (Owczarek, Miazga 2015)

Do pomiaru ubóstwa energetycznego stosuje się obecnie kilka miar ilościowych, które opisują jego różne wymiary:

- Wysokie Koszty Niskie Dochody (WKND) – gospodarstwo domowe, żeby zostało uznane za ubogie energetycznie, musi jednocześnie ponosić wysokie hipotetyczne koszty energii (powyżej mediany w kraju) i dysponować niskimi dochodami (dochód rozporządzalny pomniejszony o koszty związane z mieszkaniem poniżej oficjalnej granicy ubóstwa).
- Podwójna mediana rzeczywistych wydatków na energię w dochodzie – udział rzeczywistych wydatków energetycznych w dochodzie rozporządzalnym gospodarstwa domowego musi być wyższy niż dwukrotność mediany tej wartości w danej populacji.
- Wskaźniki dotkliwości (subiektywnego doświadczenia) ubóstwa energetycznego: A. niezdolność do terminowego płacenia rachunków za energię, B. mieszkanie w budynku z przeciekającym dachem, zawilgoconymi ścianami, podłogami lub fundamentami, butwiejącymi oknami lub podłogami oraz C. niewystarczający komfort cieplny w mieszkaniu zimą.

Ostatnie badania pokazują, że zgodnie z powyżej przedstawionymi wskaźnikami ubóstwo energetyczne w Polsce kształtowało się w następujący sposób: WKND – 9,6%, podwójna mediana wydatków energetycznych – 18%, trudności z terminową opłatą rachunków – 2,2%, mieszkanie w budynku z przeciekającym dachem – 7,1%, trudność z utrzymaniem komfortowego standardu ciepła zimą w mieszkaniu – 9,2% (Sokołowski, Kietczewska, Lewandowski, 2019). Problem ubóstwa energetycznego w Polsce dotyczy przede wszystkim mieszkańców domów jednorodzinnych, budynków najstarszych (zarówno jednorodzinnych, jak i wielorodzinnych),

⁴ Koncepcja badania została stworzona przez zewnętrznego eksperta RCPS, Dominika Owczarka.

budynków z piecem na węgiel, drewno lub olej, a także następujących grup: rolników, rencistów, emerytów, utrzymujących się z pozostałych niezarobkowych źródeł, a także pracowników o niskich kwalifikacjach (Owczarek, Miazga, 2015, Sokołowski, Kiełczewska, Lewandowski, 2019). Obserwuje się także wyższy poziom ubóstwa energetycznego wśród kobiet niż mężczyzn (Owczarek 2016).

Brakuje badań o charakterze jakościowym w Polsce, które pozwoliłyby na właściwe rozumienie mechanizmów ubóstwa energetycznego.

Wśród przyczyn ubóstwa energetycznego wyróżnia się 3 czynniki: techniczne – związane z efektywnością energetyczną i stanem technicznym budynku oraz infrastruktury energetycznej, ekonomiczne – związane z możliwością pokrycia wydatków energetycznych (w tym wysokość cen energii) oraz postawy wobec użytkowania źródeł energii i efektywności energetycznej w miejscu zamieszkania (Węglarz, Kubalski, Owczarek 2014). Wśród konsekwencji ubóstwa energetycznego możemy wymienić natomiast choroby układu oddechowego, alergie (w przypadku zbyt wilgotnych i zagrzybionych mieszkań), zaburzenia hormonalne, zaburzenia funkcjonowania układu krążenia, pogorszenie dobrostanu psychicznego (stres, niepokój, obniżenie nastroju) czy generalne obniżenie odporności organizmu (Liddell, Morris, 2010). W skrajnych sytuacjach wyziębienie, długotrwałe niedogrzaanie pomieszczeń lub powyższe choroby mogą prowadzić do śmierci.

W związku z brakiem szczegółowych informacji dotyczących ubóstwa energetycznego w województwie łódzkim oraz prognozowanym wzrostem liczby gospodarstw mających trudności z zaspokajaniem potrzeb energetycznych, niniejsze badanie zaplanowano właśnie na terenie województwa łódzkiego. Będzie ono stanowić nie tylko źródło wiedzy niezbędnej dla lepszego profilowania wsparcia prowadzonego w ramach VI i IX osi priorytetowej RPO Wł. na lata 2014–2020, ale przyczyni się również do opracowania priorytetów na kolejny okres programowania. Kluczowe jest pogłębione zbadanie zjawiska, aby tworzona polityka zbudowana została na wiedzy, rzetelnych dowodach i trafnych rekomendacjach sformułowanych w oparciu o aktualne dane.

2.2. Cel badania

Głównym celem badania było oszacowanie skali i charakterystyka ubóstwa energetycznego w województwie łódzkim wraz ze sformułowaniem rekomendacji dla instytucji realizujących politykę publiczną adresowaną do badanej grupy.

Cel główny badania został osiągnięty poprzez realizację następujących celów szczegółowych:

- Oszacowanie skali ubóstwa energetycznego (cel szczegółowy 1).
- Charakterystyka grupy ubogich energetycznie (cel szczegółowy 2).
- Analiza mechanizmów prowadzących do ubóstwa energetycznego, radzenia sobie z tym problemem i jego konsekwencji dla członków gospodarstw domowych (cel szczegółowy 3).
- Analiza skuteczności obecnych programów wsparcia ubogich energetycznie (cel szczegółowy 4).
- Sformułowanie zestawu rekomendacji dla instytucji, w tym na szczeblu lokalnym, realizujących politykę adresowaną do grupy ubogich energetycznie (cel szczegółowy 5).

Choć z punktu widzenia podejścia *action research* najważniejszym celem był ten praktyczny – zmiana rzeczywistości na lepszą – niniejsze badanie miało za zadanie osiągnięcie również celu naukowego, którym była weryfikacja poniższych hipotez badawczych:

- **Hipoteza 1:** poziom ubóstwa energetycznego warunkowany jest przez stan techniczny budynku (definiowany nie tylko przez efektywność energetyczną, ale również kubaturę i typ/sposób ogrzewania), czynniki ekonomiczne (związane z możliwością pokrycia wydatków energetycznych) i postawy wobec użytkowania źródeł energii i efektywności energetycznej w miejscu zamieszkania.
- **Hipoteza 2:** wiek oraz poziom świadomości ekologicznej mają wpływ na postawy wobec użytkowania źródeł energii i efektywność energetyczną w miejscu zamieszkania.
- **Hipoteza 3:** oferowane wsparcie instytucjonalne nie wyżywa znacząco na obniżenie poziomu ubóstwa energetycznego w województwie łódzkim.

2.3. Pytania badawcze

Celom szczegółowym badania przyporządkowano pytania badawcze. Łącznie w badaniu zaproponowano 12 pytań badawczych, na które odpowiadają analizy niniejszego raportu. W rozdziale 6 „Wnioski i rekomendacje” wskazano, w którym miejscu w raporcie znajdują się odpowiedzi na poszczególne pytania badawcze.

Tabela 2. Cele szczegółowe badania i odpowiadające im pytania badawcze

Cel szczegółowy		Pytanie badawcze
1	Oszacowanie skali ubóstwa energetycznego	1. Ile jest gospodarstw domowych (osób w populacji) w województwie łódzkim doświadczających ubóstwa energetycznego?
2	Charakterystyka grupy ubogich energetycznie	2. Jaka jest specyfika grupy ubogich energetycznie?
		3. Jakie są korelaty statystyczne ubóstwa energetycznego?
		4. Jaki jest rozkład terytorialny grupy ubogich energetycznie i jego korelatów na obszarze województwa łódzkiego?
3	Analiza mechanizmów prowadzących do ubóstwa energetycznego, radzenia sobie z problemem i konsekwencji tego stanu dla członków gospodarstwa domowego	5. Jakie są przyczyny ubóstwa energetycznego?
		6. Jak gospodarstwo domowe radzi sobie z ubóstwem energetycznym?
		7. Jakie są konsekwencje ubóstwa energetycznego?
		8. Jakie są różnice płciowe w doświadczaniu ubóstwa energetycznego?
4	Analiza skuteczności obecnych programów wsparcia ubogich energetycznie	9. Jaka jest skuteczność instrumentów wsparcia?
5	Sformułowanie zestawu rekomendacji dla instytucji, w tym na szczeblu lokalnym, realizujących politykę adresowaną do grupy ubogich energetycznie	10. Jak usprawnić lub uzupełnić obecnie istniejące programy wsparcia grupy ubogich energetycznie?
		11. Jakiego wsparcia publicznego potrzebują ubodzy energetycznie poza istniejącymi programami?
		12. Jakie działania mogą podejmować instytucje publiczne na poziomie lokalnym w celu zmniejszenia problemu ubóstwa energetycznego?

Źródło: opracowanie własne.

Badaniem objęto 800 gospodarstw domowych w województwie łódzkim. Do badania jakościowego wybrano także 15 gospodarstw domowych ubogich energetycznie, zróżnicowanych pod względem typów biologicznych oraz różnych cech społeczno-ekonomicznych. Respondentami było też 10 przedstawicieli instytucji publicznych oraz ekspertów regionalnych. Łącznie badaniem, zarówno ilościowym, jak i jakościowym, objęto 1980 osób.

2.4. Metodyka badania

Założenia badania przygotowano pod kierownictwem RCPS w marcu i kwietniu 2019 roku oraz skonsultowano z powołaną w tym celu interdyscyplinarną grupą roboczą. Część koncepcyjna po stronie wykonawcy objęła modyfikację i konsultację narzędzi badawczych oraz analizę *desk research* w listopadzie i grudniu 2019 roku. Część terenowa objęła gromadzenie danych ilościowych (przy pomocy wywiadów kwestionariuszowych CAPI z gospodarstwami domowymi) oraz jakościowych (przy pomocy indywidualnych wywiadów pogłębionych z instytucjami, ekspertami i gospodarstwami domowymi). Badania terenowe przeprowadzono w sezonie grzewczym, najbardziej adekwatnym do realizacji badań dotyczących ubóstwa energetycznego. Analizy danych zakończyły się w lutym 2020 roku, w marcu natomiast opracowano projekt raportu końcowego.

2.4.1. Analiza danych zastanych

Przed rozpoczęciem badania przeprowadzono przekrojową analizę danych zastanych w zakresie ubóstwa energetycznego w Polsce. Uzupełniono ją o dane specyficzne dla województwa łódzkiego. Ponadto zebrano dane, które mogą mieć związek z kwestią ubóstwa energetycznego, aby zbudować szerszy kontekst zjawisk społecznych. Celem analizy danych zastanych była integracja dotychczas zebranej wiedzy. Pozwoliło to nie tylko trafniej interpretować informacje pierwotne zgromadzone w ramach tego badania, ale także przygotować tło dla budowania rekomendacji polityk publicznych w ramach zdiagnozowanych szeroko potrzeb i istniejących już różnych instrumentów wsparcia grup wykluczonych społecznie. Analizę *desk research* wykonano i zastosowano w projekcie badawczym także po to, by opracować ostateczne wersje narzędzi badawczych. Dane zastane wykorzystane w analizie to:

1. Badanie Budżetów Gospodarstw Domowych przeprowadzone przez GUS w 2017 i 2018 roku,
2. Bank Danych Lokalnych GUS (trendy korzystania z pomocy społecznej, procesów demograficznych, warunków mieszkaniowych i energetycznych), za lata 2010–2018⁵,
3. programy rewitalizacji znajdujące się w wykazie pozytywnie zweryfikowanych programów rewitalizacji przez samorząd województwa według stanu na listopad 2019 r.,
4. publikacje naukowe i raporty powiązane z ubóstwem energetycznym w regionie (wskażane w bibliografii).

Analiza danych ilościowych objęła analizy wskaźnikowe w ujęciu czasowym i przestrzennym. Większość informacji odnosiła się do sytuacji w Polsce (ograniczone możliwości analizy na poziomie województw). W analizie danych jakościowych wykorzystano m.in. dokumenty strategiczne, raporty ewaluacyjne oraz publikacje naukowe ze szczególnym uwzględnieniem prac empirycznych dotyczących województwa łódzkiego, pochodzące głównie z lat 2010–2019, wyszczególnione w bibliografii raportu.

⁵ Najbardziej aktualne dane w okresie badania.

Analiza danych posłużyła do ostatecznej modyfikacji narzędzi badawczych przez wykonawcę, jak również wyboru instytucji i ekspertów do indywidualnych wywiadów pogłębionych. Efektem analizy danych zastanych jest rozdział 3 pt. „Instytucjonalny i społeczny kontekst ubóstwa energetycznego” w niniejszym raporcie.

2.4.2. Wywiady kwestionariuszowe (analizy ilościowe)

Podstawową techniką wykorzystaną w badaniu był wywiad kwestionariuszowy przeprowadzony na reprezentatywnej próbie gospodarstw domowych w województwie łódzkim. Reprezentatywność zapewniona została na poziomie województwa z uwzględnieniem dwóch warstw, tj. wielkości miejscowości i podregionu. Do badania wykorzystano badanie ankietowe wspomagane komputerowo (CAPI) wykonane na próbie 800 gospodarstw domowych. Podczas badania zastosowano dobór losowo-warstwowy z wylosowaniem konkretnych adresów⁶, pod które udali się ankieterzy. Błąd oszacowania wynosi 3,5% w skali całej próby.

Pierwszym etapem doboru próby było warstwowanie adresów znajdujących się w woj. łódzkim ze względu na klasę wielkości miejscowości oraz podregion. Miejscowości zostały podzielone także na 4 kategorie wielkości oraz miasto łódź. Wielkość próby dla poszczególnych klas miejscowości była nieproporcjonalna. Wynikało to z dużej rozbieżności udziału warstw w populacji. Mieszkańcy miast do 20 tys. mieszkańców stanowią 9% ogółu mieszkańców łódzkiego, jednak miejscowości tej klasy stanowią aż 65% łódzkich miast. Na podstawie struktury próby i charakterystyki gospodarstw domowych opracowano wagi populacyjne⁷, które pozwoliły na odniesienie wyników ankiety do liczby gospodarstw w województwie łódzkim.

Tabela 3. Struktura próby i populacji w badaniu ze względu na klasę miejscowości

Klasa wielkości miejscowości	Liczba mieszkańców	Udział w populacji	Udział w próbie przy doborze proporcjonalnym	Udział w próbie przy doborze nieproporcjonalnym	% Udział w próbie przy doborze nieproporcjonalnym
Łódź	685 285	27,75%	222	200	25,00%
Miasta powyżej 50 000 mieszkańców ⁸	315 563	12,75%	102	125	15,63%

⁶ Do losowania adresów wykorzystano bazę TERYT.

⁷ Wagi populacyjne opracowano w pięciu krokach:

1. Dane podstawowe o rozkładzie gospodarstw domowych z prognozy GUS na rok 2019, na poziomie województwo, miasto/wieś, wielkość gospodarstwa:

<https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/prognoza-ludnosc/prognoza-gospodarstw-domowych-na-lata-2016-2050,9,4.html>.

2. Dane o rozkładzie gospodarstw domowych oraz liczbie osób w gosp. domowych na poziomie powiatów z NSP2011.

3. Dane o populacji ludności na poziomie gmin z BDL stan na 2018/2019.

4. Dla danych z pkt.3 oszacowanie rozkładu gospodarstw domowych dla gmin przy pomocy parametrów z pkt. 2 (liczba osób w gospodarstwie domowym oraz struktura wielkości gospodarstw ze względu na liczbę osób wg struktury z NSP2011).

5. Skorygowanie szacunków z pkt. 4 danymi z pkt. 1 (prognoza GUS).

Klasa wielkości miejscowości	Liczba mieszkańców	Udział w populacji	Udział w próbie przy doborze proporcjonalnym	Udział w próbie przy doborze nieproporcjonalnym	% Udział w próbie przy doborze nieproporcjonalnym
Miasta od 20 001 do 50 000 mieszkańców	317 281	12,87%	103	125	15,63%
Miasta do 20 000 mieszkańców	225 001	9,12%	73	125	15,63%
Wieś	923 644	37,5%	300	225	28,13%

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, stan na 31.12.2018 r.

Również w przypadku warstw podregionu przyjęto dobór nieproporcjonalny.

Tabela 4. Struktura próby i populacji w badaniu ze względu na klasę miejscowości

Podregion	Liczba mieszkańców	Udział w populacji	Udział w próbie przy doborze proporcjonalnym	Udział w próbie przy doborze nieproporcjonalnym
Łódzki	387 800	16%	126	139
Miasto Łódź	685 285	28%	222	200
Piotrkowski	585 179	24%	190	192
Sieradzki	446 823	18%	145	144
Skierniewicki	361 235	15%	117	125

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, stan na 31.12.2018 r.

Do każdego z 800 losowanych adresów gospodarstw domowych przypisano 10 rekordów zapasowych. Były to adresy rezerwowe, pod które ankieterzy udawali się, gdy nie mogli przeprowadzić wywiadu pod adresem podstawowym. W jednej wiązce ankietarskiej znajdowało się 7 wywiadów.

Przeprowadzono pilotaż kwestionariuszy, który zweryfikował zrozumiałość, kolejność i trafność pytań. Zrealizowano go na podstawie 24 wywiadów CAPI w losowo wybranych domach respondentów. Kwestionariusz został oceniony jako jasny i zrozumiały, wskazówki dotyczące niektórych pytań i kategorii odpowiedzi przekazano także podczas szkolenia ankieterów 13 grudnia 2019 roku w Łodzi. Zwrócono uwagę, by ankieterzy rekrutowali osobę opłacającą rachunki za energię w danym gospodarstwie domowym. Ostateczna wersja kwestionariusza znajduje się w aneksie. Za realizację badania ankietowego odpowiadał zespół badań terenowych firmy Danae, współpracujący z siatką ankieterów w województwie łódzkim. Po realizacji badania przeprowadzono kontrolę wiarygodności i rzetelności uzyskanych danych.

⁸ W województwie łódzkim nie ma miast powyżej 100 tys. mieszkańców, dlatego kolejnym przedziałem jest Łódź.

2.4.3. Indywidualne wywiady pogłębione (analizy jakościowe)

Główną częścią komponentu jakościowego badania były indywidualne wywiady pogłębione realizowane zgodnie z metodologią nauk społecznych. Pozwoliły one udzielić odpowiedzi na pytania o mechanizmy, motywacje działań zaradczych i konteksty doświadczania ubóstwa energetycznego, co umożliwiło lepsze zrozumienie specyfiki sytuacji badanych osób. Próba miała charakter celowy składający się łącznie z 25 wywiadów i podzielona została na trzy główne grupy: A. ubodzy energetycznie (15), B. instytucje (6), C. eksperci (4).

Tabela 5. Typologia badanych gospodarstw domowych

Nr wywiadu ⁹	Typ gospodarstwa domowego	Liczba osób	Budynek	Miejsce	Płeć
05	Gospodarstwo rencistów	2	jednorodzinny	małe miasto	K
06	Gospodarstwo pracowników na stanowiskach robotniczych	3	jednorodzinny	małe miasto	K
07	Gospodarstwo pracowników na stanowiskach robotniczych	2	wielorodzinny	małe miasto	K
08	Gospodarstwo wielodzietne korzystające z pomocy społecznej	6	wielorodzinny	małe miasto	K
09	Gospodarstwo korzystające z pomocy społecznej	2	wielorodzinny	Łódź	K
10	Gospodarstwo wielodzietne korzystające z pomocy społecznej	4	wielorodzinny	Łódź	K
11	Gospodarstwo wielodzietne	7	jednorodzinny	obszar wiejski	M
13	Gospodarstwo rolników	7	jednorodzinny	obszar wiejski	K
15	Gospodarstwo rolników	2	jednorodzinny	obszar wiejski	M
16	Gospodarstwo rolników	1	jednorodzinny	obszar wiejski	M
17	Gospodarstwo rencistów	2	jednorodzinny	małe miasto	K
18	Gospodarstwo wielodzietne	5	wielorodzinny	Łódź	M
19	Gospodarstwo rencistów	1	jednorodzinny	Łódź	K
22	Gospodarstwo rencistów	3	jednorodzinny	obszar wiejski	K
23	Gospodarstwo pracowników na stanowiskach robotniczych	6	jednorodzinny	Łódź	M

Uwagi: płeć dotyczy respondenta; K – kobieta; M – mężczyzna. Liczba osób = liczba osób w gospodarstwie domowym.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wywiadów z osobami ubogimi energetycznie (n=15).

⁹ W tabeli podano wywiady według numerów tak, aby później móc przyporządkować instytucję lub eksperta do cytowanych wypowiedzi.

W pierwszej grupie wywiadów z przedstawicielami ubogich energetycznie gospodarstw domowych dobór próby był celowy i różnicował badanych ze względu na miejsce zamieszkania, typ budynku, status zawodowy, liczbę dzieci oraz otrzymywanie wsparcia z pomocy społecznej. Gospodarstwa domowe do wywiadów wybrano na podstawie odpowiedzi udzielonych w badaniu ilościowym oraz w wyniku zastosowania przez koordynatorów sieci ankietarskich metody „kuli śnieżnej”, w oparciu o kryteria doboru próby wskazane w SOPZ. Członkowie zespołu badawczego prowadzili wywiady w mieszkaniach respondentów po uprzednim kontakcie telefonicznym i uzyskaniu zgody na rozmowę. Wywiady przeprowadzono w sezonie grzewczym 2019/2020, czyli w okresie potencjalnie największych trudności związanych z doświadczaniem zjawiska ubóstwa energetycznego.

Wywiady trwały średnio 52 minuty i prowadzone były według ustalonego scenariusza. Zawierał on bloki pytań dotyczące historii gospodarstwa domowego, stanu technicznego budynku, korzystania z usług energetycznych oraz trudności w zaspokajaniu potrzeb dotyczących energii, strategii radzenia sobie z nimi, oceny i rekomendacji w zakresie funkcjonujących instrumentów wsparcia. W wywiadach brały udział osoby najlepiej zorientowane w budżecie domowym.

Wszystkie wywiady nagrano, dokonano ich transkrypcji, anonimizacji i zakodowano je. Zastosowano kodowanie otwarte, polegające na przetwarzaniu kompletu wypowiedzi respondentów w programie R, z wykorzystaniem biblioteki RQDA (R Qualitative Data Analysis), służącej do analizy danych jakościowych¹⁰. Pierwotnie zaproponowane książki kodowe, podporządkowane zakresowi badania, zostały uzupełnione, by doprecyzować poszczególne zagadnienia.

Ostatecznie głównymi kategoriami analiz były: (1) życie codzienne, (2) usługi energetyczne, (3) instrumenty wsparcia. Dodatkowo wprowadzono: (4) nośniki energii, (5) emocje (np. strach, niesprawiedliwość, stygmatyzacja¹¹).

Dodatkowe kategorie pomogły uporządkować i dokładniej przeanalizować zebrany materiał, sprawdzić częstość pojawiania się poszczególnych wątków poruszanych przez respondentów oraz wyróżnić ich najważniejsze wypowiedzi. Łącznie wybrane kody (66) zastosowano 1970 razy. Aby uzupełnić wyniki badania, przeprowadzono analizę tekstu wszystkich wypowiedzi przedstawicieli gospodarstw domowych. Utworzony korpus został oczyszczony ze znaków interpunkcyjnych, spójników, zaimków i przyimków, usunięto także końcówki fleksyjne wyrazów. Dzięki temu możliwe było sprawdzenie, jakich słów najczęściej używali respondenci, odpowiadając na pytania w wywiadach (w wykazie elementów graficznych raportu – 7.4).

Dobór próby istotnie rzutuje na obraz praktyk, trudności oraz strategii radzenia sobie gospodarstw domowych ubogich energetycznie. Wśród przedstawicieli 15 wybranych gospodarstw zabrakło np. osób korzystających z ogrzewania miejskiego oraz ogrzewających mieszkania prądem¹², a w nich również może wystąpić zjawisko ubóstwa energetycznego, które prawdopodobnie cechuje się innym zbiorem postaw. Wynikająca z koncepcji badania struktura próby mogła również ograniczyć np. perspektywę samotnych emerytów i emerytek, którzy stosunkowo często doświadczają ubóstwa energetycznego (co zostało potwierdzone badaniem ilościowym). Pomimo powyższych ograniczeń, przeprowadzone badanie jakościowe należy uznać

¹⁰ Szczegółowy opis narzędzia znajduje się tutaj: <http://rqda.r-forge.r-project.org/>.

¹¹ Przykłady literatury z tego zakresu znajdują się m.in. tutaj: Day and Hitchings 2011; Middlemiss et. al. 2019; Longhurst, Hargreaves 2019.

¹² Rekrutacja gospodarstw domowych do indywidualnych wywiadów pogłębionych w pierwszej kolejności wymagała spełnienia przez gospodarstwo obowiązkowych kryteriów doboru próby, wynikających z SOPZ.

za pierwsze tak kompleksowe ujęcie doświadczanych trudności, strategii radzenia sobie z ubóstwem energetycznym i konsekwencji tego zjawiska w Polsce.

Badaniem jakościowym objęto także przedstawicieli 6 instytucji oraz 4 ekspertów zajmujących się problematyką związaną z ubóstwem energetycznym. Dobór respondentów w tym przypadku również był celowy – z jednej strony wynikał z wytycznych Zamawiającego, z drugiej zaś z przeglądu literatury i rozpoznania regionalnego kontekstu. W przypadku samorządów badanie objęło osoby odpowiedzialne za inwestycje miejskie oraz pomoc społeczną. Celowo wskazano miasto testujące liczne instrumenty polityki środowiskowej oraz peryferyjnie położoną, wyludniającą się gminę wiejską, w której udział osób korzystających z pomocy społecznej należał w 2018 roku do najwyższych w regionie. Połowę respondentów stanowili pracownicy administracji publicznej, którzy mają codzienny kontakt z osobami ubogimi energetycznie (pracownicy socjalni, doradcy energetyczni, przedstawiciele Straży Miejskiej, latarnicy społeczni obszaru rewitalizacji). Drugą grupę stanowiły osoby projektujące lub konsultujące polityki publiczne. Uczestniczący w badaniu eksperci angażowali się w rozwiązywanie problemów powiązanych z ubóstwem energetycznym, takich jak zła sytuacja mieszkaniowa lub wykluczenie społeczne. Wywiady ze wszystkimi instytucjami i ekspertami przeprowadzono w okresie zimowym na przełomie 2019 i 2020 roku.

Tabela 6. Badane instytucje oraz eksperci

Nr wywiadu ¹³	Rodzaj instytucji	Codzienny kontakt z klientami	Stanowisko respondenta
01	miejski ośrodek pomocy społecznej	tak	koordynator działu, inspektor przyznający dodatki energetyczne
02	urząd miejski	nie	dyrektor wydziału ochrony środowiska
03	gminny ośrodek pomocy społecznej	tak	pracownik socjalny
04	urząd gminy	nie	samodzielny inspektor ds. inwestycji
12	uczelnia wyższa	nie	nauczyciel akademicki, konsultant
14	regionalna instytucja finansowa	tak	doradca energetyczny
20	uczelnia wyższa / nieformalna organizacja pomagająca osobom wykluczonym społecznie	nie	nauczyciel akademicki
21	urząd miejski	tak	latarnicy społeczni
24	instytucja regionalna	nie	inspektorzy
25	straż miejska	tak	kontrolerzy terenowi

Źródło: opracowanie własne na podstawie wywiadów z przedstawicielami instytucjami oraz ekspertami (n=10).

¹³ W tabeli wskazano wywiady według numerów tak, aby później móc przyporządkować instytucję lub eksperta do cytowanych wypowiedzi.

Wywiady z instytucjami i ekspertami trwały średnio 64 minuty i również przeprowadzono je według ustalonych scenariuszy, znajdujących się w aneksie do raportu. Scenariusze zawierały bloki pytań dotyczących znajomości problemu ubóstwa energetycznego (instytucje), dostępności wiedzy na ten temat (eksperti) oraz oceny działań skierowanych do osób ubogich energetycznie i rekomendacji w tym zakresie (obydwie grupy). Każdy respondent otrzymał dodatkowe pytania związane z funkcją i zakresem kompetencji.

Transkrypcje i notatki z wywiadów z przedstawicielami instytucji i ekspertami zostały zakodowane i przeanalizowane w programie R z wykorzystaniem biblioteki RQDA. Nastąpiło to po analizie wywiadów gospodarstw domowych, dlatego dysponowano kategoriami potencjalnie użytecznymi podczas analizy. Kody podzielono na kategorie: (1) zdobywanie informacji, (2) instrumenty, (3) rekomendacje. Jako dodatkowe potraktowano: (4) nośniki energii, (5) kody stosowane w analizie wywiadów osób ubogich, tak, by móc skonfrontować obydwie perspektywy.

Zastosowano łącznie 44 kody dokładnie 680 razy. Analiza pomogła uporządkować zebrany materiał, sprawdzić powtarzalność wątków poruszanych przez respondentów oraz wyodrębnić ich najważniejsze wypowiedzi.

Wszystkie wywiady przeprowadzano w miejscu najbardziej dogodnym dla respondentów, nagrywano je i sporządzano z nich transkrypcje lub notatki, służące następnie do analizy danych jakościowych. Rozmowy zostały przeprowadzone przez moderatorów – autorów raportu, posiadających wiedzę i doświadczenie z obszaru ubóstwa energetycznego. Każdy wywiad oprócz zagadnień scenariuszowych obejmował pytania dopasowane do funkcji oraz specyfiki sytuacji respondenta. Po realizacji badania przeprowadzono kontrolę dwóch wywiadów, podczas których moderator nie uzyskał zgody na nagrywanie wypowiedzi. Szczegółowy wykaz zrealizowanych wywiadów jakościowych znajduje się w aneksie.

2.4.4. Panel ekspertów

Ważnym elementem każdego procesu badawczego jest uzgadnianie z kluczowymi interesariuszami wspólnej interpretacji danych i stanów rzeczy. W tym celu powołano grupę roboczą, z którą 24 kwietnia 2019 roku skonsultowano koncepcję badawczą oraz projekty narzędzi badawczych. Dzięki wprowadzeniu tego elementu metodologia badania nabrała charakteru *action research*. Grupa robocza w momencie badania liczyła 15 osób, a w jej skład wchodziła przedstawiciele następujących podmiotów: Regionalne Obserwatorium Integracji Społecznej, Biuro Planowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego, Biuro Polityki Społecznej w Urzędzie Miasta Łodzi – specjalista ds. rewitalizacji w Łodzi, Centrum Świadczeń Socjalnych w Łodzi, samorząd gminy wiejskiej, samorząd gminy miejskiej średniej wielkości, WFOŚiGW w Łodzi, Uniwersytet Łódzki, MOPS w Łodzi, lokalna organizacja pozarządowa, zajmująca się ubóstwem oraz ekspert badający zjawisko ubóstwa energetycznego.

Przewidziano dwa spotkania grupy roboczej:

- przed rozpoczęciem badania, podczas którego przedmiotem dyskusji była charakterystyka zjawiska ubóstwa energetycznego i jego korelaty, a także przedstawienie grupie dotychczas zebranego materiału (analizy *desk research*, koncepcji badania, narzędzi badawczych) w celach konsultacyjnych;
- na ostatnim etapie badania: celem pogłębienia analizy i interpretacji zebranych podczas badania danych ilościowych i jakościowych, a także uzupełnienia zestawu przygotowanych rekomendacji.

Panel ekspertów, będący jednocześnie spotkaniem grupy roboczej zaplanowano na 20 marca 2020 roku. Ze względu na sytuację pandemiczną, związaną z rozprzestrzenianiem się wirusa SARS-CoV-2 spotkanie zostało odwołane. Cel panelu – pogłębienie analizy i interpretacji zebranych danych oraz uzupełnienie zestawu rekomendacji osiągnięto poprzez szczegółowe komentarze ekspertów do II wersji raportu oraz konsultacje online.

3. INSTYTUCJONALNY I SPOŁECZNY KONTEKST UBÓSTWA ENERGETYCZNEGO

Rozdział 3 opisuje instytucjonalno-prawny i społeczny kontekst ubóstwa energetycznego na podstawie wniosków z analizy *desk research*. Opis ten stanowi wstęp do szczegółowego rozpoznania sytuacji osób ubogich energetycznie w kolejnym rozdziale i został opracowany przed rozpoczęciem badania terenowego, tak aby lepiej interpretować zgromadzone dane pierwotne, wskazać adekwatnych interesariuszy instytucjonalnych do badania terenowego oraz przygotować tło dla budowania rekomendacji. Niniejszy rozdział opiera się na najbardziej aktualnych opracowaniach i do przedstawienia szerszego kontekstu wykorzystano w nim dane zastane, pochodzące głównie z lat 2010–2019.

3.1. Ubóstwo energetyczne w Polsce i województwie łódzkim według Badania Budżetu Gospodarstw Domowych 2017 i 2018

W Polsce w 2018 r. od 2% do 18% gospodarstw domowych było ubogich energetycznie w zależności od przyjętej metodologii pomiaru. Każdy ze wskaźników ubóstwa energetycznego zawiera komplementarne informacje, dlatego do pomiaru skali zjawiska powinna być wykorzystywana grupa wskaźników. Jest to zbieżne z rekomendacjami Europejskiego Obserwatorium Ubóstwa Energetycznego (EPOV, 2020) oraz badaniami przeprowadzonymi w Polsce (Sokołowski et al., 2019).

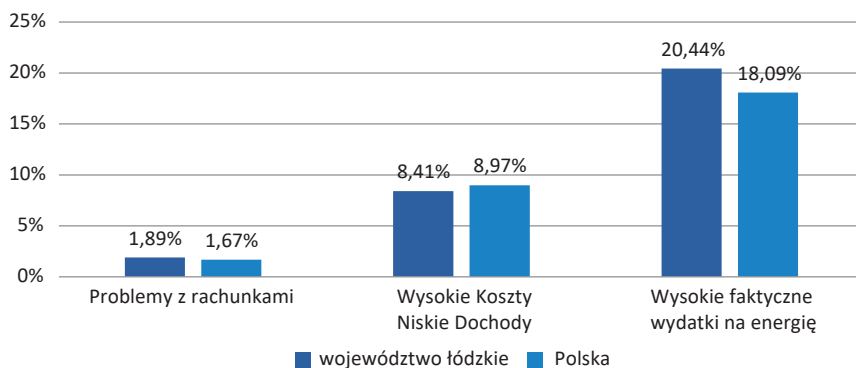
W Polsce największy odsetek ubogich energetycznie gospodarstw domowych został zidentyfikowany przez wskaźnik Wysokich faktycznych wydatków na energię (18%). Oznacza to, że prawie 2,5 mln gospodarstw domowych w 2018 roku było ubogich energetycznie w rozumieniu wysokich wydatków¹⁴ energetycznych¹⁵ (wykres 2). Przy zastosowaniu dostosowanego do polskiej specyfiki¹⁶ wskaźnika Wysokie Koszty Niskie Dochody, udział ubogich energetycznie gospodarstw wśród wszystkich gospodarstw domowych w Polsce to 9% (1,2 mln gospodarstw domowych ubogich energetycznie).

¹⁴ Wysokie wydatki na energię oznaczają udział wydatków na energię w dochodzie powyżej podwójnej mediany wartości w populacji. Szczegółowy opis wskaźników ubóstwa energetycznego znajduje się w załączniku do raportu.

¹⁵ Każde dodatkowe oszacowanie na podstawie Badania Budżetów Gospodarstw Domowych byłoby obciążone wysokim błędem, dlatego nie ma możliwości zaprezentowania wyników dla wskaźników ubóstwa energetycznego właściwych dla subpopulacji w województwie łódzkim. Nałożenie dodatkowych podkategorii na ponad 2500 obserwacji w województwie łódzkim (np. ubogie energetycznie gospodarstwa domowe wg głównego źródła ogrzewania) powoduje drastyczne ograniczenie obserwacji w danej kategorii (do kilkunastu, a czasem kilku obserwacji). Takie wyniki byłyby bezwartościowe, a wnioski formułowane na ich podstawie błędne. Więcej informacji na temat metodologii badania BBGD (Badanie Budżetów Gospodarstw Domowych) i braku możliwości obliczenia reprezentatywnych wyników dla subpopulacji w województwach w Polsce: https://stat.gov.pl/download/cps/rde/xbr/gus/WZ_meto_badania_bud_gospod_dom.pdf

¹⁶ Dostosowanie wskaźnika polegało na odniesieniu wydatków i dochodów do rozkładów właściwych w Polsce. Więcej szczegółów na temat wskaźnika znajduje się w załączniku metodologicznym.

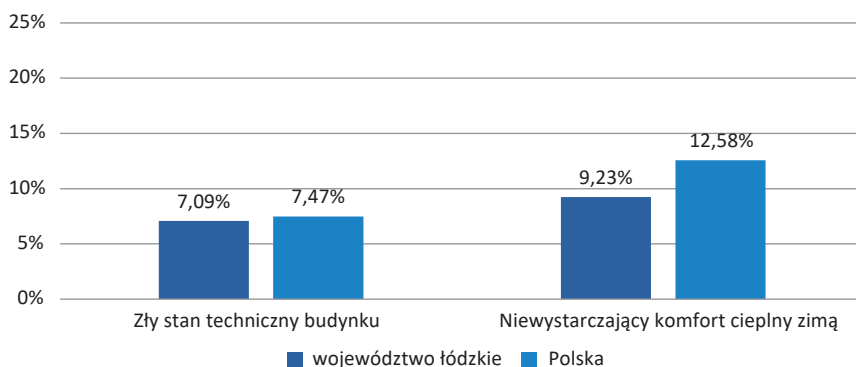
Wykres 2. Wskaźniki ubóstwa energetycznego w Polsce i województwie łódzkim (udział procentowy gospodarstw domowych ubogich energetycznie we wszystkich gospodarstwach domowych)

Uwagi: liczebność próby dla Polski n = 36039; liczebność próby dla województwa łódzkiego n = 2458. Źródło: opracowanie własne na podstawie BBGD (GUS, 2018).

W województwie łódzkim (wykres 3) udział ubogich energetycznie gospodarstw domowych wśród wszystkich gospodarstw w województwie jest zbliżony do poziomów obserwowanych w Polsce. Wynosi 2% dla wskaźnika problemów z rachunkami, 8% w przypadku wskaźnika Wyssokie Koszty Niskie Dochody (mniej o 1 pkt. proc. niż dla całej Polski) i 20% według wskaźnika Wysokie faktyczne wydatki na energię (więcej o 2 pkt. proc.).

Wykres 3. Subiektywne wskaźniki ubóstwa energetycznego w Polsce i województwie łódzkim (udział procentowy gospodarstw domowych ubogich energetycznie we wszystkich gospodarstwach domowych)

Uwagi: liczebność próby dla Polski n = 36039; liczebność próby dla województwa łódzkiego n = 2458. Źródło: opracowanie własne na podstawie BBGD (GUS, 2017).

Nie ma możliwości oszacowania dwóch wskaźników subiektywnych – Zły stan techniczny budynku i Niewystarczający komfort ciepły na podstawie edycji badania Budżetów Gospodarstw Domowych z 2018 r. Wynika to ze znaczących zmian w kafeferii odpowiedzi: elemen-

ty określające zły stan budynku zostały połączone m.in. z oceną infrastruktury energetycznej, a komfort cieplny zimą z komfortem cieplnym latem.

Udział gospodarstw domowych, które zgłosiły problem z nieodpowiednim stanem technicznym w Polsce i województwie łódzkim jest zbliżony i wynosi 7%. Mniejszy odsetek gospodarstw w województwie łódzkim niż w Polsce ma problem z niewystarczającą temperaturą w mieszkaniu zimą (mniej o 4 pkt. proc.).

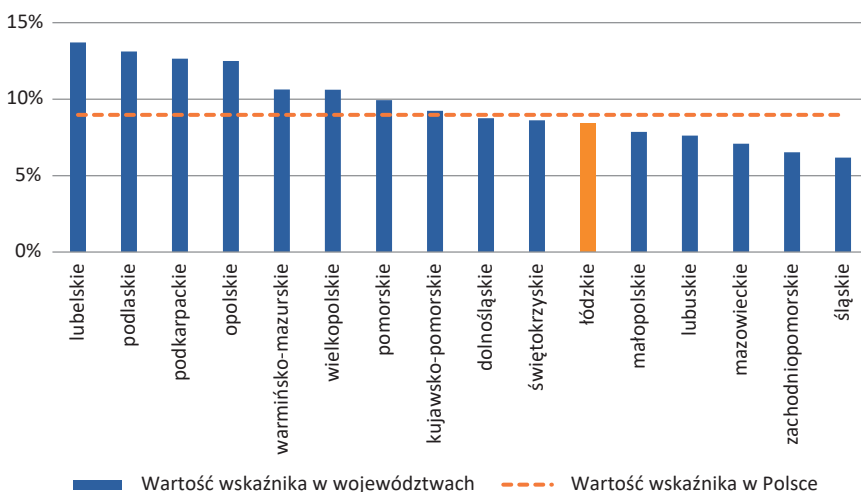
Tabela 7. Liczba gospodarstw domowych ubogich energetycznie w Polsce i województwie łódzkim

Wskaźnik	Liczba gospodarstw domowych ubogich energetycznie w Polsce	Liczba gospodarstw domowych ubogich energetycznie w województwie łódzkim
Zły stan techniczny budynku	1 046 181	80 803
Niewystarczający komfort cieplny zimą	1 356 175	125 516

Źródło: opracowanie własne na podstawie BBGD (GUS, 2017).

W przypadku wskaźnika Wysokie Koszty Niskie Dochody udział ubogich energetycznie gospodarstw domowych wśród wszystkich gospodarstw w województwie łódzkim jest niższy w porównaniu do wartości tego wskaźnika w Polsce oraz w 10 województwach. Pokazuje on charakterystykę ekonomiczną (bezrobocie, dochody) regionów, ale jest też związany ze specyfiką tkanki mieszkaniowej (większe i starsze budynki zazwyczaj wymagają poniesienia wyższych kosztów na zaspokojenie potrzeb energetycznych).

Wykres 4. Wskaźnik Wysokie Koszty Niskie Dochody z uwzględnieniem województwa i wartości wskaźnika w Polsce (udział procentowy gospodarstw domowych ubogich energetycznie we wszystkich gospodarstwach domowych)

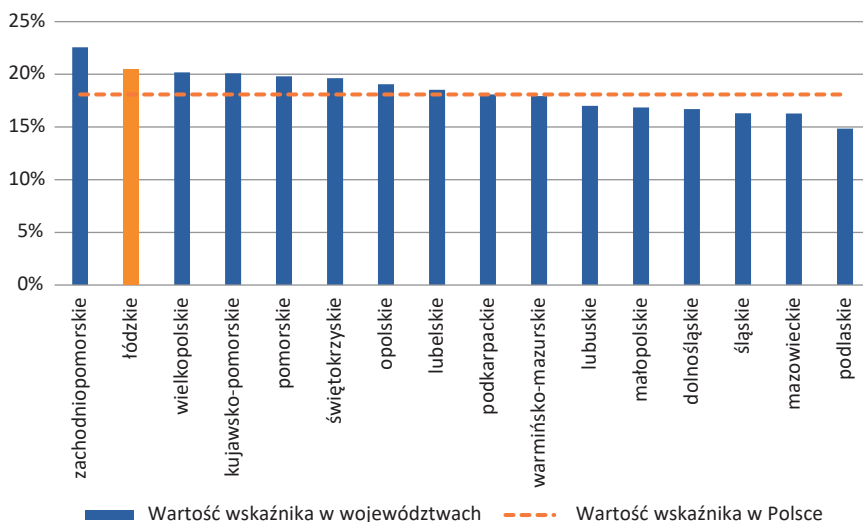

Uwagi: liczebność próby $n = 36039$.

Źródło: opracowanie własne na podstawie BBGD (GUS, 2018).

Wysokie faktyczne wydatki na energię dotyczą wszystkich województw w Polsce na zbliżonym poziomie. Połowa województw (w tym łódzkie) nieznacznie się wyróżnia w odniesieniu do wartości wskaźnika w Polsce. Wskaźnik faktycznych wydatków jest warunkowany pośrednio przez ceny energii i dochody gospodarstwa domowego, ale również odzwierciedla efektywność energetyczną budynku i koszty związane z jego ogrzaniem.

Wykres 5. Wskaźnik Wysokie faktyczne wydatki na energię z uwzględnieniem województwa i wartości wskaźnika w Polsce (udział procentowy gospodarstw domowych ubogich energetycznie we wszystkich gospodarstwach domowych)

Uwagi: liczebność próby n = 36039.

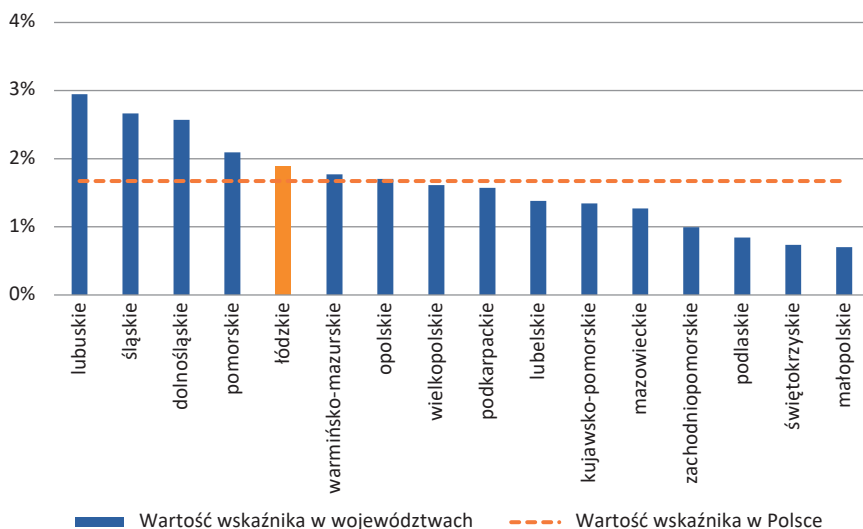
Źródło: opracowanie własne na podstawie BBGD (GUS, 2018).

Specyfika pytania o problemy z opłacaniem rachunków¹⁷ może powodować, że niewiele gospodarstw domowych w Polsce jest ubogich według tego wskaźnika. Dlatego też w badaniu ankietowym w województwie łódzkim (rozdział 4) zdecydowano się na bardziej bezpośrednie sformułowanie pytania¹⁸. W kontekście problemów z rachunkami udział ubogich gospodarstw w województwie łódzkim wynosi 1,89%, a więc niewiele więcej niż w całej Polsce – 1,67%. Zajmuje piątą pozycję w tym zakresie w porównaniu do pozostałych województw. Należy zwrócić uwagę, że wartości w poszczególnych województwach są zbliżone – różnica pomiędzy łódzkim oraz pierwszym pod względem udziału województwem lubuskim (2,94%) i ostatnim – województwem małopolskim (0,70%) wynosi niewiele ponad 1 pkt. proc.

¹⁷ W BBGD pytanie zadane jest w niebezpośredni i skomplikowany sposób, jako „Poziom satysfakcji z opłacania rachunków” (porównaj: GUS, 2018).

¹⁸ Może to wpływać na uzyskane wyniki – znacząco więcej gospodarstw domowych w badaniu ankietowym zgłosiło problemy z opłacaniem rachunków niż w Badaniu Budżetów Gospodarstw Domowych – szczegóły opisano w rozdziale 4.

Wykres 6. Wskaźnik Problemy z rachunkami z uwzględnieniem województwa i wartości wskaźnika w Polsce (udział procentowy gospodarstw domowych ubogich energetycznie we wszystkich gospodarstwach domowych)

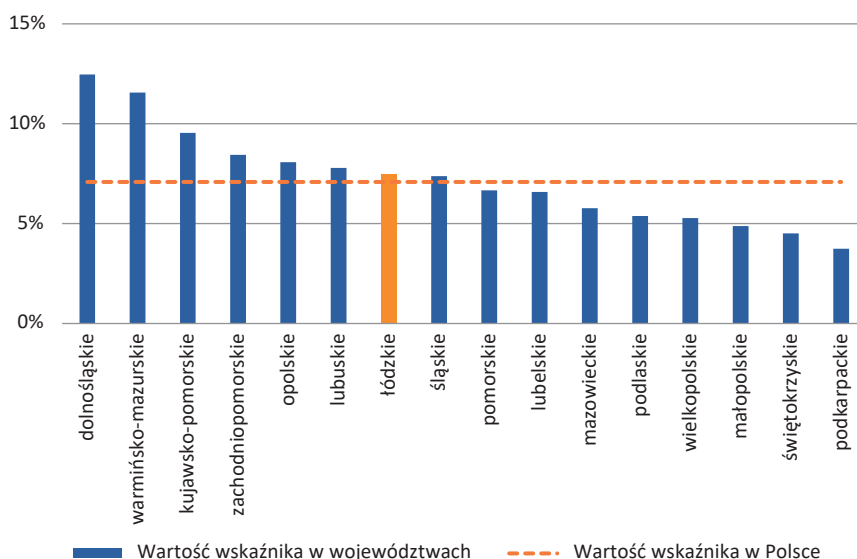

Uwagi: liczebność próby n = 36039.

Źródło: opracowanie własne na podstawie BBGD (GUS, 2018)

Dwa subiektywne wskaźniki: Zły stan techniczny budynku oraz Niewystarczający komfort cieplny zimą pośrednio informują o charakterystyce tkanki mieszkaniowej i uzupełniają informacje uzyskane za pomocą wskaźników opartych na wydatkach i dochodach. W regionach, w których przeważają budynki najstarsze (oddane do użytku przed 1946 r.), np. w województwie dolnośląskim, zaobserwowano wysoki udział ubogich energetycznie gospodarstw domowych wśród wszystkich gospodarstw. Pod tym względem według wskaźnika Złego stanu technicznego województwo łódzkie jest siódme (jest on wyższy od wartości tego wskaźnika w Polsce o około 0,5 pkt. proc.).

Wykres 7. Wskaźnik Zły stan techniczny budynku z uwzględnieniem województwa i wartości wskaźnika w Polsce (udział procentowy gospodarstw domowych ubogich energetycznie we wszystkich gospodarstwach domowych)

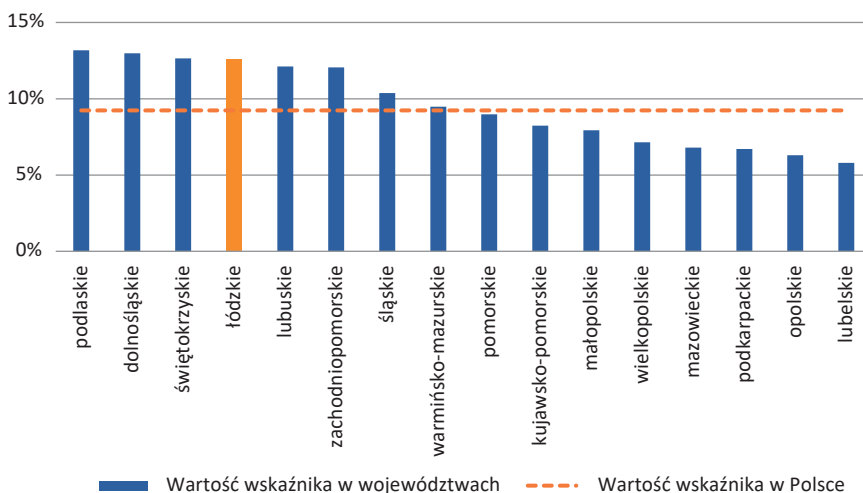
Uwagi: liczebność próby n = 36039.

Źródło: opracowanie własne na podstawie BBGD (GUS, 2017).

Zazwyczaj wskaźniki Złego stanu technicznego budynku i Niewystarczającego komfortu cieplnego są ze sobą silnie dodatnio skorelowane i wskazują gospodarstwa domowe o podobnej charakterystyce (zajmujące starsze budynki, jedno- i wielorodzinne w tych samych województwach). Taką prawidłowość zaobserwowano w badaniu ogólnopolskim, w którym współwystępowanie problemów ze stanem technicznym budynku i niewystarczającą temperaturą dotyczyło województwa dolnośląskiego. Taką prawidłowość zaobserwowano też w łódzkim, które wyróżnia się na tle całej Polski¹⁹.

¹⁹ Zostało to potwierdzone również w badaniu ankietowym, którego szczegółowe wyniki znajdują się w rozdziale 4 raportu.

Wykres 8. Wskaźnik Niewystarczający komfort ciepły z uwzględnieniem województwa i wartości wskaźnika w Polsce (udział procentowy gospodarstw domowych ubogich energetycznie we wszystkich gospodarstwach domowych)

Uwagi: liczebność próby $n = 36039$.

Źródło: opracowanie własne na podstawie BBGD (GUS, 2017).

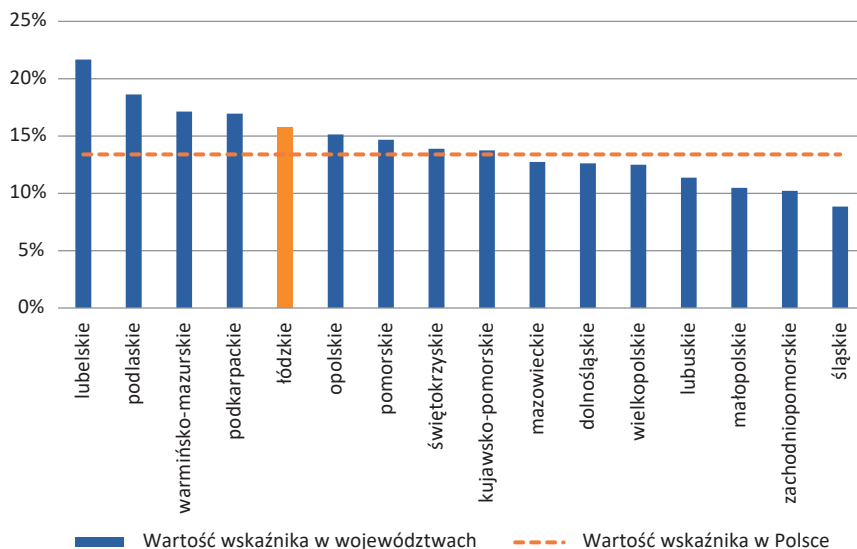
3.2. Wskaźniki ubóstwa dochodowego

Opracowano trendy ubóstwa dochodowego w Polsce i województwie łódzkim na podstawie Badania Budżetów Gospodarstw Domowych (GUS, 2018). Próg ubóstwa dochodowego został określony na poziomie 60% mediany dochodu ekwiwalizowanego²⁰. Do ekwiwalizacji dochodu wykorzystano zmodyfikowaną skalę ekwiwalentności OECD: pierwszej osobie dorosłej w gospodarstwie domowym przypisuje się wagę 1, każdej następnej osobie w wieku 14 lat i więcej wagę 0,5, a każdemu dziecku poniżej 14 r.ż. wagę 0,3²¹.

²⁰ Dochody przeliczone na jednostkę ekwiwalentną to wielkości przypadające na osobę, jednak po wyeliminowaniu wpływu, jaki na koszty utrzymania gospodarstwa domowego wywiera jego skład społeczno-demograficzny (Sałach i Lewandowski, 2018).

²¹ <http://www.oecd.org/els/soc/OECD-Note-EquivalenceScales.pdf>

Wykres 9. Wskaźnik Ubóstwo dochodowe z uwzględnieniem województwa i wartości wskaźnika w Polsce (udział procentowy gospodarstw domowych ubogich dochodowo we wszystkich gospodarstwach domowych)

Uwagi: liczebność próby $n = 36039$.

Źródło: opracowanie własne na podstawie BBGD (GUS, 2018).

Odsetek ubogich dochodowo gospodarstw domowych w województwie łódzkim (16%) jest wyższy niż w Polsce (13%). Oznacza to, że 16% gospodarstw domowych w województwie łódzkim (o 3 pkt. proc. więcej niż w Polsce) dysponowało dochodem niższym niż granica ubóstwa w Polsce. W 2018 r. wynosiła ona 1280 zł dla jednoosobowego gospodarstwa domowego²². Tylko w województwach we wschodniej i północno-wschodniej Polsce, w których notuje się relatywnie wysokie bezrobocie²³ oraz niskie dochody (województwa: warmińsko-mazurskie, podlaskie, podkarpackie, lubelskie), udział ubogich dochodowo gospodarstw domowych wśród wszystkich gospodarstw był wyższy niż w łódzkim.

3.3. Analiza kontekstowych danych statystycznych

W poniższym rozdziale wskazano główne dane kontekstowe, dotyczące obszarów mogących w istotny sposób rzutować na poziom ubóstwa energetycznego w województwie łódzkim. Rozdział podzielono na 5 części: korzystanie z pomocy społecznej, procesy wyludniania i starzenia się, warunki mieszkaniowe, dostęp do sieci energetycznych oraz ceny energii. Zgodnie z koncepcją badawczą, powyższe zagadnienia mogą mieć związek z kwestią ubóstwa energetycznego i składowymi tego zjawiska: niskimi dochodami (korzystanie z pomocy społecznej,

²² Źródło: https://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5693/38/1/1/regionalne_zroznicowanie_jakosci_zycia_w_polsce_w_2018_roku.pdf (dostęp: 08.04.2020).

²³ Źródło: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rynek-pracy/bezrobocie-rejestrowane/liczba-bezrobotnych-zarejestrowanych-oraz-stopa-bezrobocia-wedlug-wojewodztw-podregionow-i-powiatow-stan-w-koncu-pazdziernika-2017-r-,2,63.html> (dostęp: 08.04.2020).

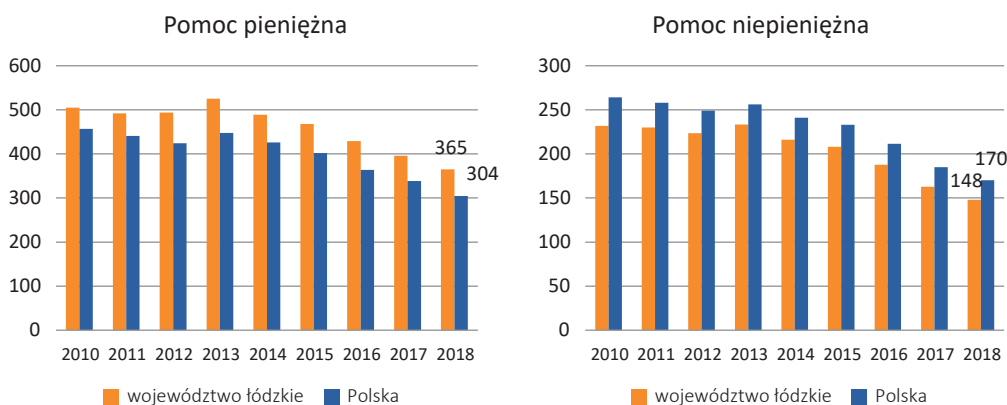
procesy wyludniania i starzenia się), niską efektywnością energetyczną (warunki mieszkaniowe) oraz wysokimi cenami i zużyciem energii (dostęp do sieci, ceny prądu, gazu, ciepła).

Przedstawione wnioski opierały się głównie o najbardziej aktualne w momencie badania zbiory Banku Danych Lokalnych (2010–2018). Miały pokazać szerszy obraz sytuacji osób ubogich energetycznie w województwie łódzkim, wskazać niektóre kontekstowe miary w ujęciu terytorialnym oraz w porównaniu do średniej krajowej. Najważniejsze dane zostały omówione w punktach; należy pamiętać, że samodzielnie interpretowane, uwzględniają tylko jeden z wymiarów ubóstwa energetycznego.

3.3.1. Korzystanie z pomocy społecznej

- W 2018 roku 90,2 tys. osób korzystało w województwie łódzkim ze świadczeń pomocy społecznej w formie pieniężnej (zasiłków stałych, okresowych i celowych). Liczba ta stanowi ok. 3,7% mieszkańców regionu i jest o 0,7 pkt. proc. wyższa niż średni udział w Polsce (3%). Udział w regionie w ciągu dekady spadł z poziomu 5,1% do 3,7%.

Wykres 10. Osoby korzystające ze świadczeń pomocy społecznej w województwie łódzkim i Polsce w latach 2010–2018 (na 10 tys. mieszkańców)

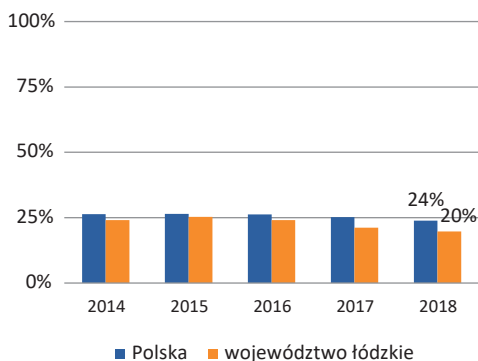

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

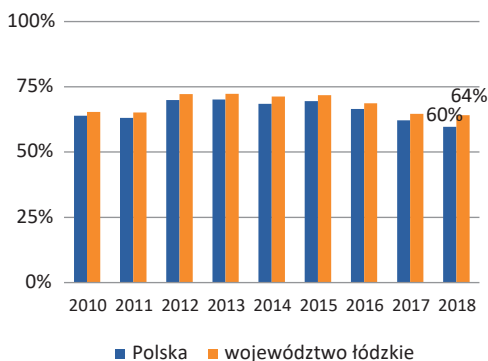
- Odwrotna sytuacja miała miejsce natomiast w przypadku pomocy niepieniężnej (np. pracy socjalnej, usług opiekuńczych, składek ubezpieczeniowych). W 2018 roku w województwie łódzkim korzystało z niej 36,5 tys. osób (1,5% mieszkańców), co stanowiło wartość o 0,2 pkt. proc. niższą niż średnia krajowa (1,7% mieszkańców Polski). Stosunek do średniej krajowej w latach 2010–2018 również pozostał stały.
- W województwie łódzkim ubóstwo rzadziej stanowi powód przyznania pomocy gospodarstwu domowemu. W 2018 roku z tego tytułu wsparcie w regionie przyznano w 19,8% przypadków gospodarstw domowych, podczas gdy w Polsce wsparcie otrzymało niemal co czwarte gospodarstwo (23,9%).

- W województwie łódzkim udział gospodarstw domowych poniżej kryterium dochodowego²⁴ wśród beneficjentów wsparcia jest wyższy niż średnio w Polsce. W 2018 roku 64% gospodarstw otrzymujących wsparcie w województwie łódzkim znajdowało się poniżej kryterium dochodowego (w Polsce 60%).

Wykres 11. Udział ubóstwa jako powodu przyznania pomocy społecznej w woj. łódzkim i Polsce w latach 2014-2018

Wykres 12. Udział gospodarstw domowych poniżej kryterium dochodowego otrzymujących pomoc społeczną w woj. łódzkim i Polsce w latach 2010-2018

Uwagi: BDL GUS agreguje dane o powodach przyznawania pomocy społecznej od 2014 roku.

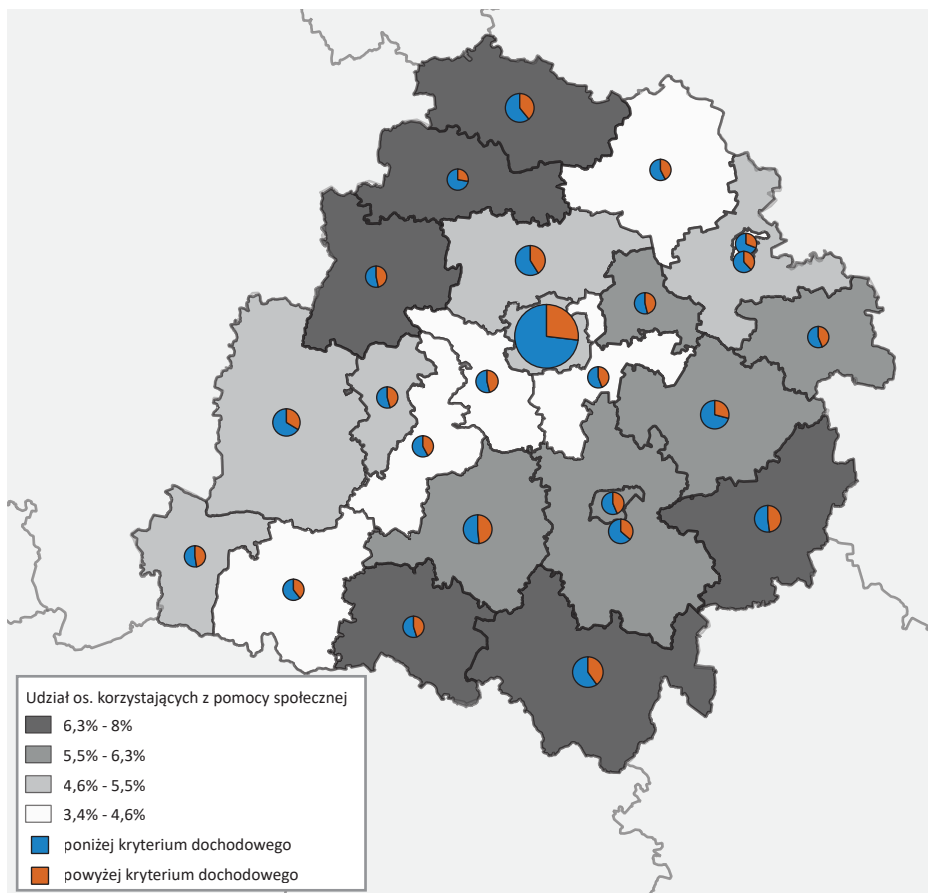
Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

- Udział osób korzystających z pomocy społecznej wewnątrz regionu jest nierównomierny. W 2018 roku największy odsetek mieszkańców korzystał z pomocy w powiatach północno-zachodniej i południowo-wschodniej części województwa. Wśród osób korzystających z pomocy społecznej gwałtownie w 2018 roku wzrósł udział mieszkańców Łodzi (z poziomu 20–22% w latach 2010–2017 do 25,2%), przy czym ubóstwo rzadziej niż średnio w regionie było tam powodem przyznania pomocy społecznej²⁵.

²⁴ Kryterium dochodowe (Zgodnie z definicją GUS: „poziom miesięcznego dochodu osoby samotnej (samotnie gospodarującej lub bezdomnej), a w gospodarstwach wieloosobowych dochodu na osobę w gospodarstwie domowym [określonego zgodnie z art. 8 ust.1 ustawy o pomocy społecznej], który uprawnia do ubiegania się o świadczenie pieniężne z pomocy społecznej. Kryterium dochodowe określa ustawową granicę ubóstwa) w 2018 roku wynosiło 701 zł dla osoby samotnie gospodarującej oraz 528 zł dla osoby w rodzinie.”

²⁵ W 2018 roku w Łodzi ubóstwo stanowiło powód przyznania pomocy społecznej w 14,4% przypadków, podczas gdy średnia dla całego regionu łódzkiego wyniosła 19,8%.

Mapa 1. Udział osób korzystających z pomocy społecznej w 2018 roku w województwie łódzkim w podziale na powiaty

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

- Podobnie jak średnio dla Polski, w regionie łódzkim w latach 2010–2018 zmniejszył się udział gospodarstw domowych korzystających z pomocy społecznej poniżej kryterium dochodowego. Udział ten w 2010 roku wynosił 65,4% i nawet 72,3% w 2013 roku. Od 2015 roku udział gospodarstw domowych w tej kategorii systematycznie spada. W 2018 roku wyniósł on w województwie łódzkim 64,2%, co stanowiło o 4,5 pkt. proc. więcej niż średnio w Polsce.

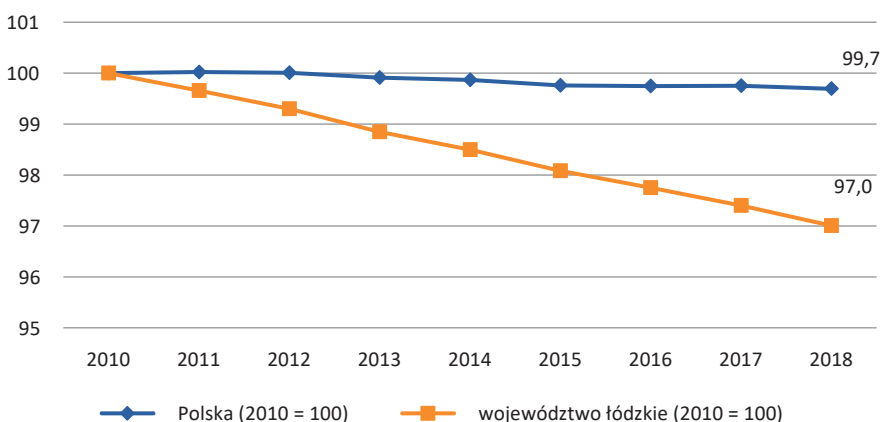
3.3.2. Procesy wyludniania i starzenia się

- Województwo łódzkie cechuje najkrótsze przeciętne trwanie życia kobiet i mężczyzn, najwyższe współczynniki umieralności ogółem oraz wysoki współczynnik umieralności na choroby cywilizacyjne (Kusideł et. al. 2017). Przewidywana średnia życia w regionie łódzkim dla osób urodzonych w 2018 roku to 80,7 lat w przypadku kobiet i 72 lata

w przypadku mężczyzn. Jest to odpowiednio rok i półtora roku krócej niż średnio w Polsce. Wskaźnik zgonów w 2018 roku wyniósł 1279 osób na 100 tys. osób przy średniej dla Polski 1078. Pod względem umieralności na nowotwory województwo łódzkie zajęło pierwsze miejsce w kraju (316 zgonów na 100 tys. osób), a pod względem umieralności na choroby układu krążenia miejsce trzecie (489 zgonów na 100 tys. osób).

- Wysoka umieralność mieszkańców powoduje, że trend wyludniania się jest w regionie bardziej dynamiczny niż średnio w kraju. Od 2010 do 2018 roku ubyło w województwie łódzkim 76 tys. osób, z czego większość (45,5 tys. osób) w Łodzi, a ponad 3 tys. w Piotrkowie Trybunalskim. Jedyne powiaty, w których liczba ludności od 2010 do 2018 roku wzrosła, to zgierski i łódzki wschodni, w których wzrost demograficzny wynikał z procesów suburbanizacji. Dzięki migracjom wewnętrznym w tych powiatach przybyło w 2018 roku odpowiednio 774 i 650 osób, podczas gdy aż 17 z 24 powiatów w regionie, położonych głównie poza łódzkim Obszarem Metropolitalnym, zanotowało ujemne saldo.

Wykres 13. Zmiana liczby ludności w województwie łódzkim oraz Polsce ogółem (2010 = 100)

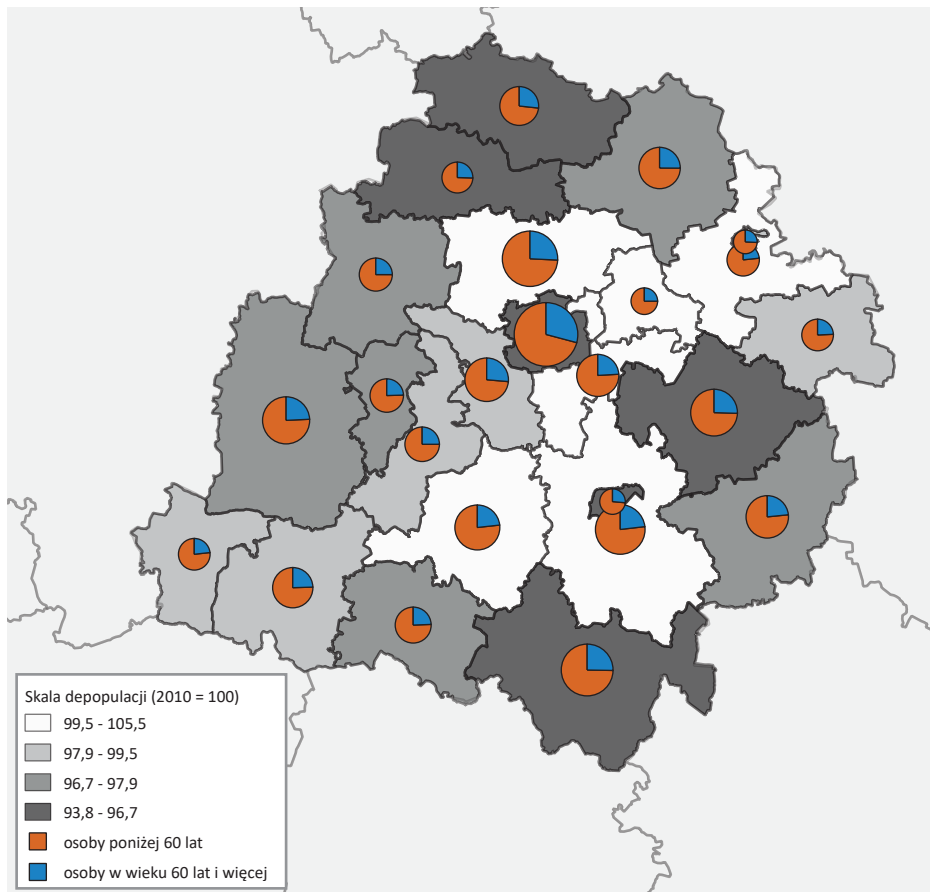
Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

- Proces wyludniania szczególnie silnie dotyka powiaty na obrzeżach województwa łódzkiego z wyłączeniem powiatu skierniewickiego (mapa 2). W tym ostatnim spadek liczby mieszkańców rekompensowany jest przez atrakcyjność jego położenia między Łodzią a Warszawą. Mieszkańcy mogą korzystać z rynku pracy obydwu dobrze skomunikowanych stolic województw oraz korzystać z usług ulokowanych w siedzibie powiatu.
- W 2018 roku prawie co czwarta osoba w województwie łódzkim miała 60 lat lub więcej (24,8%). Udział osób powyżej 60 r.ż. dla całej Polski jest niższy i wynosi 22,5%. Przekłada się to również na współczynnik obciążenia demograficznego²⁶. W województwie łódzkim wynosi on 68,4, podczas gdy średnia dla Polski to 65,1. W Łodzi, Piotrkowie Trybunalskim oraz Skierniewicach przekracza on wartość 70; najniższe wartości w 2018 roku osiągnął on w powiecie bełchatowskim (59,8).
- Szczegółowy opis procesów depopulacji i starzenia się społeczeństwa przedstawiają dwie publikacje: „Diagnoza procesów demograficznych w średnim i długim okresie dla

²⁶ Stosunek liczby osób w wieku nieprodukcyjnym do liczby osób w wieku produkcyjnym (GUS).

województwa łódzkiego” (Szukalski, 2016) oraz „Sytuacja demograficzna województwa łódzkiego jako wyzwanie dla polityki społecznej i gospodarczej” (Hrynkiewicz, Potrykowska, 2017). Kompleksowo przedstawiają one trendy depopulacji i starzenia się ludności, wskazując na kluczową rolę poprawy sytuacji Łodzi w przełamaniu regresu demograficznego województwa oraz gorszy niż przeciętnie w Polsce stan zdrowia mieszkańców regionu, skutkujący wyższą umieralnością.

Mapa 2. Depopulacja i starzenie się społeczeństwa w 2018 roku w województwie łódzkim w podziale na powiaty

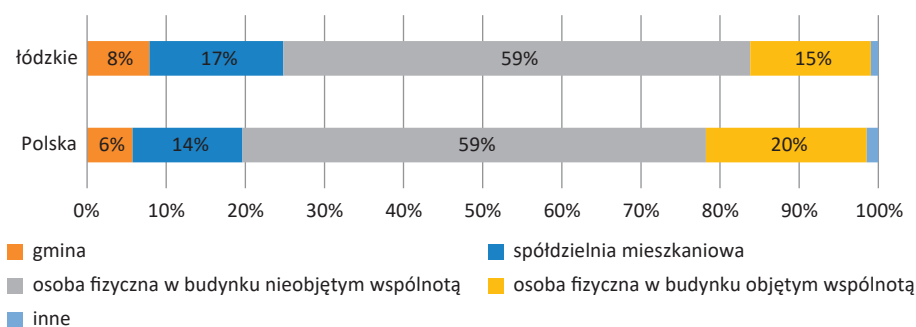
Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

- Powyższe dane wzmacniają wcześniejsze przypuszczenia, że zjawisko ubóstwa energetycznego w regionie łódzkim może w istotnym stopniu dotyczyć osób starszych i samotnych, o wyraźnych problemach zdrowotnych, ze względu na częstsze występowanie tego typu zjawisk.

3.3.3. Warunki mieszkaniowe i dostęp do sieci energetycznych

- Struktura typów budynków oraz własności mieszkaniowej w województwie łódzkim jest zbliżona do ogólnopolskiej. W województwie łódzkim według Banku Danych Lokalnych w 2018 roku 56% mieszkań znajdowało się w budynkach jednorodzinnych, zaś 44% w wielorodzinnych. W regionie nieco większy udział stanowiły mieszkania komunalne (8% do 6% w przypadku średniej krajowej) oraz należące do spółdzielni mieszkaniowych (17% do 13%). Mniejszy niż średnio w Polsce był natomiast udział własności osób fizycznych we wspólnotach mieszkaniowych (15% w stosunku do 20% średnio w kraju). Zasób mieszkań należących do TBS w województwie łódzkim był marginalny, podobnie jak w pozostałej części Polski (ok. 0,6%).
- Trendy przemian własnościowych w regionie są zbliżone do trendów ogólnopolskich. Widoczny jest powolny spadek udziału własności komunalnej oraz spółdzielczej przy rosnącym udziale zasobu należącego do osób fizycznych – także we wspólnotach mieszkaniowych. O ile w 2013 roku w województwie łódzkim zasoby mieszkań osób fizycznych wynosiły 69% ogółu, o tyle w 2018 roku było to już 74%. W Polsce udział ten wzrósł z 75% do 79%.

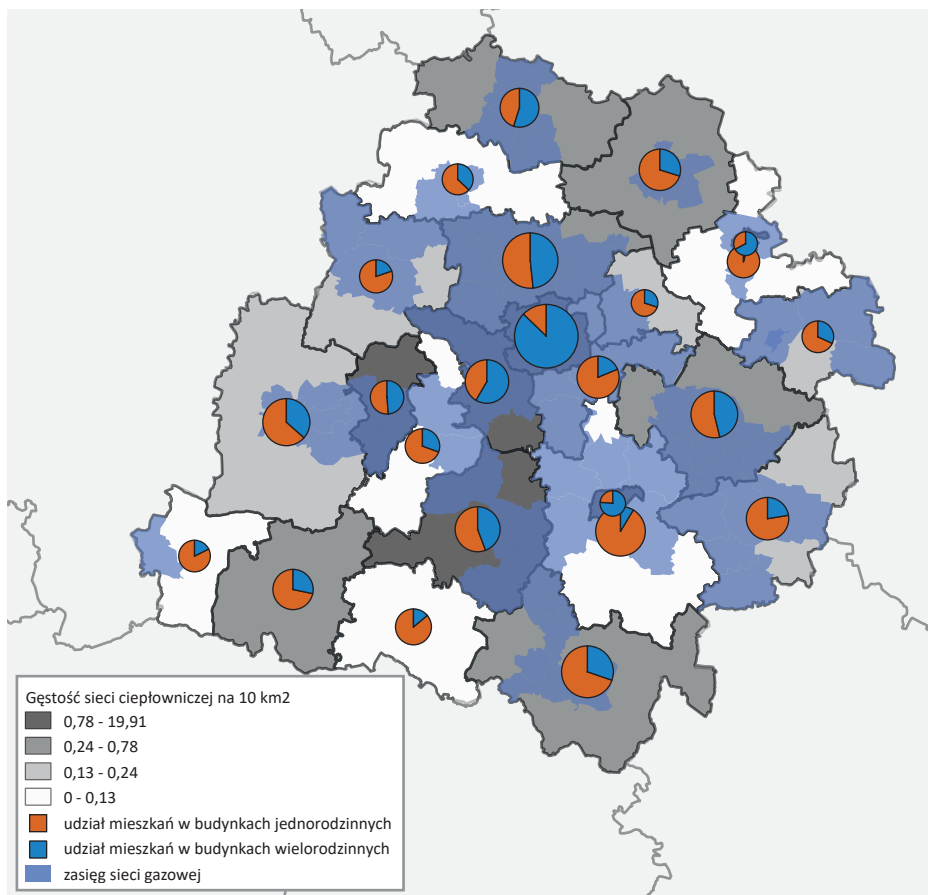
Wykres 14. Struktura własności mieszkań w województwie łódzkim i Polsce w 2018 roku (w procentach)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

- Udział poszczególnych typów budynków jest konsekwencją rosnącego stopnia urbanizacji danego powiatu. Im wyższy stopień urbanizacji, tym mniejszy udział budynków wielorodzinnych oraz należących do innych podmiotów niż osoby fizyczne. Wysoki udział mieszkań w budynkach wielorodzinnych cechuje zwłaszcza Łódź i Piotrków Trybunalski. Budynki jednorodzinne najczęściej zamieszkują mieszkańcy powiatów skierniewickiego, tomaszowskiego i łódzkiego wschodniego, a także wierzszowskiego i poddębickiego (mapa 3).

Mapa 3. Warunki mieszkaniowe i dostęp do sieci energetycznych w województwie łódzkim w 2018 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS. Zasięg sieci gazowej = zasięg sieci PGNiG.

- Trudno precyzyjnie określić stan techniczny budynków w województwie łódzkim, pop nieważ statystyki publiczne nie obejmują wszystkich aspektów tego zagadnienia. Wyposażenie mieszkań w podstawowe instalacje (wodociąg, łazienkę, centralne ogrzewanie) w województwie łódzkim jest słabsze niż średnio w pozostałej części Polski, zarówno na obszarach miejskich, jak i wiejskich. W 2018 roku w miastach regionu dostęp do wodociągu posiadało 97,2% mieszkań (średnia dla Polski 99,1%), do łazienki 90,4% (średnia dla Polski: 95,6%), a do centralnego ogrzewania 82,9% (średnia dla Polski: 87,7%).
- Mieszkania na obszarach wiejskich województwa łódzkiego są jeszcze słabiej wyposażone w media w porównaniu do średniej krajowej. Według Banku Danych Lokalnych 2018 roku na obszarach wiejskich regionu w wodociąg wyposażonych było 89,3% mieszkań (średnia krajowa: 92,3%), w łazienkę 75% (średnia dla Polski: 83,1%), a w centralne ogrzewanie jedynie 62,2% (średnia dla Polski: 72%). Jednocześnie poprawa dostępu do wszystkich mediów zachodzi systematycznie: z funduszy europejskich i krajo-

wych rozbudowywane są sieci wodno-kanalizacyjne i ciepłownicze, a także wspierana jest wymiana i modernizacja źródeł ciepła w budynkach.

- Niepokojący jest rosnący udział województwa łódzkiego w ogólnej liczbie pustostanów w całej Polsce. W 2009 roku wynosił 13%, natomiast w 2018 roku już co piąty pustostan w Polsce znajdował się w województwie łódzkim. Łącznie w regionie, według informacji z Banku Danych Lokalnych, jest 10,7 tys. opuszczonych mieszkań, z których aż 70% znajduje się w Łodzi.
- W porównaniu z całą Polską województwo łódzkie posiada słabo rozwiniętą sieć gazu. W 2018 roku osoby korzystające z gazu sieciowego stanowiły 39,4% mieszkańców regionu, podczas gdy w całym kraju była to ponad połowa osób (52,1%). PGNiG dostarcza gaz do 41% gmin w regionie (73 z 177). W południowo-zachodniej części województwa (powiat wieluński, pączężański) sieci gazowe obsługuje prywatna firma EWE. Dodatkowo gminy pozbawione sieci wskazują w lokalnych programach rewitalizacji, że mieszkańcy regionu masowo korzystają z butli gazowych, a niewystarczająco rozwinięta sieć gazowa może stanowić barierę dla poprawy jakości powietrza. W sytuacji braku sieci gazowej lub ciepłowniczej gospodarstwa domowe mają do wyboru wyłącznie ogrzewanie paliwami stałymi (węglem, pelletem) lub kosztowną alternatywę w postaci zewnętrznych zbiorników paliwa, ogrzewania olejowego lub elektrycznego. Szczególnie trudna sytuacja dotyczy starzejących się mieszkańców obszarów przygranicznych województwa.
- Generalnie sieci ciepłownicze w miastach województwa łódzkiego są bardziej rozwinięte (660 m/10 km²) niż wynosi średnia krajowa (520 m/10 km²). Za niemal połowę długości sieci (583 km) w 2018 roku odpowiadał system ciepłowniczy Łodzi. Podobnie jak w pozostałej części Polski, większość systemów ciepłowniczych, zwłaszcza w małych miastach na terenie województwa łódzkiego, nie jest efektywna²⁷. Oznacza to, że produkowana w ciepłowniach energia rzadko powstaje w wyniku wykorzystania odnawialnych zasobów energii, odpadów lub kogeneracji. Nieefektywny system ciepłowniczy oznacza prawdopodobny wzrost kosztów ciepła dla odbiorców ze względu na wzrost cen emisji oraz ograniczone możliwości wsparcia ze środków publicznych w najbliższych latach.

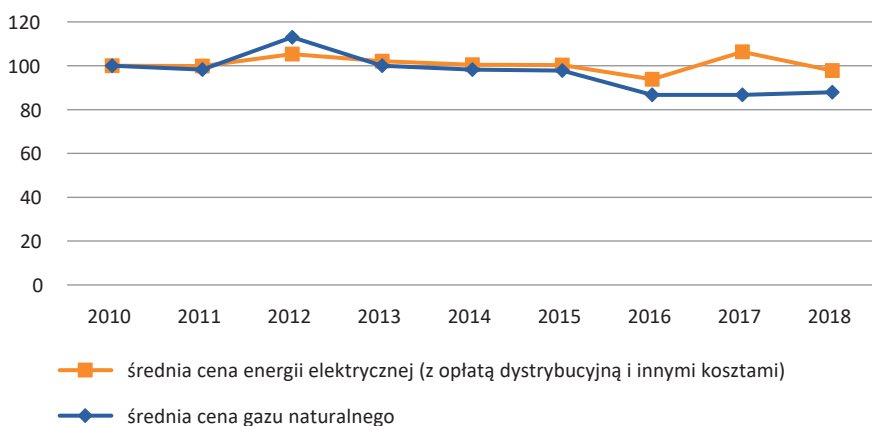
3.3.4. Ceny i zużycie energii

- Na terenie województwa łódzkiego operatorami systemu dystrybucyjnego prądu dla gospodarstw domowych są trzy spółki energetyczne: przede wszystkim PGE, a także Energa (w północnej i południowo-zachodniej części regionu) oraz Tauron (w Pączęcznie oraz kilku gminach sąsiadujących z województwem śląskim). W 2018 roku ceny prądu w obszarze działania głównych operatorów w regionie, tj. PGE oraz Energi, za 1 kWh w taryfie G11²⁸ należały do najwyższych w Polsce. W latach 2012–2018 roku cena prądu w Polsce utrzymuje się jednak na relatywnie stabilnym poziomie; ceny gazu natomiast delikatnie spadły.

²⁷ Forum Energii, 2017. Transformacja ciepłownictwa 2030. Małe systemy ciepłownicze, Warszawa.

²⁸ Taryfa G-11 jest najczęściej wykorzystywaną przez gospodarstwa domowe w Polsce. Cena prądu w taryfie G-11 jest stała przez całą dobę niezależnie od dnia tygodnia.

Wykres 15. Zmiany średnich cen energii elektrycznej i gazu dla gospodarstw domowych w latach 2010–2018 w Polsce (2010 = 100)

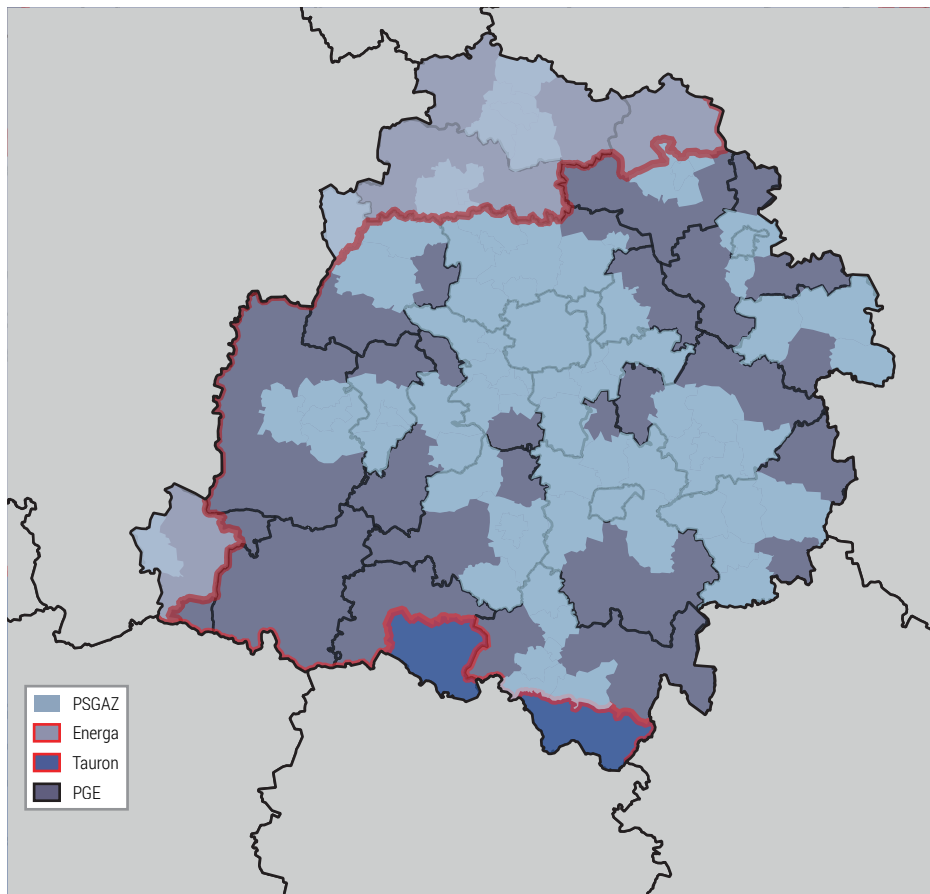
Uwagi: Dla lat 2010–2016 średnia cena dotyczy drugiego półrocza, co wynika z agregacji Eurostatu.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

- Średnie ceny jednostkowe za ciepło sprzedane z systemu ciepłowniczego w województwie łódzkim są niskie (54,38 PLN/GJ; Forum Energii, 2019) w porównaniu do średniej krajowej (58,04 zł/GJ, Forum Energii, 2019). Należy jednak zwrócić uwagę, że ceny ciepła są bardzo zróżnicowane terytorialnie, co wynika ze zróżnicowanej skali (im większa liczba odbiorców, tym tańsze ciepło) oraz efektywności systemów ciepłowniczych (im bardziej energooszczędne technologie oraz zmodernizowana infrastruktura, tym tańsze ciepło). Tym samym na wyższe ceny ciepła bardziej narażeni są mieszkańcy budynków wielorodzinnych (głównie spółdzielni/wspólnot mieszkaniowych) w mniejszych ośrodkach miejskich niż np. mieszkańcy dużych spółdzielni mieszkaniowych w Łodzi.
- Według prognoz NBP w najbliższych latach ceny energii wzrosną²⁹, co przy rosnącym zużyciu energii elektrycznej w gospodarstwach domowych może spowodować zarówno zmianę zachowania konsumentów, jak również zmianę liczby ubogich energetycznie gospodarstw domowych oraz prawdopodobny wzrost udziału energii elektrycznej w wydatkach na energię ogółem. Co prawda, według danych Banku Danych Lokalnych GUS gospodarstwa domowe w województwie łódzkim w 2018 roku zużywały 14,5% energii elektrycznej w regionie (średnio w Polsce gospodarstwa zużywały 17,6%), to jednak zużycie prądu na mieszkańca w gospodarstwie domowym od 2010 roku rośnie i utrzymuje się na poziomie wyższym niż średnio w Polsce (w 2018 roku było to 5,5 MWh w stosunku do 4,3 MWh w Polsce). Powoduje to zwiększoną wrażliwość konsumentów na podwyżki cen energii elektrycznej w regionie.

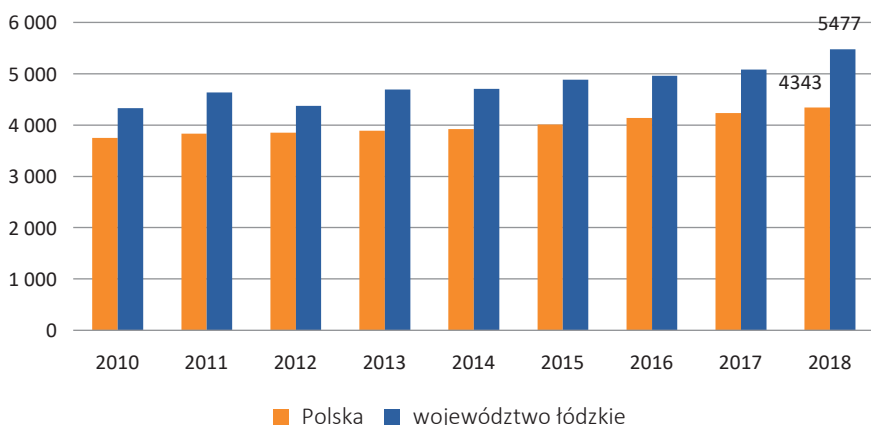
²⁹ NBP, 2019. Raport o inflacji – listopad 2019 r., Warszawa. W okresie realizacji badania URE (Urząd Regulacji Energetyki) zatwierdził wyższe taryfy opłat za energię dla gospodarstw domowych w województwie łódzkim.

Mapa 4. Krajowi operatorzy sieci dystrybucyjnej prądu i gazu w województwie łódzkim

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych CIRE (Centrum Informacji o Rynku Energii) oraz PSGAZ (Polska Spółka Gazownictwa sp. z o.o.).

Wykres 16. Zmiana średniego rocznego zużycia energii elektrycznej na 1 mieszkańca w latach 2010–2018 województwie łódzkim i w Polsce (w kilowatogodzinach)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

3.4. Analiza kontekstowych danych jakościowych

3.4.1. Analiza programów rewitalizacji

W listopadzie 2019 roku w wykazie pozytywnie zweryfikowanych programów rewitalizacji województwa łódzkiego znajdowało się 49 dokumentów³⁰. Największymi miastami bez zaakceptowanego programu były Aleksandrów Łódzki i Łowicz; w wykazie znajdowały się w większości gminy miejskie i miejsko-wiejskie (57% programów w wykazie) oraz niektóre gminy wiejskie (43% programów), które zdecydowały się opracować ten dokument. Chcąc pozyskać środki w RPO WŁ 2014-2020, będące głównym źródłem finansowania rewitalizacji, gminy musiały dostosować się do wymogów ustawy o rewitalizacji z 2015 roku. Ustawa ta wprowadziła obowiązek delimitacji obszarów zdegradowanych w oparciu o mierzalne wskaźniki dotyczące sfery społecznej, a także gospodarczej, środowiskowej, przestrzenno-funkcjonalnej i technicznej. Dzięki tym działaniom istotnie zwiększyła się wiedza samorządów na temat zróżnicowań problemów takich, jak bezrobocie, ubóstwo lub niewystarczający dostęp do usług społecznych wewnątrz miast.

Przegląd ww. programów rewitalizacji pod kątem ujęcia zagadnień związanych z termomodernizacją i podłączeniem sieci ciepłowniczej wykazał, że informacje zazwyczaj ograniczały się do podania danych diagnostycznych z planów gospodarki niskoemisyjnej lub innych lokalnych dokumentów energetycznych. Przedstawione tam dane rzadko stanowiły przesłankę do podjęcia interwencji publicznej, wyrażonej umieszczeniem projektu z zakresu gospodarki niskoemisyjnej na liście projektów obligatoryjnych, wskazanych do rewitalizacji. Również sam problem ubóstwa energetycznego nie był bezpośrednio rozpoznany przez gminy. Niektóre przejawy ubóstwa energetycznego samorządy wskazywały głównie w kontekście problemów związanych z infrastrukturą techniczną budynków oraz złą jakością powietrza. Na podstawie przeglądu można stwierdzić, że:

³⁰ UMWŁ, 2019. Wykaz pozytywnie zweryfikowanych programów rewitalizacji, opublikowany na stronie internetowej, stan na listopad 2019 r.: <https://rpo.lodzkie.pl/component/k2/item/749-rewitalizacja>.

- Precyzyjne rozpoznanie problemów oraz potrzeb w zakresie rewitalizacji zostało zawarte w programie rewitalizacji w Łodzi, który został poprzedzony wieloma konsultacjami oraz opracowaniem materiałów diagnostycznych. Podczas przygotowywania programu wskazano m.in. Program Termomodernizacji Budynków, którego wartość oszacowano na 72,9 mln zł, a także działania gestorów sieci (spółki energetycznej, gazowniczej i ciepłowniczej) jako istotne narzędzia w procesie rewitalizacji. Urząd Miasta Łodzi podpisał ze spółkami energetycznymi listy intencyjne, zakładające koordynację rozbudowy sieci energetycznych w zakresie procesu rewitalizacji. W innych analizowanych programach rewitalizacji w województwie łódzkim nie wykazywano tego rodzaju współpracy.
- Mniejsze samorządy rzadziej deklarowały w Gminnych Programach Rewitalizacji (GPR) remonty tkanki mieszkaniowej. Działania tego typu w programach rewitalizacji ograniczały się do niewielkiej liczby komunalnych budynków wielorodzinnych. Jednocześnie w niektórych gminach postulowano budowę nowych budynków komunalnych jako zabezpieczenie na wypadek dalszej degradacji stanu gminnych zasobów mieszkaniowych i tym samym konieczności zapewnienia mieszkań obecnym lokatorom.
- Samorządy rzadko diagnozowały w GPR potrzeby indywidualnych gospodarstw domowych. Jednym z nielicznych przykładów może być np. Wieruszów, w którym w programie rewitalizacji określono Program Ograniczania Niskiej Emisji (PONE) jako działanie komplementarne, bezpośrednio wspierające potrzeby gospodarstw domowych w zakresie wymiany kotłów. Jednocześnie programy środowiskowe traktowane są raczej jako odrębny w stosunku do rewitalizacji obszar polityki miejskiej. Podobnie traktowane jest wsparcie gospodarstw domowych przez ośrodki pomocy społecznej, funkcjonujące „obok” programu rewitalizacji, zwykle traktowanego jako pakiet dużych projektów inwestycyjnych i kilku inicjatyw społecznych. Tym samym integracja różnych polityk w ramach procesu rewitalizacji nadal jest niewystarczająca.
- W obszarze termomodernizacji i ciepłownictwa gminy wiejskie znacznie częściej niż miasta skupiały się na budynkach użyteczności publicznej w ramach rewitalizacji; część wręcz ograniczyła swe działania do tego typu obiektów.
- Inwestycje w sieć ciepłowniczą wyszczególnione w zestawie projektów do rewitalizacji stwierdzono zaledwie w kilku programach, m.in. w Łodzi, Opocznie, Parzęczewie oraz Złoczewie. Rozbudowa sieci ciepłowniczej i podłączenie do niej budynków ma poprawić komfort mieszkaniowy oraz jakość powietrza przez eliminację indywidualnych źródeł ciepła. Samorządy gmin, takich jak np. Poddębice, Skierniewice czy Zgierz, dostrzegły z kolei potencjał rozwoju geotermii jako jeden z kierunków działań rewitalizacyjnych, związanych z energetyką. Wydaje się jednak, że wykorzystanie geotermii traktowane jest w pierwszej kolejności jako potencjalna atrakcja turystyczna, a dopiero w drugiej kolejności jako szansa zapewnienia relatywnie niedrogiego ciepła mieszkańcom.

Podsumowując, o ile w ostatnich latach samorządy coraz częściej interesują się tematem gospodarki niskoemisyjnej, w programach rewitalizacji cały czas, zwłaszcza w mniejszych miejscowościach, dominują inwestycje w budynki użyteczności publicznej, poprawę jakości przestrzeni publicznej oraz realizowaną przy okazji infrastrukturę techniczną. Wątek uzyskiwania synergii polityk energetycznych i społecznych, która mogłaby obniżyć poziom ubóstwa energetycznego, nadal jest słabo wyeksponowany w programach rewitalizacji.

3.4.2. Analiza publikacji naukowych

Badania jakościowe nad ubóstwem mają w województwie łódzkim długą tradycję. Należy wyróżnić w tym zakresie przede wszystkim opracowania tzw. łódzkiej szkoły badań ubóstwa (skupionej wokół Wydziału Ekonomiczno-Socjologicznego Uniwersytetu Łódzkiego). Jej analizy wyrosły z badań struktury społecznej z lat 60. XX wieku (Tarkowska, 2013) i na szeroką skalę prowadzone są od początku lat 90., dostarczając dowodów na to, że opisywane zjawisko jest konsekwencją transformacji ustrojowej oraz – w późniejszych latach – transmisji wzorców społecznych³¹. Jedno z ostatnich badań w Łodzi wskazuje na koncentrację ubóstwa w zaniedbanych obszarach śródmiejskich³²; podkreśla również procesy osłabiania się więzi społecznych, a także potrzebę prowadzenia polityki terytorialnej, w której centrum interwencji stanowi społeczność (Warzywoda-Kruszyńska i Jankowski, 2013). Wypowiedzi respondentów w raporcie ze wskazanego badania wyraźnie sygnalizowały przejawy ubóstwa energetycznego: zawilgocenie i zagrzybienie mieszkań, zaległości w opłatach za czynsz, opłacane poprzez pożyczki „chwilówki”, a także nielegalne podłączenia do prądu.

Obok tzw. łódzkiej szkoły badań ubóstwa prowadzone są także badania społeczne dotyczące zróżnicowań i segregacji społeczno-przestrzennej oraz procesów rewitalizacji Łodzi przez geografów społecznych, reprezentujących Wydział Nauk Geograficznych Uniwersytetu Łódzkiego. Wskazują one m.in. na znaczne zróżnicowanie obszarów wewnątrzmijskich (Jakóbczyk-Gryszkiewicz, 2015), załączkowy charakter gentryfikacji³³, stymulowanej głównie przez władze lokalne i deweloperów (Jakóbczyk-Gryszkiewicz et al., 2014), nierównomierny rozkład depopulacji wewnątrz miasta, a także złą jakość budownictwa jako przyczynę wyludniania się centrum (Kazimierczak, Szafrąńska, 2019). Ubóstwo energetyczne również w badaniach łódzkich geografów społeczno-ekonomicznych nazywane jest wprost, lecz opisywane przy okazji innych problemów miejskich, związanych z mieszkalnictwem.

Równoległe do badań naukowych należy przywołać efekty badań aplikacyjnych, które również dotyczyły problematyki ubóstwa energetycznego. Jedno z pierwszych studiów diagnostycznych w tym zakresie obejmujących zasięgiem całą Polskę to badanie ośrodków pomocy społecznej zrealizowane przez Fundację na rzecz Efektywnego Wykorzystania Energii oraz In-

³¹ Elżbieta Tarkowska szczegółowo precyzuje bardzo bogaty zakres łódzkich prac poświęconych ubóstwu, na który składają się „wielkomiejskie enklawy ubóstwa, mechanizmy ich powstawania i trwania, życie w enklawach, oddziaływanie zubożającego sąsiedztwa na mieszkańców, ubóstwo dzieci i zagadnienia dziedziczenia ubóstwa, łódzka postać feminizacji ubóstwa, czyli losy kolejnych pokoleń kobiet żyjących w enklawach biedy, a także drogi życiowe mężczyzn z tych środowisk, niepełnosprawność i nieletnie macierzyństwo jako czynniki zagrażającego ubóstwa, sąsiedztwo i lokalne sieci wsparcia, rola władz lokalnych wobec ubóstwa, polityka społeczna prowadzona wobec ubóstwa, pracownicy socjalni i w ogóle służby społeczne oraz ich postawy wobec ubóstwa i ludzi żyjących w biedzie, wreszcie stosunek polityki i polityków do tych problemów”.

³² W badaniu zrealizowanym w 1998 roku wyznaczono 17 łódzkich enklaw biedy granicami konkretnych ulic; obszary te wyróżniały się szczególnie wysokimi wskaźnikami biedy dzieci. Badanie przeprowadzone 10 lat później wskazało na wyspowy charakter zjawiska oraz wzrost natężenia ubóstwa w łódzkich obszarach śródmiejskich, gdzie zaobserwowano również „wykształcanie się biedy chronicznej”, pogarszanie się poziomu zdrowia lokalnych społeczności oraz wykluczenie z rynku pracy (Warzywoda-Kruszyńska i Jankowski, 2013).

³³ Gentryfikacja jest definiowana jako „zmiana składu społecznego spowodowanego napływem mieszkańców o wyższym statusie społeczno-ekonomicznym oraz stopniowym odpływem dotychczasowych mieszkańców, powiązana ze zmianami w zasobach mieszkaniowych, przyczyniających się do podniesienia ich wartości” (Górczyńska 2015, s. 590–591). Pojęcie to jest również definiowane na inne sposoby, które omawia cytowany artykuł.

stytut na Rzecz Ekorozwoju w 2014 roku (FEWE/INE, 2014). Dotyczyło ono rozpoznania problemu ubóstwa energetycznego w polskich gminach. W ankiecie udział wzięło 50 samorządów gminnych w województwie łódzkim (28%), z czego zaledwie 39 udzieliło pełnych odpowiedzi. W badaniu zdiagnozowano: słabe rozpoznanie problemu ubóstwa energetycznego (8% gmin spośród badanych³⁴, które rozpoznały problem u siebie w gminie – o 1 pkt proc. mniej niż średnia dla Polski), utrudnienia w rozpoznawaniu sytuacji w gminach – m.in. braki finansowe i kadrowe, a także preferowanie dotacyjnych form wsparcia osób ubogich energetycznie (FEWE/INE, 2014). Do powyższych wniosków należy podchodzić jednak z dużą ostrożnością zarówno ze względu na datę badania (2014 r. – kiedy temat był nierozpoznany), jak również niewielką liczbę gmin, które udzieliły wówczas odpowiedzi.

W województwie łódzkim zrealizowano również badania dotyczące gminnej polityki społecznej, które mogłyby wskazywać na jej potencjalną rolę w rozwiązywaniu problemów związanych z różnymi aspektami ubóstwa.

- Badanie postaw przedstawicieli samorządowych w województwie łódzkim wobec ubóstwa i bezrobocia, przeprowadzone w latach 2010–2012 na próbie 21 przedstawicieli urzędów gmin i 57 radnych w województwie łódzkim metodą indywidualnych i grupowych wywiadów pogłębionych, wykazało na słabą, lecz powoli rosnącą świadomość wagi polityki społecznej wśród innych polityk lokalnych w gminach woj. łódzkiego (Kruszyński 2015)³⁵.
- Z badania potencjalnych obszarów wdrażania innowacji społecznych przez gminne ośrodki pomocy społecznej, zrealizowanego poprzez wywiady z 19 kierowniczkami ośrodków pomocy społecznej z gmin wiejskich województwa łódzkiego w 2017 roku, wynika, że działania pomocy społecznej są często zbyt rutynizowane, do czego przyczyniają się obciążenia związane z wytycznymi, określającymi ich „poprawne wykonanie” (Zajda, Kretek-Kamińska, 2018).
- *Ocena zasobów pomocy społecznej w województwie łódzkim*, opracowana w 2019 roku na podstawie danych zastanych (repozytoriów danych krajowych oraz danych sprawozdawanych bezpośrednio przez OPS), wykazała, że procesy demograficzne (starzenie się społeczeństwa, długotrwałe lub ciężkie choroby i niepełnosprawność, bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych czy bezdomność oraz pogłębiająca się dezintegracja grup społecznych) istotnie rzutują na potrzebę zmian w polityce społecznej. System pomocy społecznej powinien zapewnić odpowiednią liczebność kadr i profesjonalne warunki pracy, redefiniując rolę pracownika socjalnego oraz zapewniając adekwatne i efektywne instrumenty wsparcia: zindywidualizowane, kompleksowe i długofalowe (RCPS, 2019).

Chociaż w powyższych opracowaniach ubóstwo energetyczne nie zostało podniesione do rangi odrębnego problemu lokalnej polityki społecznej, pokazują one, że w samorządach lokalnych województwa łódzkiego rośnie świadomość potrzeby i wagi prowadzenia polityki społecznej (Kruszyński, 2015). Jednocześnie sam problem ubóstwa energetycznego jest słabo rozpoznany (FEWE/INE, 2014). Przedstawiciele 3 szczegółowo badanych gmin w niniejszym badaniu

³⁴ Czyli 4 samorzady gminne z województwa łódzkiego w przeprowadzonej ankiecie wykazały, że posiadają rozpoznany problem ubóstwa energetycznego na terenie gminy.

³⁵ Wnioski są również takie, że w samorządach gminnych nadal często występuje postawa polegająca na „oskarżaniu ofiar” – np. przekonanie, że osoby bezrobotne są same winne swojej sytuacji i nie prezentują wystarczająco proaktywnej postawy w celu znalezienia pracy.

natomiast dostrzegają potrzebę działań termomodernizacyjnych oraz programu osłonowego równoległe do bardziej popularnych lokalnych programów wymiany kotłów, lecz nie posiadają na to wystarczających środków. Brak środków na działania osłonowe pokazuje także niedawno zrealizowane badanie w sąsiednim województwie śląskim (Fundeko, 2019).

W odniesieniu do samego miasta Łodzi, istotnej wiedzy o problemach osób ubogich energetycznie dostarcza badanie problemów społecznych i zadłużeń czynszowych, zrealizowane w 2015 roku pod kątem diagnozy obszaru rewitalizacji (EGO, 2015). Jest to pierwsze studium, które dotyczyło gospodarki mieszkaniowej z perspektywy dłużników czynszowych oraz administratorów nieruchomości. Podstawą badania było m.in. około 30 wywiadów z asystentami rodzin, pracownikami socjalnymi, pracownikami PUP, pedagogami szkolnymi oraz NGO i lokalnymi liderami. Mimo że badanie również nie odwoływało się wprost do pojęcia ubóstwa energetycznego, zwracało uwagę na szereg czynników bezpośrednio związanych z problemem: relacje między warunkami mieszkaniowymi a zdrowiem, praktyczne funkcjonowanie instrumentów pomocy społecznej takich, jak dodatek mieszkaniowy, i ich związek np. z zadłużaniem się, sprawczość liderów sąsiedztw, administratorów nieruchomości, a także rolę pomocy niematerialnej.

Podsumowując, ubóstwo energetyczne w badaniach dotyczących województwa łódzkiego nie było traktowane dotychczas jako osobny problem. Nieliczne prace potwierdzają występowanie tego zjawiska na terenie Łodzi – i bezpośrednie powiązanie problemu ze złym stanem budownictwa mieszkaniowego (Warzywoda-Kruszyńska, Jankowski, 2013; EGO, 2015). Tego samego dowodzą wcześniejsze badania empiryczne, których podstawą było Badanie Budżetów Gospodarstw Domowych, wskazujące mieszkańców przedwojennych budynków wielorodzinnych jako jedną z grup potencjalnie najbardziej narażonych na ubóstwo energetyczne (Owczarek, Miazga, 2015; Lis, Miazga et al. 2016). Jednocześnie nie znaleziono szczegółowych opracowań dotyczących sytuacji w pozostałej części regionu. Na brak tego rodzaju badań i publikacji w województwie łódzkim wskazali również przedstawiciele instytucji oraz eksperci podczas wywiadów pogłębionych, których wyniki zostały omówione w dalszej części tego opracowania. Dlatego też Regionalne Centrum Pomocy Społecznej w Łodzi zdecydowało o podjęciu niniejszego badania.

4. UBÓSTWO ENERGETYCZNE W WOJEWÓDZTWIE ŁÓDZKIM

Niniejszy rozdział zawiera kluczowe wyniki badania empirycznego dotyczącego ubóstwa energetycznego w województwie łódzkim, ich analizę i interpretację. W poszczególnych sekcjach znajdują się: oszacowanie skali ubóstwa energetycznego i charakterystyka grupy ubogich energetycznie w województwie łódzkim (Sekcja 4.1 i 4.2), a także analiza doświadczania zjawiska ubóstwa energetycznego przez mieszkańców województwa (Sekcja 4.5), wyniki modeli regresji logistycznych (Sekcja 4.3), analiza rozkładu terytorialnego ubóstwa energetycznego w województwie łódzkim (Sekcja 4.4.), doświadczanie ubóstwa (Sekcja 4.5), postrzeganie zjawiska przez instytucje publiczne i ekspertów (sekcja 4.6) oraz analiza świadomości ekologicznej w kontekście ubóstwa energetycznego (sekcja 4.7).

4.1. Skala ubóstwa energetycznego

Zgodnie z założeniami przyjętymi w badaniu wyróżniono dwie grupy czynników warunkujących ubóstwo energetyczne. Pierwsza z nich zawiera te elementy charakterystyki budynków, które wpływają na efektywność energetyczną (w szczególności wiek budynku, przeciętna powierzchnia mieszkania przypadająca na jedną osobę i rodzaj głównego źródła ogrzewania). Drugą grupę czynników stanowią cechy społeczno-demograficzne populacji, które determinuje poziom dochodów oraz ryzyko ubóstwa. Obie grupy zostały opisane w tej części raportu. Trzeci czynnik, świadomość ekologiczna, która może wpływać na dotkliwość doświadczania ubóstwa energetycznego, został opisany w części 4.7 raportu.

Liczba gospodarstw domowych ubogich energetycznie w województwie łódzkim

Na początku 2020 r. w województwie łódzkim było od 98 tys. (10%) do 250 tys. (26%) ubogich energetycznie gospodarstw domowych, w zależności od wybranego wskaźnika i przyjętej metody pomiaru (tabela 8). **Wyników nie można zestawiać z wynikami uzyskanymi na podstawie BBGD. Jest to spowodowane diametralnymi różnicami w dokładności badania, metodologii oraz konstrukcji wskaźników ubóstwa energetycznego.**

Tabela 8. Wskaźniki ubóstwa energetycznego w województwie łódzkim

Wskaźnik ³⁶	Liczba gospodarstw domowych ubogich energetycznie	Udział gospodarstw domowych ubogich energetycznie wśród wszystkich gospodarstw w województwie
Niewystarczający komfort cieplny zimą	98 968	10%
Wysokie Koszty Niskie Dochody	102 253	11%

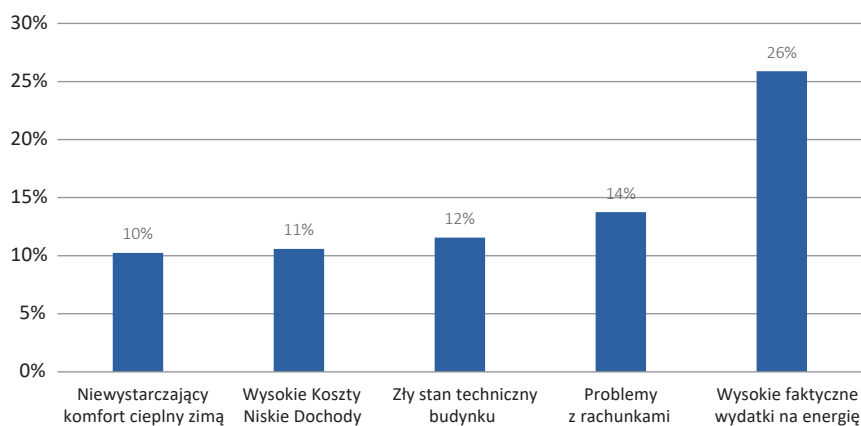
³⁶ Dwa wskaźniki oparte na dochodach i wydatkach deklarowanych przez respondentów – Wysokie Koszty – Niskie Dochody i Wysokie faktyczne wydatki na energię powinny być traktowane pogładowo, ponieważ ich wartość jest uzależniona od jakości deklarowanych przez respondentów danych. Uzyskanie faktycznych informacji na temat wydatków i dochodów jest wyzwaniem metodologicznym, któremu trudno sprostać w lokalnych badaniach terenowych o ograniczonej skali. Zgodnie z koncepcją badania, zdecydowano się umieścić wartość wskaźników w analizie.

Wskaźnik	Liczba gospodarstw domowych ubogich energetycznie	Udział gospodarstw domowych ubogich energetycznie wśród wszystkich gospodarstw w województwie
Zły stan techniczny budynku	111 747	12%
Problemy z terminowym opłacaniem rachunków	132 871	14%
Wysokie faktyczne wydatki na energię	250 101	26%

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety przeprowadzonej w województwie łódzkim (n=800).

Najmniej gospodarstw domowych w województwie łódzkim odczuwa niewystarczający komfort cieplny zimą (10% wszystkich gospodarstw w województwie), natomiast najwięcej doświadcza problemów związanych z wysokimi, faktycznymi wydatkami na energię (26%). Wyniki te wiążą się z sytuacją społeczno-ekonomiczną w województwie łódzkim (opisaną szczegółowo w sekcji 3 raportu). Dodatkowo, są związane ze stanem technicznym budynków oraz źródeł ciepła. Szczegółowe wyniki dla subpopulacji i poszczególnych pięciu wskaźników ubóstwa energetycznego opisane zostały w dalszej części tego rozdziału.

Wykres 17. Wskaźniki ubóstwa energetycznego w województwie łódzkim (procent ubogich energetycznie gospodarstw domowych)

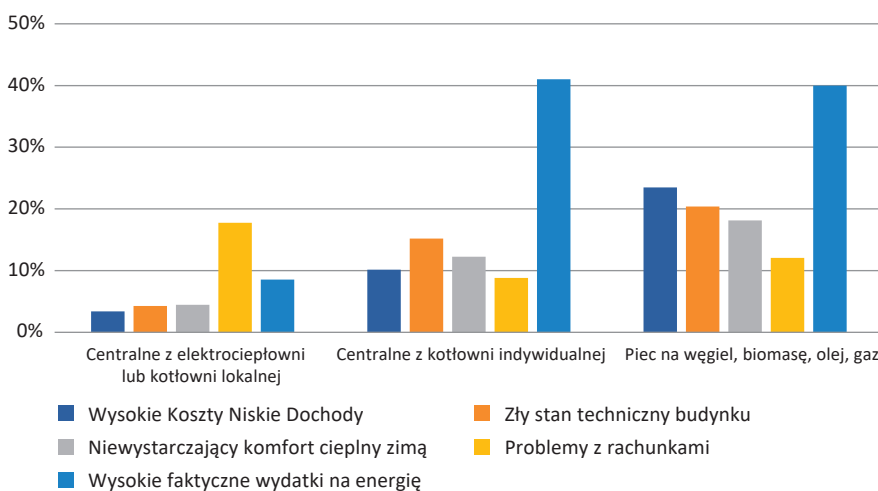
Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety przeprowadzonej w województwie łódzkim (n=800).

4.2. Specyfika grupy ubogich energetycznie w województwie łódzkim

4.2.1. Główne źródło ogrzewania

Ponad 40% wszystkich gospodarstw domowych, które korzystają z indywidualnego ogrzewania (zarówno centralnego, jak i pieców na paliwa konwencjonalne) było ubogie energetycznie w kontekście faktycznych wydatków na energię (wykres 18)³⁷. Również w przypadku trzech kolejnych wskaźników, tj. Wysokie Koszty Niskie Dochody, Zły stan techniczny budynku i Niewystarczający komfort cieplny, największy udział ubogich energetycznie gospodarstw domowych występuje wśród tych korzystających z pieców na paliwa konwencjonalne. Wyniki te pośrednio mogą wskazywać na związek między ubóstwem energetycznym a zanieczyszczeniem powietrza w województwie łódzkim. Przystarzałe i nieefektywne systemy energetyczne oraz wykorzystanie paliw kopalnych (węgiel i biomasa) może bowiem zwiększać lokalną emisję zanieczyszczeń.

Wykres 18. Udział gospodarstw ubogich energetycznie w ogóle gospodarstw domowych według głównego źródła ogrzewania (w procentach)

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety przeprowadzonej w województwie łódzkim (n=800).

Ubogie energetycznie gospodarstwa domowe w województwie łódzkim najczęściej korzystały z ogrzewania indywidualnego: kotłowni i pieców (tabela 9). Jedynym wyjątkiem były gospodarstwa domowe zgłaszające problemy z terminowym opłacaniem rachunków, w przypadku których większość, czyli ponad 78 tys. gospodarstw, wykorzystywało centralne ogrzewanie z elektrociepłowni.

³⁷ Połączono w jedną kategorię: ogrzewanie z elektrociepłowni i kotłowni lokalnych oraz piece na węgiel, biomasę z olejowymi i gazowymi. Pozwala to na wyróżnienie ogrzewania indywidualnego (kotłownie i piece) i z elektrociepłowni, co jest najistotniejsze z punktu widzenia ubóstwa energetycznego i potencjalnego wpływu na zanieczyszczenie powietrza. Gdyby kategorie nie zostały połączone, dla elektrociepłowni lokalnych i osiedlowych oraz pieców na olej i gaz otrzymalibyśmy brak oszacowania i brak możliwości interpretacji wyników. Wynika to ze zbyt małej liczby wskazań w poszczególnych kategoriach.

Tabela 9. Liczba ubogich energetycznie gospodarstw domowych według głównego źródła ogrzewania

Zmienna	Wszystkie gospodarstwa domowe	Ubogie energetycznie gospodarstwa domowe ³⁸				
		Wysokie Koszty Niskie Dochody	Zły stan techniczny budynku	Niewystarczający komfort cieplny zimą	Problemy z rachunkami	Wysokie faktyczne wydatki na energię
Centralne z elektrociepłowni lub kotłowni lokalnej	441 675	15 062	18 882	19 756	78 357	37 810
Centralne z kotłowni indywidualnej	269 612	27 412	40 945	33 041	23 818	110 551
Piec na węgiel, biomasę, olej, gaz	254 545	59 780	51 920	46 171	30 696	101 740
Suma	965 832	102 253	111 747	98 968	132 871	250 101

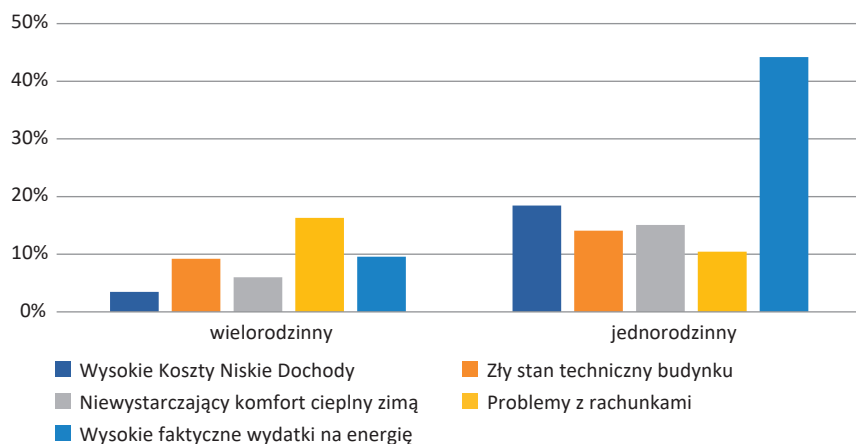
Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety przeprowadzonej w województwie łódzkim (n=800).

4.2.2. Typ i rok budowy budynku

Prawie połowa mieszkańców domów jednorodzinnych w województwie łódzkim była uboga energetycznie w kontekście wysokich faktycznych wydatków na energię (wykres 19). Różnica pomiędzy udziałem ubogich energetycznie gospodarstw domowych wśród gospodarstw mieszczących się w budynkach jedno- lub wielorodzinnych jest szczególnie widoczna w przypadku wskaźników opartych na wydatkach i dochodach. W przypadku mieszkańców budynków wielorodzinnych doświadczanie ubóstwa energetycznego w najwyższym stopniu związane było z problemami z terminowym opłacaniem rachunków za energię.

³⁸ Sumy dla niektórych wskaźników mogą się różnić w zależności od poszczególnych zmiennych, ze względu na fakt, że niektórzy respondenci nie ujawniali danych w ankiecie informacji dotyczących niektórych charakterystyk. Kiedy taka sytuacja dotyczyła dużego odsetka respondentów, obliczono wskaźniki dla dodatkowej kategorii, najczęściej określanej jako „inne”. Kiedy niewielu respondentów nie udzielało informacji (jak w przypadku typu budynku), odpowiedzi były wyłączone z wyników danej subpopulacji (np. obliczenie wskaźników ubóstwa energetycznego dla gospodarstw domowych, które nie określiły w ankiecie typu budynku, skutkowałoby brakiem oszacowania wyników dla tej kategorii i nie wniosłoby żadnych informacji do analizy). W przypadku, kiedy grupa respondentów z kategorii „inne” była wystarczająco liczna (np. w ramach charakterystyki dotyczącej materiału, z którego zbudowany jest budynek) obliczono wskaźniki ubóstwa energetycznego dla tej dodatkowej kategorii. W związku z powyższym w pozostałych subpopulacjach wartości zawarte w wierszu „Suma” mogą nieznacznie się różnić od łącznej liczby ubogich gospodarstw wyróżnionych na podstawie poszczególnych wskaźników.

Wykres 19. Udział gospodarstw ubogich energetycznie w ogóle gospodarstw domowych z według typu budynku (w procentach)

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety przeprowadzonej w województwie łódzkim (n=800).

Większość ubogich energetycznie gospodarstw domowych w województwie łódzkim zajmowała domy jednorodzinne (tabela 10). Tylko w przypadku gospodarstw ubogich wyróżnionych na podstawie wskaźnika Problemy z rachunkami zaobserwowano odmienną prawidłowość – większość (ponad 80 tys.) zajmowało budynki wielorodzinne. Wśród gospodarstw domowych wyodrębnionych na podstawie wskaźnika Problemy z rachunkami zauważalny jest zatem związek pomiędzy głównym źródłem ciepła (ogrzewaniem z elektrociepłowni) i typem budynku (wielorodzinny).

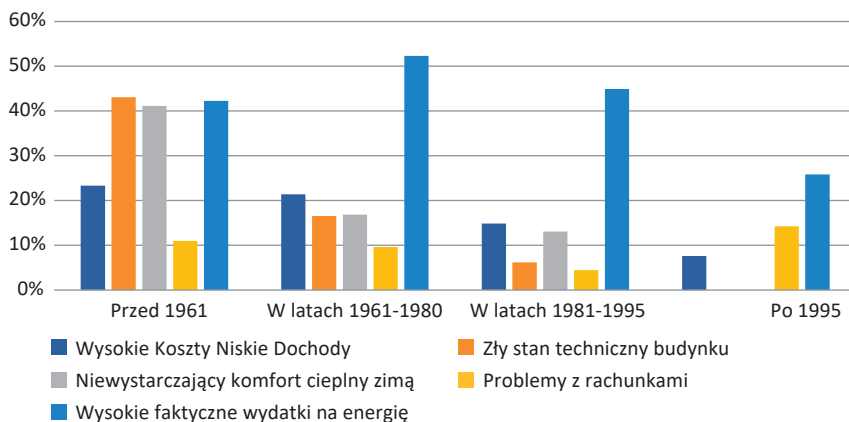
Tabela 10. Liczba ubogich energetycznie gospodarstw domowych według typu budynku

Zmienna	Wszystkie gospodarstwa domowe	Uboгие energetycznie gospodarstwa domowe				
		Wysokie Koszty Niskie Dochody	Zły stan techniczny budynku	Niewystarczający komfort cieplny zimą	Problemy z rachunkami	Wysokie faktyczne wydatki na energię
Wielorodzinny	508 105	17 565	46 736	30 512	82 792	48 559
Jednorodzinny	453 489	83 561	63 883	68 456	47 397	200 414
Suma	961 595	101 126	110 619	98 968	130 188	248 973

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety przeprowadzonej w województwie łódzkim (n=800).

Ubóstwo energetyczne w województwie łódzkim jest związane z wiekiem budynku³⁹ – zjawisko to częściej obserwowane było wśród gospodarstw domowych mieszczących się w starszych budynkach (wykres 20). Ponad połowa ogółu mieszkańców budynków jednorodzinnych wybudowanych w latach 1961–1980 doświadczała zjawiska ubóstwa energetycznego z powodu ponoszenia wysokich faktycznych wydatków na energię. Stosunkowo wysokie (a w przypadku trzech wskaźników najwyższe) udziały ubogich gospodarstw domowych w ogóle gospodarstw w województwie dotyczyły mieszkańców budynków najstarszych, tj. wzniesionych przed rokiem 1961. W przypadku gospodarstw doświadczających ubóstwa energetycznego z powodu wysokich wydatków na energię obserwowano stosunkowo wysokie ich udziały niezależnie od roku budowy budynku. Starsze budynki jednorodzinne posiadają niższą efektywność energetyczną i częściej są ogrzewane indywidualnym źródłem ciepła. Może to dodatkowo wiązać problem ubóstwa energetycznego z zanieczyszczeniem powietrza w województwie łódzkim.

Wykres 20. Udział gospodarstw ubogich energetycznie w ogóle gospodarstw domowych mieszczących się w budynkach jednorodzinnych według roku budowy budynku (w procentach).

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety przeprowadzonej w województwie łódzkim (n=800)

Bez względu na zastosowany wskaźnik ubóstwa energetycznego, najwięcej ubogich energetycznie gospodarstw domowych w budynkach jednorodzinnych w województwie łódzkim mieściło się w domach wybudowanych w latach 1961–1980 (tabela 11). Wynik ten należy wiązać z wysokim udziałem takich budynków wśród wszystkich domów jednorodzinnych w województwie (stanowią one prawie 40% tkanki mieszkaniowej). Może to pokazywać związek problemu ubóstwa energetycznego w województwie łódzkim z obszarami wiejskimi i odzwierciedlać relatywnie trudniejszą sytuację materialną mieszkańców wsi oraz gorszy stan techniczny budynków

³⁹ Połączono kategorie wieku budynku: przed 1917, 1918–1949, 1950–1960 w jedną: „przed 1961” oraz 1995–2007 i po 2007 w jedną: „po 1995” ze względu na niewielką liczbę wskazań. Pozwala to na podzielenie budynków na cztery różne kategorie (od najstarszych do najnowszych), a jednocześnie umożliwia przeprowadzenie analizy wskaźników ubóstwa energetycznego.

na tych terenach. Szczegółowe wyniki wskaźników ubóstwa w ujęciu terytorialnym opisane zostały w sekcji 4.4. raportu.

Tabela 11. Liczba ubogich energetycznie gospodarstw domowych mieszczących się w budynkach jednorodzinnych według roku budowy

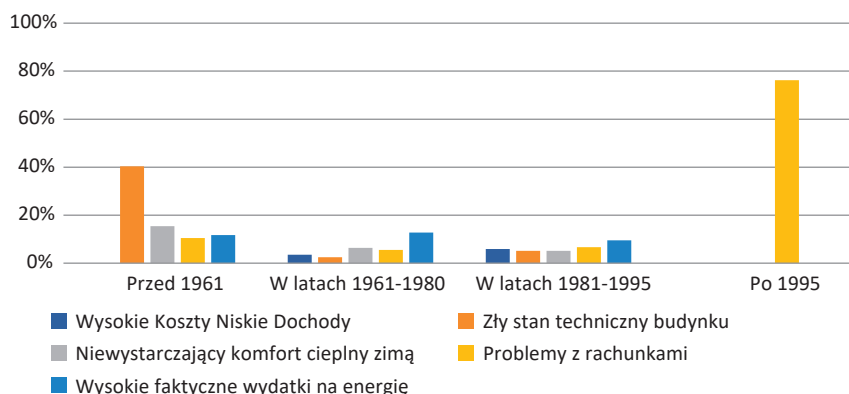
Zmienna	Wszystkie gospodarstwa domowe	Ubogie energetycznie gospodarstwa domowe				
		Wysokie Koszty Niskie Dochody	Zły stan techniczny budynku	Niewystarczający komfort cieplny zimą	Problemy z rachunkami	Wysokie faktyczne wydatki na energię
Przed 1961	55 890	13 030	24 081	22 996	6 137	23 616
W latach 1961–1980	164 530	35 169	27 194	27 690	15 824	86 101
W latach 1981–1995	115 733	17 172	7 165	15 143	5 175	51 959
Po 1995	99 714	7 572	b/d	b/d	14 187	25 740
Suma	435 867	72 943	58 440	65 829	41 323	187 416

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety przeprowadzonej w województwie łódzkim (n=800).

Podobnie jak w przypadku domów jednorodzinnych, również w budynkach wielorodzinnych udział ubogich energetycznie gospodarstw domowych wyróżnionych na podstawie większości wskaźników jest wyższy w starszych budynkach. Dodatkowo, wskaźnik terminowego opłacania rachunków za energię wskazywał na wysoki stopień ubóstwa energetycznego wśród osób mieszkających w budynkach wielorodzinnych wybudowanych po 1995 r. Aż 76% mieszkańców budynków wielorodzinnych wybudowanych w tym okresie ma problemy z terminowym opłaceniem rachunków. Wskaźnik ten nie znajduje jednak odzwierciedlenia w sytuacji materialnej gospodarstw domowych – im wyższy dochód gospodarstwa domowego w budynku oddanym do użytku po 1995 r., tym wyższa szansa, że zgłosi ono problem z terminowym opłaceniem rachunków⁴⁰.

⁴⁰ Zaobserwowano to na podstawie analizy korelatów statystycznych ubóstwa energetycznego opisanej szczegółowo w sekcji 4.3. raportu.

Wykres 21. Udział gospodarstw ubogich energetycznie w ogóle gospodarstw domowych zamieszkujących budynki wielorodzinne według roku budowy (w procentach)

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety przeprowadzonej w województwie łódzkim (n=800).

Najwięcej ubogich energetycznie gospodarstw domowych mieściło się w budynkach wielorodzinnych z lat 1961–1980 oraz 1981–1995. W przypadku gospodarstw domowych w budynkach wielorodzinnych wzniesionych po roku 1961 najczęstszym możliwym do zidentyfikowania na podstawie uzyskanych danych problemem był zły stan techniczny budynku. Wśród mieszkańców budynków wzniesionych po roku 1995 zidentyfikowano wyłącznie występowanie problemów z terminowym opłacaniem rachunków⁴¹.

Tabela 12. Liczba ubogich energetycznie gospodarstw domowych mieszczących się w budynkach wielorodzinnych według roku budowy

Zmienna	Wszystkie gospodarstwa domowe	Ubogie energetycznie gospodarstwa domowe				
		Wysokie Koszty Niskie Dochody	Zły stan techniczny budynku	Niewystarczający komfort cieplny zimą	Problemy z rachunkami	Wysokie faktyczne wydatki na energię
Przed 1961	59 625	b/d	24 069	9 176	6 243	6 959
W latach 1961–1980	161 628	5 663	3 948	10 377	8 973	20 596
W latach 1981–1995	159 910	9 399	8 722	8 238	10 699	15 284
Po 1995	74 600	b/d	b/d	b/d	56 877	b/d
Suma	455 764	15 062	36 800	27 792	82 792	42 839

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety przeprowadzonej w województwie łódzkim (n=800).

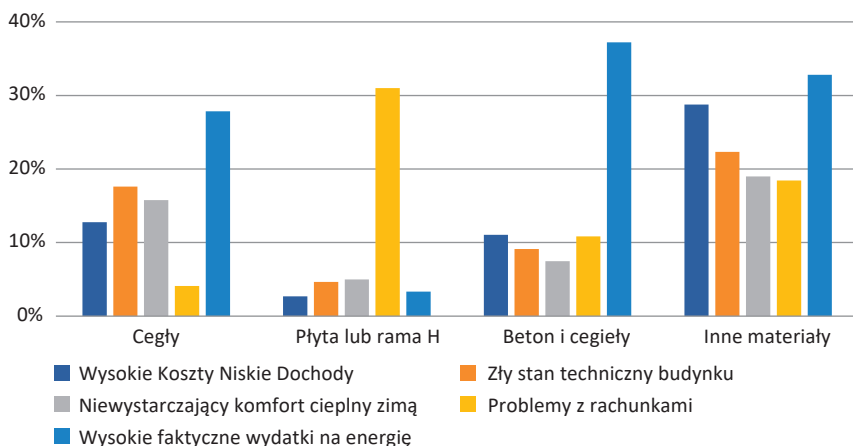
⁴¹ Należy zwrócić uwagę, że w przypadku pozostałych okresów budowy, dane są niepełne (brak możliwości oszacowania niektórych wskaźników ze względu na zbyt małą liczbę obserwacji w danej kategorii).

4.2.3. Materiał zastosowany do budowy i rodzaj własności

Ponad 1/3 mieszkańców budynków z betonu i cegły oraz z innych materiałów jest uboga energetycznie według wskaźnika Wysokich faktycznych wydatków na energię. Dodatkowo, problem z wysokimi faktycznymi wydatkami na energię zgłosiło również blisko 30% gospodarstw z budynków z cegły.

Problemy z rachunkami za energię zgłosiło ponad 30% gospodarstw domowych z budynków z wielkiej płyty⁴² lub rami H⁴³ oraz blisko 20% mieszkańców budynków wzniesionych z innych materiałów. Problemy ze złym stanem technicznym budynku dotyczą 18% mieszkańców budynków z cegły oraz ponad 20% mieszkańców budynków wzniesionych z innych materiałów.

Wykres 22. Udział gospodarstw ubogich energetycznie w ogóle gospodarstw domowych według głównego materiału budowlanego (w procentach)

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety przeprowadzonej w województwie łódzkim (n=800).

Mieszkańcy budynków ceglanych (tabela 13) najczęściej mają problemy ze złym stanem technicznym budynku (56 tys.), niewystarczającym komfortem cieplnym (50 tys.). Na Wysokie Koszty Niskie Dochody wskazuje zbliżona liczba gospodarstw domowych ubogich energetycznie w budynkach z cegły i betonu oraz cegły (40 tys.). Mieszkańcy budynków z betonu i cegły najczęściej doświadczali problemów z wysokimi faktycznymi wydatkami na energię (ponad 161 tys.), a budynków z wielkiej płyty z terminowym opłacaniem rachunków (70 tys.).

Charakterystyka materiałów, z których zbudowane zostały budynki, wskazuje na różnice w efektywności energetycznej. Znajduje to odzwierciedlenie we wskaźnikach ubóstwa energetycznego: budynki najstarsze, o niskiej efektywności były najczęściej budowane z cegły – mieszkańcy takich budynków mają problemy z ich złym stanem technicznym (najczęściej dotyczą one przeciekającego dachu, nieuszczelnionych okien i drzwi oraz wilgoci), co rzutuje również na

⁴² Wielka płyta – prefabrykowany element konstrukcyjny używany do modułowej budowy bloków mieszkalnych i innych budynków (https://pl.wikipedia.org/wiki/Wielka_płyta) (dostęp: 24.03.2020).

⁴³ Rama H – technologia konstrukcji budynków polegająca na zastosowaniu prefabrykowanych ram żelbetonowych o kształcie zbliżonym do rozciągniętej w poziomie litery H (https://pl.wikipedia.org/wiki/Rama_H) (dostęp: 24.03.2020).

odczuwany komfort ciepły. W przypadku budynków z betonu i cegły, czyli często relatywnie nowszych domów jednorodzinnych, ich mieszkańcy najczęściej ponosili wysokie koszty ogrzewania budynku.

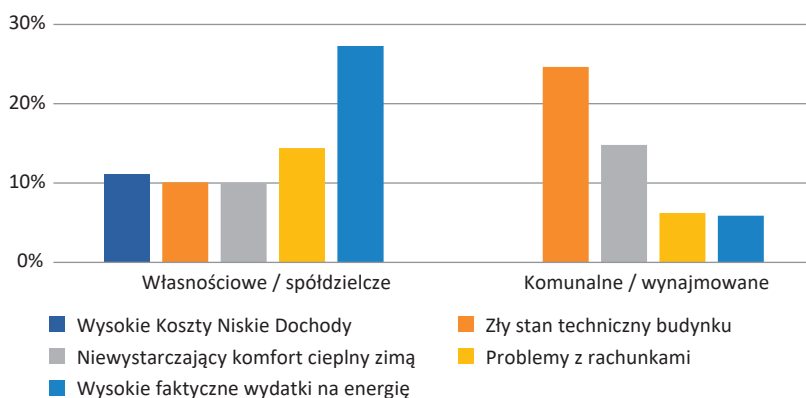
Tabela 13. Liczba ubogich energetycznie gospodarstw domowych według głównego materiału budowlanego

Zmienna	Wszystkie gospodarstwa domowe	Ubogie energetycznie gospodarstwa domowe				
		Wysokie Koszty Niskie Dochody	Zły stan techniczny budynku	Niewystarczający komfort ciepły zimą	Problemy z rachunkami	Wysokie faktyczne wydatki na energię
Cegły	319 743	40 826	56 274	50 432	13 079	88 994
Płyta lub rama H	227 602	6 131	10 570	11 357	70 591	7 596
Beton i cegły	367 525	40 631	33 517	27 496	39 798	136 793
Inne materiały	50 962	14 665	11 386	9 684	9 403	16 718
Suma	965 832	102 253	111 747	98 968	132 871	250 101

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety przeprowadzonej w województwie łódzkim (n=800).

Wśród mieszkańców budynków własnościowych i spółdzielczych 27% ma problemy z wysokimi wydatkami na energię (wykres 23). W przypadku budynków komunalnych i wynajmowanych mieszkań zaobserwowano największe problemy ze stanem technicznym budynku – 25% mieszkańców jest ubogie energetycznie według wskaźnika Zły stan techniczny budynku. Znajduje to odzwierciedlenie w zaobserwowanych w województwie łódzkim warunkach mieszkaniowych osób ubogich energetycznie (szczegółowy opis w sekcji 4.5. raportu). Szczególnie budynki komunalne, w których mieszkają ubogie energetycznie osoby, były w złym stanie technicznym (problemy z wilgocią, nieszczelnymi oknami i dachami).

Wykres 23. Udział gospodarstw ubogich energetycznie w ogóle gospodarstw domowych według własności budynku (w procentach)

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety przeprowadzonej w województwie łódzkim (n=800)

Zdecydowana większość mieszkańców województwa łódzkiego zajmowała budynki i mieszkania własnościowe lub spółdzielcze. Dlatego liczba ubogich energetycznie gospodarstw domowych zidentyfikowanych w takich budynkach była wielokrotnie wyższa, bez względu na zastosowaną metodę pomiaru ubóstwa energetycznego.

Tabela 14. Liczba ubogich energetycznie gospodarstw domowych według własności budynku

Zmienna	Wszystkie gospodarstwa domowe	Ubogie energetycznie gospodarstwa domowe				
		Wysokie Koszty Niskie Dochody	Zły stan techniczny budynku	Niewystarczający komfort cieplny zimą	Problemy z rachunkami	Wysokie faktyczne wydatki na energię
Własnościowe/spółdzielcze	893 590	99 750	90 110	88 632	128 767	243 843
Komunalne/wynajmowane	65 973	b/d	16 266	9 766	41 04	3 893
Suma	959 563	99 750	106 376	98 398	132 871	247 735

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety przeprowadzonej w województwie łódzkim (n=800)

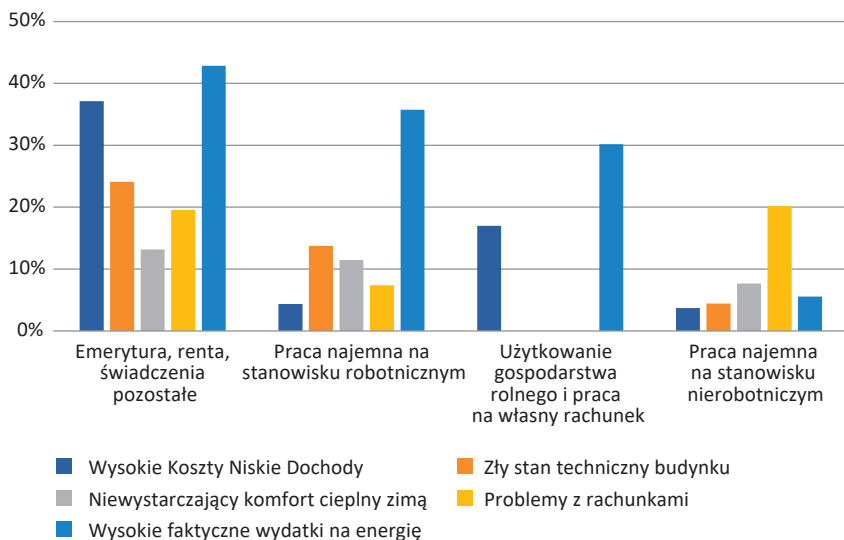
4.2.4. Główne źródło utrzymania

Emeryci, renciści oraz osoby utrzymujące się ze świadczeń socjalnych (wykres 24) najczęściej miały problemy z wysokimi faktycznymi wydatkami na energię, wysokimi kosztami – niskimi dochodami oraz złym stanem technicznym budynku. Wynika to przede wszystkim z relatywnie niskich dochodów, mieszkania w starszych budynkach i mieszkaniach o dużej powierzchni i niskiej efektywności energetycznej. Kolejną grupą zagrożoną ubóstwem energetycznym w kontekście wysokich wydatków na energię byli robotnicy. Podobną prawidłowość zaobserwowano wśród rolników i osób samozatrudnionych⁴⁴, które dodatkowo miały problemy z hipotetycznymi wydatkami na energię⁴⁵. Pracownicy na stanowiskach nierobotniczych dużo częściej zgłaszali problemy z terminowym opłacaniem rachunków.

⁴⁴ Połączono ze sobą dwie najmniej liczne w badaniu kategorie: „Użytkowanie gospodarstwa rolnego” i „Praca na własny rachunek”. Zabieg ten miał na celu oszacowanie wyniku dla dodatkowej kategorii źródła utrzymania, a jednocześnie ma swoje uzasadnienie merytoryczne: w badaniu ponad 1/3 samozatrudnionych to mieszkańcy wsi i najmniejszych miejscowości, a ich źródło utrzymania może pośrednio wiązać się z produkcją rolną. Brak połączenia kategorii skutkowałby niemożliwością oszacowania wyników dla rolników i samozatrudnionych.

⁴⁵ Hipotetyczne wydatki na energię, czyli wydatki, jakie powinno ponosić gospodarstwo domowe, aby w pełni zaspokoić swoje potrzeby energetyczne. Więcej informacji w załączniku metodologicznym.

Wykres 24. Udział gospodarstw ubogich energetycznie w ogóle gospodarstw domowych według głównego źródła utrzymania (w procentach)

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety przeprowadzonej w województwie łódzkim (n=800).

Stosunkowo najwięcej ubogich energetycznie zidentyfikowano wśród gospodarstw robotniczych ponoszących wysokie faktyczne wydatki na energię (blisko 140 tys. gospodarstw). Kolejną liczną grupą byli emeryci, renciści i osoby utrzymujące się ze wsparcia socjalnego wyodrębnione na podstawie wskaźnika Wysokie Koszty Niskie Dochody (prawie 63 tys.) i Wysokie faktyczne wydatki na energię (72 tys.). Problemy z rachunkami dotyczyły głównie pracowników nierobotniczych, którzy stanowili najliczniejszą grupę według tego wskaźnika (70 tys.).

Tabela 15. Liczba ubogich energetycznie gospodarstw domowych według głównego źródła utrzymania

Zmienna	Wszystkie gospodarstwa domowe	Ubogie energetycznie gospodarstwa domowe				
		Wysokie Koszty Niskie Dochody	Zły stan techniczny budynku	Niewystarczający komfort cieplny zimą	Problemy z rachunkami	Wysokie faktyczne wydatki na energię
Praca najemna na stanowisku robotniczym	387 304	16 808	53 283	44 449	28 634	138 439
Praca najemna na stanowisku nierobotniczym	347 247	12 801	15 431	26 641	70 008	19 245

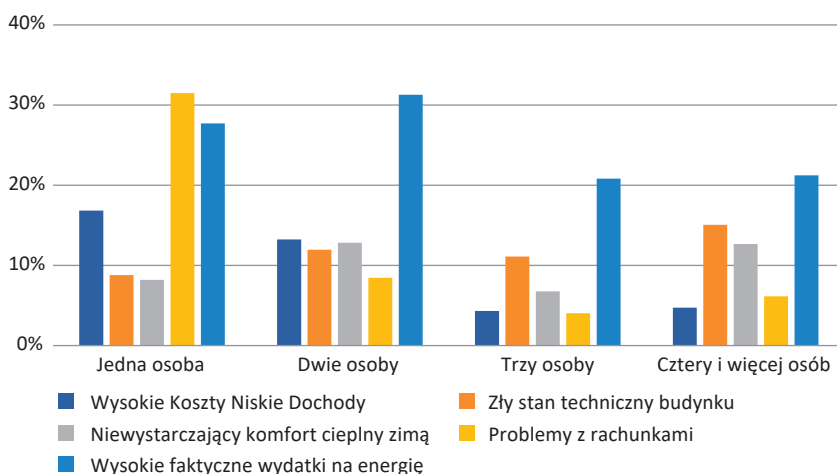
Zmienna	Wszystkie gospodarstwa domowe	Ubogie energetycznie gospodarstwa domowe				
		Wysokie Koszty Niskie Dochody	Zły stan techniczny budynku	Niewystarczający komfort cieplny zimą	Problemy z rachunkami	Wysokie faktyczne wydatki na energię
Użytkowanie gospodarstwa rolnego i praca na własny rachunek	58 320	9 919	b/d	b/d	b/d	17 609
Emerytura, renta, świadczenia pozostałe	168 949	62 725	40 719	22 257	33 014	72 376
Suma	961 820	102 253	109 433	93 347	131 656	247 669

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety przeprowadzonej w województwie łódzkim (n=800).

4.2.5. Liczba osób w gospodarstwie domowym

Zgodnie z wynikami badania 32% gospodarstw jednoosobowych zgłaszało problemy z terminowym opłacaniem rachunków. Dodatkowo, 17% wszystkich gospodarstw jednoosobowych w województwie łódzkim było ubogie energetycznie w związku z niskimi dochodami i wysokimi hipotetycznymi wydatkami na energię. W przypadku wysokich faktycznych wydatków na energię problem ten dotyczył przede wszystkim gospodarstw dwuosobowych (31%) oraz w niewiele mniejszym stopniu jednoosobowych. Pozostałe trzy wskaźniki pokazywały, że udział ubogich energetycznie gospodarstw wśród wszystkich gospodarstw o danej charakterystyce pozostaje na podobnym poziomie, niezależnie od liczby osób w gospodarstwie domowym.

Wykres 25. Udział gospodarstw ubogich energetycznie w ogóle gospodarstw domowych według liczby osób w gospodarstwie domowym (w procentach)

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety przeprowadzonej w województwie łódzkim (n=800).

Pod względem składu osobowego w województwie łódzkim przeważały gospodarstwa jedno- i dwuosobowe i to one stanowiły największą grupę ubogich energetycznie gospodarstw domowych (tabela 16). W jednoosobowych szczególnie widoczne były też problemy z terminowym opłacaniem rachunków (88 tys.) Wysoka liczba jednoosobowych gospodarstw, które mają problemy z wysokimi kosztami – niskimi dochodami mogła wynikać z faktu, że osoby samotne⁴⁶, potrzebowaly większych nakładów finansowych na zaspokojenie potrzeb energetycznych. Dodatkowo, duża liczba gospodarstw jedno- i dwuosobowych ponosiła wysokie faktyczne wydatki na energię (odpowiednio 77 i 85 tys.). Najwięcej gospodarstw domowych, które zgłosiły problem ze złym stanem budynku (33 tys.), składało się z czterech i więcej osób.

Tabela 16. Liczba ubogich energetycznie gospodarstw domowych według liczby osób

Zmienna	Wszystkie gospodarstwa domowe	Ubogie energetycznie gospodarstwa domowe				
		Wysokie Koszty Niskie Dochody	Zły stan techniczny budynku	Niewystarczający komfort cieplny zimą	Problemy z rachunkami	Wysokie faktyczne wydatki na energię
1 osoba	280 857	47 286	24 703	23 022	88 491	77 825
2 osoby	274 396	36 308	32 764	35 188	23 192	85 863
3 osoby	190 648	8 252	21 162	12 864	7 672	39 698
4 i więcej osób	219 931	10 406	33 119	27 895	13 516	46 715
Suma	961 820	102 253	111 747	98 968	132 871	247 669

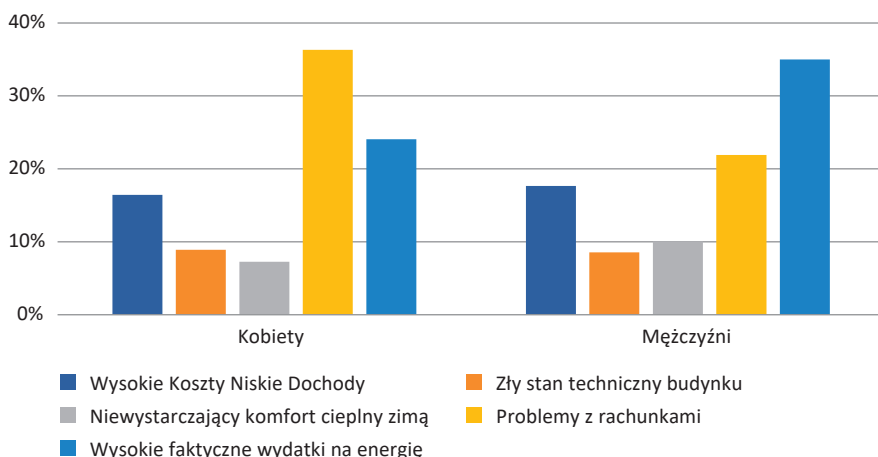
Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety przeprowadzonej w województwie łódzkim (n=800).

4.2.6. Struktura jednoosobowych gospodarstw domowych według płci

Różnice pomiędzy udziałem jednoosobowych ubogich energetycznie gospodarstw domowych w ogóle gospodarstw domowych w województwie łódzkim z uwzględnieniem płci były widoczne w przypadku dwóch wskaźników: Problemów z rachunkami i Wysokich faktycznych wydatków na energię. W przypadku pierwszego wskaźnika 36% samotnych kobiet było ubogich energetycznie (w porównaniu do 22% mężczyzn), a w przypadku drugiego wskaźnika – 35% samotnych mężczyzn (w porównaniu do 24% kobiet) (wykres 26).

⁴⁶ Szczególnie, jeżeli mieszkaly w domach i mieszkaniach o dużej powierzchni, co może dotyczyć np. emerytów i rencistów.

Wykres 26. Udział gospodarstw ubogich energetycznie w ogóle jednoosobowych gospodarstw domowych według płci (w procentach)

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety przeprowadzonej w województwie łódzkim (n=800).

W badaniu ankietowym liczba ubogich energetycznie jednoosobowych gospodarstw domowych kobiet była dwukrotnie większa (najczęściej dwu-, a w niektórych przypadkach nawet ponad trzykrotnie, jak w przypadku wskaźnika Problemy z rachunkami) niż mężczyzn (tabela 17). Samotne kobiety dużo częściej miały problemy ze złym stanem technicznym budynku (ponad 16 tys.), co wiąże się z trudnościami w przeprowadzeniu drobnych napraw i remontów (szczególnie doświadczania ubóstwa energetycznego przez samotne kobiety znajdują się w rozdziale 4.5.).

Tabela 17. Liczba ubogich energetycznie jednoosobowych gospodarstw domowych z uwzględnieniem płci

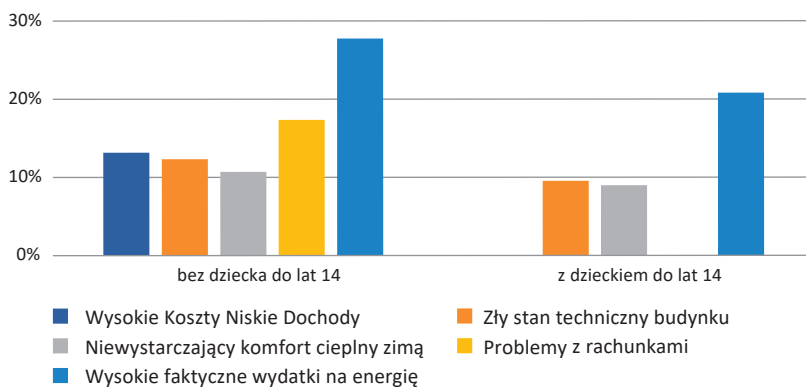
Zmienna	Wszystkie gospodarstwa domowe	Ubogie energetycznie gospodarstwa domowe				
		Wysokie Koszty Niskie Dochody	Zły stan techniczny budynku	Niewystarczający komfort cieplny zimą	Problemy z rachunkami	Wysokie faktyczne wydatki na energię
Kobiety	187 204	30 745	16 691	13 594	67 985	45 031
Mężczyźni	93 653	16 542	8 012	9 428	20 506	32 794
Suma	280 857	47 286	24 703	23 022	88 491	77 825

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety przeprowadzonej w województwie łódzkim (n=800).

4.2.7. Gospodarstwa domowe z dziećmi do lat 14

Gospodarstwa bez dzieci do lat 14 częściej były ubogie energetycznie od tych z dzieckiem do lat 14 (lub z dziećmi powyżej 14 r.ż.). Dotyczy to trzech wskaźników ubóstwa energetycznego (wykres 27). W badaniu jakościowym, w wywiadach przeprowadzonych z ubogimi energetycznie gospodarstwami domowymi, respondenci często podkreślali konieczność zapewnienia dzieciom właściwych warunków mieszkaniowych. Kwestie ogrzewania i potrzeb energetycznych traktowano w nich priorytetowo (więcej informacji w sekcji 4.5.)

Wykres 27. Udział gospodarstw ubogich energetycznie w ogóle gospodarstw domowych z uwzględnieniem dzieci (w procentach)

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety przeprowadzonej w województwie łódzkim (n=800).

Wśród bezdzietnych gospodarstw domowych⁴⁷ (tabela 18) największa liczba wskazywała na wysokie faktyczne wydatki na energię (blisko 200 tys.) oraz problemy z rachunkami (ponad 120 tys.). Problemy z wysokimi wydatkami na energię i terminowym opłacaniem rachunków mogły dotyczyć szczególnie emerytów i rencistów (por. wykres 22 i tabela 15). Dodatkowo bezdzietne rodziny i osoby zmagają się z wysokimi kosztami i niskimi dochodami (93 tys.), mieszkają w budynkach i mieszkaniach o złym stanie technicznym i niskiej efektywności energetycznej (87 tys.) i miały problemy z komfortem cieplnym (75 tys.) i opłacaniem rachunków w terminie.

⁴⁷ Oraz gospodarstw domowych z dziećmi powyżej 14 roku życia.

Tabela 18. Liczba ubogich energetycznie gospodarstw domowych z uwzględnieniem dzieci

Zmienna	Wszystkie gospodarstwa domowe	Ubogie energetycznie gospodarstwa domowe				
		Wysokie Koszty Niskie Dochody	Zły stan techniczny budynku	Niewystarczający komfort cieplny zimą	Problemy z rachunkami	Wysokie faktyczne wydatki na energię
Bez dziecka do lat 14	708 288	93 265	87 199	75 847	122 838	196 486
Z dzieckiem do lat 14	257 544	b/d	24 548	23 121	b/d	53 615
Suma	965 832	93 265	111 747	98 968	122 838	250 101

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety przeprowadzonej w województwie łódzkim (n=800).

4.3. Korelaty statystyczne ubóstwa energetycznego

W ramach analiz ilościowych w niniejszym badaniu obliczono współczynnik korelacji, który pozwala określić zależność pomiędzy wskaźnikami ubóstwa energetycznego. Przyjmuje wartość od -1 przez 0 do 1, gdzie -1 to całkowita ujemna korelacja, a 1 dodatnia. Ujemna oznacza, że wzrost wartości jednej zmiennej będzie wiązał się ze spadkiem wartości drugiej, skorelowanej negatywnie. Dodatnia korelacja oznacza, że wzrost jednej zmiennej będzie odpowiadał wzrostowi wartości drugiej, pozytywnie skorelowanej.

Oprócz jednej pary, wszystkie pozostałe wskaźniki ubóstwa energetycznego były ze sobą dodatnio skorelowane. Wyjątek stanowiły Wysokie faktyczne wydatki na energię i Problemy z rachunkami. Negatywna korelacja była w tym wypadku bliska 0 i wynosiła -0,04, co wskazywało raczej na brak związku niż negatywną korelację. Największa dodatnia korelacja występowała pomiędzy niewystarczającym komfortem cieplnym i złym stanem technicznym budynku (0,41). Taka zależność była logiczna, gdyż ubogie energetycznie gospodarstwa domowe, niebędące w stanie właściwie ogrzać swojego mieszkania, mogą mieć równocześnie problemy z efektywnością energetyczną budynku. W ogólnopolskich badaniach nad ubóstwem najczęściej obserwowana była właśnie taka zależność. Poza tym, wyniki korelacji pomiędzy wskaźnikami dowodzą, że każdy zawierał komplementarne informacje i stosowanie grupy wskaźników (a nie jednej miary ubóstwa) w województwie łódzkim było zasadne. Wynikało to z faktu, że wartości korelacji pomiędzy wskaźnikami ubóstwa były niskie (nie przekraczały 0,41), czyli świadczyły o słabym związku między zmiennymi.

Tabela 19. Korelacje pomiędzy wskaźnikami ubóstwa energetycznego

Wskaźnik ubóstwa energetycznego	Wysokie Koszty Niskie Dochody	Zły stan techniczny budynku	Niewystarczający komfort cieplny zimą	Problemy z rachunkami
Zły stan techniczny budynku	0,15			
Niewystarczający komfort cieplny zimą	0,15	0,41		
Problemy z rachunkami	0,05	0,03	0,07	
Wysokie faktyczne wydatki na energię	0,27	0,07	0,14	-0,04

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety przeprowadzonej w województwie łódzkim (n=800).

Do oszacowania wpływu najważniejszych czynników na prawdopodobieństwo wystąpienia ubóstwa energetycznego opracowano pięć modeli regresji logistycznej, których wyniki podano w tabelach od 20 do 22. Zdecydowano się zastosować tę metodę, dlatego, że zmienna zależna (wskaźnik ubóstwa energetycznego) jest zmienną binarną (przyjmuje wartość 0 albo 1 – gospodarstwo domowe może być ubogie [1] albo nieubogie [0] energetycznie). Zastosowanie modeli regresji logistycznej pozwala ocenić wpływ wybranych nominalnych i porządkowych zmiennych jakościowych⁴⁸ oraz zmiennych ilościowych⁴⁹ warunkujących ubóstwo energetyczne.

We wszystkich pięciu modelach regresji logistycznej wskaźniki ubóstwa energetycznego w województwie łódzkim są zmienną zależną, czyli wyjaśnianą za pomocą modelu. Charakterystyka geograficzna, zmienne opisujące budynek i gospodarstwo domowe, są zmiennymi objaśniającymi.

W każdym modelu regresji logistycznej prawdopodobieństwo wystąpienia ubóstwa energetycznego według danego wskaźnika obliczono w odniesieniu do określonej wartości (poziom bazowy w tabeli 20 z wynikami oszacowania). Np. w kontekście terytorialnym punktem odniesienia była Łódź. Oznacza to, że prawdopodobieństwo, czy dane gospodarstwo domowe było ubogie energetycznie w miejscowościach o różnej liczbie mieszkańców (szczegóły w tabeli 20) i wsiach w województwie łódzkim będzie niższe lub wyższe niż w Łodzi.

4.3.1. Charakterystyka geograficzna

W porównaniu do Łodzi prawdopodobieństwo ubóstwa energetycznego w kontekście wysokich wymaganych⁵⁰ wydatków na energię oraz niskich dochodów było wyższe w miastach od 10 do 50 tys. mieszkańców. Na obszarach wiejskich ryzyko⁵¹ ubóstwa energetycznego było

⁴⁸ Nominalna zmienna jakościowa opisuje niemierzalną ilościowo charakterystykę danego zjawiska, np. typ budynku. Porządkowa zmienna jakościowa opisuje niemierzalną ilościowo charakterystykę danego zjawiska, uporządkowaną w określony sposób (np. rok budowy budynku od najstarszego do najnowszego).

⁴⁹ Jedyną zmienną ilościową jest logarytm dochodu ekwiwalizowanego. Szczegółowe informacje na temat ekwiwalizacji dochodu w badaniu opisane zostały w rozdziale 3.2. raportu.

⁵⁰ Wymagane wydatki na energię to takie, które dane gospodarstwo domowe powinno ponosić, aby w pełni zaspokoić swoje potrzeby energetyczne. Wydatki są uzależnione od charakterystyki gospodarstwa domowego oraz efektywności energetycznej budynku.

⁵¹ Jako ryzyko ubóstwa rozumiane jest prawdopodobieństwo, że gospodarstwo o danej charakterystyce będzie ubogie energetycznie. Liczone jest jako stosunek liczby gospodarstw domowych ubogich energetycznie do liczby gospodarstw domowych w danej kategorii.

wyższe w kontekście niewystarczającego komfortu cieplnego i wysokich faktycznych wydatków na energię. W przypadku miast od 50 do 100 tys. mieszkańców, prawdopodobieństwo ubóstwa energetycznego było wyższe w kontekście wysokich faktycznych wydatków na energię, ale niższe w przypadku złego stanu technicznego budynku.

Gdy punktem odniesienia był Łódzki Obszar Metropolitalny⁵², prawdopodobieństwo ubóstwa energetycznego było wyższe w podregionie piotrkowskim⁵³ w kontekście współwystępowania wysokich wydatków, które gospodarstwa domowe powinny ponosić, żeby zaspokoić swoje potrzeby energetyczne, i niskich dochodów oraz złego stanu technicznego budynku.

Tabela 20. Oszacowania wpływu charakterystyki geograficznej na prawdopodobieństwo ubóstwa energetycznego⁵⁴.

Zmienna	Wskaźnik ubóstwa energetycznego				
	Wysokie Koszty Niskie Dochody	Zły stan techniczny budynku	Niewystarczający komfort cieplny zimą	Problemy z rachunkami	Wysokie faktyczne wydatki na energię
Klasa miejscowości	Poziom bazowy: Łódź				
Miasto 50–100 tys.	Brak związku	(+) Słaby	Brak związku	Brak związku	(-) Umiarkowany
Miasto 20–49 tys.	(+) Słaby	Brak związku	Brak związku	Brak związku	Brak związku
Miasto 10–19 tys.	(+) Umiarkowany	Brak związku	Brak związku	Brak związku	Brak związku
Miasto poniżej 10 tys.	(+) Umiarkowany	Brak związku	Brak związku	Brak związku	Brak związku
Wieś	Brak związku	Brak związku	(+) Umiarkowany	Brak związku	(+) Słaby
Podregion⁵⁵	Poziom bazowy: Łódzki Obszar Metropolitalny				
skierniewicki ⁵⁶	Brak związku	Brak związku	Brak związku	Brak związku	Brak związku

⁵² Łódzki Obszar Metropolitalny – powiaty: m. Łódź, łódzki wschodni, pabianicki, zgierski i brzeziński.

⁵³ Podregion piotrkowski – powiaty: bełchatowski, radomszczański, piotrkowski, opoczyński, tomaszowski, m. Piotrków Trybunalski.

⁵⁴ Zgodnie z sugestiami ekspertów grupy roboczej RCPS, tabele wyników regresji logistycznych zostały opisane w następujący sposób: jako brak związku rozumiany jest brak istotności statystycznej. Jako silny związek rozumiana jest istotność statystyczna na poziomie $p < 0.01$, jako umiarkowany $p < 0.05$, a słaby $p < 0.1$. Plusy i minusy oznaczają dodatnie lub ujemne efekty krańcowe: wzrost lub spadek prawdopodobieństwa wystąpienia ubóstwa energetycznego. Szczegółowe wyniki modeli regresji logistycznych opisane zostały w aneksie do raportu.

⁵⁵ Szczegółowe informacje na temat podregionów oraz ubóstwa energetycznego w województwie łódzkim w ujęciu terytorialnym znajdują się w rozdziale 4.4. raportu.

⁵⁶ Podregion skierniewicki – powiaty: rawski, skierniewicki, kutnowski, łęczycki, łowicki.

Zmienna	Wskaźnik ubóstwa energetycznego				
	Wysokie Koszty Niskie Dochody	Zły stan techniczny budynku	Niewystarczający komfort cieplny zimą	Problemy z rachunkami	Wysokie faktyczne wydatki na energię
piotrkowski	(+) Silny	(+) Umiarkowany	Brak związku	Brak związku	Brak związku
sieradzki ⁵⁷	Brak związku	Brak związku	Brak związku	Brak związku	Brak związku

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety przeprowadzonej w województwie łódzkim (n=800)

4.3.2. Charakterystyka budynku

W porównaniu do budynków wielorodzinnych prawdopodobieństwo ubóstwa energetycznego było wyższe w domach jednorodzinnych w kontekście wysokich kosztów, jakie gospodarstwa domowe musiały ponosić, żeby właściwie ogrzać budynek, i niskich dochodów oraz problemów ze stanem technicznym budynku (przeciekającym dachem lub nieszczelnymi oknami, drzwiami, występowaniem wilgoci).

Tabela 21. Oszacowania wpływu charakterystyki budynku na prawdopodobieństwo ubóstwa energetycznego⁵⁸

Zmienna	Wskaźnik ubóstwa energetycznego				
	Wysokie Koszty Niskie Dochody	Zły stan techniczny budynku	Niewystarczający komfort cieplny zimą	Problemy z rachunkami	Wysokie faktyczne wydatki na energię
Typ budynku	Poziom bazowy: budynek wielorodzinny				
Jednorodzinny	(+) Silny	Brak związku	Brak związku	Brak związku	(+) Słaby
Okres budowy budynku	Poziom bazowy: przed 1961				
W latach 1961–1980	(+) Silny	(-) Silny	(-) Silny	Brak związku	(+) Umiarkowany
W latach 1981–1995	(+) Silny	(-) Silny	(-) Silny	(-) Silny	(+) Słaby
Po 1995	(+) Silny	(-) Silny	(-) Silny	(+) Słaby	Brak związku

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety przeprowadzonej w województwie łódzkim (n=800).

⁵⁷ Podregion sieradzki – powiaty: poddębicki, sieradzki, zduńskowolski, łaski, wierzuszowski, wieluński, pajęczański.

⁵⁸ Zgodnie z sugestiami ekspertów grupy roboczej RCPS tabele wyników regresji logistycznych zostały opisane w następujący sposób: jako brak związku rozumiany jest brak istotności statystycznej. Jako silny efekt rozumiana jest istotność statystyczna na poziomie $p < 0.01$, jako umiarkowany $p < 0.05$, a słaby $p < 0.1$. Plus i minus oznaczają dodatnie lub ujemne efekty krańcowe: odpowiednio wzrost lub spadek prawdopodobieństwa wystąpienia ubóstwa energetycznego. Szczegółowe wyniki modeli regresji logistycznych opisane zostały w aneksie do raportu.

Tabela 21. Oszacowania wpływu charakterystyki budynku na prawdopodobieństwo ubóstwa energetycznego (kontynuowana)

Zmienna	Wskaźnik ubóstwa energetycznego				
	Wysokie Koszty Niskie Dochody	Zły stan techniczny budynku	Niewystarczający komfort cieplny zimą	Problemy z rachunkami	Wysokie faktyczne wydatki na energię
Główne źródło ogrzewania	Ogrzewanie centralne z elektrociepłowni lub kotłowni osiedlowej				
Centralne z kotłowni indywidualnej	Brak związku	(+) Umiarkowany	Brak związku	Brak związku	(+) Umiarkowany
Piec na węgiel, biomasę, olejowy, gazowy	(+) Słaby	(+) Silny	Brak związku	Brak związku	(+) Słaby

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety przeprowadzonej w województwie łódzkim (n=800).

4.3.3. Charakterystyka gospodarstwa domowego

Im wyższy był dochód⁵⁹ gospodarstwa domowego, tym niższe było prawdopodobieństwo ubóstwa energetycznego. Wyjątek stanowiły gospodarstwa domowe mające problemy z terminowym opłaceniem rachunków – wyższy dochód oznaczał wśród nich wyższe prawdopodobieństwo ubóstwa energetycznego.

Im więcej osób było w danym gospodarstwie domowym, tym niższe było prawdopodobieństwo ubóstwa energetycznego w kontekście wysokich wydatków na energię (faktycznych i wymaganych do zaspokojenia potrzeb energetycznych gospodarstwa domowego) oraz niskich dochodów. W przypadku gospodarstw domowych składających się z trzech i więcej osób, ryzyko, że budynek będzie w złym stanie technicznym było wyższe niż w gospodarstwach jednoosobowych.

Ryzyko ubóstwa energetycznego w kontekście wysokich wydatków na energię i niskich dochodów było wyższe u osób, które utrzymywały się z innych źródeł dochodu niż pracownicy na stanowiskach nierobotniczych. Dodatkowo, emeryci, renciści i osoby utrzymujące się ze świadczeń socjalnych były narażone na wyższe ryzyko ubóstwa energetycznego związane z terminowym opłaceniem rachunków za energię.

⁵⁹ Dochód oznacza w tym przypadku dochód ekwiwalizowany, czyli porównywalny pomiędzy gospodarstwami domowymi o różnym składzie demograficznym. Szczegóły na temat zastosowanej skali ekwiwalizacji znajdują się w części 3.2. raportu.

Tabela 22. Oszacowanie wpływu charakterystyki gospodarstwa domowego na prawdopodobieństwo ubóstwa energetycznego⁶⁰

Zmienna	Wskaźnik ubóstwa energetycznego				
	Wysokie Koszty Niskie Dochody	Zły stan techniczny budynku	Niewystarczający komfort cieplny zimą	Problemy z rachunkami	Wysokie faktyczne wydatki na energię
Logarytm dochodu ekwiwalizowanego	(-) Silny	(-) Silny	(-) Silny	(+) Silny	(-) Silny
Liczba osób w gospodarstwie domowym	Poziom bazowy: gospodarstwo jednoosobowe				
Dwuosobowe	Brak związku	(+) Umiarkowany	Brak związku	(-) Silny	Brak związku
Trzyosobowe	(-) Silny	(+) Umiarkowany	Brak związku	(-) Silny	(-) Silny
Cztery i więcej osób w gospodarstwie domowym	(-) Silny	(+) Umiarkowany	Brak związku	Brak związku	(-) Silny

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety przeprowadzonej w województwie łódzkim (n=800).

Tabela 22. Oszacowanie wpływu charakterystyki gospodarstwa domowego na prawdopodobieństwo ubóstwa energetycznego (kontynuowana)

Zmienna	Wskaźnik ubóstwa energetycznego				
	Wysokie Koszty Niskie Dochody	Zły stan techniczny budynku	Niewystarczający komfort cieplny zimą	Problemy z rachunkami	Wysokie faktyczne wydatki na energię
Główne źródło utrzymania	Poziom bazowy: praca najemna na stanowisku nierobotniczym				
Praca najemna na stanowisku robotniczym	(-) Silny	Brak związku	Brak związku	Brak związku	(+) Silny
Użytkowanie gospodarstwa rolnego i i praca na własny rachunek	(+) Silny	Brak związku	Brak związku	Brak związku	(+) Silny

⁶⁰ Zgodnie z sugestiami ekspertów grupy roboczej RCPS tabele wyników regresji logistycznych zostały opisane w następujący sposób: jako brak związku rozumiany jest brak istotności statystycznej. Jako silny efekt rozumiana jest istotność statystyczna na poziomie $p < 0.01$, jako umiarkowany $p < 0.05$, a słaby $p < 0.1$. Plus i minus oznaczają dodatnie lub ujemne efekty krańcowe: odpowiednio wzrost lub spadek prawdopodobieństwa wystąpienia ubóstwa energetycznego. Szczegółowe wyniki modeli regresji logistycznych opisane zostały w aneksie do raportu.

Zmienna	Wskaźnik ubóstwa energetycznego				
	Wysokie Koszty Niskie Dochody	Zły stan techniczny budynku	Niewystarczający komfort cieplny zimą	Problemy z rachunkami	Wysokie faktyczne wydatki na energię
Emerytura, renta, świadczenia pozostałe	(+) Silny	Brak związku	Brak związku	(+) Silny	(+) Silny
Praca najemna na stanowisku robotniczym	(-) Silny	Brak związku	Brak związku	Brak związku	(+) Silny

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety przeprowadzonej w województwie łódzkim (n=800).

4.4. Rozkład terytorialny grupy ubogich energetycznie na obszarze województwa łódzkiego

Do opracowania szczegółowego rozkładu terytorialnego zdecydowano się połączyć ze sobą powiaty w 4 podregiony: Łódzki Obszar Metropolitalny, piotrkowski, skierniewicki, sieradzki (tabela 23). Podregiony oddają charakterystykę województwa, a jednocześnie pozwalają na obliczenie wskaźników ubóstwa energetycznego z uwzględnieniem ich lokalnej specyfiki⁶¹.

Tabela 23. Szczegółowe informacje na temat podregionów wyróżnionych w województwie łódzkim

Nazwa podregionu	Powiaty
Łódzki Obszar Metropolitalny	m. Łódź, łódzki wschodni, pabianicki, zgierski, brzeziński
piotrkowski	bełchatowski, radomszczański, piotrkowski, opoczyński, tomaszowski, m. Piotrków Trybunalski
skierniewicki	rawski, skierniewicki, kutnowski, łęczycki, łowicki
sieradzki	poddębicki, sieradzki, zduńskowolski, łaski, wierszowski, wieluński, pajęczański

Źródło: opracowanie własne.

W przypadku Łodzi szczególnie zauważalne były problemy z terminowym opłacaniem rachunków. Ze wszystkich gospodarstw domowych w Łodzi 21% to gospodarstwa ubogie energetycznie według wskaźnika Problemy z rachunkami.

⁶¹ Obliczenie wskaźników ubóstwa energetycznego dla pojedynczych powiatów (oraz gmin) nie było możliwe (skutkowało brakiem oszacowania dla większości powiatów ze względu na zbyt małą liczbę obserwacji w poszczególnych powiatach). Takie wyniki mogłyby prowadzić do nieuzasadnionych wniosków i błędnych interpretacji, a stworzone na ich podstawie rekomendacje byłyby bezwartościowe.

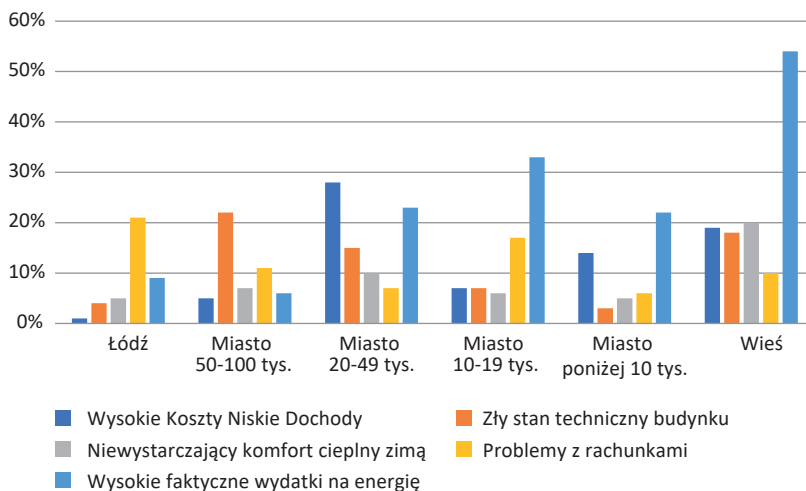
Mieszkańcy miast od 50 do 100 tys. mieszkańców mieli problemy przede wszystkim ze złym stanem technicznym budynku. Ponad 1/5 gospodarstw w kategorii skupiającej takie ośrodki miejskie, jak Piotrków Trybunalski, Pabianice, Tomaszów Mazowiecki, Bełchatów i Zgierz miała problemy z przeciekającymi dachami, butwiejącymi ścianami lub nieszczelnymi oknami i dachami.

Gospodarstwa domowe w miastach od 20 do 49 tys. mieszkańców zmagają się przede wszystkim z problemami z wysokimi wydatkami na energię. Dotyczy to zarówno faktycznych wydatków, jak i kosztów wymaganych, aby zaspokoić potrzeby energetyczne gospodarstwa, które dodatkowo połączone były z niskimi dochodami.

Ponad 1/3 gospodarstw domowych w miastach takich, jak m.in. ośrodki bezpośrednio powiązane funkcjonalnie z Łodzią, czyli Stryków, Ozorków, Tuszyń czy Konstancinów Łódzki (miasta od 10 do 19 tys. mieszkańców), to gospodarstwa ubogie energetycznie w kontekście wysokich faktycznych wydatków na energię.

Ponad połowa wszystkich gospodarstw domowych na obszarach wiejskich była uboga energetycznie w kontekście wysokich faktycznych wydatków na energię. Relatywnie wysoki odsetek mieszkańców wsi był też ubogi energetycznie w kontekście niewystarczającego komfortu cieplnego (20%).

Wykres 28. Udział gospodarstw ubogich energetycznie w ogóle gospodarstw domowych według klasy miejscowości (w procentach)

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety przeprowadzonej w województwie łódzkim (n=800).

Najwięcej przedstawicieli ubogich energetycznie gospodarstw domowych według 4 z 5 wskaźników ubóstwa mieszkało na obszarach wiejskich – ponad 161 tys. według wskaźnika Wysokie faktyczne wydatki na energię; ponad 60 tys. według wskaźnika Niewystarczający komfort cieplny, blisko 53 tys. na podstawie wskaźnika Zły stan techniczny budynku i ponad 57 tys. na podstawie wskaźnika Wysokie Koszty Niskie Dochody. Problemy z rachunkami dotyczyły przede

wszystkim mieszkańcom budynków wielorodzinnych, największą liczbę ubogich energetycznie gospodarstw domowych odnotowano w Łodzi (ponad 72 tys.).

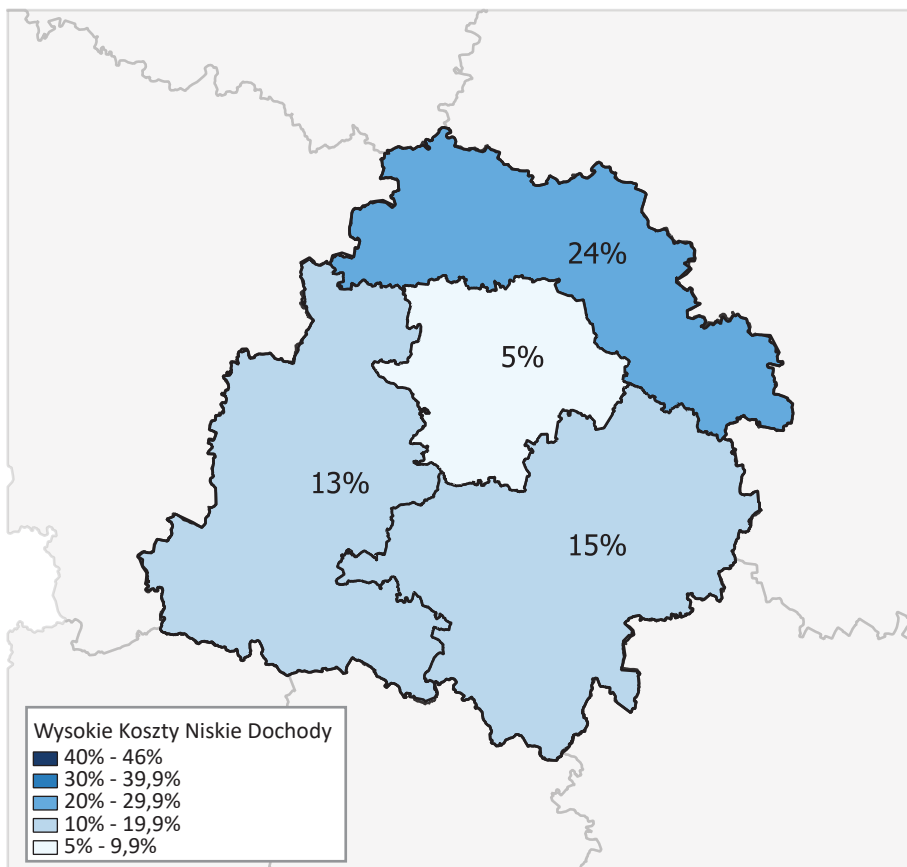
Tabela 24. Liczba gospodarstw domowych ubogich energetycznie według klasy miejscowości

Zmienna	Wszystkie gospodarstwa domowe	Ubogie energetycznie gospodarstwa domowe				
		Wysokie Koszty Niskie Dochody	Zły stan techniczny budynku	Niewystarczający komfort cieplny zimą	Problemy z rachunkami	Wysokie faktyczne wydatki na energię
Łódź	347 920	3 740	15 093	15 892	72 128	31 375
Miasto 50–100 tys.	124 118	6 421	27 406	8 658	13 875	8 001
Miasto 20–49 tys.	71 519	19 944	11 076	7 231	4 950	16 787
Miasto 10–19 tys.	45 246	3 300	3 288	2 778	7 608	14 991
Miasto poniżej 10 tys.	80 048	10 991	2 065	3 738	4 700	17 934
Wieś	296 980	57 857	52 820	60 672	29 609	161 015
Suma	965 832	102 253	111 747	98 968	132 871	250 101

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety przeprowadzonej w województwie łódzkim (n=800).

Według wskaźnika Wysokie Koszty Niskie Dochody 24% ogółu gospodarstw domowych w podregionie skierniewickim stanowiły gospodarstwa ubogie energetycznie. W podregionie piotrkowskim było to 15%, w sieradzkim – 13%, a w łódzkim Obszarze Metropolitalnym 5% (mapa 5). Tym samym widoczny jest duży kontrast pomiędzy ŁOM a pozostałą częścią województwa, podobnie jak w przypadku większości pozostałych miar ubóstwa energetycznego.

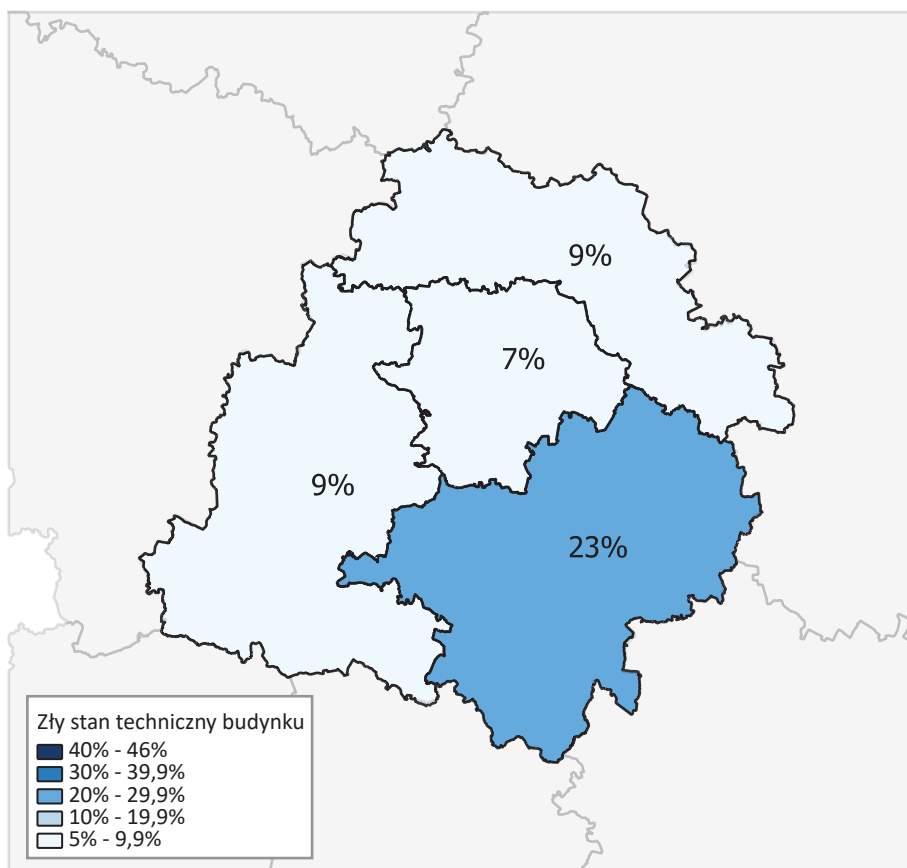
Mapa 5. Udział ubogich energetycznie gospodarstw domowych w podregionach województwa łódzkiego według wskaźnika Wysokie Koszty Niskie Dochody (w procentach)

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety przeprowadzonej w województwie łódzkim (n=800).

W podregionie piotrkowskim 23% gospodarstw domowych zgłosiło problem ze złym stanem technicznym budynku. W podregionach skierniewickim i sieradzkim takie trudności odnotowano wśród 9% gospodarstw domowych, natomiast w Łódzkim Obszarze Metropolitalnym – w przypadku 7%.

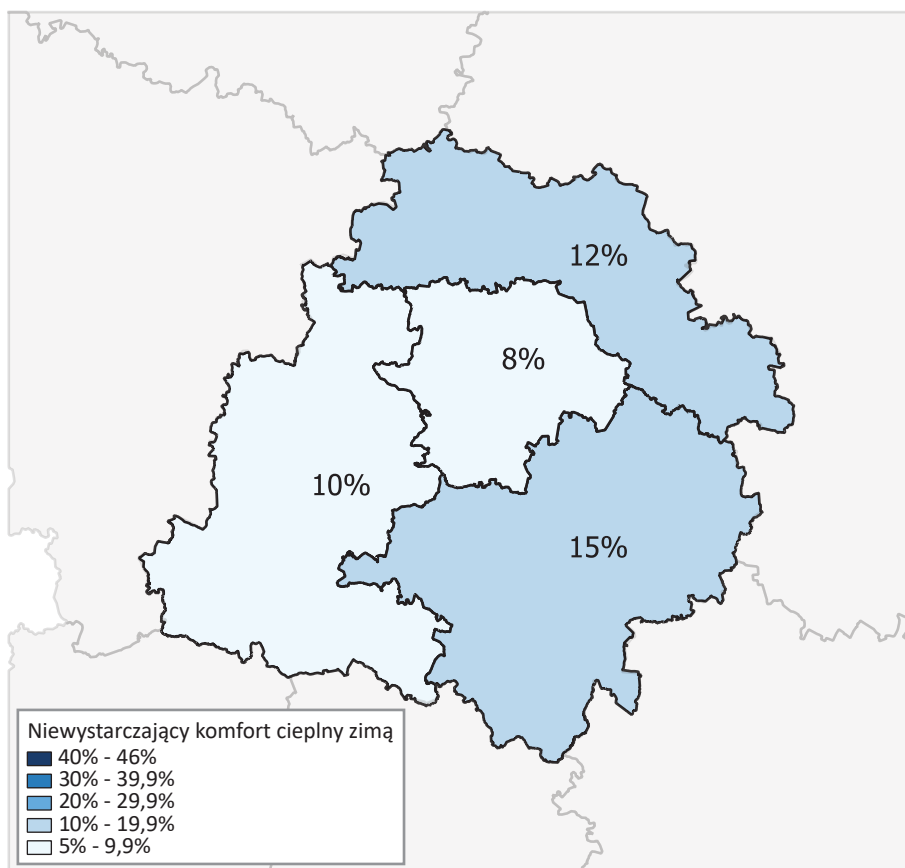
Mapa 6. Udział ubogich energetycznie gospodarstw domowych w podregionach województwa łódzkiego według wskaźnika Zły stan techniczny budynku (w procentach)

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety przeprowadzonej w województwie łódzkim (n=800).

Według wskaźnika Niewystarczający komfort cieplny ubóstwo energetyczne dotyczyło 15% gospodarstw domowych z podregionu piotrkowskiego i 12% z podregionu skierniewickiego (mapa 7). W podregionie sieradzkim problemy związane z odpowiednim ogrzaniem mieszkania zimą dotyczyły 10% ogółu gospodarstw domowych, natomiast w Łódzkim Obszarze Metropolitalnym – 8%.

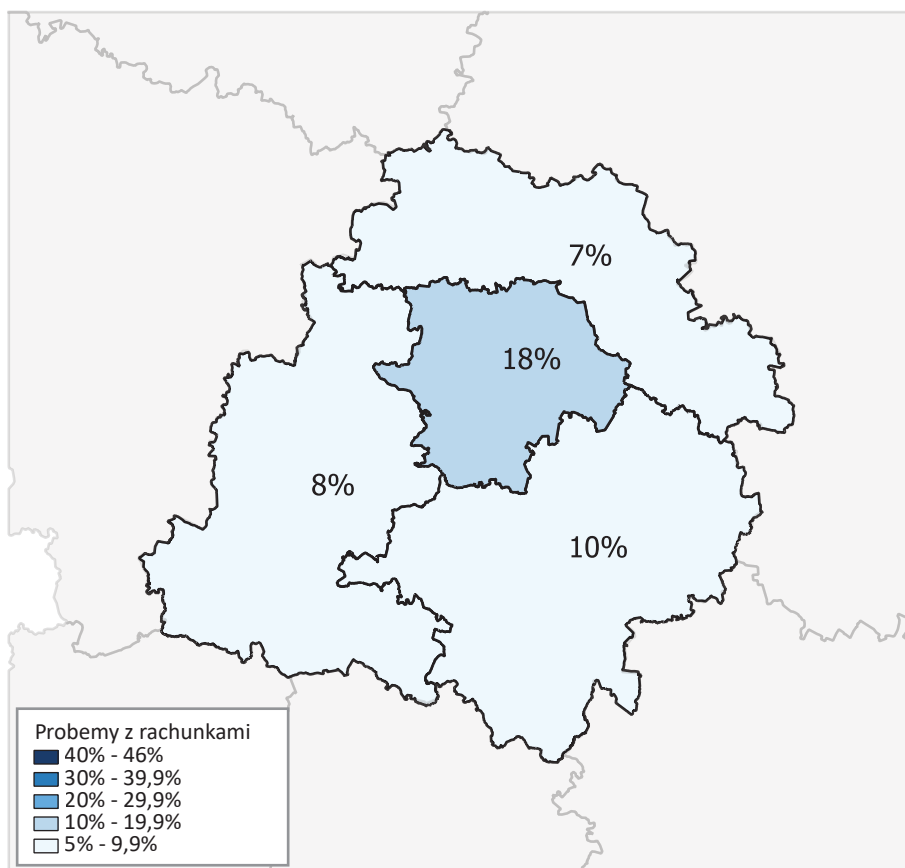
Mapa 7. Udział ubogich energetycznie gospodarstw domowych w podregionach województwa łódzkiego według wskaźnika Niewystarczający komfort ciepły zimą (w procentach)

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety przeprowadzonej w województwie łódzkim (n=800).

W łódzkim Obszarze Metropolitalnym 18% gospodarstw domowych zgłosiło problemy z terminowym opłaceniem rachunków. Mieszkańcy pozostałych podregionów są w dużo mniejszym stopniu narażeni na ubóstwo energetyczne w związku z doświadczaniem powyższego problemu – w podregionie piotrkowskim 10% gospodarstw domowych wskazało na trudność z opłaceniem rachunków w terminie, w podregionie sieradzkim – 8%, a w skierniewickim – 7%.

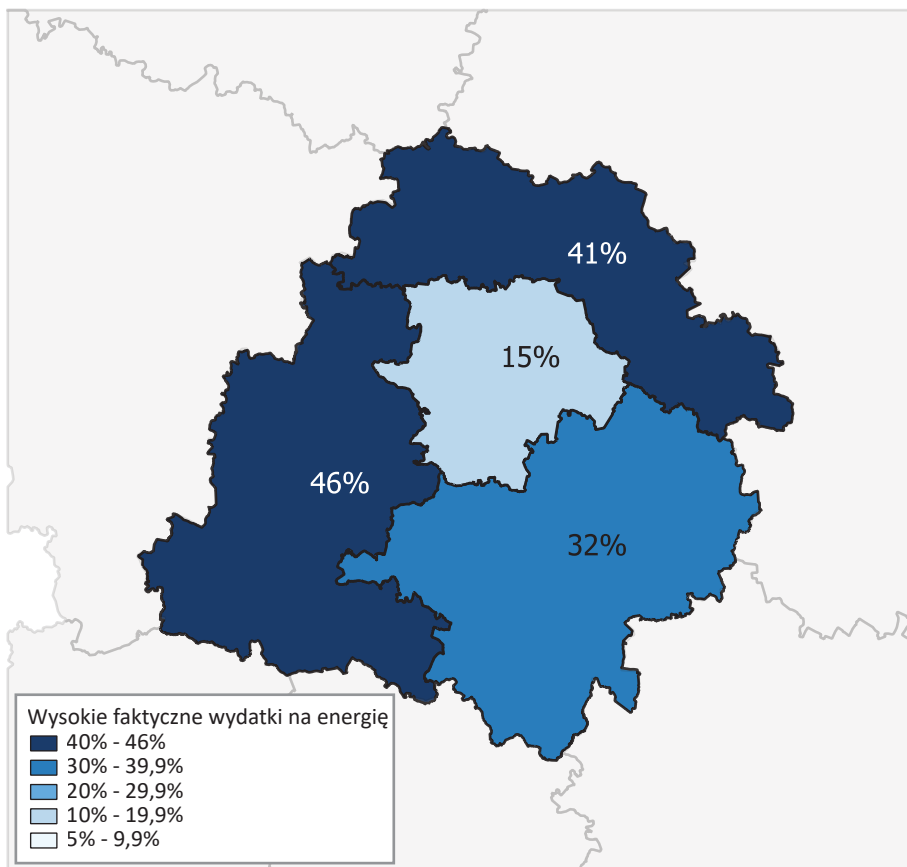
Mapa 8. Udział ubogich energetycznie gospodarstw domowych w podregionach województwa łódzkiego według wskaźnika Problemy z rachunkami (w procentach)

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety przeprowadzonej w województwie łódzkim (n=800).

Wskaźnik Wysokie faktyczne wydatki na energię (mapa 9) diagnozował wysokie odsetki gospodarstw domowych ubogich energetycznie w województwie łódzkim w każdym z podregionów. W podregionie sieradzkim blisko połowa gospodarstw domowych (46%) ponosi wysokie faktyczne wydatki na energię. Niewiele mniej (41%) gospodarstw doświadczało powyższego problemu w podregionie skierniewickim. W podregionie piotrkowskim ponad 1/3 gospodarstw domowych była uboga energetycznie w kontekście wysokich wydatków na energię (32%), podczas gdy w łódzkim Obszarze Metropolitalnym był to stosunkowo niewielki odsetek (15%).

Mapa 9. Udział ubogich energetycznie gospodarstw domowych w podregionach województwa łódzkiego według wskaźnika Wysokie faktyczne wydatki na energię (w procentach)

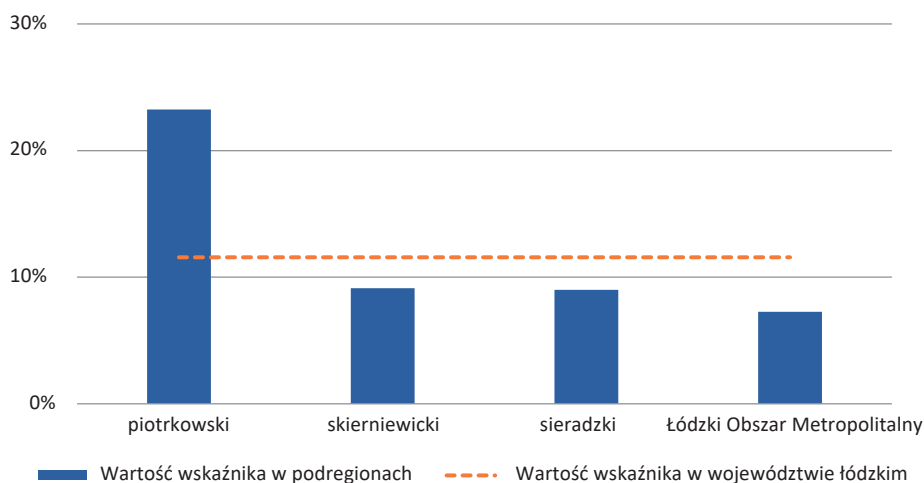

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety przeprowadzonej w województwie łódzkim (n=800).

W celu uzupełnienia analizy terytorialnej zestawiono udział ubogich energetycznie gospodarstw domowych we wszystkich gospodarstwach w podregionie z wartością udziału dla całego województwa (wykresy 29–34). Na podstawie zebranych danych oraz przeprowadzonych analiz można stwierdzić, że najwyższe ryzyko ubóstwa energetycznego obserwowane było w podregionie piotrkowskim – w przypadku 4 z 5 wskaźników udział ubogich energetycznie gospodarstw domowych wśród wszystkich gospodarstw w tym podregionie był wyższy od wartości udziałów dla całego województwa.

Problemy związane z wysokimi hipotetycznymi wydatkami na energię i niskimi dochodami dotyczyły 24% gospodarstw domowych w podregionie skierniewickim, który wyróżniał się pod tym względem na tle pozostałych (w szczególności w porównaniu do łódzkiego Obszaru Metropolitalnego) oraz na tle wartości wskaźnika dla całego województwa.

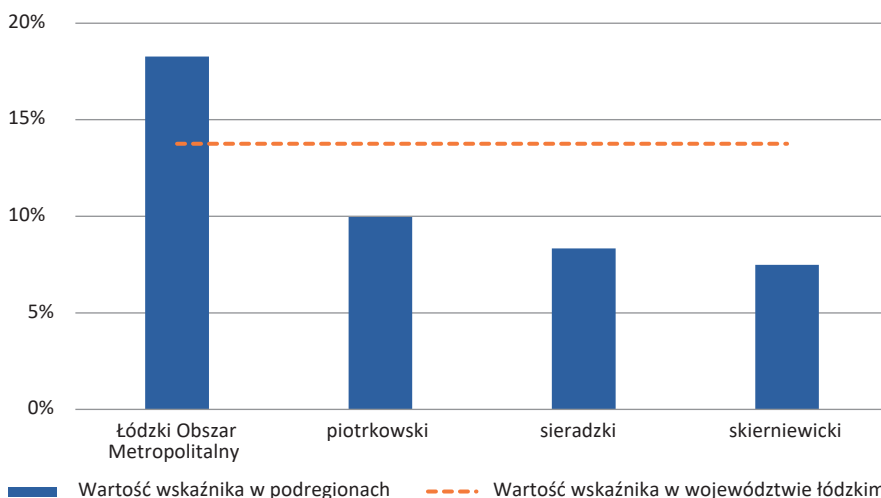
Wykres 29. Udział gospodarstw ubogich energetycznie w ogóle gospodarstw domowych według wskaźnika Wysokie Koszty Niskie Dochody w podregionach i w województwie łódzkim (w procentach)

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety przeprowadzonej w województwie łódzkim (n=800).

W przypadku wskaźnika Zły stan techniczny budynku jedynie podregion piotrkowski znacząco się wyróżniał na tle pozostałych podregionów i województwa. Zjawisko to mogło wiązać się z niską efektywnością energetyczną budynków zaobserwowaną w tym podregionie, co potwierdza również wysoka wartość wskaźnika Niewystarczający komfort cieplny (wykres 30).

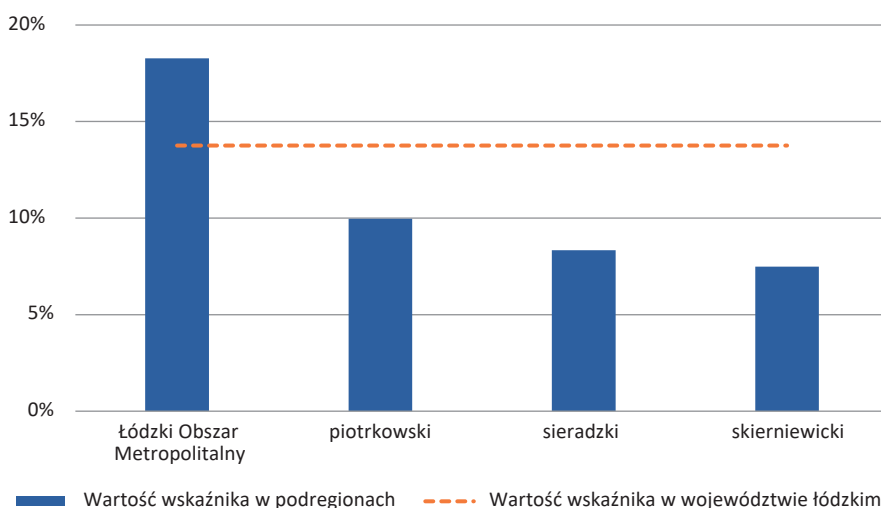
Wykres 30. Udział gospodarstw ubogich energetycznie w ogóle gospodarstw domowych według wskaźnika Zły stan techniczny budynku w podregionach i w województwie łódzkim (w procentach)

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety przeprowadzonej w województwie łódzkim (n=800).

Jak już wskazano we wcześniejszej części opracowania, w przypadku wskaźnika Problemy z rachunkami relatywnie wysoki udział ubogich energetycznie gospodarstw domowych we wszystkich gospodarstwach dotyczył przede wszystkim mieszkańców dużych miast oraz budynków wielorodzinnych. W związku z powyższym jedynie w przypadku tego wskaźnika udział ubogich energetycznie gospodarstw domowych w Łódzkim Obszarze Metropolitalnym był wyższy niż w pozostałych podregionach oraz w porównaniu do wartości dla całego województwa.

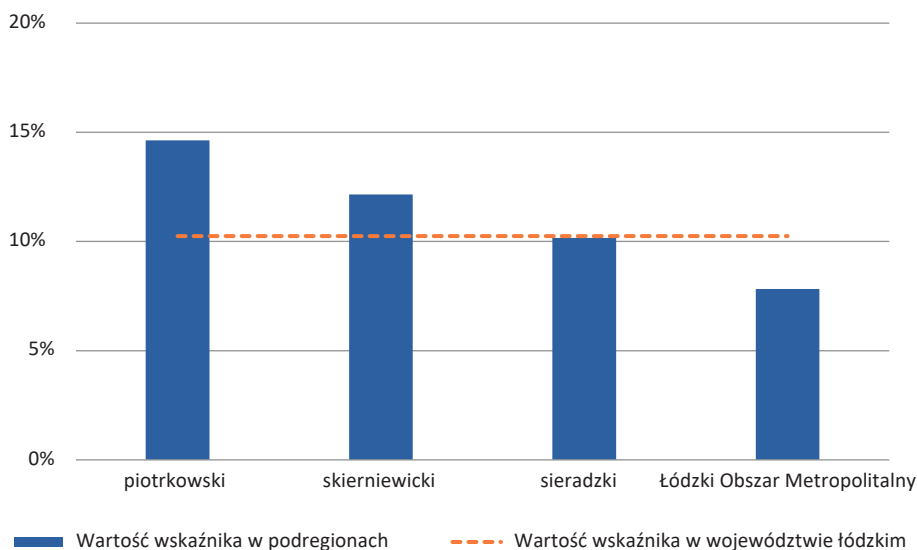
Wykres 31. Udział gospodarstw ubogich energetycznie w ogóle gospodarstw domowych według wskaźnika Problemy z rachunkami w podregionach i w województwie łódzkim (w procentach)

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety przeprowadzonej w województwie łódzkim (n=800).

Wartości wskaźnika Niewystarczający komfort cieplny odnotowane we wszystkich podregionach były zbliżone do wartości w województwie łódzkim. Podregion piotrkowski i skierniewicki charakteryzował się wyższym udziałem ubogich energetycznie gospodarstw domowych wśród wszystkich gospodarstw domowych, a Łódzki Obszar Metropolitalny niższym. Udział ubogich energetycznie gospodarstw domowych wśród mieszkańców danego podregionu był związany z subiektywnym odczuwaniem komfortu cieplnego, ale mógł też pośrednio charakteryzować efektywność energetyczną budynków. Oznacza to, że budynki w podregionie piotrkowskim mogły wymagać większych nakładów na ogrzanie i utrzymanie właściwej temperatury w pomieszczeniach.

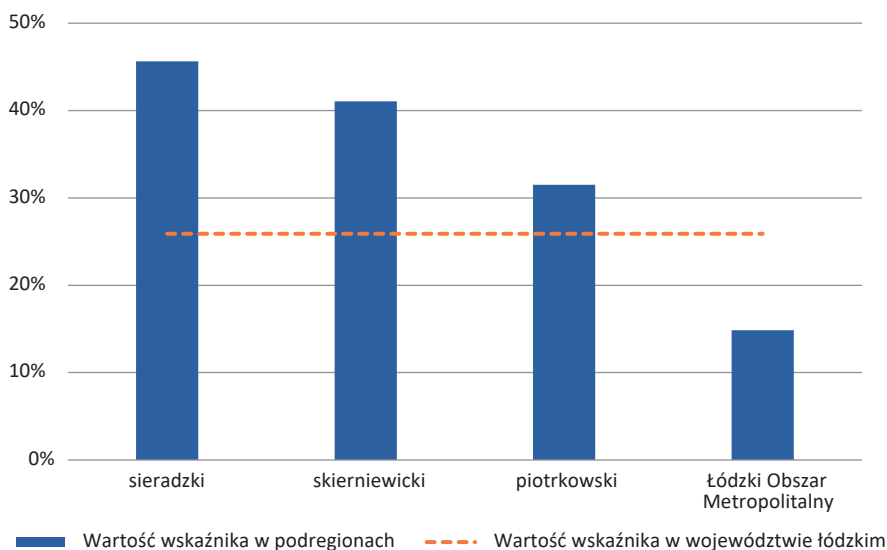
Wykres 32. Udział gospodarstw ubogich energetycznie w ogóle gospodarstw domowych według wskaźnika Niewystarczający komfort ciepły w podregionach i w województwie łódzkim (w procentach)

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety przeprowadzonej w województwie łódzkim (n=800).

Mniej gospodarstw domowych wśród wszystkich na terenie Łódzkiego Obszaru Metropolitalnego było ubogich energetycznie, zarówno w odniesieniu do wartości w całym województwie, jak i w pozostałych trzech podregionach. W szczególności mieszkańcy Łodzi (i części okolicznych powiatów) dysponowali wyższymi dochodami, dlatego łatwiej było im ponosić wysokie wydatki na energię. W przypadku pozostałych podregionów trudniejsza sytuacja finansowa, wyższy poziom bezrobocia i relatywnie gorszy stan techniczny budynków warunkowały wysoki udział ubogich energetycznie gospodarstw domowych związany z wysokim poziomem wydatków na energię.

Wykres 33. Udział gospodarstw ubogich energetycznie w ogóle gospodarstw domowych według wskaźnika Wysokie faktyczne wydatki na energię w podregionach i w województwie łódzkim (w procentach)

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety przeprowadzonej w województwie łódzkim (n=800).

Najwięcej ubogich energetycznie gospodarstw domowych zidentyfikowano w podregionie piotrkowskim i w Łódzkim Obszarze Metropolitalnym. Na terenie Łodzi i sąsiadujących powiatów największa liczba mieszkańców miała problemy z nieterminowym opłacaniem rachunków (prawie 91 tys.), wysokimi faktycznymi wydatkami na energię (73 tys.) oraz niewystarczającym komfortem cieplnym (blisko 39 tys.). W podregionie piotrkowskim najwięcej miało problemy ze złym stanem technicznym budynku (54 tys.) oraz wysokimi kosztami i niskimi dochodami (36 tys.).

Tabela 25. Liczba ubogich energetycznie gospodarstw domowych w podregionach województwa łódzkiego

Zmienna	Wszystkie gospodarstwa domowe	Ubogie energetycznie gospodarstwa domowe				
		Wysokie Koszty – Niskie Dochody	Zły stan techniczny budynku	Niewystarczający komfort ciepły zimą	Problemy z rachunkami	Wysokie faktyczne wydatki na energię
Łódzki Obszar Metropolitalny	497 340	23 932	36 175	38 905	90 875	73 907
skierniewicki	100 371	24 007	9 162	12 202	7 509	41 209
piotrkowski	233 647	36 185	54 297	34 189	23 269	73 616
sieradzki	134 474	18 129	12 114	13 672	11 218	61 369
Suma	965 832	102 253	111 747	98 968	132 871	250 101

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety przeprowadzonej w województwie łódzkim (n=800)

4.5. Doświadczanie ubóstwa energetycznego

4.5.1. Warunki życia w gospodarstwach ubogich energetycznie

4.5.1.1. Przyczyny ubóstwa energetycznego

Przyczyny ubóstwa energetycznego wśród badanych gospodarstw domowych były bardzo zróżnicowane, w związku z czym trudno jest wskazać jedną, dominującą. Zgodnie z definicją ubóstwa energetycznego za główny czynnik tego zjawiska uznaje się kombinację niskich dochodów, wysokich cen energii oraz niskiej efektywności energetycznej budynków (Boardman, 1991). Czynniki te wzajemnie się wzmacniają, pogarszając już i tak złą sytuację gospodarstwa domowego – niski dochód oraz rosące ceny nośników energii przyczyniają się do ograniczenia środków, które można przeznaczyć na inwestycje termomodernizacyjne. Zły stan techniczny budynku generuje natomiast wyższe koszty utrzymania temperatury. Ścisłe powiązanie i wspólne oddziaływanie poszczególnych przyczyn ubóstwa energetycznego w znacznym stopniu utrudnia wyróżnienie czynników o charakterze technicznym, ekonomicznym czy związanych z postawami członków gospodarstw domowych. O ile na podstawie badania ilościowego można wskazać, że dominują czynniki ekonomiczne (na podstawie najwyższego udziału gospodarstw domowych borykających się z ponoszeniem wysokich faktycznych wydatków za energię – 26% oraz mających problemy z rachunkami – 14%), a w drugiej kolejności techniczne (zły stan budynku – 12%). Podejście ilościowe może jednak upraszczać postrzeganie złożoności przyczyn ubóstwa energetycznego na poziomie gospodarstwa domowego. Dlatego warto odwołać się do materiału empirycznego o charakterze jakościowym i przyrzeć się historiom poszczególnych gospodarstw domowych, podobnie jak jest to praktykowane w publikacjach naukowych, dotyczących ubóstwa energetycznego⁶².

⁶² Middlemiss L., Ambrosio-Albalá P., Emmel N., Gillard R., Gilbertson J., Hargreaves T., Mullen C., Ryan T., Snell C., Tod A., 2019. Energy poverty and social relations: A capabilities approach. Energy Research & Social Science 55, 227–235. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2019.05.002>

Tabela 26. Wielowymiarowość przyczyn ubóstwa energetycznego

Typ	Wskazywane przyczyny ubóstwa energetycznego
Gospodarstwo domowe rencistów w budynku jednorodzinym	niezdolność do pracy oraz konieczność opieki nad niepełnosprawnym dzieckiem, wypadek losowy: pożar w nieubezpieczonym, częściowo ocieplonym dużym domu, rosnące ceny węgla oraz brak środków na naprawy
	samotne mieszkanie w dużym, nieocieplonym domu, niepełnosprawność, wysokie ceny oleju opałowego, ograniczone środki na remonty i naprawy
	niezdolność do pracy oraz konieczność opieki nad niepełnosprawnym dzieckiem, płytki lokalny rynek pracy, przeprowadzka do dużego domu z wadami budowlanymi, ograniczone środki na remonty i naprawy
Gospodarstwo domowe korzystające z pomocy społecznej	mieszkanie w wadliwym, nieocieplonym budynku o skomplikowanej sytuacji własnościowej; duża liczba dzieci utrudniająca podjęcie pracy przez drugą osobę w rodzinie
	trudna sytuacja na rynku pracy w specyficznym zawodzie (bezrobocie strukturalne), trudna sytuacja osobista (brak męża); przydział do mieszkania komunalnego w nieocieplonym, częściowo zamieszkanym budynku w złym stanie technicznym, brak środków miasta na naprawy
	trudna sytuacja na rynku pracy w specyficznym zawodzie (bezrobocie strukturalne), trudna sytuacja osobista (rozwód) i choroba zawodowa; przydział do mieszkania komunalnego w nieocieplonym, częściowo zamieszkanym budynku w złym stanie technicznym, brak środków miasta na naprawy
Gospodarstwo domowe robotnicze	trudna sytuacja na rynku pracy w specyficznym zawodzie (bezrobocie strukturalne), trudna sytuacja osobista (rozwód) i konieczność zaadaptowania nieocieplonego budynku przemysłowego na potrzeby mieszkaniowe, rosnące ceny węgla i prądu, ograniczone środki na remonty i naprawy
	przewlekła, ciężka choroba utrudniająca podjęcie pracy w wieku przedemerytalnym, mieszkanie w nieocieplonym, wadliwym budynku o skomplikowanej sytuacji własnościowej
	trudna sytuacja na rynku pracy (niskie płace), ograniczone środki na remonty i naprawy, ponadprzeciętne zużycie energii w bardzo dużym, częściowo ocieplonym domu
Gospodarstwo domowe wielodzietne	trudna sytuacja zdrowotna dziecka i konieczność przeznaczenia wysokich środków na leczenie (czasowo), wada budowlana generująca ponadprzeciętne zużycie energii w bardzo dużym, częściowo ocieplonym budynku
	mieszkanie w dużym domu, wysoka cena gazu
	konieczność opłacenia wysokich jednorazowych rachunków za gaz (jednorazowo)
Gospodarstwo domowe rolników	rosnące ceny węgla i prądu, wysoki jednorazowy koszt instalacji nowego źródła ciepła, brak zgody części rodziny na inwestycje
	trudna sytuacja na rynku pracy (płytki lokalny rynek pracy, wykluczenie transportowe miejscowości), niepełnosprawność żony w wieku przedemerytalnym, brak sieci kanalizacyjnej i gazowej (wysokie opłaty), ograniczone środki na remonty i naprawy
	brak sieci kanalizacyjnej i gazowej (wysokie opłaty), ograniczone środki na remonty i naprawy

Źródło: opracowanie własne na podstawie wywiadów z przedstawicielami ubogich energetycznie gospodarstw domowych (n=15).

Niskie dochody gospodarstw domowych w województwie łódzkim zdecydowanie częściej związane były z trudną sytuacją życiową (pożar, choroba, konieczność opieki nad niepełnosprawnym dzieckiem, rozwód) niż ze złą sytuacją na rynku pracy. Ta ostatnia dotyczyła przede wszystkim respondentek pracujących w przemyśle odzieżowym (#IDI 06⁶³, #IDI 09, #IDI 10), ale też mężczyzn pracujących w zakładach państwowych (#IDI 23). Na obszarach wiejskich wskazywanym powodem ubóstwa energetycznego był brak dostępu do sieci gazowej (#IDI 15, #IDI 16) i wysoki jednorazowy koszt inwestycji w wymianę źródła ciepła (#IDI 13). Wykluczenie infrastrukturalne dotyka również mieszkańców obszarów śródmiejskich, w których brak mediów i remontów wynika ze skomplikowanej sytuacji własnościowej (#07, #08) lub braku środków publicznych (#09, #10). W dwóch badanych gospodarstwach prowadzonych przez osoby starsze powodem doświadczania ubóstwa energetycznego było samotne mieszkanie w zbyt dużym domu, np. po śmierci partnera lub wyprowadzce dzieci (#IDI 17, #IDI 19).

Budynki zamieszkiwane przez osoby ubogie energetycznie często znajdują się w złym lub niezadowalającym stanie technicznym – ponad 111 tys. gospodarstw domowych w województwie łódzkim (12%) zgłosiło problemy z przeciekającym dachem, zawilgoconymi ścianami, podłogami lub nieszczelnymi oknami i drzwiami⁶⁴. Potwierdzają to także zarówno badania na poziomie kraju, które wskazują na ich gorszą efektywność energetyczną (Sałach, Lewandowski, 2018), jak również wyniki ankiety w niniejszym badaniu. Zły stan techniczny budynków: przeciekający dach, zawilgocone ściany i butwiejące okna lub podłogi, dotyczył przede wszystkim budynków wybudowanych przed 1960 rokiem – zarówno jednorodzinnych, jak i wielorodzinnych; w obydwu kategoriach substandard obejmował ponad 40% gospodarstw domowych. Na problemy związane ze złym stanem technicznym budynków wskazało również badanie jakościowe. Zaledwie w jednym gospodarstwie domowym nim objętym nie wystąpiły problemy związane z niewystarczającym ociepleniem lub nadmierną wilgocią/zagrzybieniem. Problem zawilgocenia w domu nie zawsze wynikał ze złej sytuacji materialnej. Przykładem mogą być dwa gospodarstwa znajdujące się w tym samym budynku komunalnym. Mimo że ich mieszkańcy nie są ubodzy pod względem ekonomicznym, w ich mieszkaniach pojawiła się wilgoć oraz zagrzybienie⁶⁵. Sytuacja ta wynikała ze złego stanu infrastruktury technicznej w budynku oraz braku porozumienia pomiędzy zarządcą komunalnym i prywatnym właścicielem, którzy, według ankietowanych, wzajemnie zrzucali na siebie odpowiedzialność za konieczność podjęcia inwestycji:

Przyszła pani z (działu – red.) technicznego TBS-u, bo ja zaczęłam tutaj walczyć o te drzwi wejściowe. Ja mówię – wie pani, tu nie da się siedzieć, bo te tiry jeżdżą i te drzwi co trochę łąp, łąp, łąp, łąp (...) te drzwi się nie zamykają i ciągnie strasznie do mieszkania zimne powietrze. Żeby wymienić te drzwi, nie, bo to oni, to jest za drogo, nikt tu nie dołoży złotówki, broń Boże. TBS sam nie zrobi tego, no bo tu jest jak panu tłumaczę prywatne, prywatne, prywatne. (#IDI 07)

⁶³ W ten sposób w dalszej części raportu zostały oznaczone odwołania do konkretnego wywiadu.

⁶⁴ Szczegółowe informacje na temat charakterystyki budynków zamieszkiwanych przez osoby ubogie energetycznie znajdują się w części 4.1.

⁶⁵ Potwierdzają to także badania ilościowe, które wskazują, że „zły stan techniczny” to wskaźnik najczęściej kwalifikujący gospodarstwa domowe do grupy ubogich energetycznie w budynkach wybudowanych przed 1960 rokiem w województwie łódzkim. Wartości innych wskaźników ubóstwa energetycznego dla budynków wielorodzinnych w tej grupie (mieszkań w budynkach sprzed 1960 r.) są znacznie niższe.

W efekcie budynek był niedocieplony i niepodłączony do sieci gazowej i ciepłowniczej. Poszczególne mieszkania ogrzewane były indywidualnie, co wymagało od mieszkańców samodzielnego wykonania instalacji. Brak podstawowej infrastruktury w mieszkaniach, takiej jak toalety czy centralne ogrzewanie, powodował, że mieszkańcy podejmowali samodzielne inicjatywy i dokonywali wielu przeróbek, często bez wiedzy i zgody pozostałych lokatorów. W efekcie budynki te były bardziej narażone na pożary, zalania lub awarie instalacji elektrycznej.

W wywiadach podawano przykłady m.in. zatrucia czadem, pożarów w kamienicach czy wybuchu gazu z butli gazowej ulokowanej w mieszkaniu – zdarzenia te często wynikają ze złych warunków życia osób ubogich energetycznie. Zły stan techniczny czy wilgoć i zagrzybienie w mieszkaniu wymuszają na lokatorach częste remonty i naprawy wykonywane na własny koszt, a nawracające problemy wzmacniają odczuwaną bezradność:

Wchodzi wilgoć. Jest wilgoć widoczna, bo może pan zobaczyć na parapetach. U syna jest gorzej. No co? Próbujemy coś z tym zrobić, tymi środkami, a to i tak gdzieś jeszcze wychodzi mimo wszystko, tak? Tynki odchodzą. Łatamy dziury jak tylko się da, ale i tak gdzieś... (...) Najgorsza jest ta wilgoć, bo wchodzisz do domu i czuć ją, tak? A ze zdrowiem dzieci też nie jest za wesoło. Mamy astmatyka w domu, więc coś wiem na ten temat niestety... (#IDI 08)

Wilgoć i zagrzybienie w mieszkaniu wynikają również z wad budowlanych i sposobu użytkowania domu. Źle zaprojektowana wentylacja powoduje szybkie rozprzestrzenianie się wilgoci. Z drugiej strony, wietrzenie pomieszczeń w tego typu budynkach szybko obniża temperaturę w mieszkaniu. Budynki jednorodzinne badanych gospodarstw domowych zbudowane zostały wyłącznie przed 1989 rokiem z niskiej jakości materiałów. Niektóre miały być przeznaczone dla znacznie większych rodzin. W przypadku części z nich liczba mieszkańców zmniejszyła się po usamodzielnieniu się dorosłych dzieci, które często decydowały się zamieszkać w innym regionie Polski⁶⁶. W efekcie niektórzy respondenci dysponują ponad 100 metrami kwadratowymi powierzchni użytkowej w wolnostojących budynkach, którą bardzo trudno jest samodzielnie utrzymać i w pełni dogrzać. Może to być główna przyczyna wysokiego poziomu ubóstwa energetycznego wśród emerytów i rencistów, mierzonego wskaźnikiem Wysokie Koszty – Niskie Dochody (37% gospodarstw domowych w tej grupie, obejmującej także gospodarstwa korzystające ze świadczeń społecznych, jest ubogich energetycznie w regionie według badań ilościowych).

⁶⁶ Zjawisko to ma związek z szerszymi przemianami społeczno-gospodarczymi, wskazanymi w analizie desk research: m.in. procesami atomizacji rodziny, a także obecnością bardziej atrakcyjnego rynku pracy w sąsiednim regionie.

Tabela 27. Rozkład problemów związanych ze stanem technicznym budynków

Badany wymiar ubóstwa energetycznego	Renciści	Korzystający z pomocy społecznej	Gospodarstwa robotnicze	Gospodarstwa wiełodzietne	Rolnicy
ocieplenie					
wilgoć/grzyb					
uciążliwość problemu					

Uwagi: Każda komórka = 1 gospodarstwo badane w ramach indywidualnego wywiadu pogłębionego.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wywiadów z ubogimi energetycznie gospodarstwami domowymi (n=15).

Specyficzny problem, wynikający z kombinacji złych warunków mieszkaniowych i depopulacji obszarów śródmiejskich, stanowią pustostany. Obecność pustych mieszkań w budynkach wielorodzinnych powoduje, że ogrzewana jest jedynie część ich powierzchni użytkowej. Pustostany generują zatem wzrost opłat za media, degradację budynku i dalsze nawarstwianie się problemów technicznych. Zgodnie z wynikami analizy *desk research*, dane BDL GUS dla 2018 roku wskazują, że co piąty pustostan w Polsce znajdował się w województwie łódzkim, a zatem można założyć, że jest to jeden z problemów specyficznych dla regionu. Jednym z efektów pojawiania się ich może być również wzrost skali ubóstwa energetycznego, zwłaszcza w centrach miast.

No tutaj, w sumie, zostaliśmy w tym budynku, ja i sąsiad z góry, i oboje palimy, to tylko ta część jest ogrzewana. Tylko. I tak naprawdę, jak byłby duży mróz, to nie wiem, czy mielibyśmy wodę. Bo tam sąsiad został sam też przez jakiś czas. I był niedograny cały budynek i jak przyszedł taki większy mróz, nie miał wody, bo zamarzło wszystko. (#IDI 09)

4.5.1.2. Trudności w korzystaniu z usług energetycznych

Przedstawiciele ubogich energetycznie gospodarstw domowych obok złego stanu technicznego wymieniają liczne trudności dotyczące codziennych czynności domowych, takich jak ogrzewanie mieszkania, wody, suszenie ubrań, chłodzenie, oświetlanie, gotowanie oraz korzystanie ze sprzętów elektronicznych, klasyfikowanych jako usługi energetyczne (Bouzarovskii i Petrova, 2015). Ubóstwo energetyczne nie może być zgodnie z tym podejściem ograniczone wyłącznie do kwestii komfortu termicznego. Wskazaną klasyfikację domowych usług energetycznych także zastosowano do analiz w niniejszej sekcji raportu.

Ogrzewanie mieszkania

Badanie ilościowe wykazało, że ubóstwo energetyczne w województwie łódzkim w największym stopniu dotyczy gospodarstw domowych korzystających z pieców na węgiel lub biomasę. W przypadku 4 z 5 wskaźników ubóstwa energetycznego do powyższej grupy zaliczyć można przynajmniej 18% tego typu gospodarstw⁶⁷. W badanych jakościowo gospodarstwach domo-

⁶⁷ W badaniu ilościowym udział ubogich energetycznie gospodarstw domowych posiadających jako źródło ogrzewania indywidualny piec na paliwa stałe był najwyższy we wszystkich wskaźnikach ubóstwa energetycznego oprócz wskaźnika problemów z rachunkami.

wych ubogich energetycznie mieszkania ogrzewane były głównie kotłami na paliwa stałe, przy czym ponad połowa korzystała z ręcznych kotłów zasypowych. W pozostałych przypadkach używano pieców typu „koza”, kaflowych oraz ogrzewania gazowego (zarówno sieciowego, jak i pochodzącego z ulokowanego w ogrodzie napełnianego zbiornika). Kotły oraz piece na paliwa stałe znajdowały się w różnych pomieszczeniach (np. salonie, komórce, w specjalnym pokoju). Badane gospodarstwa domowe często (w 6 na 15 przypadków) posiadały także drugie źródło ciepła, wykorzystujące inne paliwo.

Tabela 28. Rodzaje urządzeń oraz surowców służących do ogrzewania mieszkań

Nr	Rodzaj urządzenia grzewczego	Źródło ogrzewania mieszkania		Źródło ogrzewania wody
		główne	dotatkowe	
05	kocioł ręczny zasypowy (w piwnicy)	węgiel	drewno	prąd
06	kocioł automatyczny (w specjalnym pokoju)	węgiel	prąd	prąd
07	kocioł ręczny zasypowy (w specjalnym pokoju)	węgiel	drewno	prąd
08	piec kaflowy (w mieszkaniu)	węgiel	nd.	prąd
09	piec „koza” (w mieszkaniu)	węgiel	drewno	prąd
10	piec „koza” (w mieszkaniu)	węgiel	drewno	nd.
11	zewewnętrzny zbiornik gazu (w ogrodzie) plus kominek	gaz	drewno (kominek)	prąd
13	kocioł ręczny zasypowy (w piwnicy)	węgiel	drewno, prąd	węgiel
15	kocioł ręczny zasypowy (w piwnicy)	węgiel	drewno	węgiel
16	kocioł ręczny zasypowy (w piwnicy)	węgiel	drewno	węgiel
17	kocioł ręczny zasypowy (w piwnicy) plus kocioł gazowy (w piwnicy)	węgiel	drewno, gaz	węgiel
18	kocioł gazowy dwufunkcyjny (w mieszkaniu) plus kominek	gaz	drewno (kominek)	gaz
19	piec „koza” (w mieszkaniu) plus kocioł olejowy (w piwnicy)	drewno	olej	prąd
22	kocioł automatyczny (w garażu)	węgiel	drewno, prąd	prąd
23	kocioł automatyczny (w piwnicy) plus kominek	węgiel	drewno (kominek)	węgiel

Źródło: opracowanie własne. Uwaga: nd. – nie dotyczy.

Ogrzanie mieszkania stanowi dla ubogich energetycznie gospodarstw domowych najbardziej uciążliwy problem – 4 badane gospodarstwa jednoznacznie wskazały na trudności z tym związane, a kolejnych 5 doświadczało częściowych problemów z utrzymaniem temperatury (przy czym członkowie 3 gospodarstw podkreślili jednak, że utrzymują odpowiednią temperaturę ze względu na dzieci – IDI #10, IDI #11, lub starszych rodziców – IDI #23). Utrzymująca się w mieszkaniu niska temperatura wynika z konieczności oszczędzania opału oraz przestarzałych urządzeń technicznych i złego stanu budynku. Nieocieplone lub częściowo ocieplone mieszkania szybciej się wychładzają, co powoduje konieczność częstego uzupełniania paliwa.

Urządzenia grzewcze, z których korzystali członkowie badanych gospodarstw domowych, cechowały się niską sprawnością. Osoby ubogie energetycznie często nie potrafiły również określić, od kiedy eksploatowane jest dane urządzenie lub kiedy kupiły używany piec. Przypadek ten dotyczył m.in. respondentki, która po pożarze kupiła używany ręczny kocioł zasypany. Wskazała ona, że celowo nie zmienia sposobu rozpalania, ponieważ boi się o trwałość przewodu kominowego i jednocześnie odwleka wizytę kominiarza ze względu na brak środków finansowych na przegląd i wymianę instalacji grzewczej.

W innym przypadku w budynku wielorodzinnym w jednym z miast powiatowych w województwie łódzkim w większości mieszkań znajdowały się piece kaflowe. Respondentka wspominała, że piece te znajdowały się w mieszkaniach od czasu poprzednich właścicieli, zatem czas ich eksploatacji wynosił kilkadziesiąt lat. Brak przyłączenia kamienicy do sieci ciepłowniczej oraz wspólnoty mieszkaniowej spowodował, że jedynym źródłem ogrzewania mieszkań były piece kaflowe. W budynkach pozbawionych wspólnoty mieszkaniowej brakuje ośrodka decyzyjnego, który mógłby gromadzić środki na potrzebne inwestycje, komunikować potrzeby lokatorów samorządowi lokalnemu w kwestii np. doprowadzenia sieci i koordynowania remontu części wspólnych, w tym instalacji grzewczych. W efekcie każdy zmuszony jest prowadzić remonty we własnym zakresie, co powoduje trudności z samodzielnym znalezieniem fachowców, którzy mogliby wyremontować piece lub sprawdzić ich stan techniczny.

Lepimy go, ale na samą górę już mąż tam musiałby tam chyba od góry rozebrać, żeby tam wszystko od nowa. Teraz zdobyć dobrego zduna, no to trzeba by chyba lepiej rozebrać i od nowa postawić. (IDI #08)

Źródło ogrzewania w niektórych ubogich energetycznie gospodarstwach domowych może stanowić zagrożenie dla bezpieczeństwa jego mieszkańców. Jedna z respondentek świadomie zrezygnowała z korzystania z czujnika czadu ze względu na fakt, że poziom stężenia czadu w powietrzu był przez cały czas przekroczony, w związku z czym czujnik zbyt często uruchamiał alarmujący o tym sygnał dźwiękowy. W innym przypadku mieszkanka jednego z lokali socjalnych przyznała, że kominiarz zalecał rezygnację z ogrzewania węglowego ze względu na zły stan wentylacji, jednak nie zastosowano się do powyższego zalecenia ze względu na wyższe koszty ogrzewania prądem. W ramach badania nie przeprowadzono wywiadów z przedstawicielami gospodarstw stosujących ogrzewanie elektryczne, zidentyfikowanych m.in. podczas realizacji badania łódzkich enklaw biedy⁶⁸, jednak problemy wysokich kosztów ogrzewania elektrycznego były znane uczestnikom wywiadów z historii przekazywanych przez sąsiadów.

Inny sąsiad używa wyłącznie ogrzewania elektrycznego i horrendalne rachunki ma. Ma duże mieszkanie, bo to jest mieszkanie około 70 metrów. No, ale jak on powiedział, że około 800 zł miesięcznie płaci za ogrzewanie w sezonie grzewczym, to mi dęba stanęły włosy. (#IDI 18)

⁶⁸ Warzywoda-Kruszyńska W., Jankowski B., 2013. *Ciągłość i zmiana w łódzkich enklawach biedy*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.

Ogrzewanie wody

Jedną z przyczyn wysokich rachunków za prąd są wysokie koszty ogrzewania wody. Badania ilościowe wskazują, że 17% gospodarstw domowych w regionie zaledwie w umiarkowanym stopniu zaspokaja tę potrzebę. Jako przyczynę tego stanu rzeczy ubogie energetycznie gospodarstwa domowe najczęściej wskazywały niską efektywność bojlerów elektrycznych. Respondenci byłiby skłonni wymienić posiadany sprzęt lub ogrzewać wodę np. z sieci miejskiej, lecz zwykle nie posiadali wystarczających środków finansowych na zakup nowego sprzętu lub możliwości podłączenia do sieci. Ponadto, problem ubóstwa energetycznego występujący w lokalach o powierzchni mniejszej niż 30 m² wynikał z niewystarczającego wyposażenia budynku w niezbędną infrastrukturę albo z braku miejsca na jej ulokowanie (np. bojlera). Szczególnie dotkliwie przypadki ubóstwa energetycznego w tym wymiarze dotyczyły całkowitego braku ciepłej wody w lokalach socjalnych.

Najgorsze jest to, że jest brak ciepłej wody, no i oczywiście wiąże się z tym brak łazienki⁶⁹. Nawet jakbym chciała, to nie mam, gdzie powiesić, zainstalować bojlera czy termy. Nawet nie wiem, czy bym się nie bała to gdzieś podłączyć, bo rzeczywiście jest trochę tych rzeczy w tym małym mieszkaniu, jest mało gniazdek... (#IDI 10)

Niewiele osób ograniczało zużycie ciepłej wody, zwłaszcza w gospodarstwach z dziećmi lub osobami dotkniętymi reumatyzmem. Najczęściej stosowanym sposobem ograniczenia zużycia energii było przejście na taryfę G-12 i ogrzewanie wody nocą. Ogrzewanie wody prądem stanowi dużą uciążliwość, o czym pośrednio świadczą deklaracje respondentów mieszkających w jednej z dzielnic budynków jednorodzinnych Łodzi, w której spółka gazownicza sondowała przyłączenie do sieci gazowej. W ramach przeprowadzonego rozpoznania rynku respondenci ogrzewający domy paliwami stałymi i prądem w pierwszej kolejności deklarowali chęć wykorzystania gazu do gotowania oraz podgrzewania wody.

Tabela 29. Rozkład problemów związanych z komfortem termicznym

Badany wymiar ubóstwa energetycznego	Renciści	Korzystający z pomocy społecznej	Gospodarstwa robotnicze	Gospodarstwa wiełodzielne	Rolnicy
ogrzewanie mieszkania					
ogrzewanie wody					
chłodzenie					
uciążliwość problemu					

Uwagi: Każda komórka = 1 gospodarstwo badane w ramach indywidualnego wywiadu pogłębionego.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wywiadów z ubogimi energetycznie gospodarstwami domowymi (n=15).

⁶⁹ Problem braku łazienki zgodnie z przytoczonymi w analizie desk research danymi w 2018 roku występował w co czwartym mieszkaniu na obszarach wiejskich oraz w co dziesiątym mieszkaniu na obszarach miejskich województwa łódzkiego; były to wyniki poniżej średniej krajowej.

Utrzymanie chłodu w mieszkaniu

Problem związany z utrzymaniem odpowiednio komfortowej temperatury latem był relatywnie często wskazywany wśród łódzkich gospodarstw domowych. Aż 30% gospodarstw domowych wskazało w ankiecie, że potrzeba ta jest zaspokajana zaledwie w umiarkowanym stopniu, a 7%, że w niewielkim. Problem ten dotyczył głównie mieszkań w budynkach jednorodzinnych i komunalnych. W badaniu jakościowym natomiast wskazano, że opłaty za prąd w sezonie letnim były zbliżone do opłat za węgiel w sezonie grzewczym ze względu na przegrzewanie się mieszkań i konieczność chłodzenia się wiatrakami. W jednym z mieszkań znajdujących się na poddaszu w kulminacyjnym momencie dnia, gdy mieszkanie znajdowało się w bezpośrednim zasięgu promieni słonecznych, temperatura dochodziła do 35°C. W sytuacji ekspozycji na promienie słoneczne oraz przy słabo działającej wentylacji niektóre gospodarstwa rezygnowały z otwierania okien:

Upał taki, że doskwiera, to było tak, że nie otwieram okien. Żeby zatrzymać trochę powietrza. Czasami było chłodniej w domu niż na dworze. Staram sobie regulować to. (# IDI 19)

Ubogie energetycznie gospodarstwa domowe w większym stopniu mogą doświadczać trudności związanych z brakiem komfortu termicznego zarówno zimą, jak i w cieplejszych porach roku. Istotną rolę w tej kwestii odgrywa technologia budowy domu. Respondenci mieszkający w drewnianych domach (IDI #15, IDI #16) wskazywali na zalety tego typu budynku w kontekście utrzymania odpowiedniej temperatury, zarówno latem, jak i zimą.

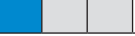
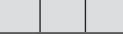

Pranie oraz suszenie ubrań

Ważny wymiar ubóstwa energetycznego stanowi możliwość prania oraz suszenia ubrań, przy czym jest ona w tym kontekście rzadko analizowana. Niemniej jednak schnięcie prania wiąże się bezpośrednio ze stanem technicznym budynku. Na przynajmniej umiarkowane doświadczenie tego typu problemów wskazywało co piąte gospodarstwo domowe w badaniu ankietowym oraz ponad połowa ubogich energetycznie gospodarstw odwiedzonych podczas wywiadów.

Suszenie jest tragiczne. Na ogół rzadko. Bo w suterenie nie chce schnąć tak bardzo, suszenie jest już na grzejniczku, się powiesi jedną rzecz, ale nie wiem. Bo z tego względu nie jest tak ciepło (...), więcej chodzimy w tych starszych rzeczach. A później jak się idzie gdzieś tam na miasto, to wiadomo, że człowiek się przebiera. (#IDI 05)

Respondenci wskazywali, że przez problemy z suszeniem grube ubrania trzeba prać czasem dwa razy (co zwiększa zużycie prądu). W mieszkaniach z piecem „kozą” ubrania zazwyczaj suszono bezpośrednio przy źródle ciepła. Członkowie gospodarstw rolniczych nawet przy niewielkiej dodatniej temperaturze rozwieszali pranie na zewnątrz i dosuszali je w mieszkaniu. Suszenie prania sprawiało szczególną trudność mieszkańcom budynków komunalnych. Ze względu na małe metraże mieszkań, suszarnie zazwyczaj organizowano na strychach, przy czym strych nie zawsze był dostępny, w dodatku część respondentów obawiała się zostawiać tam ubrania. Wówczas pranie suszono w garażu lub na piecu kaflowym.

Tabela 30. Rozkład problemów związanych z praniem i suszeniem ubrań

Badany wymiar ubóstwa energetycznego	Renciści	Korzystający z pomocy społecznej	Gospodarstwa robotnicze	Gospodarstwa wiełodzietne	Rolnicy
suszenie					
uciążliwość problemu					

Uwagi: Każda komórka = 1 gospodarstwo badane w ramach indywidualnego wywiadu pogłębionego.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wywiadów z ubogimi energetycznie gospodarstwami domowymi (n=15).

Oświetlenie

Na niezaspokojone potrzeby energetyczne związane z oświetleniem, zgodnie z wynikami badań ilościowych, wskazało 3% gospodarstw domowych w województwie łódzkim. Z obserwacji szczegółowo rozpoznanych przypadków wynika, że problemy z oświetleniem dotyczyły osób mieszkających w dużych domach. Wyższe opłaty za prąd w związku z koniecznością doświetlenia dodatkowych pomieszczeń ponosili m.in. członkowie gospodarstw rolniczych.

Z tym światłem tutaj po prostu była istna wariacja, ja pamiętam, jak zamówiliśmy kilkadziesiąt dosłownie tych żarówek, żeby powymieniać wszędzie, wiem, że w piwnicy są wszędzie listwy LED do oświetlenia pomieszczeń, no bo to po prostu najwięcej nam zabierało, tym bardziej, że w tej piwnicy też się spędza dużo czasu, nie wiem, przerzucając ziemniaki, segregując, tak, czy jak po zbiorach już tutaj z pól, jak mamy segregację właśnie tutaj tych warzyw, tak że no sporo światła. (#IDI 13)

W innym przypadku jeden z respondentów podczas budowy domu nie wziął pod uwagę kwestii związanych ze starzeniem się, słabnącym z wiekiem wzrokiem i związaną z tym koniecznością późniejszego doświetlenia pokoi w ciągu dnia. Dodatkowe doświetlenie mieszkań dotyczyło także budynków wielorodzinnych znajdujących się w śródmiejskiej części Łodzi. Gęstość zabudowy i lokalizacja budynków wymuszała w przypadku niektórych gospodarstw stosowanie sztucznego oświetlenia:

A ta sąsiadka, co się spaliła, np. jak pan będzie wychodził, niech pan spojrzy, ona miała okna, i naprzeciwko okien stała kamienica. Także zero jakiegokolwiek światła słonecznego z tej strony. My się śmiałyśmy, że ma depresyjne mieszkanie. Bo ona światło musiała palić, czy lato, czy zima, i tak cały dzień, bo ciemno było. (#IDI 09)

Problemy z oświetleniem pojawiały się również w dużych domach zamieszkałych przez rencistów. W pierwszym przypadku respondentka korzystała wieczorami tylko z dwóch małych lampek (jednej wykorzystywanej na własne potrzeby, drugiej dla dziecka). W drugim przypadku uszkodzona po pożarze instalacja elektryczna powodowała zwarcia i zakłócenia w oświetleniu (migotanie światła); niedowidząca na jedno oko respondentka nie miała wystarczających środków na wynajęcie elektryka, który sprawdziłby i naprawił instalację:

To światło mryga, to jest takie obciążenie. (...) by trzeba wziąć znów elektryka, żeby to wszystko posprawdzał, popatrzył. No, a nie stać mnie, żebym brała elektryka i coś tam robiła. (#IDI 05)

Tabela 31. Rozkład problemów związanych z oświetleniem

Badany wymiar ubóstwa energetycznego	Renciści	Korzystający z pomocy społecznej	Gospodarstwa robotnicze	Gospodarstwa wiełodzietne	Rolnicy
oświetlenie					
uciążliwość problemu	bardzo uciążliwy uciążliwy brak				

Uwagi: Każda komórka = 1 gospodarstwo badane w ramach indywidualnego wywiadu pogłębionego.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wywiadów z ubogimi energetycznie gospodarstwami domowymi (n=15).

Korzystanie z urządzeń elektrycznych

Umiarkowane i znaczące problemy z podłączeniem sprzętów elektrycznych w ankiecie sygnalizowało 17% gospodarstw domowych. Ten problem był mocno odczuwany przez badane gospodarstwa ubogie energetycznie. W budynkach wielorodzinnych projektanci instalacji elektrycznej nie zakładali takintensywnego użytkowania sprzętów elektrycznych, co powodowało przeciążanie sieci i liczne awarie. Respondenci sygnalizowali notoryczne wybijanie bezpieczników, a nawet zapłony instalacji elektrycznej. Wymiana instalacji wskazywana była przez respondentów jako inwestycja priorytetowa, jednak wiązało się to ze znaczą ingerencją w tkankę budynku oraz wysokimi kosztami. Wskazywano także na nagminnie pojawiające się awarie i odcinanie dopływu prądu. Jedna z respondentek wspominała, że rok wcześniej „nie było prądu nawet w Wigilię przez dwie godziny”. W innym budynku wielorodzinnym stwierdzono kradzież prądu, niekoniecznie jednak związaną z doświadczaniem ubóstwa energetycznego.

Kiedyś zdarzyła się taka sytuacja, że któryś z tam tych ludzi po prostu kradł prąd. Podpinał się gdzieś do instalacji zewnętrznej. Miał jakiś warsztat w piwnicy tajny. No i tam się zaczęły dziać niedobre rzeczy z tą instalacją. Były jakieś zwarcia... (#IDI 18)

Powyzszą obserwację kradzieży prądu potwierdzają inne badania w obszarach śródmiejskich Łodzi (Warzywoda-Kruszyńska, Jankowski 2013; EGO 2015), jak również wskazania osób pracujących bezpośrednio z osobami wykluczonymi społecznie w stolicy województwa (#IDI 20). W przypadku jednego z gospodarstw wiejskich przyczyną wysokich rachunków za prąd (sięgających 800 zł miesięcznie) było wadliwe wykonanie instalacji elektrycznej:

Miałem awarię wody i zacząłem kopać, wezwałem koparkę i koparka odcięła mi automatem prąd i okazało się, że jest to tak zrobione, że nie dość, że jest puszczone w nitce wody, to jest kabel, który powinien być w budynku, albo przy budynku, a nie w ziemi. I nie ma izolacji i stąd są przepięcia, też przez to mogę płacić duże rachunki (...) nie wiedziałem o tym i podejrzewam, że gdybym to wymienił, to rachunki dużo mniejsze by były, bo tu wszyscy dookoła nie płacą za prąd tyle, co ja, a też mają bojler i inne rzeczy

(...) prąd to płacę mniej więcej 800 zł co miesiąc, bo taki mam rachunek i tego nie potrafiłem zmienić, znaczy, może się zmieni, jak zrobię ten prąd i porządek. Na tę chwilę, żeby zrobić też porządek, czyli podłączyć od nowa, to jest mi potrzebne 1500 zł luźne, których na tę chwilę nie mam. Koparka weźmie 600, kabel będzie kosztował 600, to podłączenie jedno i drugie. (#IDI 11)

Dodatkową barierą utrudniającą przywrócenie właściwego poziomu opłat za prąd w powyższym przypadku były wysokie koszty inwestycji związanej z odpowiednim wykonaniem przyłącza elektrycznego. Gdyby przedstawiciel gospodarstwa domowego dotknięty powyższą sytuacją, posiadał wolną kwotę na naprawę, prawdopodobnie odzyskałby zainwestowane środki dzięki niższym rachunkom w ciągu kilku miesięcy. Przykład ten dobitnie ilustruje brak środków własnych jako barierę skazującą gospodarstwa ubogie energetycznie na ponadprzeciętnie wyższe wydatki miesięczne i „uwięzienie” w tej sytuacji. Potwierdza to badanie instrumentów wsparcia osób ubogich energetycznie, przeprowadzone w 2019 roku w województwie śląskim (FundEKO, 2019).

Inny wymiar ubóstwa energetycznego dotyczy wykorzystania urządzeń i sprzętów codziennego użytku oraz ich efektywności. Około 2/3 uczestników badania jakościowego korzysta lub korzystało z taryfy G-12, starając się w ten sposób obniżyć koszty prądu. Przypadki, w których respondenci nie mogą sobie pozwolić na nowe sprzęty, pojawiły się w gospodarstwie #05 i #22. W pierwszym przypadku pożar zniszczył pralkę i roboty kuchenne, a respondentka, nie była w stanie jednorazowo wyłożyć środków na nowe urządzenia. W drugim badana korzystała z Internetu wyłącznie przez telefon i tablet, ze względu na brak funduszy na naprawę uszkodzonego komputera⁷⁰.

Tabela 32. Rozkład problemów związanych z korzystaniem z urządzeń elektrycznych

Badany wymiar ubóstwa energetycznego	Renciści	Korzystający z pomocy społecznej	Gospodarstwa robotnicze	Gospodarstwa wiełodziejne	Rolnicy
urządzenia RTV/AGD					
stan instalacji elektrycznej					
taryfa G12					
uciążliwość problemu	bardzo uciążliwy uciążliwy brak				

Uwagi: Każda komórka = 1 gospodarstwo badane w ramach indywidualnego wywiadu pogłębionego.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wywiadów z ubogimi energetycznie gospodarstwami domowymi (n=15).

⁷⁰ Osoby najuboższe (z dochodem do 1500 zł) rzadziej wymieniają sprzęt na energooszczędny. W sondażu Danae przeprowadzonym w 2019 roku 64% przedstawicieli gospodarstw domowych deklarowało, że nie podjęło tego rodzaju działań (Danae, 2019).

Gotowanie

Kwestie związane z gotowaniem stanowią dla ubogich energetycznie gospodarstw relatywnie najmniejszy problem. Umiarkowane problemy z regularnym przygotowywaniem ciepłych posiłków oraz przechowywaniem żywności deklarowało ok. 15% gospodarstw domowych w województwie łódzkim; żadne nie wskazywało tego rodzaju problemów jako bardzo znaczących.

Tabela 33. Rozkład problemów związanych z gotowaniem

Badany wymiar ubóstwa energetycznego	Renciści	Korzystający z pomocy społecznej	Gospodarstwa robotnicze	Gospodarstwa wiełodzielne	Rolnicy
gotowanie					
uciążliwość problemu					

Uwagi: Każda komórka = 1 gospodarstwo badane w ramach indywidualnego wywiadu pogłębionego.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wywiadów z ubogimi energetycznie gospodarstwami domowymi (n=15).

Problemy z gotowaniem były raczej konsekwencją złego stanu technicznego budynku lub instalacji. Wskazywano na trudności w kupowaniu lub napełnianiu butli gazowych, a także zagrożenia związane z ich użytkowaniem. W związku z powyższym większość respondentów preferowała podłączenie się do sieci gazowej, co jednak nie zawsze było możliwe ze względu na brak dostępu do niej lub stan istniejącej instalacji:

Jest gaz, ale nie ma wentylacji. A butle, no ludzie mają butle. Ja nie jestem na tyle odważna, żeby gdzieś, gdzie nie ma wentylacji, jest kibel i ogólnie no czasami czuć tutaj, że to powietrze stoi w miejscu, załatwić sobie jeszcze butlę z gazem (...) Ludzie sobie założyli, ale no nie dostałam pozwolenia na gaz. To od samego początku mi powiedzieli, albo toaleta albo gaz. (#IDI 09)

Problemy związane z gotowaniem najsilniej dotyczyły gospodarstwa domowe rencistek. W pierwszym przypadku respondentka korzystała z kuchenki elektrycznej, ponieważ nie była w stanie opłacić rachunków za gaz. Można uznać, że zrezygnowała z tańszego i wygodniejszego sposobu gotowania ze względu na konieczność uregulowania innych opłat. W drugim gospodarstwie rencistki gotowanie natychmiast powodowało zaparowanie okien w kuchni i salonie. W tym przypadku to nie ono stanowiło problem, ale brak sprawnej wentylacji; jednocześnie otwarcie okna szybko wychładzało mieszkanie. W tym przypadku widać, że błędy popełnione na etapie projektowania domu jednorodzinne rzutują na codzienne czynności jego mieszkańców nawet kilkadziesiąt lat później.

Tabela 34. Mapa współwystępowania problemów gospodarstw domowych związanych z energią

Badany wymiar ubóstwa energetycznego	Renciści	Korzystający z pomocy społecznej	Gospodarstwa robotnicze	Gospodarstwa wielodzietne	Rolnicy
stan techniczny budynku					
ocieplenie					
wilgoć/grzyb					
korzystanie z usług energetycznych					
ogrzewanie mieszkania					
ogrzewanie wody					
chłodzenie					
suszenie					
oświetlenie					
gotowanie					
korzystanie z urządzeń elektrycznych					
urządzenia RTV/AGD					
stan instalacji elektrycznej					
taryfa G12					
uciążliwość problemu					

Uwagi: Każda komórka = 1 gospodarstwo badane w ramach indywidualnego wywiadu pogłębionego.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wywiadów z ubogimi energetycznie gospodarstwami domowymi (n=15).

W ubogich energetycznie gospodarstwach domowych można zaobserwować współzależność złego stanu technicznego budynków i braku możliwości korzystania z usług energetycznych adekwatnie do potrzeb. Wzajemne nawarstwianie się problemów zaobserwowano w szczególności w gospodarstwach domowych rencistów (#05, #22, #19) oraz osób korzystających z pomocy społecznej (#09, #10, #08). W dalszej kolejności należy wymienić pracowników na stanowiskach robotniczych (#06, #07, #23) i rodziny wielodzietne (#08, #10, #11, #18), a na samym końcu rolników (#13, #15, #16). W szczegółowej analizie jakościowej wykorzystano dane z badania przeprowadzonego na niewielkiej próbie ubogich energetycznie gospodarstw, ale można zaobserwować pewne wzorce: problemy z ogrzewaniem, suszeniem prania, wilgocią i zagrzybieniem w nieocieplonych domach oraz problemy z oświetleniem w dużych domach.

4.5.1.3. Postawy prooszczędnościowe

Zdecydowana większość gospodarstw domowych w województwie łódzkim (81%) zgadza się ze stwierdzeniem, że należy w większym stopniu zajmować się problemami związanymi z ochroną środowiska. Większość mieszkańców województwa dostrzega również związek pomiędzy indywidualnymi działaniami ograniczającymi zużycie energii a stanem środowiska na-

turalnego (61%). Najbardziej zróżnicowane odpowiedzi uzyskano w przypadku pytania o stopień koncentracji na problemach środowiskowych – 42% mieszkańców województwa uważa, że „zbyt mocno koncentrujemy się na problemach środowiskowych w stosunku do problemów bytowych”, a 27% nie zgadza się z takim twierdzeniem⁷¹.

Postawy prooszczędnościowe osób ubogich energetycznie oraz świadomość ekologiczna w tym zakresie często wynikały z sytuacji materialnej. Osoby te w pierwszej kolejności szukały takich rozwiązań, które przyniosą zarówno oszczędności w dłuższej perspektywie (obniżenie zużycia energii, a tym samym kosztów jej zakupu), jak i nie będą mocno uciążliwe w codziennym życiu. Wśród przykładów takich praktyk wymienić należy m.in. instalowanie energooszczędnego oświetlenia czy zwracanie szczególnej uwagi na zużycie prądu przez urządzenia elektryczne, konserwację kotła oraz odpowiedni sposób spalania. Gospodarstwa ubogie energetycznie starają się w ten sposób łączyć korzystne efekty środowiskowe z oszczędnością energii.

Przykładem działań oszczędnościowych, podejmowanych kosztem obniżenia komfortu, jest korzystanie z taryfy G-12⁷². Choć udział w ankiecie osób, które zadeklarowały korzystanie z niej, nie był wysoki (ok. 15%), to wśród szczegółowo badanych gospodarstw ubogich energetycznie taryfa G-12 była preferowanym sposobem rozliczeń za prąd. Organizowano obowiązki domowe w taki sposób, aby móc realizować je w godzinach, w których prąd był tańszy. Dotyczyło to zwłaszcza czynności energochłonnych, takich jak pranie lub pieczenie, korzystanie ze zmywarki lub podgrzewanie wody. Przyjmowano różne strategie w tym zakresie.

A w nocy tę pralkę można zawsze włączyć do 3:00 chyba. Moja mama kiedyś tak zawsze w nocy nastawiała, więc chyba to jest bezpieczne. Nie znam się na tym. (#IDI 08)

Mam taryfę między trzynastą a siedemnastą, więc muszę pilnować tych godzin. Nie będę po nocy o 22.00 robiła prania, więc pilnuję tak, żeby zrobić pranie w tych godzinach. (#IDI 10)

Powyższe przypadki dotyczyły rodzin wielodzietnych mieszkających w budynkach wielorodzinnych, dla których częste pranie stanowi konieczność. Pierwsza z respondentek dostrzegała uciążliwość uruchamiania pralki w godzinach nocnych dla pozostałych mieszkańców budynku („No ale są osoby, że niestety słyszą i niestety te nasze pralki są albo źle obciążone. Bo słychać naprawdę na dole, czy na klatce schodowej”), jednak liczyła w tej kwestii na wyrozumiałość sąsiadów. Pokazuje to, że korzystanie z taryfy G-12 może być przyczyną konfliktów sąsiedzkich – ponieważ ubogie energetycznie gospodarstwa domowe starają się konsekwentnie korzystać z urządzeń elektrycznych w tych godzinach, kiedy koszty energii są niższe:

Nie pieczemy tam czegoś, piec tam możemy, bo od 14.00 do 16.00 też jest taniej, więc w tych godzinach się po prostu trzymamy tego i staramy się trzymać po prostu, żeby nie. Wiadomo, że to nieraz się nie uda, bo coś trzeba zrobić, ale przeważnie staramy się tego pilnować, tych godzin. (#IDI 11)

⁷¹ Wyniki dotyczą wszystkich respondentów. W sekcji 4.7. raportu zaprezentowano wyniki dla ubogich energetycznie gospodarstw domowych w kontekście szerszej rozumianej świadomości ekologicznej.

⁷² Taryfa G-12 to tzw. taryfa nocna, oferująca tańszy prąd w nocy, w weekendy oraz między godziną 13.00 a 15.00.

4.5.1.4. Wpływ ubóstwa energetycznego na życie codzienne

Ubogie energetycznie gospodarstwa domowe poświęcają stosunkowo dużo czasu na utrzymanie właściwej temperatury w mieszkaniu. Większość respondentów ogrzewała mieszkanie paliwami stałymi, w związku z czym – niezależnie od rodzaju posiadanego kotła – konieczne były częste wizyty w piwnicy lub kotłowni:

A to ja schodzę z 10 razy, z 15. Bo tam boję się. Wiadomo, człowiek już jest taki wrażliwy, po tym pożarze to już tak jest inaczej. (#IDI 05)

Aktywność ta zajmowała ubogim gospodarstwom domowym około 40–60 minut dziennie. Znaczna część osób narzekała na konieczność kupowania i noszenia opału, a także uciążliwość rozpalania w piecu, zwłaszcza w kontekście coraz bardziej zaawansowanego wieku i słabnącego zdrowia. W budynkach wielorodzinnych pozbawionych sieci gazowej i ciepłowniczej sposób ogrzewania i niewielki metraż mieszkań utrudniają utrzymanie ciepła. Brak wind, wysokie stropy i duża liczba schodów sprawiają, że noszenie opału do pieca kaflowego jest uciążliwe. W rodzinach wielodzietnych konieczność przyniesienia opału, który przechowywany jest najczęściej w komórkach na podwórzach, wymaga niekiedy pozostawienia dzieci bez opieki w mieszkaniu. W niewielkich lokalach komunalnych, w szczególności zamieszkałych przez dużą liczbę osób, problemem były także gabaryty pieca kaflowego. W 30-metrowym mieszkaniu, w którym mieszka jedna z respondentek oraz czwórka jej dzieci, piec kaflowy zajmował znaczną część niewielkiego pokoju dziecięcego, w którym zmieściło się jeszcze tylko piętrowe łóżko. Respondentka byłaby gotowa zmienić źródło ogrzewania nie tyle ze względów finansowych czy ekologicznych, co z uwagi na możliwość uzyskania dodatkowej powierzchni:

Bo jakby nie było tego, jakby był gaz, to byłoby lepiej. To już by mi odszedł ten piec. Te pół metra pokoju bym zyskała dla dzieci, tak? Bym mogła wstawić drugie biurko, czy coś innego. A tak to muszę żyć jak jest. (#IDI 08)

Respondenci wskazują na konieczność wczesnego wstawania, czyszczenia oraz doglądania pieców. Część z nich jest świadoma, że częste czyszczenie pieca przyczynia się do łatwiejszego utrzymania odpowiedniej temperatury w mieszkaniu. Posiadanie przydomowej kotłowni, ulokowanej nawet w specjalnie wydzielonym do tego celu pomieszczeniu, bywa jednak frustrujące. Jedna z respondentek po dotknięciu framugi drzwiowej powiedziała:

I wczoraj było wszystko wycierane, przecież to jest nie do zniesienia. To jest jedna noc tylko, bo ja wczoraj całe popołudnie jak rozebrałam tą choinkę, więc cały dom wysprzątałam, wymyłam, kurze powycierałam i dziś jest widzi pan niewiele, no bo fakt było wczoraj sprzątane, ale niech to będzie ze 2-3 dni, to rękę mam czarną (#IDI 07)

Respondenci, którzy chcą utrzymać czystość przy użytkowaniu pieca w mieszkaniu, zmuszeni są do częstszego korzystania z innych urządzeń elektrycznych (np. odkurzaczka, pochłaniacza wilgoci lub oczyszczacza powietrza), co wiąże się z dodatkowym zużyciem energii:

Teraz, przy dzieciach, przy małym dziecku rzadziej palę, żeby tego smrodu i dymu mniej było w domu. No, na szczęście zima jest bardzo lekka w tym roku, więc korzystałem dosłownie kilka razy w tym roku z tego pieca po urodzeniu dziecka. I mamy dodatkowo oczyszczacz powietrza. (#IDI 18)

Dla mieszkańców domów jednorodzinnych samodzielne ogrzewanie stanowi zajęcie rutynowe. Niemniej jednak niemal wszystkie gospodarstwa domowe zarówno w budynkach wielorodzinnych, jak i jednorodzinnych, chciałyby zostać choć częściowo odciążone od tego obowiązku, np. poprzez instalację kolektorów słonecznych czy przyłączenie do sieci gazowej lub ciepłowniczej. W wielu przypadkach jednak nie miały wystarczających środków finansowych na realizowanie odpowiednich inwestycji albo możliwości ich realizacji:

Tu, w zeszłym roku miałam zamieszanie duże, wie pan dlaczego? Bo się okazało, że tu idą wszystkie węzły ciepłownicze, które w zeszłym roku renowację robili. I po prostu, gdyby oni tylko zrobili podłączenie. Przecież i tak była cała ulica rozkuta. Walczą o poprawę wszystkiego, o to, że jest duży smog przez kopciuchy. Mogli tylko rurę pociągnąć, ja bym na uszach stanęła, żeby sobie na grzejniki wykombinować pieniądze. (IDI #09)

4.5.1.5. Wymiar płciowy ubóstwa energetycznego

Doświadczenie ubóstwa energetycznego jest szczególnie dotkliwe w przypadku kobiet⁷³. O ile badanie ilościowe wskazało relatywnie zbliżone wartości większości miar ubóstwa energetycznego w przypadku kobiet i mężczyzn, znacznie głębszych informacji na ten temat dostarczyły badania jakościowe. Duża część respondentek, z którymi przeprowadzono wywiady, to osoby samotne, rozwiedzione lub owdowiałe. Sytuacja życiowa, w której się znalazły, niejednokrotnie wymuszała konieczność radzenia sobie z zadaniami, z którymi wcześniej nie miały do czynienia:

No męskiej ręki potrzeba. Kobita tego wszystkie nie załatwi, nie zrobi. Mimo najszerszych chęci. Latam jeszcze coś, ale wszystkie nie naprawię. Hydraulika pada, to trzeba by było wszystko po kolei. (#IDI 05)

Niekiedy jednak obowiązki związane z ogrzewaniem mieszkania należały do codziennych zadań kobiety:

Zawsze robiłam to sama, więc nie dotykają się pieca. Z jednej strony może to i dobrze, bo któregoś roku, jak ten najstarszy syn rozpałił w piecu, to jak weszłam do domu, to aż się przestraszyłam. (#IDI 10)

Jedna z respondentek (wdowa) wskazała, że znaczną część dochodu jej gospodarstwa domowego stanowi emerytura 90-letniego ojca, którym się opiekuje. Respondentka była świadoma, że po jego śmierci znajdzie się w jeszcze trudniejszej sytuacji, musząc samodzielnie utrzymać 160-metrowy dom:

Tata skończył 90 lat, czyli on wiecznie nie będzie żył. Czyli tych lat jemu już za długo, nie wiem ile, tam pozostało. (#IDI 17)

Niektóre kobiety starały się przede wszystkim samodzielnie rozwiązywać napotykaną problemy lub korzystać z pomocy sąsiedzkiej:

⁷³ Wywiady w gospodarstwach domowych zostały przeprowadzone z 10 kobietami i 5 mężczyznami.

Teraz się zrobiłam na wpół i kobietą, i mężczyzną (...) Bo wiem, że w większości jestem zdana na siebie. Jak nie ma chłopców, nie mogą przyjechać, to jestem zdana na siebie albo na sąsiadów. Dlatego staram się sobie pomagać, jak umiem. Jak nie, to korzystam z sąsiadów. (# IDI 19)

Samotne kobiety wolały otrzymać wsparcie od znajomych, sąsiadów lub fachowców niż od rodziny. Dzieci przywoływane były z dumą (np. pracy na wysokim stanowisku w dużej korporacji w innym mieście), usprawiedliwiano je, że mają inne, ważniejsze, „własne” sprawy. Niektóre respondentki jednak w pełni akceptowały nowe realia, w których się znalazły:

Dobrze by było, żeby ten dom zmniejszyć trochę, to by było świetnie. Ale wie pan, wtedy, kiedy żeśmy go budowali, były zupełnie inne czasy. My byliśmy młodzi, były dzieci. To człowiek zawsze myśli, że to ktoś, jakieś dziecko zostanie. A guzik. Wie pan co, trzeba myśleć tylko o sobie jednak. Bo dzieci i tak wyfruną, i tak wyfruną, chcą same mieszkać. A powiem panu szczerze, że ja też bym chciała sama mieszkać. Bo jakbym patrzyła ciągle, że na przykład żrą się te moje dzieci. A jak ja nie słyszę, nie widzę, to ja jestem szczęśliwa też. (# IDI 17)

Powyższy przykład wskazuje również na trudności wynikające z nadmetrażu domu. Jedna z respondentek próbowała zagospodarować wolną przestrzeń, rozważając szereg praktycznych rozwiązań, np. utworzenie domu opieki, opiekę nad dzieckiem w ramach pieczy zastępczej lub wynajmowanie pokoi. Z kolei druga respondentka mieszkająca samotnie w dużym domu prezentowała zupełnie odmienną postawę, traktując go jako formę zabezpieczenia dla swoich dzieci:

Ten dom to było moje i męża marzenie. Zrealizowaliśmy plan. Dzieci się w tym wychowały i dzieci wyszły. Ktoś został, właśnie ja zostałam. Pilnuję te miejsce i staram się dbać o nie, jak umiem. W miarę możliwości (...). Wiadomo, że w pewnym okresie matka już nie ma wpływu, bo dzieci rządzą się swoimi prawami. Ale nie daj Bóg, jeżeli by doszło do czegoś, to zawsze dziecko wróci do domu. To jest tak samo, jak ptaki wylatują z gniazda, uczą się fruwać, a później na starość nieraz wracają. Pstrągi wracają do źródeł... (# IDI 19)

W ubogich energetycznie gospodarstwach to kobiety najczęściej odpowiadały za kontrolę rachunków lub kontakt z pomocą społeczną. Kontakt z różnymi instytucjami, od którego zależne jest utrzymanie miesięcznego budżetu w ryzach, może zwiększać stres. Jest to jeszcze bardziej obciążające psychicznie, gdy ze względu na chorobę nie można podjąć stałej pracy czy nawet jakichkolwiek czynności wymagających wysiłku fizycznego:

Ja jestem zarządzająca główna tym całym budżetem, tak żeby chociaż było trochę dopięte, żeby jakoś żyć. A on jest od tych spraw, że przynieść, wynieść, umyć schody i te takie rzeczy. (#IDI 22)

Niekiedy zadania dotyczące budżetu domowego, wymagające kontaktu z różnymi instytucjami, są celowo delegowane przez męża na żonę:

Na tę chwilę nie mam czasu i nie interesowałem się jeszcze tym za bardzo, bo po prostu brak mi czasu, żeby się zainteresować tym tematem, ale chyba właśnie na żonę to przełożę. (#IDI 11)

Mężczyźni w mniejszym stopniu doświadczają ubóstwa energetycznego. W przypadku badanych gospodarstw domowych mężczyźni generalnie rzadziej niż kobiety przebywali w domu. To kobiety pełniły wskazywaną we wcześniejszych badaniach rolę „menadżerek ubóstwa” (Tarkowska 2012, za: Owczarek 2016). Natomiast podział ról w uciążliwych czynnościach, domowych pracach fizycznych w ubogich energetycznie gospodarstwach domowych się zacierał. O ile w większych gospodarstwach np. kupowanie i dowóz opału należały do obowiązków mężczyzn, to np. piec obsługiwały zarówno kobiety, jak i mężczyźni:

Nie, to nie jest automat, my jesteśmy tym automatem, (piec) jest manualny w pełni, my musimy sobie poradzić... no, najczęściej ja (śmiech) albo mama. (#IDI 17)

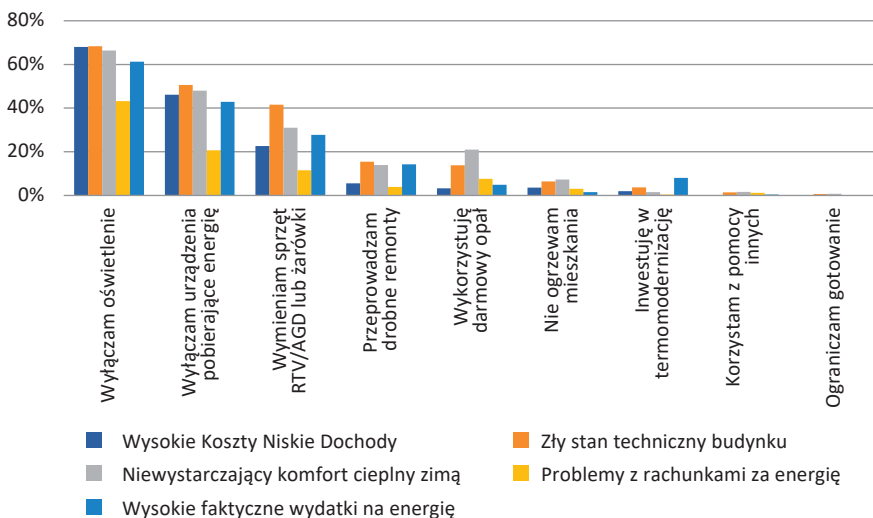
Jak przywiezie czy coś, no to trzeba wybrać, wrzucić do piwnicy. Jak nie ja, to syn... (...) męska sprawa. My tylko z synem. Jak coś, to tylko on i ja tutaj. Nie dam żonie, która ma rozwalony kręgosłup... (#IDI 16)

Wnioski z badania jakościowego w zakresie doświadczania ubóstwa energetycznego przez kobiety generalnie potwierdzają trendy zaobserwowane w analizie *desk research*. Wysoki stopień feminizacji regionu województwa łódzkiego, duży udział rozwodów oraz krótka przewidywana długość życia mężczyzn wskazują, że w województwie łódzkim kobiety mogą być silniej niż średnio w Polsce narażone na ubóstwo energetyczne. Coraz częstszą przyczyną tego stanu może być konieczność utrzymania dużego mieszkania w pojedynkę. Udział ubogich energetycznie jednoosobowych gospodarstw kobiet w Polsce jest znacznie wyższy niż mężczyzn (Owczarek, 2016). Zjawisku temu nie sprzyja także postępujący proces atomizacji rodzin. Słabnący kontakt z dziećmi, często mieszkającymi z dala od rodzinnego domu, powoduje konieczność radzenia sobie z ubóstwem energetycznym własnymi sposobami, w tym także korzystania ze wsparcia sąsiadów i znajomych.

3.5.2. Strategie radzenia sobie z ubóstwem energetycznym

Gospodarstwa domowe przyjmują różne strategie radzenia sobie z ubóstwem energetycznym. Większość wyłącza oświetlenie w domu, żeby oszczędzać energię (wykres 34).

Wykres 34. Strategie obniżania wydatków za energię wśród mieszkańców województwa łódzkiego (procent ubogich energetycznie gospodarstw domowych, które podejmują działania w celu obniżania wydatków za energię)

Uwagi: wartości nie sumują się do 100.

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety przeprowadzonej w województwie łódzkim (n=800).

Kolejnymi dwiema najpopularniejszymi strategiami oszczędzania energii jest wyłączenie nieużywanych urządzeń oraz wymiana sprzętu (i żarówek) na energooszczędne. Część gospodarstw domowych ubogich energetycznie przyznała w ankiecie, że wykorzystuje darmowy opał (odpadki, stare meble). Najczęściej są to gospodarstwa domowe, których dotyczą wskaźniki: Niewystarczający komfort cieplny (21%) oraz Zły stan techniczny budynku (14%). Można więc wyróżnić następujące strategie radzenia z ubóstwem energetycznym: zmniejszanie zużycia energii, utrzymanie dotychczasowego zużycia energii kosztem zmniejszenia innych wydatków oraz zwiększanie dochodu rozporządzalnego. W ramach powyższych strategii w dalszej części opracowania omówiono poszczególne praktyki stosowane przez przedstawicieli ubogich energetycznie gospodarstw domowych, z którymi przeprowadzono wywiady.

Najczęściej stosowaną strategią jest obniżanie zużycia energii. W tym zakresie wyróżnia się działania związane ze źródłem ciepła, infrastrukturą mieszkaniową oraz strategiami behawioralnymi. Pierwsze obejmują różne sposoby obsługi pieca, eksperymentowanie z kilkoma rodzajami paliw oraz tzw. *fuel stacking* – korzystanie z różnych nośników energii w gospodarstwie w zależności od bieżącej sytuacji finansowej.

Jednym ze sposobów stosowanym przez część gospodarstw domowych jest tzw. palenie w piecu „od góry”⁷⁴. Jedna z respondentek, która mieszka samotnie i korzysta z usług fachowców, znalazła informację o paleniu od góry w Internecie:

Ja się zastanawiałam: jak to od góry? To przecież niemożliwe. A on jak rozpałił, to ta cholera ma takie, powiem panu, zdolności w tych pazurach i we wszystkim – że jak on rozpałił, to fru i już temperatura 70 na piecu. (#IDI 17)

Inny respondent z gospodarstwa rolniczego wskazywał, że jest to metoda bardziej efektywna, lecz w niektórych przypadkach może być również bardziej czasochłonna:

Próbowałem rozpałić piec od góry. Fakt faktem, ciężko się rozpała. Ale jak złapie, to nawet jak się drzewem zarzucić, wrzuci się 7-8 kawałków do średniego pieca, to zauważyłem, że dłużej się to pali. I bardziej ciepło oddaje (...) Czasami naprawdę trzeba posiedzieć do 40 minut, żeby to się rozpałiło do temperatury, gdzie można zamknąć, przemknąć (...) ale jak np. w weekend czy coś, to można próbować. (#IDI16)

Wiedza posiadana przez członków gospodarstw domowych ubogich energetycznie w zakresie efektywnych i bezpiecznych metod rozpalania w piecu jest stosunkowo niewielka. Część wykorzystuje codzienne doświadczenia i obserwacje do doskonalenia techniki palenia w piecu i dłuższego utrzymywania ciepła:

Lubię obserwować i wiem, że jak jest duża warstwa popiołu na rusztach, że nawet jak się tli, to będzie się dłużej tliło, i dłużej mi utrzyma koza ciepło. Uczę się cały czas. (#IDI 19)

To też trzeba wyczuć, też trzeba ustawić. I wtedy też jest mniejsze lub większe zużycie. Wystarczy nieraz o stopień podnieść tylko na piecu i już jest bardzo duża różnica w spalaniu. Trzeba kombinować z ustawianiem, z takimi rzeczami. (#IDI 23)

Respondent testujący różne sposoby ustawienia kotła automatycznego wypróbował również spalanie pelletu w kotle na ekogroszek. Praktyka ta wpisuje się w *fuel stacking*. Niemal każde gospodarstwo korzystało z różnych rodzajów paliw lub posiadało alternatywne źródło ciepła. W zależności od temperatury, różnicowały zużycie drewna i węgla, częściej wykorzystując drewno latem lub podczas wyższych temperatur zimą.

Jak jest lżejsza zima, to bardziej drewno do opału. Bo nie ma takiej potrzeby, żeby utrzymywać takich temperatur (...) Wystarczy przepalić drewnem i się nagrzej. A jak jest na dworze -15°C czy -20°C, to wiadomo, że trzeba cały czas dosypywać. (#IDI 16)

⁷⁴ Proces rozpalania „od góry” został opisany w poradniku Ministerstwa Środowiska z 2017 roku. Zgodnie z poradnikiem: „Przygotowanie paleniska powinno każdorazowo rozpoczynać się od starannego wyczyszczenia rusztu oraz komory spalania. Następnie należy wprowadzić odpowiednią ilość paliwa i podłożyć ogień na usypanej warstwie. Jest to tak zwana technika górnego spalania współprądowego, gdzie zarówno paliwo, jak i powietrze podawane są z tego samego kierunku. Prowadzenie w ten sposób procesu spalania zapewnia wysokie temperatury paleniska i dobry dostęp powietrza do spalanego materiału. Dzięki temu udaje się całkowicie spalić wprowadzone do komory kotła paliwo, z jednoczesnym znaczącym ograniczeniem emisji mieszaniny zanieczyszczeń w spalinach (tzw. dymu) (Ministerstwo Środowiska, 2017: s. 48).

Gospodarstwa domowe traktują drewno jako materiał bardziej dostępny, bezpieczniejszy, podlegający mniejszym wahaniom cen i stosunkowo łatwy do zdobycia, również z nieformalnych źródeł, np. poprzez rodzinę czy znajomych:

Zaopatrujemy się u dziadka właśnie, w lesie, no i mamy też kawałek swojego, no i tam ścinamy, wiadomo, to drzewo, ono sobie tu leży, leżakuje, czeka, kiedy można by było je pociąć i korzystamy z własnego drewna. (#IDI 13)

Takiego znajomego mamy na tartaku i przywozi nam już połupane na podwórko. (#IDI 15)

Czy to można z leśniczym porozmawiać, żeby po wycince jakąś kupkę ułożyć (...) oni się cieszą, bo mają posprzątane gałązki typu grubości ręki i nie musi wołać ludzi, żeby to pozbiali, a jeszcze pieniądze z tego podejrzewam ma. (#IDI 16)

Ponieważ mam trochę drzewa, bo syn mi przywiezie drzewa, to to zawsze jest taniej. On ma swój las, prawda. I tam składa zapotrzebowanie w gminie czy tam u tego leśniczego, że trzeba tam wyciąć – przecież są suche drzewa, które należy wyciąć. I on to wycina. (#IDI 17)

Sąsiedzi mi też dają, nieraz potną, połamie się coś. Swoje też. Mam też żywoplot, więc jak chłopcy ścinają, to mi w worki kładą i ja to w ciągu dnia palę (#IDI 19)

Fuel stacking przyjmował inną postać w gospodarstwach domowych rencistek zamieszkujących duże domy, posiadających w piwnicy kotłownię gazową lub olejową. Kotłownie te działały wyłącznie wówczas, gdy w mieszkaniu przebywało więcej osób (np. w czasie świąt, podczas odwiedzin dzieci i wnuków) albo w czasie dużych mrozów. Powyższe źródło ciepła traktowano również jako zabezpieczenie na wypadek choroby:

To jak na przykład są święta, to nie mam czasu wtedy. I jak jestem, odpukać, obłożnie chora. Co jeszcze się nie zdarzyło tak. Ale raz się zdarzyło, że nie mogłam zejść z łóżka, czyli na kolanach schodziłam. Do samochodu wsiąść za nic w świecie. Bo to jest z kręgosłupem takie coś, zapalenie korzonków czy cholera wie co. Więc raz mi się to w życiu zdarzyło, że to było tragiczne. I tak myślę, że w razie czego, gdyby mnie coś tak rozłożyło, położyło, to mam jakąś alternatywę. (#IDI 17)

Osoby z gospodarstw ubogich energetycznie deklarowały chęć podłączenia się do sieci gazowej. Jednocześnie respondenci obawiają się jednak uzależnienia od przedsiębiorstwa energetycznego i ewentualnych podwyżek. Deklaracje chęci podłączenia do sieci gazowej dotyczą głównie możliwości korzystania z ciepłej wody i gotowania. W kwestii ogrzewania respondenci zdecydowanie bardziej wolą korzystać z własnego, niezależnego źródła ciepła:

Podłączyć na pewno, na pewno by się wykorzystano. Ale, mówię, to i tak raczej, myślę, że i tak się nie rezygnuje z tych dodatkowych palenia (...) bo tak jak z każdym źródłem energii, kiedyś wszystko było tanie, a potem ceny skakały. Olej opałowy i tak dalej, i tak dalej. Także nie zakładam do końca stricte, że gaz typowo do ogrzewania będzie.

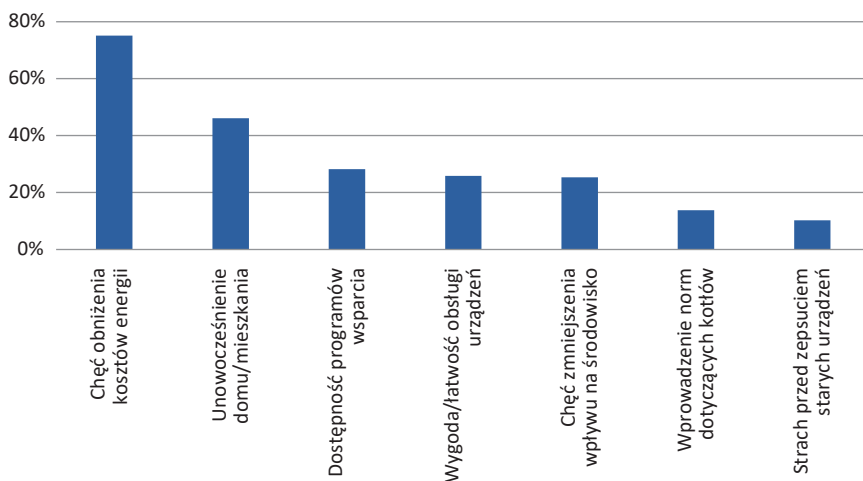
Szybciej do ciepłej wody i do gotowania (...) Bo nie możemy liczyć w tej chwili na jeden rodzaj energii, bo to się nigdzie nie sprawdziło. (#IDI 23)

Mniejsze obawy dotyczące całkowitego przejścia na jedno (zewnętrzne) źródło ogrzewania mają natomiast osoby mieszkające w budynkach wielorodzinnych.

Gospodarstwa domowe rzadko wskazywały drobne usprawnienia lub termomodernizację jako strategię obniżania wydatków za energię. Liczba gospodarstw, które zadeklarowały, że skorzystały ze wsparcia w zakresie termomodernizacji, przewyższa liczbę tych, które otrzymały wsparcie według oficjalnych statystyk⁷⁵.

Wśród ankietowanych gospodarstw domowych w województwie 24% zadeklarowało przeprowadzenie inwestycji termomodernizacyjnych. Najczęstszym powodem tego typu inwestycji była chęć obniżenia kosztów energii (75%) oraz unowocześnienie mieszkania i względy estetyczne (46%). Należy w tym miejscu zwrócić uwagę na niekonsekwencję odpowiedzi respondentów ankiety: 9% respondentów wskazało inwestycje termomodernizacyjne jako strategię obniżania wydatków za energię, a 24% zadeklarowało, że je przeprowadziło (ponadto sześciokrotnie więcej gospodarstw domowych zadeklarowało, że otrzymało dofinansowanie z programu „Czyste Powietrze” niż zostało oficjalnie rozpatrzonych wniosków). Dane te należy traktować poglądowo i pozwalają raczej poznać opinię mieszkańców województwa na temat termomodernizacji, niż ocenić rzeczywisty stan realizacji tego typu inwestycji w województwie. Opinia przedstawicieli gospodarstw domowych na temat poszczególnych programów została szerzej omówiona w kolejnym rozdziale, poświęconym instrumentom finansowym.

Wykres 35. Powody przeprowadzenia inwestycji termomodernizacyjnych (procent gospodarstw domowych, które przeprowadziły termomodernizację)

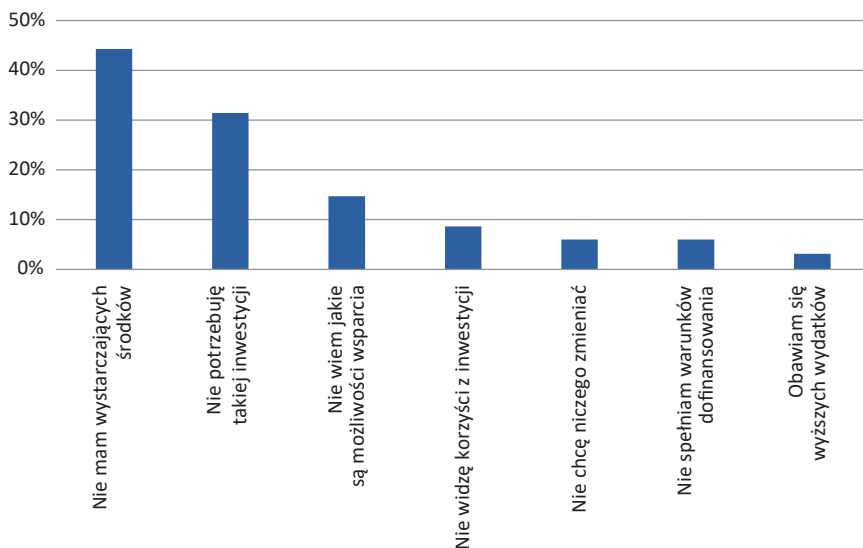
Uwagi: wartości nie sumują się do 100.

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety przeprowadzonej w województwie łódzkim (n=800).

⁷⁵ Według stanu na 12 grudnia 2019 roku w województwie łódzkim udzielono 5873 dofinansowań z programu Czyste Powietrze (za: Woźny P. 2019. Walka o czyste powietrze: wsparcie dla OZE (prezentacja), 12.12.2019 r.). Według respondentów, 28 tys. gospodarstw domowych otrzymało dofinansowanie.

74% gospodarstw domowych nie podjęło żadnych działań mających na celu termomodernizację (720 tys.)⁷⁶. Najczęstszą przyczyną braku inwestycji (i planów ich podjęcia) był brak środków finansowych (w 44% przypadków) oraz wystarczająca efektywność energetyczna budynku (31%) (wykres 36).

Wykres 36. Powody braku remontu termomodernizacyjnego (procent gospodarstw, które nie zdecydowały się na inwestycję termomodernizacyjną)

Uwagi: wartości nie sumują się do 100.

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety przeprowadzonej w województwie łódzkim (n=800).

Ubogiej energetycznie gospodarstwa domowe przyjmowały różne strategie związane z dokonywaniem usprawnień technicznych. W pierwszej kolejności poszukiwały dotacji (jeżeli sytuacja materialna pozwala im na pokrycie wkładu własnego) lub podejmowały drobne, samodzielne naprawy, niewymagające wysokich wydatków. W przypadku budynków komunalnych powszechną praktyką jest zwracanie się przez mieszkańców do zarządcy mienia wspólnego z prośbą o dokonanie niezbędnych napraw. W przypadku, gdy zarządca wykazywał się opieszałością, usprawnienia i remonty finansowano z własnych środków.

Im gorsza sytuacja materialna gospodarstw domowych, tym częściej stosowane były doraźne usprawnienia, do których zaliczyć można m.in. okładanie ścian styropianem, objanie dziurawych drzwi sklejką, przykrywanie parapetów kocami czy też doraźne usuwanie zbierającej się wilgoci. Jedną z praktyk osób mających problem z zagrzybieniem mieszkania było pożyczanie osuszaczy i pochłaniaczy wilgoci. W sytuacji braku środków finansowych i wyczerpania się możliwości dokonywania dalszych usprawnień, respondenci decydują się na jedynie czasowe ogrzewanie mniej używanych pokoi lub zamykają część pomieszczeń w budynku.

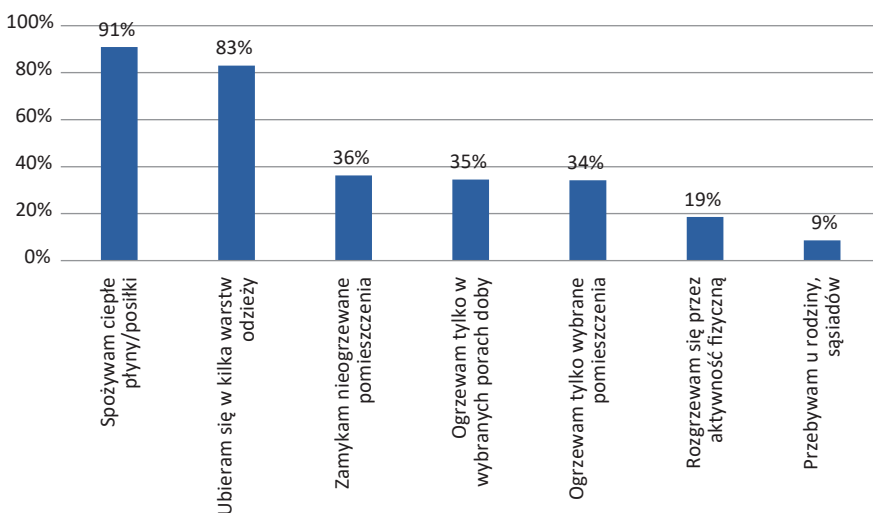
⁷⁶ Około 1% gospodarstw domowych w województwie nie podało odpowiedzi na pytanie o inwestycje termomodernizacyjne.

Jedna z respondentek rozważała nawet zamurowanie części pomieszczeń, aby w ten sposób obniżyć zapotrzebowanie na ciepło i podwyższyć temperaturę w mieszkaniu:

Jak zabuduję dane okienko, to już nie będę miała kłopotu z przepustowością zimna. Zostanie mi tylko ściana. (#IDI 19)

W ramach badania zidentyfikowano również stosowanie przez przedstawicieli ubogich energetycznie gospodarstw domowych strategii behawioralnych. Około 10% (99 tys.) w województwie łódzkim stosuje przynajmniej jedną metodę zaspokojenia potrzeb ciepłych w mieszkaniu. Najczęściej jest to spożywanie ciepłych płynów i posiłków (91%) oraz zakładanie dodatkowej odzieży (83%). Członkowie nieco ponad 1/3 gospodarstw ze wskazanej grupy zamykają nieogrzewane pomieszczenia lub ograniczają ogrzewanie mieszkania do wybranych pomieszczeń lub pór dnia.

Wykres 37. Strategie radzenia sobie ze zbyt niską temperaturą w mieszkaniu (procent gospodarstw domowych, które podejmują działania w celu obniżania wydatków za energię)

Uwagi: wartości nie sumują się do 100.

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety przeprowadzonej w województwie łódzkim (n=800).

Badanie jakościowe potwierdziło również regularne spożywanie ciepłych napoi, spanie z termoforem oraz używanie dodatkowych koców lub noszenie ciepłego ubrania (polarowe pidżamy dla dzieci, grube kaptcie, grube swetry). Ubogie energetycznie gospodarstwa domowe dostosowywały też swój rytm dnia, w tym w szczególności wykonywanie prac domowych, do taryfy G-12 (co zostało już omówione w poprzednim podrozdziale). W gospodarstwach szczególnie mocno doświadczających problemu ubóstwa energetycznego mieszkańcy ograniczają przebywanie w mieszkaniu jedynie do kilku podstawowych pomieszczeń, a niekiedy nawet rzadziej się przebiegają, jeśli występują problemy ze schnięciem ubrań:

Tu więcej chodzimy w tych starszych rzeczach. A później, jak się idzie gdzieś tam na miasto, to wiadomo, że człowiek się przebiera. (#IDI 05)

Na podstawie wypowiedzi respondentów można wnioskować, że poziom wydatków na energię nie był dla osób ubogich energetycznie najważniejszym argumentem przemawiającym za ograniczaniem jej zużycia. W gospodarstwach domowych, w których były dzieci i osoby starsze, ważniejsze było utrzymanie odpowiedniej temperatury z uwagi na fakt, że przebywanie w zimnie mogłoby narazić członków gospodarstwa na różne choroby. Aby ograniczyć koszty energii, w pierwszej kolejności osoby ubogie energetycznie rezygnują z „energochłonnych” hobby:

Co do spawania, jeśli muszę spawać coś, to muszę. Nie ma zmiłuj. Ale żeby coś sobie z dobrej woli powymyślać różne rzeczy i sobie spawać na spokojnie, to niestety człowiek musi się z tym hamować. (#IDI 16).

Rezygnują także z ubezpieczenia domu od zdarzeń losowych, np. pożarów, co może mieć poważne konsekwencje i pogłębić dotkliwość ubóstwa energetycznego. Każde, nawet częściowe zniszczenia domu czy mieszkania, znacznie powiększa wydatki, wymusza naprawy lub inwestycje w nową instalację grzewczą czy sprzęt codziennego użytku. Jedna z respondentek z tego powodu rezygnowała z wykonywania stosownych napraw oraz przeglądów kominarskich. Gospodarstwa domowe znajdujące się w trudnej sytuacji materialnej często korzystają również z używanych sprzętów. Trzy z nich wykorzystywały używane piece zasypowe, a jedna osoba kilkunastoletnią zmywarkę otrzymaną od znajomej⁷⁷. Urządzenia takie nie są energooszczędne, a ich eksploatacja wiąże się z ponoszeniem wyższych kosztów energii. Respondenci często ograniczali się do kupowania najtańszych produktów o niższej jakości (kupowanie „najtańszego masła i pasty do zębów z Biedronki”). Rodziny wielodzietne rezygnowały z wyjazdów na wakacje, a osoby starsze – z zakupu nowych ubrań i odpowiednich butów, mimo zaleceń lekarza:

Oszczędzam trochę na butach, chociaż muszę mieć buty na wysokiej... wygodne, ze względu na moją przypadłość zdrowotną. Tak sobie radzę. Też dostaję od innych ludzi wsparcie materialne. Nie mówię stricte o pieniądzach, ale mówię o ubraniu. Na przykład córka mi daje. Jak ktoś mi daje, to wiadomo, że nie wydają pieniędzy na ubiór. I mogę powiedzieć, że w ogóle nie kupuję żadnych ubrań. (#IDI 19)

Respondenci często kupowali niewielkie ilości opału lub „organizowali” tanie drewno. W przeważającej mierze było to spowodowane wysoką ceną opału dostępnego w składach. Zakup paliwa stanowił również istotny problem dla samotnych kobiet. Jedna z respondentek ze śródmiejskich kamienic w Łodzi zwracała uwagę na problem z dostępnością w okolicy jej zamieszkania opału w przystępnej cenie, magazynowaniem paliwa, a także z przetransportowaniem opału z bardziej oddalonych składów znajdujących się na terenie miasta:

Nie stać mnie na to, żeby tak na zapas kupować. Kupuję po prostu tyle, ile potrzebuję. I w sumie wychodzi na tydzień około 6–7 paczek. No jak jest zimno, to na weekend trochę więcej (...) tak jak jadę, na raz, to 4–6 (worków), zależy, ile mi wezmę. Bo nie

⁷⁷ Badania ilościowe wskazały że ponad połowa (52%) gospodarstw domowych w województwie łódzkim deklaruje używanie kotłów na paliwa stałe, które nie spełniają wymogów uchwały antysmogowej, lub brak wiedzy, czy urządzenie spełnia te warunki.

zawsze chcą za dużo do samochodu, do taksówki. W ogóle nieraz nie chcą wziąć opału, tylko muszą szukać takiej taksówki, która mi to przywiezie. Ale tak maksymalnie to 6 sztuk. Bo więcej to nie chcą przewozić, bo za duże obciążenie (...) jak nie mam na taksówkę, mam tylko na opał, to muszę prosić kogoś znajomego, żeby mi to przywiózł. A jak już nie da rady ani tego, ani tego, to wiadomo, idzie się gdzieś tutaj, gdzie sprzedają opał. Kupuję opał drożej. (#IDI 09)

Trzecią strategią przyjmowaną przez ubogie energetycznie gospodarstwa domowe jest pozyskiwanie dodatkowych środków finansowych. Choć badania ilościowe wykazały, że niewielu respondentów gospodarstw domowych korzysta z instrumentów polityki społecznej (dodatek energetyczny oraz zasiłek celowy na opał) skierowanych do osób ubogich energetycznie (rzędu 1%), badania jakościowe pokazują inne strategie, takie jak np. ponadwymiarowa praca (nadgodziny, dodatkowe zlecenia lub dorabianie do emerytury). Podejmowali ją głównie mężczyźni, ale tylko w części gospodarstw ubogich energetycznie, ponieważ w wielu przypadkach możliwości były ograniczone ze względu na stan zdrowia lub opiekę nad dziećmi. Gospodarstwa domowe z województwa łódzkiego stosunkowo często korzystały z pomocy zewnętrznej, zarówno formalnej (świadczonej przez instytucje), jak i nieformalnej (oferowanej przez rodzinę, znajomych).

W przypadku rodzin z dziećmi sytuację poprawiło świadczenie „Rodzina 500+”, także w zakresie ubóstwa energetycznego. Matka czwórki dzieci w rozmowie przyznała, że dzięki świadczeniu wychowawczemu mogła zrezygnować z zaciągania kredytów oraz wykonać drobne prace remontowe:

Dobrze mieć to 500 plus, zawsze się odłoży. Nie możemy narzekać, bo zawsze się coś odłoży i za gotówkę kupi, tak? No nie oszukujmy się, mogę ja już teraz sobie iść, ładnie kupić ciucha (...), czy nawet moglibyśmy odłożyć na panele, czy zrobić tam. Mówię, pomatu sobie coś robimy nawet w domu. Odkładamy i... robimy w domu. A tak to odkładał człowiek, albo brał kredyty. A teraz dzięki temu 500 plus można coś realizować (...) Dzięki dzieciom możemy troszkę pożyć. (#IDI 08)

Niewielka liczba osób (1%) deklarujących skorzystanie z celowych świadczeń społecznych (z dodatku energetycznego lub dodatku na opał) zarówno w badaniu ilościowym, jak i jakościowym, może wskazywać, że osoby ubogie energetycznie nie zawsze były świadome swoich uprawnień. Posiadały również niewielką wiedzę o tych instrumentach (np. dodatku na opał, dodatku energetycznym), dlatego w badaniu uzyskano ograniczone informacje odnoszące się do oceny tych mechanizmów. Niektóre osoby w odwiedzonych gospodarstwach ubogich energetycznie były wręcz zaskoczone możliwością skorzystania z tego rodzaju wsparcia lub bezpłatnego doradztwa energetycznego. Część nie chciała jednak korzystać ze świadczeń dostępnych w ramach pomocy społecznej, uważając to za wstydlive, lub deklarowała, że inne rodziny w większym stopniu wymagają tego typu wsparcia. Niekiedy obawiano się także stygmatyzacji związanej z korzystaniem ze świadczeń:

To było dla mnie tak żenujące, jak przeprowadziły ze mną właśnie taką rozmowę podobną do pana i wyszły. Dostałam telefon chyba po tygodniu, że mi przyznano jednorazowo 250 złotych na opał i jeśli ja będę ewentualnie w potrzebie, to każdorazowo one będą przychodziły tutaj, ale tych pieniędzy zbyt często nie dostanę, więc ja już nigdy

więcej z pomocy MOPS-u nie skorzystałam, ze względu na to, że to było dla mnie żenujące, a po drugie to jest mała miejscowość (...) Stwierdziłam, że może ktoś jest bardziej potrzebujący, bo może tacy ludzie są, musiałam sobie radzić sama, więc obniżyłam temperaturę i żyłam sobie dalej. (#IDI 05)

Wstyd dla mnie to jest, to jest takie poniżenie. Bo tak jak każdy widzi, to: taka młoda, to dlaczego do roboty nie pójdziesz? To idź do roboty. Renta taka mała, idź do roboty. – To sama se idź do roboty, zobacz, jak to jest ciężkie, jak ja, mówię, nawet tą choinkę nie mogłam rozebrać. Jak to wszystko jest takie... Nie, wolę naprawdę tak w ukryciu, tak to może skryć, że może jakoś dam radę. A może to się wszystko zmieni, nie? Może trzeba po prostu myśleć pozytywnie i się modlić. No nie wiem, ja już nie wiem, co mam... (#IDI 22)

Osoby doświadczające ubóstwa energetycznego poza systemem pomocy społecznej szukały wsparcia wśród sąsiadów i znajomych. Pomoc sąsiedzka szczególnie powszechna była w przypadku gospodarstw pozbawionych dostępu do sieci gazowej i ciepłowniczej; wówczas wsparcie polegało na pomocy w kupnie i przywiezieniu butli gazowej lub opału, wykonywaniu drobnych prac remontowych, wyborze urządzeń RTV/AGD, a także pomocy materialnej. Respondenci nie deklarowali korzystania w tym zakresie z oferty organizacji pozarządowych.

Problemy finansowe gospodarstw ubogich energetycznie skutkowały opóźnieniami w płaceniu rachunków i zadłużeniem czynszowym. Zjawisko to jest opisywane w publikacjach dotyczących Łodzi⁷⁸ i zostało również zidentyfikowane podczas rozmów z częścią respondentów. Członkowie badanych gospodarstw domowych zaciągali kredyty (tzw. chwilówki), rozkładali spłatę rachunków na raty lub opłacali w pierwszej kolejności rachunki za media niezbędne do codziennego funkcjonowania:

No to jest łatanie rachunków. Zapłacisz jeden, kolejny gdzieś wisi do zapłacenia. Czyli ścigasz się z rachunkami generalnie i skrobiesz, żeby ci starczyło na życie. (#IDI 06)

W pierwszej kolejności ubogie energetycznie gospodarstwa opłacały rachunki za prąd i kupowały opał. Następnie gaz, czynsz lub opłaty na wspólnotę mieszkaniową. Nielegalnym sposobem oszczędzania na opłatach za opał oraz wywóz śmieci może być palenie odpadami. Jedna respondentka uważała, że zarządza odpadami „po gospodarstwu”:

Nawet teraz, jak rozebrałam choinkę, to choinkę palę lub żywoptot. Część zabierają mi... jak segreguję śmieci, a co się da, grubsze kawałki. Staram się po gospodarstwu to wszystko. (#IDI 19)

Wyniki badania ilościowego pokazują, że tego typu przypadki mogą stanowić częstą praktykę, pomimo zakazu palenia mokrym drewnem i śmieciami⁷⁹. Sytuacja materialna w przeszłości zmuszała osoby ubogie energetycznie do wykorzystywania każdej dostępnej formy opału:

⁷⁸ Borowczak A., Domaradzka A., Grabowska I., Kawalec J., Mrozowski W., Polańska Z., Śliwowski P. (EGO s.c.), 2015. Zestaw analiz i rekomendacji w zakresie sytuacji społeczno-gospodarczej pilotażowego obszaru rewitalizacji Łodzi, Urząd Miasta Łodzi, Łódź.

⁷⁹ Badanie ilościowe wykazało, że 10% gospodarstw przyznaje się do wykorzystania darmowego opału, takiego jak odpadki czy stare meble do ogrzewania.

Zdarzyło się tak parę razy, że nie było czym napalić. To jeszcze zanim weszły te przepisy, że nie wolno palić drewnem, jakimś z odzysku, to niech mi pan wierzy, że kiedyś połamałam szufladę z segmentu, żeby napalić, żeby dziecko miało ciepło. (#IDI 09)

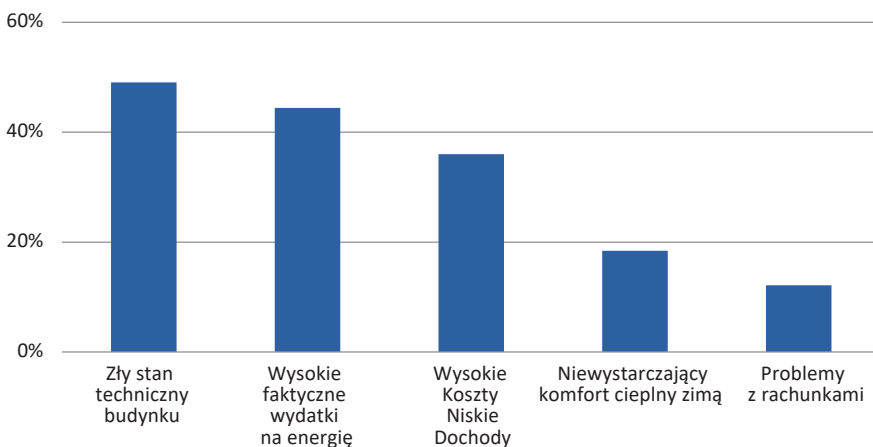
W trakcie realizacji badania nie natrafiono na ekstremalne przypadki doświadczania ubóstwa energetycznego. Nie zaobserwowano odłączania mieszkań od prądu, przymusowego montażu licznika przedpłatowego czy kradzieży prądu, wskazywanych m.in. w badaniach łódzkich enklaw biedy (Warzywoda-Kruszyńska, Jankowski 2013). Przykłady takich zdarzeń pojawiały się w wypowiedziach respondentów jedynie jako zasłyszane historie dotyczące sąsiadów w budynkach wielorodzinnych.

4.5.3. Konsekwencje ubóstwa energetycznego

Osoby ubogie energetycznie częściej deklarowały trudności życiowe w innych sferach życia. Odsetek gospodarstw, które zgłosiły występowanie różnych problemów (takich jak: obniżenie nastroju, nieobecności oraz słabsze osiągnięcia w pracy/szkole/uczelni, trudności z dotrzymaniem zobowiązań, napięcia i konflikty w rodzinie oraz trudności w kontaktach z instytucjami oraz innymi ludźmi) w ostatnich sześciu miesiącach był prawie dwukrotnie wyższy wśród ubogich energetycznie (62%), niż wśród pozostałych gospodarstw domowych w województwie łódzkim (38%).

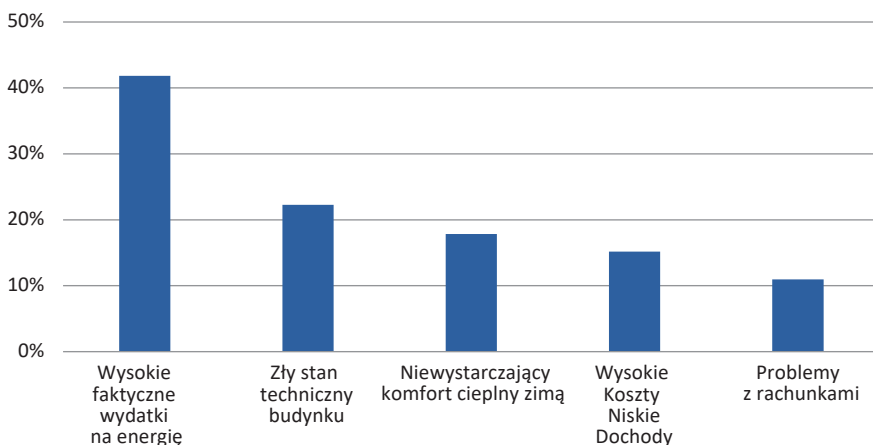
Częstsze deklarowanie problemów ze zdrowiem i innych problemów życiowych jest szczególnie widoczne w przypadku gospodarstw domowych zmagających się ze złym stanem technicznym budynku oraz wydatkami na energię. Wyjątek stanowią te, których dotyczy wskaźnik Problemy z rachunkami – rzadziej zgłaszały one inne problemy życiowe w tych kategoriach.

Wykres 38. Udział gospodarstw domowych zgłaszających w ankiecie problemy ze zdrowiem w grupie ubogich energetycznie według poszczególnych wskaźników ubóstwa energetycznego (w procentach)

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety przeprowadzonej w województwie łódzkim (n=800).

Wykres 39. Udział gospodarstw domowych zgłaszających w ankiecie inne problemy życiowe w grupie ubogich energetycznie według poszczególnych wskaźników ubóstwa energetycznego (w procentach)

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety przeprowadzonej w województwie łódzkim (n=800).

Wywiady potwierdziły bezpośredni związek ubóstwa energetycznego ze złym stanem zdrowia. Do głównych problemów zdrowotnych należą choroby układu ruchu, układu oddechowego oraz nerwica. Gospodarstwa domowe korzystające z paliw stałych są bardziej narażone na urazy ze względu na konieczność przynoszenia opału oraz codziennej obsługi pieca; jeśli natomiast piec ulokowany jest w mieszkaniu, wzrasta podatność na astmę oraz choroby układu oddechowego. Konsekwencje zdrowotne złego stanu budynków ogrzewanych indywidualnie w najwyższym stopniu obserwowane były wśród osób starszych i dzieci. Jeden ze skrajnych przypadków dotyczył 6-osobowej rodziny mieszkającej w ogrzewanym piecem kaflowym 30-metrowym lokalu, który znajdował się w nieocieplonym budynku:

Grzyb jak jest, to rozwija się. A dzieci się tym z tego względu, bo kaszlą, tak? Przeziębają się szybciej (...), a nie mogę do zapalenia płuc doprowadzić dzieci. Już miałam każde dziecko w szpitalu z zapaleniem płuc.... (#IDI 08)

W przypadku problemów z rachunkami za energię elektryczną wzrasta natomiast niepokój, który skutkuje wyższym poziomem stresu, prowadzącym do nerwicy i stanów depresyjnych. W sytuacji zagrożenia zdrowia dzieci, ubogie energetycznie gospodarstwa domowe przewartościwiają hierarchię potrzeb. Część utrzymuje odpowiednią temperaturę w mieszkaniu właśnie ze względu na dzieci, oszczędzając na innych rzeczach. Podobnie gospodarstwa domowe z osobami starszymi, chorującymi np. na cukrzycę, starają się utrzymać wyższą i stabilną temperaturę w mieszkaniu, jednak robią to kosztem innych wyrzeczeń.

Tabela 35. Powiązania problemów zdrowotnych z ubóstwem w badanych gospodarstwach domowych

Typ gospodarstwa domowego	Choroby w gospodarstwie domowym	Związek chorób z doświadczaniem ubóstwa energetycznego według wskazań gospodarstw domowych
Gospodarstwo domowe rencistów	Problemy z kręgosłupem, niedotlenienie mózgu, niewidzenie na jedno oko	Bezpośredni – respondentka wskazuje wadliwą instalację i słabe światło jako czynnik pogłębiający problemy zdrowotne, zaś konieczność schodzenia do piwnicy i obsługi kotła jako czynnik pogłębiający problemy z kręgosłupem
	Reumatyzm, niedowład końcówek kończyn po udarze	Pośredni – respondentka utrzymuje niską temperaturę w mieszkaniu
	Nerwica, choroby kręgosłupa, choroby dróg oddechowych (dzieci)	Bezpośredni – respondentka podaje warunki mieszkaniowe oraz rachunki jako jedną z przyczyn nerwicy, a także większej częstotliwości chorób układu oddechowego (np. zapalenia zatok) w sezonie grzewczym
Gospodarstwo domowe korzystające z pomocy społecznej	Astma, zapalenia płuc (dzieci), przeziębienia, duszności	Bezpośredni – respondentka wskazuje umiejscowienie pieca względem łóżek dzieci, a także grzyb jako główne powody chorób oddechowych
	Bezdechy, problemy z kręgosłupem i sercem, zaczątki astmy, nerwicy	Bezpośredni – respondentka wskazuje, że warunki mieszkaniowe (grzyb, ogrzewanie węglowe) rzutują na ogólną kondycję zdrowotną, fizyczną i psychiczną, jednocześnie nie ma środków, aby kompleksowo zbadać siebie oraz córkę
	Problemy z kręgosłupem	Bezpośredni – respondentka wskazuje, że konieczność dźwigania opału oraz obsługi pieca pogłębia jej reumatyzm
Gospodarstwa domowe robotnicze	Nerwica, częstsze przeziębienia	Pośredni – respondentka wskazuje opóźnienia w opłaceniu rachunków za energię jako jeden z powodów nerwicy, zaś niewystarczająco ogrzane mieszkanie jako przyczynę częstszych przeziębień
	Astma oskrzelowa, problem z kręgosłupem, nowotwór	Bezpośredni – respondentka wskazuje kotłownię w domu i zapylenie z tym związane jako czynnik pogłębiający astmę oskrzelową
	Brak deklarowanych problemów zdrowotnych	
Gospodarstwa domowe wielorodzinne	Cukrzyca, choroby narządów wewnętrznych	Pośredni – respondentka wskazuje, że choroba wymusza konieczność utrzymania wyższej temperatury
	Lekki reumatyzm	Pośredni – respondentka utrzymuje ogrzewanie gazowe na wypadek choroby
	Brak deklarowanych problemów zdrowotnych	
Gospodarstwo domowe rolników	Brak deklarowanych problemów zdrowotnych	
	problemy z kręgosłupem, problemy ze wzrokiem	Pośredni – respondent wskazuje zaciemnienie mieszkania oraz konieczność manualnego uzupełniania paliwa jako jedne z przyczyn pogłębiania się problemów zdrowotnych
	brak deklarowanych problemów zdrowotnych	

Źródło: opracowanie własne na podstawie wywiadów z gospodarstwami domowymi (n=15).

Ubóstwo energetyczne powoduje zniechęcenie, rezygnację i apatię. Osoby ubogie energetycznie zdecydowanie negatywnie wypowiadają się na temat warunków mieszkaniowych:

Jak moje dziecko się stąd wyprowadzi, nie wiem, jak długo jeszcze pożyję, przy takiej służbie zdrowia, trybie życia, nerwicach. I wyprowadziłaby się stąd moja córka, to przeniesienie takiego bloku z opałem, to jest dla mnie duży problem. Mam problemy z kręgosłupem i z nogami. To palenie, to noszenie tego opału, to jest straszny problem. Ja nienawidzę tego mieszkania zimą. Latem też go nie lubię, ale zimą to wręcz nienawidzę. (#IDI 09)

Brak możliwości poprawy warunków mieszkaniowych powoduje także złość osób ubogich energetycznie na administratorów budynków. Niekiedy celowo zwlekają one z opłatami czynszowymi, które wolą przeznaczyć na samodzielnie prowadzone remonty i usprawnienia, będące konsekwencją złego stanu mieszkań:

Czasami po złości im nie płacę, bo jestem wściekła, że muszę ciągle kupować nowe łóżka, że moje meble, nie wiem 3- czy 4-letnie, nadają się do wyrzucenia. Bo to nie jest koszt, nie wiem, 200 zł, tylko trochę większy. I kupiłam sobie, i mnie szlag trafia, że teraz nawet jakbym się chciała stąd wyprowadzić, to nie wiem. Jakbym panu otworzyła tę szufladę, to by pana smród zabił. (#IDI 09)

10 lat finansuję w to mieszkanie. To jest mój już kolejny remont. Aczkolwiek, bo każdy mówi, bo łatwiej by było kupić mieszkanie. Tylko, że kupić mieszkanie, to ja muszę jednocześnie wyjąć pieniądze i zapłacić. A tu robiłam sobie przez te 10 lat stopniowo. Jakies tam kredyty i tak dalej. I jeszcze mi to zajmie trochę, ponieważ, no wiadomo, jak każdy, spłacam kredyt, bo niestety nie zrobiłam tego za gotówkę. Jak pan widzi wejście do kamienicy jest przeokropne. Walczę z sąsiadami, ściana jest zagrzybiona. Gdzieś tam się leje przy schyłku ściany na podłogi. Widać jak stoi woda. Zgłaszałam to kilkakrotnie do TBS-u. TBS przysłał, przecież to są ich mieszkania, ich zasoby. Oni powinni walczyć o to, żeby im zależało na tym mieszkaniu. Mnie zależy, więc ja zwracam się do nich, bo to jest ich mieszkanie, im płacę czynsz. Oni mają to w nosie. Kiedyś poszłam do TBS-u, pytam, czy oni coś wiedzą, czy jest u nas pociągnięty gaz. Z miłą chęcią bym sama zlikwidowała piec, który mam blisko sypialni, no bo nie było innego wyjścia, żeby..., kombinowaliśmy tak, żeby sobie wszystko zapewnić, a w miarę tak... Oni nic nie wiedzą. No to kto ma to wiedzieć? (#IDI 07)

O ile bierność administracji budynków komunalnych powodowała złość, w stosunku do spółek energetycznych przeważa strach. Według opinii respondentów badania jakościowego nie uwzględniały one sytuacji swych klientów i związanych z nią opóźnień w opłatach za rachunki, co grozi szybkim odłączeniem od prądu. Proponowane sposoby spłaty zaległych zobowiązań również nie były wystarczająco rozłożone w czasie.

Wie pan, jakie to jest żenujące ? Dla osób, którym jest na przykład ciężko żyć. Nie zastanowią się na przykład nad sytuacją danej osoby. Nie no po prostu, jak nie, to odcinamy, to nie było tak, że to nie były płacone na przykład przez 3 miesiące jakies rachunki,

tylko w przeciągu roku spóźniłam się o miesiąc na przykład. Jeden rachunek był z opóźnieniem miesięcznym i chyba któryś kolejny też, bo miałam ciężką sytuację i okazało się, że nie ma przeprosić. (IDI 08)

Miesięczne, wystarczy miesięczne, że się nie zapłaci i za dwa dni przyjeżdżają i odcinają. (#IDI 11)

No i tak z łaską nam te raty dali. Nie było to przyjemne doświadczenie, raczej stresujące dosyć. Bo... na wyrównaniu nam napisali, że mamy chyba miesiąc czy 1,5 na zapłacenie tego. I my tak z nieba nagle, szybko... No, ja byłam tym zestresowana wtedy. (#IDI 18)

Jednocześnie osoby ubogie energetycznie odczuwają złość na spółki energetyczne ze względu na liczne przywileje oraz wysokie wynagrodzenia pracujących tam osób, sponsorowanie różnych imprez sportowych oraz brak bezpośredniej kontroli społecznej:

Mam takie odczucie, że czują się bezkarni, czyli zarabiają na tym krocie, słysząc, na co stać te firmy, jakie tam są zarobki tych ludzi, sponsorują największe rzeczy w kraju, wszędzie jest albo ta Energa, PGE Narodowy, a my śmiertelnicy, gdzie pójdziesz krzyknąć, że prąd jest za drogi? (#IDI 06)

Wskazują także pracę w spółce energetycznej jako przepustkę do „wyższej klasy społecznej”:

Ona w PGE pracuje... Elekrowni Bełchatów. To o czym ja z nią porozmawiam, jak ja siedzę w domu i tak naprawdę... no. Tutaj mamy firmę, za gotówkę mają dom. I tak... oni jeżdżą nowymi autami z salonu, a my tak... Tak mówię, że... w ogóle nie pasujemy do tego, do tych ludzi, bo my to taka bida. (#IDI 22)

Ubóstwo energetyczne wzmaga poczucie stygmatyzacji. Osoby ubogie energetycznie unikają kontaktu z otoczeniem, ograniczają się np. do kontaktów między dziećmi. Co więcej, zdają się usprawiedliwiać niewłaściwe postawy zamożniejszych sąsiadów.

Ci, co palą śmieciami, to mają w ogóle warsztat samochodowy – to on tam musi palić tymi śmieciami, bo on tam ogrzewa ten warsztat. Ale trochę na innym poziomie są ci ludzie, trochę są może bardziej wykształceni. (#IDI 22)

Stygmatyzacja wiąże się również z częstymi kontrolami straży miejskiej, ponieważ osoby ubogie energetycznie korzystają z kotłów na paliwa stałe. W tym celu kontrolerzy zarówno częściej wizytują ubogie energetycznie gospodarstwa domowe, jak i sprawdzają dronami dym wydobywający się z ich kominów. Jednocześnie zarówno strażnicy miejscy, jak i osoby ubogie energetycznie zauważają, że kary za palenie śmieciami są zbyt wysokie w stosunku do miesięcznych dochodów. Dlatego ta druga grupa nie chce ryzykować otrzymania mandatu.

*Jeżeli oni puszczaają drony, a nawet jak nie puszczaają tych dronów, to tu jest uniwersytet, na Smugowej. I ludzie z tego uniwersytetu jak wychodzą, to oni bardzo często dzwonią na straż miejską, że nie mogą przejść Smugowej, bo nie ma czym oddychać. I wtedy przychodzą właśnie te patrole. To niech mi pan powie, jaki byłby to sens, palić jakimś g*****, bać się, siedzieć po ciemku. A i tak by złapali, i tak by złapali, na pewno, bo kiedyś by się to światło na chwilę zapaliło. I jak oni mają do ilu? 5 tysięcy tego mandatu mogą dać? To gdzie by mi się to kalkulowało? Bardziej mi się kalkuluje tak żyć, że na opał musi być. (#IDI 09)*

Inne problemy wywoływane przez stan ubóstwa energetycznego to napięcia i konflikty wewnątrzrodzinne. W ubogich energetycznie gospodarstwach dotyczą kwestii oszczędzania prądu, gaszenia światła, wymiany pieców lub np. użytkowania niektórych pomieszczeń. Brak środków materialnych i konieczność oszczędzania wzmacniają stres i powodują nerwice.

Staram się krzyczeć na nich, ale to wie pan, jak to można krzyczeć na dzieci. Dzisiaj zapamiętają, jutro już nie. Chodzę po prostu i gaszę. (#IDI 11)

No praktycznie co tydzień jest ten temat już poruszany, wierzę dziurę w brzuchu, żeby w jakiś sposób może zastanowić się nad tym, już rodzice byli, pytali o te piece, ja też byłam, pytałam o te piece, no i na tym to stanęło, że tak naprawdę nic nie robimy dalej. (#IDI 13)

Tak, oczywiście, że się pojawiają problemy, bo po prostu nie ma pieniędzy. A jak nie ma pieniędzy, to są zawsze problemy, są zawsze awantury, wie pan, o co chodzi... (#IDI 22)

Gospodarstwa ubogie energetycznie odczuwały również głębokie poczucie niesprawiedliwości dotyczące miejsca zamieszkania. Respondentka zajmująca lokal komunalny i regularnie opłacająca czynsz uważa za niesprawiedliwe to, że spółdzielnie mieszkaniowe oferują lepsze warunki mieszkaniowe, sprawniejsze zarządzanie oraz niższe opłaty:

Nie mogę się z tym pogodzić, że ludzie na przykład mieszkają w blokach, mają wszelkie warunki, wszelkie wygody, nie muszą kupować opału, nie muszą palić, mają czynsz mniejszy od tego smrodu tutaj. Z tym się nie mogę pogodzić, że to nie wyjdzie żadna ustawa, no bo to, bo prywatne są. Oni to sprywatyzowali, ale przecież te czynsze są tu kolosalne, kolosalne. (#IDI 07)

Inny wymiar poczucia niesprawiedliwości dotyczył dystrybucji środków publicznych. Pierwszy przykład stanowiły dotacje do mikroinstalacji finansowane w ramach projektu unijnego. Zdaniem dwóch respondentów, gmina celowo nie informowała niektórych sołectw o dotacjach na fotowoltaikę („niech ktoś ma znajomy za półdarmo, a nie ktoś przyjdzie i będzie tyłek zawracał” #IDI 17). Drugi przykład dotyczył funkcjonowania systemu pomocy społecznej:

Ja bym nie chciała być niepełnosprawna, dostawać takiego dużego zasiłku, to tak nie chciałabym nigdy. Ale czasami alkoholicy dostają więcej niż samotna matka. Nie wiem, czy uważają, że samotna matka na uszach stanie i tak musi dziecku dać jeść, to mu da. A alkoholika traktują jako osobę chorą i pieniądze mu się należą, bo jest chory.

I czasami taki człowiek dostanie więcej tych pieniędzy niż osoba, która naprawdę tego potrzebuje. Nie wiem, jak oni to liczą i to jest takie niesprawiedliwe. Że ktoś, kto czasami nie przepracował jednego dnia w swoim, (...), nędznym życiu albo przepracował, ale mu się nie chce. I idzie sobie, kupuje flaszkę, dwie i się uchlewa, dostaje większe zasiłki, niż jak ja pójdę, nawet teraz pracując. Na 2 miesiące 400 zł, bo jakiś dochód mam. To jest niesprawiedliwe, zasiłki socjalne. (#IDI 09)

Niesprawiedliwa w ocenie respondentów dystrybucja środków pomocy społecznej w połączeniu z rozczarowaniem przemianami społeczno-gospodarczymi, takimi jak bezrobocie strukturalne, może prowadzić do niechęci wobec niektórych grup społecznych i narastania nastrojów ksenofobicznych:

Widzi pan, tu na tym osiedlu jest dom Cygana, potężny dom, około 300–400 metrów, wielki dom i on stoi ten dom, oni tam mieszkają, a nie pracują. Idą do MOPS-u, ostatnio byłam w MOPS-ie w odniesieniu do jakichś tam dokumentów 500+, czy coś tam miałam dostarczyć i wysiadła Cyganka ubrana jak... obcas, dziecko pod rękę, wysiadła z pięknego samochodu i szła do MOPS-u, także dla nas Polaków nie ma, nawet jak się znajdziesz w ciężkiej sytuacji, a dla innych jest. (#IDI 05)

4.6. Postrzeganie ubóstwa energetycznego przez instytucje i ekspertów

4.6.1. Definiowanie problemu

Badane instytucje publiczne i eksperci definiują ubóstwo energetyczne jako problem niedogrzenia mieszkań, skutkujący złą jakością powietrza. Jest ono rozumiane jako brak możliwości zaspokojenia potrzeb energetycznych oraz wyboru technologii grzewczej, i tym samym preferowanego stylu życia, brak środków na wkład własny i inwestycje termomodernizacyjne. Eksperti i przedstawiciele instytucji podkreślali także „brak możliwości wyjścia” ze skomplikowanej sytuacji życiowej. Wśród przejawów ubóstwa energetycznego często wymieniano spalanie śmieci, „ogrzewanie się każdym możliwym i dostępnym surowcem”, natomiast rzadziej rozumiano ubóstwo energetyczne jako trudne warunki mieszkaniowe lub skutek niezadności życiowej.

Tabela 36. Definiowanie ubóstwa energetycznego przez respondentów

Nr wywiadu	Własna definicja ubóstwa energetycznego
02	„niemożliwość organizacji odpowiedniego sposobu ogrzewania budynku oraz znalezienia na to środków”
03	„brak”, „niedobór”, „niewystarczająco zapewniona energia”
04	„zjawisko, w którym gospodarstwo domowe nie ma środków na zaspokojenie potrzeb związanych z ogrzewaniem, oraz brak wystarczających środków na inwestycje w tym zakresie”
12	„brak możliwości wyboru technologii ogrzewania i tym samym konieczność przyjęcia określonego stylu życia”
21	„konieczność ponoszenia nadmiernych opłat za ogrzewanie elektryczne w okresie zimowym, które i tak nie zapewniają komfortu termicznego lub konieczność radzenia sobie z ogrzewaniem węglowym: transportem oraz problemami technicznymi, związanymi z drożnością przewodów kominowych.”
	„niewyjaśniona sytuacja prawna, która skutkuje wykluczeniem budynków z inwestycji miejskich, takich jak centralne ogrzewanie”
24	„niemożliwość zaspokojenia potrzeb energetycznych”
25	„brak środków na wkład własny przy jednoczesnej chęci wymiany technologii na nowy kocioł”

Źródło: opracowanie własne na podstawie wywiadów z przedstawicielami, instytucjami oraz ekspertami (n=10).

Większość respondentów spotkała się z pojęciem ubóstwa energetycznego.

Sposoby pojmowania ubóstwa energetycznego przez przedstawicieli poszczególnych instytucji, ekspertów:

- Osoby projektujące polityki publiczne w zakresie ochrony powietrza podawały definicję najbardziej zbliżoną do sformułowań występujących w literaturze przedmiotu. Spotkały się z tym pojęciem niedawno, głównie dzięki działaniom Ministerstwa Rozwoju w zakresie poprawy efektywności energetycznej budynków mieszkalnych.
- Pracownicy socjalni spotkali się z pojęciem ubóstwa energetycznego na szkoleniu zrealizowanym przez WFOŚiGW. Ubóstwo energetyczne określano tam nie wprost, lecz w kontekście braku odpowiedniego komfortu termicznego i mikroklimatu mieszkania.
- Przedstawiciele środowiska naukowego uważają, że sam problem nie jest nowy, był jednak przedstawiany jako niedobór zasobów i rozpatrywany w szerszym wymiarze wykluczenia infrastrukturalnego (wraz z opłatami za wodę, ścieki, mieszkanie) lub społecznego (przy okazji problemów z bezrobociem strukturalnym i zadłużeniami czynszowymi).
- Latarnicy społeczni, pracownicy ekopatrolu definiowali ubóstwo energetyczne, podając konkretne przykłady ze swej codziennej pracy.
- Jedynie osoba z małej gminy wiejskiej, odpowiedzialna za inwestycje samorządowe, pierwszy raz spotkała się z pojęciem ubóstwa energetycznego podczas realizacji niniejszego badania.

Eksperti i instytucje patrzą na ubóstwo energetyczne głównie przez pryzmat jakości powietrza i efektywności energetycznej. Wynika to (szczegóły w kolejnych sekcjach) z większej aktywności i wyższych kompetencji ośrodków, które zajmują się problemem jakości powietrza w Polsce. Może to zawęzić rozumienie ubóstwa energetycznego oraz ograniczyć skuteczność instrumentów wsparcia.

4.6.2. Pozyskiwanie wiedzy o ubóstwie energetycznym

Pracownicy samorządowi znają pojęcie ubóstwa energetycznego, ale wiedza na ten temat jest fragmentaryczna. Respondenci zdobywali informacje podczas szkoleń, warsztatów, lektury dokumentów prawnych i strategicznych. W przypadku pracowników terenowych ubóstwo energetyczne stanowiło słabo zdefiniowany kontekst codziennej pracy, z którym spotykali się, na przykład wizytując konkretne gospodarstwa domowe.

Przedstawiciele samorządów lokalnych czerpią wiedzę na ten temat głównie ze szkoleń, spotkań i dokumentów. Jedno z miast korzysta z wymiany doświadczeń, koordynowanej przez Ministerstwo Rozwoju. Bezpośrednie zainteresowanie pracowników ministerstwa poprawą stanu powietrza w najbardziej zanieczyszczonych polskich miastach oraz udział w ogólnopolskim projekcie wdrożeniowym, dotyczącym identyfikacji ubóstwa energetycznego, dały możliwość wymiany informacji i dobrych praktyk. Badany samorząd miejski obserwuje rozwiązania w Krakowie i Skawinie: doświadczenia krakowskiego samorządu są dla niego istotne ze względu na długoletnie działania stolicy Małopolski w zakresie ochrony powietrza, w tym także wdrażanie całkowitego zakazu stosowania paliw stałych. Doświadczenia samorządu Skawiny natomiast dostarczają wiedzy o skuteczności pilotażowych rozwiązań w zakresie termomodernizacji.

Przedstawiciele samorządu regionalnego wskazali konsultacje krajowych aktów prawnych jako główne źródło informacji o ubóstwie energetycznym. W tym kontekście wymieniane były zwłaszcza działania Pełnomocnika Rady Ministrów ds. czystego powietrza oraz nowelizacja ustawy o wspieraniu termomodernizacji i remontów.

To przecież chyba przed dwoma laty już nastąpiło niemalże, jakoś tak to było. I chociażby tam były te kwestie rozpatrywane, analizowane podczas spotkań organizowanych przez ministerstwo i pełnomocnika rządu do spraw programu „Czyste Powietrze”. Również przy konstruowaniu programów ochrony powietrza jest to coś, czego nie można pominąć. Nie można nakazać pewnych rozwiązań, które z góry wiemy, że są nierealne do wdrożenia – a przynajmniej powinniśmy wiedzieć z góry. Toteż zjawisko ubóstwa energetycznego z tym jest związane. (#IDI 24)

Program Ochrony Powietrza oraz raporty NIK to inne źródła, z których korzystają pracownicy samorządowi. Raport NIK wymieniany był jako źródło informacji o skuteczności inwentaryzacji emisji. Natomiast zapisy Programu Ochrony Powietrza stanowiły dowód na wiodącą rolę sektora komunalno-bytowego oraz spalania węgla w zjawisku niskiej emisji. Wskazanie tych źródeł informacji potwierdza postrzeganie problemu ubóstwa energetycznego głównie w kontekście dyskusji o jakości powietrza.

W tym programie ochrony powietrza, też właśnie tej drugiej uchwały, marszałkowskiego, to tam jest taki zapis, że generalnie za ten smog to odpowiada sektor komunalny, bytowy i palenie węglem. Więc tu musimy pamiętać o tym, że tym problemem to jest ten węgiel, bo to jest największy udziałowiec tego wszystkiego. (IDI #25)

Lokalne inicjatywy związane z poprawą jakości powietrza również stanowią źródło praktycznej wiedzy instytucji. Respondentka zajmująca się ochroną środowiska pozyskała cenną wiedzę o wykorzystaniu energii w gospodarstwach domowych z wykładów osób związanych z lokalnym alarmem smogowym. Równolegle współpracuje z instruktorami poprawnego spalania podczas corocznego pikniku ekologicznego. Wpływ wiedzy z obydwu źródeł widoczny jest także w ma-

teriałach edukacyjnych samorządu. Miasto promowało „wykorzystanie OZE i zamianę paliw na ekologiczne” oraz „odpowiedzialny wybór źródła ogrzewania i technikę poprawnego spalania”.

Dokumenty strategiczne umiarkowanie przydają się w bieżącej praktyce samorządów. Respondentka zauważyła, że np. plan gospodarki niskoemisyjnej nie zaspokoił szczegółowych potrzeb informacyjnych w zakresie inwentaryzacji źródeł ciepła:

To nie było w moim zakresie obowiązków, robiła nam to firma zewnętrzna, która myślę, że w pewien sposób nam to zrobiła też statystycznie, bądź rozpoznając się, nie wiem, nie chcę się wypowiadać, w jaki sposób zrobili ten program, ale rzeczywiście nie jest tak, że jest od domu do domu, tylko mamy tak bardziej ogólnie zrobione w tym PGN... (#IDI 02)

Konsultantka zajmująca się przygotowaniem i recenzowaniem dokumentów polityki miejskiej wskazuje, że tego rodzaju opracowań, dotyczących energetyki i środowiska, jest za dużo. Samorządy przygotowują je ze względu na obowiązek ustawowy, a nie potrzebę lub przekonanie o ich skuteczności.

Chociażby przykład takiego instrumentu jak Program Ochrony Środowiska. Przecież Programy Ochrony Środowiska są obligatoryjnym instrumentem, każda gmina ma obowiązek przygotowania takiego programu. Jest pewna metodologia, czyli mamy część diagnostyczną w programie i część strategiczną i teoretycznie w tej diagnozie powinny być wszystkie dane na temat gminy. Kwestia wykorzystania zasobów kosztów, ochrony środowiska, podejmowanych projektów i powiedzmy, czyli jest taki instrument, który można powiedzieć, że ma motywować gminę do zbierania tych danych, ale wiadomo jak to funkcjonuje w praktyce (...) Czyli są takie pewne instrumenty, narzędzia, gdzie rzeczywiście można byłoby te dane zbierać i je upubliczniać, rozpowszechniać, no, ale nie działa to po prostu, nie funkcjonuje. (#IDI 12)

W niektórych samorządach ubóstwo energetyczne nie jest dostrzegane, mimo znacznej liczby dokumentów strategicznych. Temat ten pojawia się przy omawianiu złych warunków mieszkaniowych w programach rewitalizacji lub jako jeden z licznych problemów osób wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym. Prace naukowe nie definiują problemu bezpośrednio w regionie. W opinii konsultantki polityk miejskich ubóstwo energetyczne wymieniane jest pośrednio w pracach niektórych państwowych instytutów naukowych (Instytutu Rozwoju Miast i Regionów, Instytutu Środowiska) oraz w badaniach nad wykluczeniem infrastrukturalnym. Inna przedstawicielka środowiska akademickiego, pracująca na Uniwersytecie Łódzkim i zajmująca się zagadnieniami ubóstwa i wykluczenia społecznego, również nie znalazła prac bezpośrednio związanych z ubóstwem energetycznym:

Szukałam dla siebie literatury, jakiegoś poparcia, jakiś złych, dobrych praktyk, jakichś historii, rozmaitych sytuacji (...) wpadały jakby rozmaitego rodzaju publikacje. Czy takie, które były wytwarzane typowo na uczelniach przez naukowców, przez badaczy, z drugiej strony ruchy zaangażowane społecznie, podnoszące kwestie wykluczenia, nierówności, pracy na rzecz. Natomiast żeby w tych publikacjach pojawił się taki wątek, który wprost by formułował zagadnienie ubóstwa energetycznego, to z przykrością muszę stwierdzić, że absolutnie sobie tego nie przypominam. (#IDI 20)

Podsumowując, wiedza w regionie na temat ubóstwa energetycznego wśród osób odpowiedzialnych za polityki publiczne jest niewielka. Wynika to z wielowymiarowości zagadnienia, braku definicji problemu w prawie, przypisania jednoznacznej i wyłącznej odpowiedzialności instytucjom. Badanie potwierdziło jednak istnienie 3 źródeł wiedzy, które pośrednio zwiększają zasób informacji na temat ubóstwa energetycznego, głównie przy okazji działań na rzecz lepszej jakości powietrza.

- Pierwszym, zlokalizowanym poza regionem, jest Pełnomocnik Prezesa Rady Ministrów ds. czystego powietrza. Opracowuje on programy termomodernizacji skierowane do osób umiarkowanie zamożnych oraz ubogich energetycznie („Czyste Powietrze”, „Stop Smog”) przy wsparciu Departamentu Gospodarki Niskoemisyjnej Ministerstwa Rozwoju. Z tego źródła wiedzy bezpośrednio korzystali przedstawiciele miasta dotkniętego zanieczyszczeniem powietrza oraz samorządu wojewódzkiego, objęci niniejszym badaniem.
- Drugie stanowią regionalni doradcy energetyczni, umiejscowieni w WFOŚiGW w Łodzi⁸⁰. Każdy współpracuje z samorządem lokalnym, doradzając przy wyborze źródeł finansowania oraz inwestycjach w termomodernizację. Doradcy energetyczni prowadzili szkolenia dla lokalnych energetyków oraz pracowników socjalnych z całego województwa. Wspierają również inne podmioty: firmy, jednostki budżetowe, osoby fizyczne oraz instytucje publiczne. Pełnią funkcję przede wszystkim informacyjną, a ich skuteczność zależy z jednej strony od potrzeb i zainteresowania samej gminy, z drugiej od indywidualnych predyspozycji doradcy do przekazywania wiedzy podczas szkoleń.
- Trzecim są oddolne ruchy na rzecz lepszej jakości powietrza – z jednej strony ukierunkowane na informowanie o zanieczyszczeniu i promowanie wymiany źródeł ciepła, z drugiej na edukację ekologiczną i naukę poprawnego rozpalania kotłów na paliwa stałe. Organizacje te podzielają opinię o potrzebie wsparcia osób ubogich energetycznie równoległe do prowadzonych polityk antysmogowych, ale różnią się stosunkiem do spalania paliw stałych. Organizacje prowadzą działalność w sposób nieformalny i zdecentralizowany, głównie przez social media, podczas pikników edukacyjnych, przy wsparciu radnych miejskich lub dzielnicowych. Wiedza, z której korzystają to portale internetowe oraz własna praktyka. Żaden z respondentów nie wskazał organizacji pozarządowej, która bezpośrednio zajmowałaby się ubóstwem energetycznym.

Pracownicy sektora publicznego mający kontakt z klientem korzystają przede wszystkim z praktyki – na przykład osoby pracujące z mieszkańcami obszaru rewitalizacji korzystają z doświadczeń osób ubogich energetycznie i na tej podstawie podejmują dalsze działania:

Ja co robię, to odradzam wszystkim mieszkańcom ogrzewanie elektryczne. Jak tylko dostaję wskazanie z lokalem ogrzewanym elektrycznie, to zniechęcam do przyjęcia takiego lokalu, bo to jest to, co my możemy w pierwszej linii zrobić, żeby ich uświadomić, że ta zima może ich zabić. (#IDI 21)

⁸⁰ Doradcy energetyczni są zatrudnieni w WFOŚiGW w Łodzi w ramach projektu „Ogólnopolski system wsparcia doradczego dla sektora publicznego, mieszkaniowego oraz przedsiębiorców w zakresie efektywności energetycznej oraz OZE” finansowanego przez Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2014-2020. W województwie działa 5 publicznych doradców energetycznych.

Osoby pracujące w terenie podkreślają, że nie zawsze mają czas na dokładne rozpoznanie sytuacji osób ze względu na bardzo dużą liczbę obowiązków i przydałoby im się wsparcie. Przykładem może być wypowiedź jednego ze strażników miejskich:

Standardowa kontrola trwa de facto u samego pieca 5, 10, 15 minut, zależy, ile tam się rozmawia, bo są różne, ale jest to zazwyczaj powiedzmy średnio w przedziale 10–15 minut. Jeśli rozmawiamy stricte o sprawach tych piecowych, wypaleniowych, tłumaczymy, objaśniamy przepisy, nam nie zostaje czasu na rozpatrywanie już takie super szczegółowe sytuacji tej osoby. A od osoby takiej, która by naprawdę była w potrzebie, nie wiem, jakaś matka mająca trójkę dzieci, nie ma się kto zająć, nie ma jak pomóc, to taka osoba, która jest wysoko, że tak powiem, z własnym tutaj poczuciem godności podniesioną i nic chce gdzieś prosić o pomoc, to od niej taką informację trzeba wyciągnąć. A żeby tą informację wyciągnąć, to potrzeba na to trochę więcej czasu niż 10–15 minut. Więc nam po prostu najzwyczajniej na to czasu nie starcza. Jak gdzieś jest możliwość, próbujemy, rozmawiamy, ale mówię, wsparcie mogłoby się przydać w tym temacie. (#IDI 25).

Pracownicy socjalni wskazują wywiady środowiskowe jako źródło informacji na temat ubóstwa energetycznego w gminie. Wiedza jest często ograniczona do jednej dzielnicy/miasta lub wybranej grupy. Aby zwiększyć świadomość pracowników socjalnych w zakresie zagadnień energetycznych, regionalni doradcy energetyczni w WFOŚiGW w Łodzi prowadzili szkolenia dla pracowników OPS w całym regionie. Dotyczyły m.in. czytania rachunków za prąd i efektywności energetycznej w mieszkaniu⁸¹. Respondentka z GOPS stwierdziła, że szkolenia były użyteczne i ciekawe, lecz klienci OPS w takich sprawach potrzebowaliby przede wszystkim lokalnych ekspertów z kompetencjami technicznymi, którzy pomogliby np. w wyborze kotła.

4.6.3. Identyfikacja ubogich energetycznie gospodarstw domowych

Niewielka wiedza o ubóstwie energetycznym uniemożliwia samorządom lokalnym identyfikację ubogich gospodarstw. Dostępne dane publiczne nie dają rzetelnej wiedzy na temat problemów energetycznych. Dane BBGD są reprezentatywne wyłącznie na poziomie regionalnym, a BDL GUS pozwalają uchwycić jedynie niektóre wymiary ubóstwa energetycznego, wyłącznie na poziomie powiatu lub gminy. Pewną szansę w tym zakresie dawały programy rewitalizacji. Zgodnie z ustawą gminy wskazują obszar zdegradowany na podstawie obiektywnych i mierzalnych wskaźników. Podczas opracowywania programu występowało o szczegółowe zasoby danych GUS, OPS, służb porządkowych oraz innych podmiotów, dostępne na poziomie szczególności adresu gospodarstwa domowego. Ubóstwo energetyczne nie było jednak wówczas analizowane jako osobny problem. Na późniejszym etapie procesu rewitalizacji gminy nie mają czasu na monitoring i ewaluację wskaźników, a metodologia delimitacji jest często niemożliwa do powtórzenia; tym samym identyfikacja ubogich energetycznie gospodarstw w ramach procesu rewitalizacji byłaby możliwa prawdopodobnie dopiero przy sporządzaniu nowego dokumentu.

⁸¹ Więcej informacji nt. szkoleń doradców energetycznych dla pracowników socjalnych znajduje się w ewaluacji: Imapp, 2018. Ocena ogólnopolskiego systemu wsparcia doradczego dla sektora publicznego, mieszkaniowego oraz przedsiębiorstw w zakresie efektywności energetycznej i odnawialnych źródeł energii w ramach I osi priorytetowej PO IiŚ 2014-2020, Warszawa.

Samorządy powiatów dotkniętych zanieczyszczeniem powietrza gromadzą szczegółowe dane o sytuacji gospodarstw domowych. W badanym mieście powiatowym samorząd uczestniczy w ogólnopolskim pilotażu inwentaryzacji źródeł ciepła, w ramach którego zbiera dane o sposobie ogrzewania, rodzaju i mocy źródła ciepła, roku budowy budynku. Inwentaryzacja prowadzona jest przez pracownika wydziału środowiska oraz strażnika miejskiego. Samorząd prowadzi intensywne działania w tym zakresie ze względu na konieczność wymiany źródeł ciepła w związku z uchwałą antysmogową oraz udziałem w programie „Stop Smog”. Plany miasta docelowo zakładają połączenie danych zbieranych podczas inwentaryzacji z informacjami OPS i kwalifikację gospodarstw domowych do programu wymiany źródeł ciepła w zależności od dochodu.

Wychodząc w teren, teraz my wiemy, w których miejscach tak naprawdę są osoby, które mają nieocieplony budynek, mają ten piec taki, który jest, bo jest i jeżeli będziemy przystępować do programu, to nam bardzo ułatwi właśnie trafienie do takich osób, bo te osoby nawet podczas inwentaryzacji niektóre nawet dopytywały się, skąd mogą skorzystać i trafiły tutaj do nas, więc fajnie, bo wzięły udział tutaj w programach. (#IDI 02)

Oficjalna identyfikacja ubogich energetycznie gospodarstw nie jest konieczna w opinii przedstawicieli gminy wiejskiej. Zdaniem respondentek w małej gminie „wszyscy się znają i wiedzą, kto ma jakie problemy, w jakich warunkach mieszka”. Jeśli gminy wiejskie mają potrzeby inwentaryzacji związane z energią (np. wskazanie liczby modułów fotowoltaicznych dla gospodarstwa domowego w projekcie „parasolowym”⁸²), korzystają z operatorów – firm doradczych. Przejmują one wówczas część obowiązków inwentaryzacji i pozyskania danych od gospodarstw domowych⁸³. Zadania firm mogłyby np. pełnić energetycy gminni lub lokalni doradcy, ale zwłaszcza małe gminy nie mają środków na dodatkowe etaty. Możliwości rozwiązania problemów postrzegane są przede wszystkim z perspektywy systemowego wsparcia zewnętrznego (program osłony) oraz ograniczenia rachunków za energię elektryczną poprzez mikroinstalacje i wymianę źródeł ciepła.

4.6.4. Mapowanie interesariuszy

Wywiady z instytucjami i ekspertami zrealizowano w 3 różnych typach gmin: gminie wiejskiej, małym mieście powiatowym oraz w Łodzi. W każdym z ośrodków przeprowadzono więcej niż 1 wywiad z osobami zorientowanymi w lokalnych realiach. Zadano między innymi pytania o lokalne podmioty, angażujące się w działania związane z ubóstwem energetycznym, tak, aby zmapować aktywność społeczną w tym zakresie w różnych obszarach.

W Łodzi temat ubóstwa energetycznego znajduje się na przecięciu kompetencji różnych wydziałów i instytucji miejskich. Instytucje te niekiedy działają niezależnie od struktury urzędu (np. ośrodek pomocy społecznej czy zakład gospodarki lokalowej) lub prezentują różne podejście do jednego celu polityki publicznej, jakim jest np. rewitalizacja:

⁸² Projekt parasolowy: projekt, w którym samorząd lokalny jest koordynatorem inwestycji w budynkach na terenie całej gminy. Odbiorcą ostatecznym projektów parasolowych jest gospodarstwo domowe. Projekty parasolowe najczęściej dotyczą wymiany źródeł ciepła oraz azbestowych pokryć dachowych, a także instalacji paneli fotowoltaicznych i kolektorów słonecznych.

⁸³ Działalność operatorów – firm doradczych szerzej omówiono w raporcie: Imapp Consulting, 2019. Ocena ex-ante zastosowania instrumentów finansowych w ramach priorytetu inwestycyjnego 6e RPO WSL 2014-2020, Warszawa/Katowice.

My jesteśmy tak naprawdę od ludzi, natomiast od inwestycji, wykonawców, firm, które robią konkretny remont, jest zarząd inwestycji miejskich. U nas rewitalizacja równa się mieszkaniac, a dla nich rewitalizacja równa się inwestycja. (IDI #21)

O ile w ostatnich latach podejmowane są próby podejścia międzysektorowego w realizacji polityk lokalnych, takie jak wspomniany proces rewitalizacji, nadal widoczny jest podział instytucjonalny na jednostki inwestycyjne i społeczne. Przedstawiciele samorządów zajmujący się ochroną środowiska i mieszkalnictwa mają częstszy kontakt ze spółkami energetycznymi odpowiedzialnymi za dostęp do prądu, gazu i ciepła, niż np. ośrodki pomocy społecznej, które kontaktują się z PGE, Energa i Tauronem głównie przy okazji kwalifikowania klientów do dodatku energetycznego. Tym samym dyskusja samorządu ze spółkami energetycznymi dotyczy przede wszystkim inwestycji, natomiast nawet po stronie samorządowej osoby zajmujące się inwestycjami nie zawsze wykazują się wystarczającą wrażliwością społeczną.

Myślę, że mogę wysunąć taką tezę, że jak mają naprawić piec, albo udrożnić komin, to rzeczywiście wolą zlikwidować i wstawić piecyk elektryczny, takie jest moje odczucie, że jak nie wiadomo, o co chodzi, to chodzi o pieniądze. (IDI #22)

Łódź na obszarze rewitalizacji posiada rozbudowane struktury instytucjonalne, które współpracują z lokalnymi organizacjami oraz podmiotami mieszkaniowymi. Trudno powiedzieć, jak sytuacja wygląda na innych obszarach. Jedną z respondentek pracowała w radzie dzielnicy, w której angażowała się m.in. w pozyskiwanie informacji na temat planów miejskich oraz pomoc sąsiedzka. Jej zdaniem obecność organizacji pozarządowych w obszarze ubóstwa energetycznego jest niewielka. Jako pośrednio związane z tematem wymieniano Szlachetną Paczkę, Fundację „W człowieku widzieć brata”, świadczącą pomoc rzeczową, a także Stowarzyszenie „Bratnia Pomoc”, reprezentujące ruch lokatorski. W porównaniu z Warszawą, w której podobny ruch (Warszawskie Stowarzyszenie Lokatorów) działa na rzecz walki z ubóstwem energetycznym, aktywność w Łodzi jest słabsza, co wynika z ogólnego kryzysu ruchów miejskich.

W mniejszym mieście kwestia walki z ubóstwem energetycznym znajduje się częściowo w kompetencji OPS i częściowo urzędu gminy. Wewnątrz urzędu gminy jako jednostki odpowiedzialnej za poszczególne kwestie związane z tym problemem wymieniane były wydziały techniczne, inwestycji, środowiska. Wydział gospodarki komunalnej odpowiada za mienie komunalne, z którego częściej niż przeciętnie korzystają osoby ubogie energetycznie. Wydział zajmujący się ochroną środowiska współpracuje przy okazji imprez ekologicznych z kominarzami oraz ruchami na rzecz lepszej jakości powietrza, firmami fotowoltaicznymi oraz kotlarskimi, promując i oferując wsparcie osobom ubogim energetycznie w ubieganiu się o środki na zapewnienie efektywności energetycznej. Ważną rolę w przekazywaniu informacji o wydarzeniach oraz dostępnej pomocy dla osób ubogich, w tym ubogich energetycznie, odgrywają także lokalni dziennikarze, radni i sołtysi. Jednocześnie zauważalna jest niewielka aktywność organizacji pozarządowych w tym obszarze.

U nas organizacje są skupione wokół przede wszystkim niepełnosprawności i takiego wykluczenia społecznego na podstawie umiarkowanego bądź już tego maksymalnego stopnia niepełnosprawności. (...) Mamy pomoc właśnie osobom niepełnosprawnym, dzieciom niepełnosprawnym, ale to głównie... Powiem szczerze, głównie to wynika... bo osoby, które to prowadzą, czyli prezesi bądź członkowie zarządu, to są osoby, które w ro-

dzinach mają taką sytuację i oni to rozpoczęli, jak gdyby taką działalność na podstawie własnych doświadczeń i jak gdyby rozbudowując sobie te kontakty, zaczęły pomagać również innym. Natomiast stricte nawet w powiecie podejrzewam, mimo że zarejestrowanych ich tam mamy kilkadziesiąt z tego, co patrzyłam, tego typu organizacje no to każda działa na takiej zasadzie: a jest jakieś zadanie, mogę na nim trochę zarobić, to sobie założę. I to są takie stowarzyszenia, które rejestrują nie w KRS-ie, tylko w powiecie. Takie małe lokalne, funkcjonujące na zasadzie: a tu są do wyrwania jakieś środki, będzie jakiś konkurs ogłoszony na, na przykład, jednorazowe działanie, no to sobie robimy. (#IDI 01).

Na obszarach wiejskich to GOPS jako jedyny udziela regularnego i systemowego wsparcia osobom ubogim – także energetycznie. Zdaniem respondentek z gminy wiejskiej ważną funkcję pełni też nieformalna pomoc sąsiedzka, które przenika się z działalnością klubu seniora oraz kół gospodyń wiejskich. Organizacje te spajają społeczność, zwłaszcza osób starszych. Pomocy udzielają także rodziny: koordynatorzy projektów parasolowych wskazywali, że niektórym mieszkańcom dzieci zdalnie organizowały wymianę kotła lub instalację paneli fotowoltaicznych. W gminach wiejskich brakuje jednak organizacji pozarządowych, które bezpośrednio zainteresowałyby się tematem ubóstwa energetycznego. Jedną z nich mogłaby być np. ochotnicza straż pożarna (OSP), która potencjalnie mogłaby wspomagać walkę z ubóstwem energetycznym na terenach wiejskich, np. prowadząc edukację ekologiczną podczas lokalnych wydarzeń. Zdaniem respondenta w gminie wiejskiej, OSP nie jest jednak zbyt aktywna.

Tutaj w straży została praktycznie starszyczna. Młodzi wszyscy puciekali stąd praktycznie. Niektórzy za granicę, niektórzy do dużych miast. Wrocław, Warszawa itd. Tu została starszyczna. Ja nie wiem, 70-letnia osoba ma kogoś próbować zainteresować taką sprawą... (...) chyba jest 1 chłopak, 2 może, przepraszam takich 35–36 lat. Oni raczej mają rodziny, budowę domów i mają mało czasu na dodatkowe jakieś tam schadzki, że tak powiem. (#IDI 16).

Odpowiedzialność za problem ubóstwa energetycznego jest tym samym rozproszona w samorządach i niemal nieobecna w trzecim sektorze. Rozdzielenie kompetencji w tym zakresie nie jest problemem, jeśli jest to odpowiednio zrobione, a współpraca między jednostkami jest dobra. Zaskoczeniem była jednak kompletna nieobecność organizacji pozarządowych wśród podmiotów, które mogłyby proponować różne inicjatywy w tej kwestii. W wypowiedziach gospodarstw domowych, instytucji oraz ekspertów brakowało także np. kościoła, nadleśnictwa lub spółek energetycznych. Duży potencjał mają organizacje pozarządowe i inicjatywy nieformalne, które zajmują się tematem energetyki. Mogłyby one część działań z zakresu ochrony powietrza silnie ukierunkować na pomoc osobom ubogim energetycznie.

4.7. Ubóstwo energetyczne a świadomość ekologiczna

Zgodnie z podstawową definicją, świadomość ekologiczna opisuje czynniki psychologiczne, które wpływają na indywidualną skłonność do angażowania się przez ludzi w działania pro-ekologiczne (Zelezny i Schultz, 2000). Jest to podejście szerokie, z którego na potrzeby niniejszej analizy należy wykluczyć aktywizm pro-ekologiczny oraz świadomość globalnych problemów klimatycznych (jako przykład postawy aktywnej – silniejszego, często publicznego zaangażowania na rzecz środowiska). W badaniu skupiono się na sferze kognitywnej, czyli odnoszącej się do

poziomu wiedzy i stopnia poinformowania na temat konsekwencji podejmowanych decyzji i ich wpływu na środowisko (postawy pasywnej). W tym celu posłużono się definicją wielowymiarową świadomości ekologicznej, która poza czynnikami psychologicznymi łączy świadomość ekologiczną z jej wymiarem społecznym i ekonomicznym. Przyjęto tym samym, że świadomość ekologiczna to postawa kształtowana przez czynniki psychologiczne i społeczne (kognitywne i behawioralne) warunkujące normy i postawy przyjmowane wobec środowiska naturalnego i wpływające na dokonywane na ich podstawie wybory o charakterze środowiskowym.

W badaniach empirycznych do pomiaru świadomości ekologicznej najczęściej stosowana jest skala „Nowego Ekologicznego Paradygmatu” (*New Ecological Paradigm* – NEP). Skala ta została wykorzystana do przełożenia przyjętej definicji świadomości ekologicznej na praktyki stosowane w gospodarstwach domowych. Skala opiera się na pomiarze wiedzy i znajomości ekologicznych konsekwencji podejmowanych wyborów. Poziom wiedzy jest fundamentalny w procesie powstawania norm, które mogą kształtować zachowanie (Sheeran, 1999). Z uwagi na fakt, że badanie dotyczyło diagnozy gospodarstw domowych ubogich energetycznie, pomiar świadomości ekologicznej opierał się na dwóch elementach:

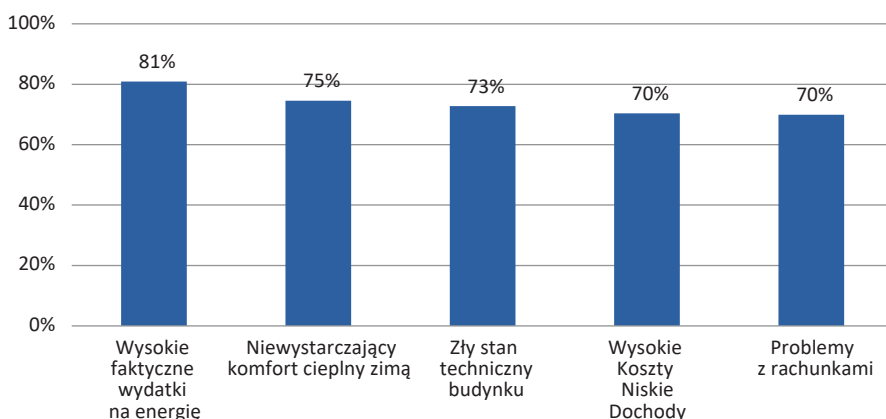
- (i) poziomie gotowości do dodatkowego zaangażowania się w ochronę środowiska, które wiązało się z ponoszeniem kosztów (również niepieniężnych);
- (ii) wiedzy i poziomie poinformowania na temat środowiskowych konsekwencji podejmowanych wyborów (np. w zakresie konsumpcji energii czy stosowanego paliwa grzewczego).

Do przełożenia definicji na praktykę gospodarstw domowych wykorzystano zestaw 3 wskaźników mierzonych na pięciostopniowej skali, gdzie 1 oznaczało „zdecydowanie się zgadzam”, a 5 – „zdecydowanie się nie zgadzam”:

1. Wskaźniki afektywne (ogólny światopogląd ekologiczny)
 - 1.1. W jakim stopniu zgadzasz się ze stwierdzeniem: „zbyt dużo zajmujemy się środowiskiem naturalnym, a zbyt mało bieżącymi problemami bytowymi”?
 - 1.2. W jakim stopniu zgadzasz się ze stwierdzeniem: „ograniczenie twojej konsumpcji energii ma wpływ na stan środowiska naturalnego”?
2. Wskaźnik kognitywny (wiedza i poinformowanie o środowisku)
 - 2.1. W jakim stopniu zgadzasz się ze stwierdzeniem: „poprawa efektywności energetycznej zmniejszy moje rachunki za energię”

Zdecydowana większość ubogich energetycznie gospodarstw domowych (70% lub więcej, niezależnie od podstawy zaklasyfikowania do grupy ubogich energetycznie) zgodziła się ze stwierdzeniem, że wszyscy powinniśmy więcej zajmować się problemami środowiska.

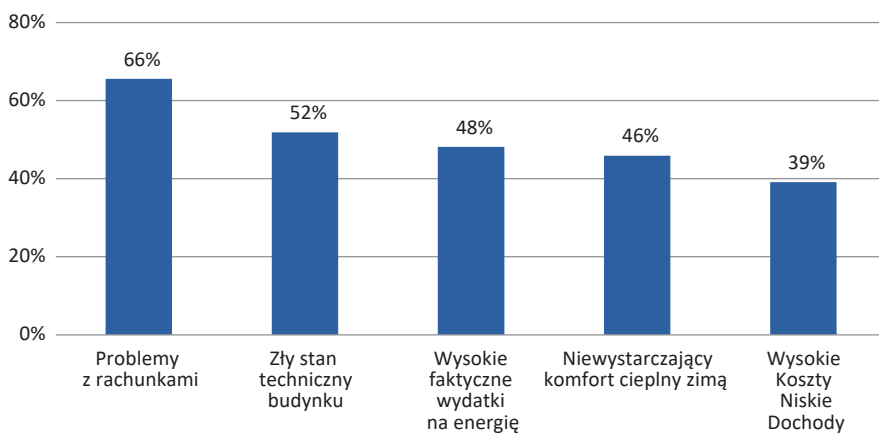
Wykres 40. Opinie na temat ochrony środowiska wśród ubogich energetycznie mieszkańców województwa łódzkiego (% odpowiedzi „zdecydowanie się zgadzam” (??) wśród ubogich energetycznie gospodarstw domowych na pytanie: „Wszyscy powinniśmy więcej zajmować się problemami środowiska”)

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety przeprowadzonej w województwie łódzkim (n=800)

Natomiast opinie na temat relacji problemów środowiskowych i bytowych były wśród ubogich energetycznie gospodarstw domowych najbardziej zróżnicowane. Jedynie gospodarstwa domowe zidentyfikowane jako ubogie energetycznie na podstawie wskaźnika Problemy z rachunkami, wskazały zdecydowanie nadmierną koncentrację na problemach środowiskowych w stosunku do potrzeb bytowych (66%). Może to oznaczać, że gospodarstwa bezpośrednio dotknięte finansowo nadają zasadniczą wagę problemom bytowym. Natomiast gospodarstwa domowe, zidentyfikowane poprzez wskaźnik Wysokie Koszty Niskie Dochody nie zgadzały się tak zdecydowanie z prymatem kwestii środowiskowych nad bytowymi (39%).

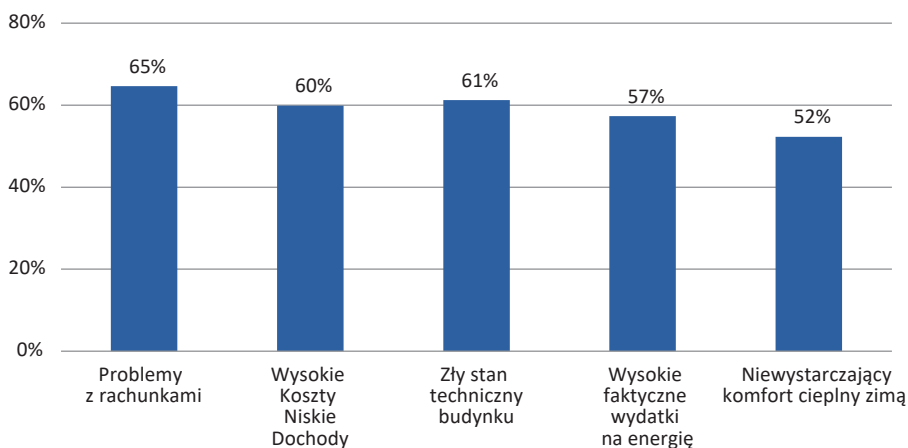
Wykres 41. Opinie na temat ochrony środowiska wśród ubogich energetycznie mieszkańców województwa łódzkiego (% odpowiedzi „zdecydowanie się zgadzam” (??) wśród ubogich energetycznie gospodarstw domowych na pytanie: „Zbyt duża koncentracja na problemach środowiska odwraca uwagę od ważniejszych problemów bytowych”)

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety przeprowadzonej w województwie łódzkim (n=800)

Większość ubogich energetycznie gospodarstw domowych (od 52% do 65% w zależności od wskaźnika ubóstwa energetycznego) zgodziła się ze stwierdzeniem, że ograniczanie zużycia energii przez gospodarstwa domowe wpływa na stan środowiska naturalnego (Wykres 40). W największym stopniu swą sprawczość w tej kwestii uznawały gospodarstwa mające problem z opłacaniem rachunków; w najmniejszym stopniu – gospodarstwa, których mieszkania cechował niewystarczający komfort cieplny zimą.

Wykres 42. Opinie na temat ochrony środowiska wśród ubogich energetycznie mieszkańców województwa łódzkiego (% odpowiedzi „zdecydowanie się zgadzam” (??) wśród ubogich energetycznie gospodarstw domowych na pytanie: „Ograniczenie zużycia przez Pana/Panią energii ma wpływ na stan środowiska naturalnego”)

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety przeprowadzonej w województwie łódzkim (n=800)

Na podstawie odpowiedzi na powyższe pytania stwierdzono, że ubogie gospodarstwa domowe charakteryzują się relatywnie wysoką świadomością ekologiczną. W związku z powyższym decyzje podejmowane przez gospodarstwa ubogie energetycznie powinny być w większym stopniu związane z ich sytuacją materialną/społeczną (np. poprawą efektywności energetycznej źródła ciepła) niż działaniami ograniczającymi się do poprawy świadomości ekologicznej.

5. INSTRUMENTY PRZECIWDZIAŁANIA UBÓSTWU ENERGETYCZNEMU

Można wyróżnić dwie grupy instrumentów, które potencjalnie oddziałują na ubogie energetycznie gospodarstwa domowe w Polsce. Pierwszą stanowią świadczenia społeczne, które są częścią szerszego systemu wsparcia polityki społecznej i nie są dedykowane ubogim energetycznie gospodarstwom domowym. Ze względu na niskie kwoty oferowanego wsparcia finansowego go w stosunku do potrzeb energetycznych gospodarstw domowych wpływają jedynie częściowo na łagodzenie skutków ubóstwa energetycznego i nie zmniejszają samej skali zjawiska. Celowe świadczenia społeczne powinny być modyfikowane tak, aby lepiej odpowiadać potrzebom gospodarstw domowych w trudnej sytuacji materialnej. Drugą grupę instrumentów stanowią programy inwestycyjne, ukierunkowane na zwiększenie efektywności energetycznej budynków i poprawę jakości powietrza. Niektóre z nich („Czyste Powietrze” i dedykowany ubogim energetycznie gospodarstwom domowym program „Stop Smog”, programy rewitalizacji) mają potencjał zmniejszenia skali ubóstwa energetycznego w Polsce.

5.1. Świadczenia społeczne

5.1.1. Dodatek mieszkaniowy

Dodatek mieszkaniowy został wprowadzony ustawą z dnia 21 czerwca 2001 r. o dodatkach mieszkaniowych (Dz.U. 2001 nr 71 poz. 734). Jest przeznaczony dla gospodarstw domowych o niskim dochodzie, zajmujących lokale mieszkalne o małej powierzchni użytkowej. Dodatek jest administrowany na poziomie lokalnym i finansowany z budżetów gmin. Instrument ma na celu dofinansowanie wydatków gospodarstwa domowego ponoszonych w związku z zajmowaniem lokalu mieszkalnego. Przyznawany jest w oparciu o następujące kryteria:

1. niski dochód,
2. maksymalną normatywną powierzchnię użytkową w przeliczeniu na liczbę członków gospodarstwa domowego.

Warunki zakwaterowania

Osoby uprawnione do dodatku mieszkaniowego to:

- najemcy oraz podnajemcy lokali mieszkalnych,
- osoby mieszkające w lokalach mieszkalnych, do których przysługuje im spółdzielcze prawo,
- osoby mieszkające w lokalach mieszkalnych znajdujących się w budynkach stanowiących ich własność i właściciele samodzielnych lokali mieszkalnych,
- inne osoby mające tytuł prawny do zajmowanego lokalu mieszkalnego i ponoszące wydatki związane z jego zajmowaniem,
- osoby zajmujące lokal mieszkalny bez tytułu prawnego, oczekujące na przysługujący im lokal zamienny albo socjalny.

Niski dochód

Wymienione osoby mogą otrzymać dodatek mieszkaniowy jedynie, jeżeli średni dochód w przeliczeniu na członka gospodarstwa domowego uzyskany w ciągu 3 miesięcy poprzedzają-

cych datę złożenia wniosku nie przekracza 175% wysokości najniższej emerytury w przypadku jednoosobowego gospodarstwa domowego i 125% w przypadku wieloosobowego gospodarstwa domowego. Są to kwoty odpowiednio 1925 zł i 1375 zł⁸⁴.

Dochód gospodarstwa domowego⁸⁵ zawiera wszystkie przychody po odliczeniu:

- kosztów pozyskania przychodu,
- składek na ubezpieczenie emerytalne i rentowe oraz na ubezpieczenie chorobowe.

Maksymalna powierzchnia użytkowa zajmowanego lokalu

Dodatek mieszkaniowy może być przyznany jedynie w przypadku, w którym wnioskodawca zajmuje lokal mieszkalny o powierzchni mniejszej niż 130% normatywnej powierzchni użytkowej. W zależności od liczby członków gospodarstwa domowego dodatek mieszkaniowy przysługuje, gdy maksymalna powierzchnia użytkowa uprawniająca do dodatku mieszkaniowego jest następująca:

Tabela 37. Zasady przyznawania dodatku mieszkaniowego

Typ gospodarstwa domowego	Normatywna powierzchnia użytkowa [m ²]	Maksymalna powierzchnia użytkowa [m ² + 30%]
1-osobowe	35	45,5
2-osobowe	40	52
3-osobowe	45	58,5
4-osobowe	55	71,5
5-osobowe	65	84,5
Dla każdej kolejnej osoby w gospodarstwie domowym normatywna powierzchnia użytkowa jest zwiększana o 5 m ²		

Źródło: Ministerstwo Rozwoju (2020).

Interesariusze zaangażowani w proces realizacji instrumentu

Instrument jest finansowany z budżetu gmin i administrowany na poziomie lokalnym.

Tabela 38. Interesariusze odpowiedzialni za dodatek mieszkaniowy

Jednostka	Obszar zaangażowania
Ministerstwo Rozwoju	Administracja procedur na poziomie centralnym
Wójt gminy, burmistrz, prezydent miasta	Obsługa procedury związanej z przyznawaniem dodatku oraz finansowanie dodatku
Gospodarstwa domowe o niskim dochodzie i mieszkające na małej powierzchni	Składanie wniosku

Źródło: Ministerstwo Rozwoju (2020).

⁸⁴ Gospodarstwa domowe, których dochód przekracza dochód maksymalny, wyszczególniony w kryterium dochodowym, mogą aplikować o dodatek, jednak wartość przyznanego im dodatku mieszkaniowego zostanie pomniejszona o kwotę, którą gospodarstwo domowe przekracza górny limit kryterium dochodowego.

⁸⁵ W stosunku do właścicieli nieruchomości rolnej jest stosowana oddzielna procedura obliczenia dochodu, bazująca na średnim dochodzie gospodarstwa rolnego z 1 hektara przeliczeniowego.

Procedura składania wniosków

Dodatek mieszkaniowy jest przyznawany przez wójta gminy, burmistrza lub prezydenta miasta. Ubiegający się o dodatek w celu uzyskania wsparcia musi przedstawić poniższe dokumenty:

- odpowiedni wniosek o przyznanie dodatku mieszkaniowego,
- dokument poświadczający tytuł prawny do lokalu (akt notarialny, umowa wynajmu, itd.),
- wydruk opłat za wynajem lokalu,
- zapłacony rachunek za wodę (za ostatnie 3 miesiące),
- zaświadczenie o dochodach za ostatnie 3 miesiące (lub inne stosowne zaświadczenie, np. potwierdzające status bezrobotnego lub status emerytalny).

Wysokość dodatku mieszkaniowego

Wysokość dodatku mieszkaniowego zależy od:

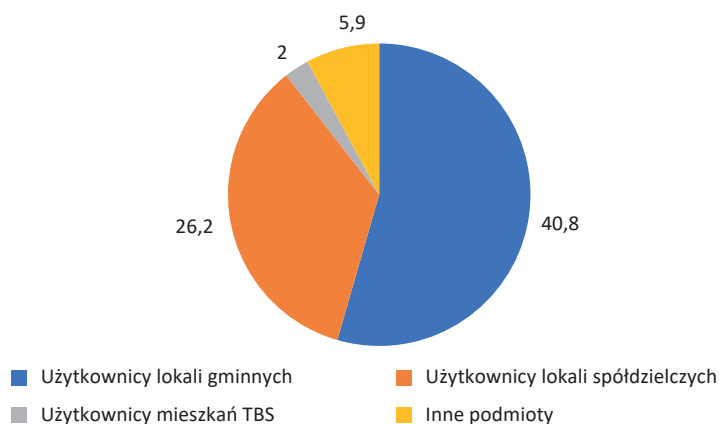
- dochodu,
- liczby członków gospodarstwa domowego,
- faktycznych wydatków na lokal.

Zgodnie z ustawą dodatek mieszkaniowy jest obliczany jako różnica pomiędzy faktycznymi wydatkami ponoszonymi przez gospodarstwo domowe w związku z zajmowaniem lokalu mieszkalnego, przypadającymi na normatywną powierzchnię użytkową, takimi jak czynsz, a wydatkami obliczanymi w zależności od dochodu gospodarstwa domowego, zgodnie z poniższymi wytycznymi:

- 15% miesięcznych dochodów w gospodarstwie jednoosobowym,
- 12% miesięcznych dochodów w gospodarstwie składającym się z 2, 3 lub 4 członków,
- 10% miesięcznych dochodów w gospodarstwie 5-osobowym lub większym⁸⁶.

W 2018 roku wypłacono w Polsce 3,2 mln dodatków mieszkaniowych o łącznej wartości 664,8 mln zł. Przeciętna wysokość dodatków mieszkaniowych wynosiła 205,4 zł (GUS, 2019).

Wykres 43. Struktura wypłacanych dodatków mieszkaniowych (w procentach)

Źródło: *Gospodarka mieszkaniowa w 2018 (GUS, 2019)*.

⁸⁶ Dodatek mieszkaniowy nie zostanie przyznany, jeżeli jego kwota byłaby niższa niż 2% kwoty najniższej emerytury w bieżącym roku – 22 zł.

Gospodarstwo domowe może stracić prawo do otrzymywania dodatku mieszkaniowego w następujących przypadkach:

- zalega z czynszem,
- przeprowadzony wywiad środowiskowy wykazał rażącą dysproporcję pomiędzy deklarowanym niskim dochodem gospodarstwa domowego a rzeczywistym majątkiem beneficjenta.

Ocena instrumentu pod kątem wpływu na ubóstwo energetyczne

Celem dodatku mieszkaniowego jest pokrycie całości lub części wydatków związanych z zajmowaniem lokalu mieszkalnego. Dodatek nie był projektowany w celu przeciwdziałania ubóstwu energetycznemu. Kryteria przyznawania wsparcia powodują, że jest ono udzielane tylko części gospodarstw domowych dotkniętych lub zagrożonych ubóstwem energetycznym.

Dodatek mieszkaniowy nie obejmuje osób:

- zamieszkujących domy jednorodzinne (wykluczenie w zakresie kryterium maksymalnej powierzchni użytkowej);
- o dochodach przekraczających kryterium.

Dodatek mieszkaniowy pozytywnie wpływa na sytuację gospodarstw domowych w trudnej sytuacji materialnej. Natomiast w kontekście ubóstwa energetycznego pomaga jedynie ograniczyć jego negatywne skutki. Nie zapobiega przyczynom ubóstwa energetycznego, np. przez finansowanie projektów zwiększających efektywność energetyczną budynku.

5.1.2. Dodatek energetyczny

Dodatek energetyczny został wprowadzony w 2014 roku jako wsparcie dla wrażliwych odbiorców energii elektrycznej, którzy zdefiniowani są jako osoby kwalifikujące się do dodatku mieszkaniowego (w rozumieniu artykułu 3 Ustawy Prawo Energetyczne). Beneficjenci powinni przeznaczać dodatek na pokrycie części opłat za energię elektryczną. Uzasadnieniem dla wprowadzenia go jest ochrona wrażliwych odbiorców energii elektrycznej przed wzrostem cen spowodowanym liberalizacją rynku.

Tabela 39. Interesariusze odpowiedzialni za dodatek energetyczny

Jednostka	Obszar zaangażowania
Ministerstwo Aktywów Państwowych	Administracja procedur na poziomie centralnym
	Finansowanie dodatku
	Ogłoszenie kwoty dodatku dla poszczególnych rodzajów gospodarstw domowych w danym roku
Wójt gminy, burmistrz, prezydent miasta	Obsługa procedury związanej z przyznawaniem dodatku oraz finansowanie obsługi dodatku
Urząd Regulacji Energetyki	Rozpatrywanie skarg
Gospodarstwa domowe o niskim dochodzie i mieszkające na małej powierzchni	Składanie wniosku

Źródło: Ministerstwo Aktywów Państwowych (2020).

Instrument jest finansowany z budżetu państwa, natomiast koszty jego obsługi spoczywają na samorządach lokalnych. Są one także odpowiedzialne za administrację prac w zakresie dodatku energetycznego.

Ubiegający się o dodatek musi przedstawić poniższe dokumenty:

- wypełniony formularz aplikacyjny,
- umowę z przedsiębiorstwem energetycznym dotyczącą zakupu energii elektrycznej.

Dodatek energetyczny jest przydzielany w formie ryczałtu dziesiątego dnia każdego miesiąca (oprócz stycznia, kiedy wypłacany jest do 30 stycznia danego roku)⁸⁷.

Tabela 40. Intensywność wsparcia w ramach dodatku energetycznego

Typ gospodarstwa domowego	Roczny limit zużycia energii elektrycznej	Wysokość dodatku energetycznego w 2020 r.
1-osobowe	900 kWh	11,37 PLN / miesiąc
2–4-osobowe,	1 250 kWh	15,80 PLN / miesiąc
Składające się z 5 lub większej liczby osób	1 500 kWh	18,96 PLN / miesiąc

Źródło: Ministerstwo Aktywów Państwowych (2020).

Ocena instrumentu pod kątem wpływu na ubóstwo energetyczne

Dodatek energetyczny w obecnej formie ma nieznaczny wpływ na zapobieganie i łagodzenie negatywnych skutków zjawiska ubóstwa energetycznego, ponieważ kryteria jego przyznawania obciążone są tymi samymi wadami, co dodatku mieszkaniowego – z powodu kryterium powierzchni gospodarstwa domowe w budynkach jednorodzinnych są praktycznie wykluczone ze wsparcia. Co więcej, ma być przeznaczony na pokrycie kosztów energii elektrycznej, natomiast ubóstwo energetyczne w Polsce jest związane w głównej mierze z kosztami ogrzewania. Wysokość dodatku energetycznego jest niska w porównaniu do przeciętnych kosztów energii elektrycznej. Mechanizm obliczania jego wysokości zakłada maksymalne zużycie energii elektrycznej na poziomie 1500 kWh dla gospodarstw pięcioosobowych lub większych. Ta wartość jest zauważalnie niższa niż wartości zużycia energii elektrycznej w Polsce (średnie zużycie na poziomie około 3 000 kWh, mediana 2 000 kWh).

Opinie interesariuszy na temat instrumentu

Sposób dystrybucji dodatków energetycznych jest powszechnie krytykowany zarówno przez beneficjentów, jak i instytucje oferujące wsparcie.

Gospodarstwa domowe rezygnują z ubiegania się o środki ze względu na rozbudowane procedury, niewspółmierne do wysokości kwoty:

⁸⁷ Maksymalna roczna wartość dodatku dla gospodarstwa domowego jest wyliczana za pomocą poniższego wzoru:

$$M = 30\% * L_{el} * P_{el} \text{ gdzie:}$$

M – maksymalna wartość dodatku energetycznego przyznanego dla gospodarstwa domowego;

L_{el} – limit zużycia energii elektrycznej;

P_{el} – średnia cena energii elektrycznej dla gospodarstwa domowego, ustalana przez Prezesa Urzędu Regulacji Energetyki.

Nie biorę, no bo mówię, to jest taka biurokracja, że nawet na energię podobno są zasiłki, ale potrafią dać 10 zł. To niech mi pan powie, przy rachunku 200 zł jak dostanę 10 zł dodatku do energii, to co mi to da? (#IDI GD 09)

Również ośrodki pomocy społecznej wskazują na zbyt duże obciążenie pracowników socjalnych. W mieście powiatowym ministerstwo przewidziało zaledwie kilka procent funduszy na obsługę całego programu (zakup papieru, wydanie decyzji, zakup oprogramowania). Kwoty na obsługę programu – także ze względu są niewspółmierne do zainteresowania. Gminy dostrzegają także, że wadliwe jest rozwiązanie w postaci uzależnienia dodatku mieszkaniowego od dodatku energetycznego, wykluczające ze wsparcia np. gospodarstwa jednoosobowe zamieszkujące duże domy. Jest to problem coraz bardziej dostrzegalny, zwłaszcza na wyludniających się obszarach. Z tego względu, między innymi, w przebadanej gminie wiejskiej w 2019 roku OPS przyznał dokładnie jeden dodatek energetyczny.

Kolejną barierą dla gospodarstw domowych przy uzyskaniu wsparcia jest stygmatyzacja związana z dodatkiem energetycznym. Osoby ubogie preferują korzystanie z pomocy społecznej, ponieważ dodatki energetyczne, zdaniem pracowników OPS, traktowane są jako „ostateczność” i kojarzone z wykluczeniem absolutnym:

Często trafiają do nas tak zwane przypadki beznadziejne, czyli po odcięciu licznika, po wypowiedzeniu umowy najmu i dopiero w tym momencie gdzieś zapala się ta lampka, no jednak już muszą sobie pomóc, bo za chwilę zostaną bez dachu nad głową, za chwilę będzie nakaz eksmisji z lokalu. No prądu już nie ma, mam dzieci. Bardzo często spotykamy się. To są nasi codzienni petenci. Też dopiero w takiej sytuacji no przyznają się do pewnego rodzaju problemu. (#IDI 01)

W celu lepszej koordynacji wsparcia jeden z samorządów biorących udział w badaniu przesunął w 2019 roku dodatki mieszkaniowe i energetyczne z wydziału miasta, zajmującego się gospodarką komunalną, do ośrodka pomocy społecznej. W tym działaniu dostrzegł szansę na zmniejszenie zadłużenia mieszkańców⁸⁸, ponieważ pracownicy socjalni OPS, współpracujący z zakładem gospodarowania nieruchomościami, mogą informować lokatora o możliwości skorzystania ze świadczeń socjalnych oraz przygotować harmonogram spłaty zadłużenia w ratach właśnie przy pomocy przysługującego dodatku. Dodatki mieszkaniowe i energetyczne, ze względu na kryteria wsparcia i niewielką popularność, trafiają do określonej grupy mieszkańców, tj. mieszkających w gminnym zasobie mieszkaniowym. Udział ubogich energetycznie gospodarstw, które korzystają z tego rodzaju świadczeń, jest niewielki, co wykazały zarówno badania krajowe⁸⁹, jak i badanie ilościowe w regionie.

⁸⁸ Zgodnie z informacjami pozyskanymi w wywiadzie pracownik socjalny sprawdza sytuację finansową lokatora komunalnego, a następnie, rozkładając zadłużenie na raty, sporządza harmonogram spłat świadczeniami socjalnymi.

⁸⁹ Wyniki badań dotyczące dodatku mieszkaniowego energetycznego i ich krytyka: „Ubóstwo energetyczne w Polsce – definicja i charakterystyka społeczna grupy” <http://chronmyklimat.pl/wiadomosci/ubostwo-energetyczne-definicja-i-charakterystyka-spoeczna-grupy> oraz „Ubóstwo energetyczne – nowe wyzwanie, nowe rozwiązania” http://fundacjablisko.pl/index.php/owczarek-ubostwo-energetyczne-nowe-wyzwanie-nowe-rozwiazania/#_ftn1

5.1.3. Zasiłek celowy na pokrycie kosztów opału

Zasiłek celowy jest przyznawany na pokrycie części lub całości kosztów niezbędnych potrzeb bytowych, do których zalicza się również koszty opału⁹⁰. Jest przyznawany osobom, które spełniają kryteria dochodowe zdefiniowane przez opiekę społeczną.

Tabela 41. Interesariusze odpowiedzialni za zasiłek celowy na pokrycie kosztów opału

Jednostka	Obszar zaangażowania
Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	Administracja procedur na poziomie centralnym
Władze wykonawcze gminy	Finansowanie instrumentu
Rada gminy	Rozpatrywanie skarg
Ośrodki pomocy społecznej	Instytucja zarządzająca
Gospodarstwa domowe, które wykazały trudności z pokryciem kosztów niezbędnych potrzeb bytowych, w tym w szczególności kosztów opału	Składanie wniosku

Źródło: Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej (2020).

Zasiłek celowy jest przyznawany według procedury składającej się z następujących kroków:

- wypełnienie wniosku,
- przedstawienie odpowiednich dokumentów, np. oświadczenia o dochodach gospodarstwa domowego przedstawicielom ośrodka pomocy społecznej,
- wywiad środowiskowy przeprowadzony przez przedstawicieli ośrodka pomocy społecznej.

Kryterium dochodowe

Zasiłek celowy przyznawany jest gospodarstwu spełniającym kryteria dochodowe (MR-PiPS):

- 701 PLN miesięcznego dochodu na gospodarstwo jednoosobowe,
- 528 PLN miesięcznego dochodu na osobę w wieloosobowym gospodarstwie domowym.

Ocena instrumentu pod kątem wpływu na ubóstwo energetyczne

Zasiłek nie przeciwdziała ubóstwu energetycznemu – nie został zaprojektowany w tym celu. Ze względu na niską kwotę, jego relatywnie małe rozpowszechnienie oraz restrykcyjne kryteria dochodowe, wpływ zasiłku celowego na zmniejszenie dotkliwości ubóstwa energetycznego jest niewielki. Kwota dodatku jest przyznawana uznaniowo w zależności od zasobów OPS i każdorazowo powiązana z wywiadem środowiskowym:

My z tym nie dyskutujemy, tylko się niestety godzimy. Bo my nie wiemy, ile oni dostają, a my się musimy cieszyć z tego, co mamy. (#IDI 08)

Dostałam telefon chyba po tygodniu, że mi przyznano jednorazowo 250 złotych na opał i jeśli ja będę ewentualnie w potrzebie, to każdorazowo one będą (pracownice socjalne – ed.) przychodziły tutaj, ale tych pieniędzy zbyt często nie dostanę. (#IDI 06)

⁹⁰ Podstawa prawna: Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej.

W zależności od lokalnej praktyki OPS: (1) wypłaca środki, (2) kupuje opał bądź (3) kupuje i przywozi opał. Rozwiązanie pierwsze jest najprostsze dla pracowników opieki społecznej. W jednym z miast zauważono, że taki sposób dystrybucji wiąże się z zanieczyszczeniem powietrza:

No to jest rozwiązanie systemowe żadne. Jak gdyby z jednej strony chcemy pomóc najuboższym, z drugiej w ten sposób tym samym skłaniamy się do jeszcze pogorszenia jakości powietrza w gminie. (#IDI 01)

W tym przypadku warto byłoby rozważyć rozszerzenie przeznaczenia dodatku celowego i finansowanie np. określonej części rachunku za gaz, ponieważ nie powinno się preferować wyłącznie osób ubogich energetycznie korzystających z paliw stałych. Sytuacja ta nie dotyczy gminy wiejskiej, w której klientów OPS jest znacznie mniej i mieszkają oni niemal wyłącznie w budynkach jednorodzinnych na terenie całkowicie pozbawionym sieci gazowej i ciepłowniczej. Tam dobrą praktyką jest zamawianie bezpośrednio przez OPS opału wraz z dostawą do domu i rozładunkiem. Ośrodek kupuje opał poza sezonem grzewczym, dzięki czemu oszczędza środki i pomaga osobom ubogim. Zdaniem pracownicy socjalnej popyt na ten instrument jednak słabnie, zaś coraz istotniejszym problemem staje się samo rozpalanie w piecu. Wydaje się, że w sytuacji starzenia się społeczeństwa popyt na usługi opiekuńcze (w których zawiera się m.in. rozpalanie w piecu) w najbliższych latach wzrośnie, zwłaszcza, jeśli dzieci wyjechały do większych miast lub zagranicę i ich więzi ze starzejącymi się rodzicami słabną.

Z uwagi na to, że jest to w praktyce jedyne narzędzie, które w jakikolwiek sposób wiąże problem ubóstwa energetycznego z pokryciem kosztów ogrzewania, konieczne jest utrzymanie zasiłku celowego i jego udoskonalenie.

5.2. Instrumenty mieszkaniowe

5.2.1. Program „Czyste Powietrze”

Zgodnie z informacjami NFOŚiGW „celem programu «Czyste powietrze» jest ograniczenie emisji szkodliwych substancji do atmosfery, które powstają na skutek ogrzewania domów jednorodzinnych z wykorzystaniem przestarzałych źródeł ciepła oraz niskiej jakości paliwa. Program oferuje dofinansowanie wymiany starych i nieefektywnych źródeł ciepła na paliwo stałe na nowoczesne źródła ciepła spełniające najwyższe normy, jak i przeprowadzenie towarzyszących temu prac termomodernizacyjnych budynku”⁹¹.

W 2020 r. dostępne są dwie informacje publiczne na temat stanu wdrożenia programu „Czyste Powietrze”. W połowie roku 2019 w województwie łódzkim złożono 2077 wniosków o dofinansowanie i podpisano 227 umów. Do końca roku 2019 liczba wniosków wzrosła prawie trzykrotnie, do blisko 6 tys.⁹²

⁹¹ NFOŚiGW. Opis programu czyste powietrze ze strony internetowej Funduszu: <https://www.nfosigw.gov.pl/czyste-powietrze/>. Dostęp: 09.04.2020.

⁹² Woźny P. 2019. Walka o czyste powietrze: wsparcie dla OZE (prezentacja), 12.12.2019 r.

Tabela 42. Program „Czyste Powietrze” w województwie łódzkim

Liczba wniosków o dofinansowanie	Liczba umów	Liczba wniosków – budynki istniejące	Liczba wniosków – budynki nowo budowane
2077	227	1563	669

Źródło: Informacja publiczna od Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska o stanie realizacji programu „Czyste Powietrze” na dzień 05.04.2019 r.

„Adresatami programu są właściciele lub współwłaściciele jednorodzinnych budynków mieszkalnych. Mogą oni wnioskować o dotację lub pożyczkę przeznaczoną na wymianę źródeł ciepła oraz prace związane z termomodernizacją. Wielkość dofinansowania jest zależna od wysokości miesięcznego dochodu na osobę w gospodarstwie domowym wnioskodawcy, a zakres prac objęty dofinansowywaniem od wieku budynku”⁹³. Budżet programu wynosi 103 mld zł (NFOŚiGW, 2020).

Tabela 43. Podmioty zaangażowane w realizację programu „Czyste Powietrze”

Jednostka	Obszar zaangażowania
Ministerstwo Rozwoju	Nadzór nad programem
Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW)	Zarządzanie programem
Wojewódzkie Fundusze Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (WFOŚiGW)	Zbieranie i weryfikacja wniosków
	Zatwierdzanie projektów do dofinansowania
	Bieżące monitorowanie realizacji projektów
	Dokonywanie płatności dla beneficjentów
Właściciele domów jednorodzinnych	Składanie wniosków

Źródło: opracowanie własne na podstawie NFOŚiGW (2020).

Program przewiduje dofinansowanie m.in. (NFOŚiGW, 2020):

- wymiany starych źródeł ciepła (pieców i kotłów na paliwo stałe) oraz zakup i montaż nowych źródeł ciepła spełniających wymagania Programu,
- docieplenia przegród budynku,
- wymiany stolarki okiennej i drzwiowej,
- instalacji odnawialnych źródeł energii (kolektorów słonecznych i instalacji fotowoltaicznej),
- montażu wentylacji mechanicznej z odzyskiem ciepła⁹⁴.”

Wśród przedmiotu dofinansowania dominują źródła na paliwa stałe (kotły na węgiel i biomasę). Dobrą informacją w kontekście rozwoju odnawialnych, mniej emisyjnych źródeł energii w województwie łódzkim, jest fakt, że liczba wniosków o zainstalowanie pomp ciepła przewyższa liczbę wniosków o zainstalowanie kotła na biomasę.

⁹³ NFOŚiGW. Opis programu czyste powietrze ze strony internetowej Funduszu: <https://www.nfosigw.gov.pl/czyste-powietrze/>. Dostęp: 09.04.2020.

⁹⁴ NFOŚiGW. Opis Programu Czyste powietrze ze strony internetowej Funduszu: <https://www.nfosigw.gov.pl/czyste-powietrze/>. Dostęp: 09.04.2020.

Tabela 44. Program „Czyste Powietrze” w województwie łódzkim – złożone wnioski

Kotły na węgiel	Kotły na biomasę	Pompy ciepła
513	374	420

Źródło: informacja publiczna od Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska o stanie realizacji programu „Czyste Powietrze” na dzień 05.04.2019 r.

Wysokość dofinansowania

Każda z wyżej wymienionych inwestycji może być dofinansowana w maksymalnej kwocie 53 tys. zł. Minimalny koszt kwalifikowany inwestycji to 7 tys. zł. Wysokość dofinansowania zależy od rodzaju podejmowanego działania (np. ekspertyza ornitologiczna może kosztować maksymalnie 500 zł) oraz wybranej technologii, od najtańszego kolektora słonecznego (maksymalnie 8 000 zł) do najdroższej pompy ciepła (maksymalnie 45 000 zł).

Tabela 45. Działania i maksymalna wartość ich dofinansowania w ramach programu „Czyste Powietrze”

Działanie	Maksymalny koszt [zł]
Ekspertyzy	500
Audyt energetyczny	1000
Dokumentacja projektowa	1000
Przyłącze gazowe	5 000
Przyłącze elektroenergetyczne	8 000
Kolektor słoneczny	8 000
Węzeł cieplny	10 000
Urządzenie grzewcze	10 000
Kocioł na węgiel	10 000
Przyłącze ciepłe	10 000
Materiały do instalacji wentylacji	10 000
Kocioł gazowy/olejowy	15 000
Materiały budowlane do instalacji grzewczej/cwu	15 000
Kocioł na biomasę	20 000
Fotowoltaika	30 000
Pompa ciepła	45 000

Źródło: opracowanie własne na podstawie NFOŚiGW (2020).

Kwota dofinansowania (oraz uzupełniającej dofinansowanie pożyczki) w programie „Czyste Powietrze” jest uzależniona od dochodu beneficjenta (potwierdzonego rozliczeniem PIT składanym razem z wnioskiem o dofinansowanie).

Tabela 46. Intensywność dofinansowania w ramach programu „Czyste Powietrze”

Grupa	Średni dochód miesięczny na osobę [zł]	Dotacja maksymalna	Pożyczka uzupełniająca
1	Do 600	90%	10%
2	601–800	80%	20%
3	801–1000	70%	30%
4	1001–1200	60%	40%
5	1201–1400	50%	50%
6	1401–1600	40%	60%
7	Powyżej 1600	30%	70%

Źródło: opracowanie własne na podstawie NFOŚiGW (2020).

Opinie interesariuszy o programie

W badaniach jakościowych gospodarstwa domowe generalnie były świadome istnienia programu, lecz najczęściej przestawały być nim zainteresowane w momencie zapoznania się z informacjami o konieczności spełnienia określonych kryteriów, w szczególności wkładu własnego.

A monitoruję, bo jeżeli jest ten gaz będzie... podłączona nitka, to musisz mieć swój wkład własny, a skąd masz wkład własny, jak ledwo płacisz rachunki? Możesz mieć wkład własny. Ja nie zaciągnę pożyczki po to tylko, żeby... no, bo nie. Bo nie wiem, co będzie jutro, pojutrze, za tydzień. (#IDI 06)

Osoby bardziej zdeterminowane zwracały się z pytaniami do innych – np. znajomych pracujących w sektorze publicznym:

Dałam pod uwagę program „Czyste powietrze”, dałam do rozpoznania kuzynce, która pracuje w środowisku, żeby mi powiedziała, jak skorzystać z tego przy zmianie, jak będę podłączała gaz. Z dotacji. Bo nie stać mnie, przy takich finansach, jakie mam, a dzieci pomagają mi, ale mają swoje wydatki. Więc muszę liczyć przede wszystkim na siebie. A poza tym dzieci mi pomogą w ostateczności, bo ja wiem, że tego nie zabiorę, tylko im to zostawię. Ale chodzi mi o to, żebym skorzystała ze środków, jakie umożliwia państwo (...) Dałam jej wszystkie papiery niezbędne, PIT-y, jakimi zasobami finansowymi dysponuję przez ten rok i księga wieczysta, i ma mnie naprowadzić. A resztę będę sobie załatwiała. (#IDI 19)

Institucje oraz eksperci dostrzegają wartość programu „Czyste Powietrze” – m.in. ze względu na jego relatywnie wysoką rozpoznawalność. Wszystkie gminy, które wzięły udział w badaniu jakościowym, wystąpiły o możliwość koordynacji wniosków na obszarze gminy. Zdaniem przedstawicieli urzędów w gminach zainteresowanie programem powoli rośnie, choć równocześnie dostrzegany jest wysoki stopień biurokratyzacji procesu składania i rozpatrywania wniosków. Jedna z pracownic socjalnych, znająca kryteria dochodowe, sama zrezygnowała z ubiegania się o wsparcie właśnie ze względu na zbyt skomplikowany wniosek.

Ocena instrumentu pod kątem wpływu na ubóstwo energetyczne w Polsce

Program „Czyste Powietrze”, wraz z komponentem „Stop Smog”, to programy wspierające inwestycje termomodernizacyjne i wymianę źródeł ciepła w domach jednorodzinnych. Ze względu na to, że duża liczba osób ubogich energetycznie w Polsce mieszka w domach jednorodzinnych, instrument ma potencjał zapobiegania ubóstwu energetycznemu. Niestety, zaproponowane w programie progi dochodowe oraz wymagany wkład własny (nawet w przypadku uzyskania pożyczki uzupełniającej), przy uwzględnieniu faktu, że osoby najuboższe (dochód do 600 zł na osobę) muszą wpłacić 10% wartości inwestycji, uniemożliwiają lub znacząco utrudniają tej grupie korzystanie z programu.

Zdaniem autorów badania, zasadne byłoby wprowadzenie całkowitego finansowania inwestycji termomodernizacyjnych w przypadku gospodarstw domowych ubogich energetycznie. Dodatkowo, wsparcie, jakie otrzymują osoby wymieniające źródła ciepła, powinno uwzględniać możliwy wzrost cen paliwa. W takim wypadku, powinny również otrzymywać wsparcie osłonowe na pokrycie kosztów ogrzewania.

W debacie publicznej⁹⁵ podnoszone były również problemy z wdrażaniem programu. Przyznawanie środków wyłączone przez wojewódzkie fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej, z pominięciem administracji lokalnej i banków, doprowadziło do procesowania niewielkiej liczby wniosków (około 100 tys. do końca 2019 r.) w stosunku do zaplanowanych działań. Również respondenci biorący udział w badaniach jakościowych wskazywali na powszechnie znane mankamenty programu „Czyste Powietrze”. Należały do nich m.in. (1) konieczność wyłożenia środków finansowych przed realizacją inwestycji, (2) konieczność wniesienia wkładu własnego, (3) bardzo duże sformalizowanie programu, (4) brak osób doradzających przy dokumentacji na poziomie gminy oraz (5) brak możliwości sfinansowania inwestycji w budynkach wielorodzinnych.

Program „Czyste Powietrze” należy jednak ocenić pozytywnie pod kątem zmniejszenia skali ubóstwa energetycznego w Polsce. Deklaracja wysokiego budżetu programu (ponad 100 mld złotych) oraz przewidziane działania inwestycyjne (termomodernizacja i wymiana źródeł ciepła), a także chęć poprawy programu mogą przyczynić się do zmniejszenia skali ubóstwa energetycznego. Wprowadzenie niewielkich zmian (całkowite dofinansowanie dla ubogich energetycznie gospodarstw), również w sposobie administrowania wniosków (silniejsze zaangażowanie lokalnych władz na poziomie gminy) zwiększyłoby prawdopodobieństwo, że z programu skorzystają ubogie energetycznie gospodarstwa domowe.

5.2.2. Program „Stop Smog”

Celem programu „Stop Smog” jest wymiana nieekologicznych źródeł ciepła oraz termomodernizacja budynków jednorodzinnych osób ubogich energetycznie. Program jest komponentem „Czystego Powietrza”, który jest skierowany do ubogich energetycznie gospodarstw domowych.

⁹⁵ <https://www.wnp.pl/energetyka/program-czyste-powietrze-to-porazka-te-statystyki-zatrwarzaja-smog-dalej-bedzie-nas-dusil,356057.html>

Tabela 47. Podmioty zaangażowane w realizację programu „Stop Smog”

Jednostka	Obszar zaangażowania
Ministerstwo Rozwoju	Nadzór nad programem
Administracja lokalna (gminy)	Zarządzanie programem, składanie wniosków

Źródło: opracowanie własne na podstawie Ministerstwo Rozwoju (2020).

Zasady dofinansowania w ramach programu Stop Smog znacznie różnią się od przepisów obowiązujących w programie „Czyste Powietrze”. Po pierwsze to gminy, a nie indywidualne gospodarstwa domowe, pełnią rolę inwestora i obsługują dofinansowanie.

Dofinansowanie w ramach programu opiera się na dwóch komponentach: bezzwrotnej dotacji z budżetu państwa (70% lub mniej dla miast powyżej 100 tys. mieszkańców) oraz 30% wkładu własnego, zapewnianego przez samorząd gminy. Część środków w programie (do 5% wartości porozumienia zawartego z samorządem) może być przekazana na obsługę programu (w tym również edukację mieszkańców). Gmina może też zażądać od mieszkańców maksymalnie 10% wkładu własnego.

Warunki udziału dla gmin

Żeby przystąpić do programu „Stop Smog” gmina musi spełniać następujące warunki (MR, 2020):

- obowiązująca „Uchwała antysmogowa”,
- udokumentowany problem związany z „niską emisją”,
- przyjęty Gminny Program Niskoemisyjny,
- osiągnięty cel zmniejszenia zapotrzebowania na ciepło dla wszystkich budynków objętych porozumieniem,
- wymiana lub likwidacja urządzeń niespełniających standardów niskoemisyjnych $\geq 80\%$ budynków objętych porozumieniem,
- obowiązkowa minimalna liczba budynków objętych termomodernizacją.

Gminy mogą ustalić własne zasady dla beneficjentów, którzy muszą spełnić warunki podstawowe: posiadać prawo własności budynku, spełniać kryteria dochodowe kwalifikujące do otrzymywania dodatku mieszkaniowego i wyrazić zgodę na udostępnienie budynku do celów inwestycji.

Opinie interesariuszy o programie

Program „Stop Smog” w momencie badania znajdował się w województwie łódzkim w wczesnej fazie wdrażania i nadal był słabo kojarzony przez respondentów instytucjonalnych i ekspertów. Przedstawiciel samorządu miejskiego, rozważający zaangażowanie się w program, wskazywał na dużą determinację Ministerstwa Rozwoju, aby program spopularyzować. Problemem dla samorządu było przekonanie osób ubogich energetycznie do uczestnictwa oraz kwestia wkładu własnego. Z jednej strony, interesariusze mają świadomość, że osobom ubogim energetycznie trudno będzie wygospodarować środki finansowe, z drugiej strony obawiano się, że 10-letni okres trwałości inwestycji nie zostanie zachowany i będzie trzeba zwrócić dotację (w razie negatywnych wyników kontroli). Tego rodzaju wątpliwości zauważały również samorządy w sąsiednim województwie śląskim⁹⁶.

⁹⁶ Imapp, 2019. Ocena ex-ante zastosowania instrumentów finansowych w ramach priorytetu inwestycyjnego 6e RPO WSL 2014-2020, Warszawa.

Ocena instrumentu pod kątem wpływu na ubóstwo energetyczne w Polsce

„Stop Smog” to program wspierający inwestycje termomodernizacyjne i wymianę źródeł ciepła w domach jednorodzinnych, który jako jedyny jest wprost dedykowany osobom ubogim energetycznie. Ze względu na to, że ubóstwo energetyczne w Polsce dotyczy przede wszystkim mieszkańców budynków jednorodzinnych, instrument może mu zapobiegać.

Skutecznym rozwiązaniem może okazać się współpraca pomiędzy instytucją nadzorującą program, (Ministerstwem Rozwoju) oraz lokalną administracją (gminami). Ministerstwo Rozwoju na bazie doświadczeń kilku miast (Skawina, Pszczyna, Sucha Beskidzka) w 2020 r. modyfikuje zasady programu, żeby uczynić go możliwie jak najprostszym dla beneficjentów i ostatecznych odbiorców. W 2020 roku przedstawiło zmiany w postaci skrócenia okresu trwałości projektu (z 10 do 5 lat), zmniejszenia liczby budynków jednorodzinnych z gminy w programie (do 1%), wydłużyło okres realizacji porozumienia (do 4 lat) oraz wprowadziło szereg innych usprawnień.

Barierą dla samorządów może jednak stanowić wymóg wkładu własnego. W województwie śląskim samorząd regionalny zabezpieczył środki na ten cel w Poddziałaniu 4.6.1 RPO WSL 2014-2020. W województwie łódzkim tego rodzaju rozwiązanie póki co nie zostało wprowadzone.

Obecnie (2020) jest za wcześnie, aby w pełni ocenić skuteczność programu w walce z ubóstwem energetycznym, zarówno w Polsce, jak i województwie łódzkim. Jeżeli program będzie rozwijany, a w jego realizację uda się zaangażować więcej gmin, „Stop Smog” ma szansę stać się skutecznym narzędziem przeciwdziałania ubóstwu energetycznemu.

5.2.3. Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2014-2020

Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko ma na celu wsparcie gospodarki niskoemisyjnej, ochrony środowiska, transportu i bezpieczeństwa energetycznego, a także inwestycje w ochronę zdrowia i dziedzictwa kulturowego. Program jest podzielony na 10 osi priorytetowych, w ramach których wyszczególniono działania i poddziałania.

Osł priorytetowa 1 *Zmniejszenie emisyjności gospodarki* ma na celu przejście na gospodarkę niskoemisyjną we wszystkich sektorach, w tym także w sektorze mieszkaniowym. Poddziałanie 1.3.2 *Wspieranie efektywności energetycznej w sektorze mieszkaniowym* jest nakierowane na wsparcie głębokiej, kompleksowej modernizacji m.in. budynków wielorodzinnych, wpływającej na poprawę parametrów energetycznych budynków.

Wsparcie finansowe udzielane w ramach poddziałania dotyczy kompleksowej modernizacji budynków wielorodzinnych. Zakres prac obejmuje m.in.:

- ocieplenie budynku, wymianę okien, drzwi zewnętrznych i oświetlenia na oświetlenie energooszczędne,
- przebudowę systemów grzewczych i/lub wymianę źródła ciepła na bardziej efektywne,
- modernizację systemów wentylacyjnych i klimatyzacyjnych,
- budowę lub przebudowę wewnętrznych instalacji odbiorczych oraz likwidację zainstalowanych nieefektywnych źródeł ciepła,
- instalację mikrokogeneracji lub mikrotrigeneracji na własny użytek,
- instalację odnawialnych źródeł energii (OZE) w modernizowanych budynkach (jeżeli jest to wskazane w audycie energetycznym),
- modernizację instalacji wewnętrznych ogrzewania i ciepłej wody użytkowej,
- instalację systemów chłodzenia, w tym OZE,
- audyt energetyczny.

Tabela 48. Podmioty zaangażowane we wdrażanie Poddziałania 1.3.2 PO IiŚ

Jednostka	Obszar zaangażowania
Ministerstwo Rozwoju	Zarządzanie programem
Ministerstwo Aktywów Państwowych	Przygotowanie wytycznych dla Instytucji Wdrażającej i beneficjentów
	Kontrolowanie wyboru projektów w trybie konkursowym
	Podejmowanie decyzji w sprawie odwołania
	Monitorowanie, czy wydatki zadeklarowane przez beneficjentów zostały rzeczywiście poniesione, rozliczanie umów z beneficjentami
Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW)	Zbieranie i weryfikacja wniosków
	Zatwierdzanie projektów do dofinansowania
	Bieżące monitorowanie realizacji projektów
	Dokonywanie płatności dla beneficjentów
Spółdzielnie i wspólnoty mieszkaniowe spełniające kryteria formalne i merytoryczne	Składanie wniosków
	Raportowanie, rejestrowanie, rozliczanie projektu

Źródło: Ministerstwo Rozwoju (2020).

Wnioski w ramach poddziałania 1.3.2 są oceniane na zasadach konkursowych. Kryteria oceny projektów zawierają obowiązek wykonania audytów energetycznych, zarówno ex-ante, jak i ex-post. Projekty, które zwiększają efektywność energetyczną budynków o mniej niż 25%, nie kwalifikują się do finansowania.

Wnioskodawca musi zapewnić zgodność projektów z planem gospodarki niskoemisyjnej i przepisami dotyczącymi emisji (w przypadku wymiany źródeł ciepła).

Tabela 49. Kryteria dofinansowania w ramach PO IiŚ

Kryterium	Opis	Procentowy udział liczby punktów za kryterium w ogólnej liczbie dostępnych punktów ⁹⁷
Nakłady z funduszy UE na jednostkową oszczędność energii	Preferowane są projekty o najwyższej efektywności kosztowej (tj. najwyższy wkład własny).	28%
Poprawa standardu energetycznego budynków (wskaźnik EPh+w)	Preferowane są projekty o najniższym docelowym zapotrzebowaniu na energię.	17%
Zwiększenie efektywności energetycznej budynków	Największą liczbę punktów otrzymują projekty zwiększające efektywność energetyczną o co najmniej 60% w odniesieniu do energii końcowej).	17%

⁹⁷ W przypadku Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko na lata 2014-2020 możliwe jest uzyskanie maksymalnie 54 punktów w ramach poddziałania 1.3.2.

Kryterium	Opis	Procentowy udział liczby punktów za kryterium w ogólnej liczbie dostępnych punktów ⁹⁷
Wykorzystanie energii z OZE i/lub z mikro-kogeneracji i/lub mikro-trigeneracji na własne potrzeby	Preferowane są projekty wykorzystujące odnawialne źródła energii.	7%
Redukcja CO ₂	Preferowane są projekty o najwyższym poziomie redukcji CO ₂ .	6%

Źródło: Ministerstwo Rozwoju (2020).

Mechanizm finansowania

Finansowanie ma głównie formę pożyczki z możliwością uzyskania premii inwestycyjnej. Wysokość wsparcia ze środków UE w formie współfinansowania jest określana na podstawie wysokości kosztów kwalifikowalnych i nie może przekraczać 85% kosztów kwalifikowalnych. Premia inwestycyjna przyznawana jest w formie częściowego umorzenia pożyczki. Kwota umorzenia ustalana jest na podstawie audytu ex-post i zwykle jest skorelowana z uzyskanymi oszczędnościami energii.

Najwyższy poziom premii inwestycyjnej (umorzenie części pożyczki) przysługuje przedsiębiorstwom, które zapewniają ponad 60% oszczędności energii pierwotnej. Wynika z tego, że preferowane są kompleksowe działania, które z zasady wymagają znacznych środków. Premia dla takich projektów może wynosić nawet do 45%.

Opinie interesariuszy o programie

Podobnie jak program Stop Smog, działanie skierowane do podmiotów mieszkaniowych w PO IIŚ jest traktowane raczej przez instytucje i ekspertów jak środki na wsparcie spółdzielni i wspólnot mieszkaniowych. Ze względu na to, że możliwość finansowania tego typu inwestycji w ramach PO IIŚ w obecnym momencie wdrażania programu praktycznie się zakończyła, eksperci widzą potencjał w rozszerzeniu programu „Mój prąd”, który mógłby finansować także wspólnoty i spółdzielnie. Należy jednak zauważyć, że inwestycje będą mogły co najwyżej obniżyć koszt użytkowania części wspólnych w budynkach zamieszkałych przez osoby ubogie energetycznie.

Ocena instrumentu pod kątem wpływu na ubóstwo energetyczne w Polsce

Potencjalny wpływ na ubóstwo energetyczne jest efektem wtórnym programu, który nie jest monitorowany i kwantyfikowany. Poddziałanie 1.3.2 PO IIŚ jest skierowane do spółdzielni i wspólnot mieszkaniowych oraz obejmuje budynki wielorodzinne. Kryteria wyboru projektów, zgodnie z którymi preferowana jest głęboka i efektywna kosztowo termomodernizacja budynków wielorodzinnych, zobowiązują potencjalnych beneficjentów do przeprowadzenia kompleksowego remontu, co w praktyce wymaga znacznych wydatków i podwyższenia funduszu remontowego. Zarówno gospodarstwa domowe ubogie dochodowo, jak i ubogie energetycznie, często sprzeciwiają się tego rodzaju inwestycjom. Zwiększenie wydatków w połączeniu ze zwrotnym instrumentem finansowym wyklucza podmioty, które nie są w stanie zabezpieczyć swojej pożyczki (w rzeczywistości małe i/lub ubogie wspólnoty mieszkaniowe, często np. w budynku pod opieką konserwatora zabytków) lub mają problemy z wyłożeniem środków na dokumentację (audyt energetyczny, projekt budowlany, ekspertyza ornitologiczna).

W związku z tym instrument nie jest skierowany do podmiotów znajdujących się w trudnej sytuacji finansowej, do których w dużej mierze należą gospodarstwa ubogie energetycznie. Tym samym środki w ramach Poddziałania 1.3.2 mają ograniczony wpływ na zmniejszenie ubóstwa energetycznego w Polsce. Co więcej, ze względu na liczne bariery proceduralne i niższe niż oczekiwano zainteresowanie, przesunięto znaczną ich część na inne działania PO IiŚ (FundEKO, 2018).

5.2.4. Regionalny Program Operacyjny Województwa łódzkiego 2014-2020

Regionalne Programy Operacyjne (RPO) na lata 2014-2020 mają na celu zwiększenie konkurencyjności województw i poprawę jakości życia mieszkańców poprzez maksymalne wykorzystanie potencjału regionalnego i zmniejszanie barier rozwojowych. RPO zarządzane są przez urzędy marszałkowskie, które indywidualnie decydują, jak najskuteczniej dystrybuować dostępne fundusze ze źródeł krajowych i unijnych. Charakter programów ułatwia zaspokajanie lokalnych potrzeb.

Tabela 50. Podmioty zaangażowane w realizację regionalnych programów operacyjnych

Jednostka	Obszar zaangażowania
Ministerstwo Rozwoju, Departament Regionalnych Programów Operacyjnych	Opracowanie mechanizmów koordynacji wsparcia
Urząd marszałkowski	Instytucja zarządzająca. Opracowanie regionalnych programów operacyjnych zgodnie z wytycznymi UE i dostosowanie do Umowy Partnerstwa
Jednostki samorządu terytorialnego i ich jednostki organizacyjne z osobowością prawną	Beneficjenci oraz ostateczni odbiorcy wybranych inicjatyw
Małe i średnie przedsiębiorstwa	
Wspólnoty mieszkaniowe i spółdzielnie, gospodarstwa domowe	

Źródło: Ministerstwo Rozwoju (2020).

Implementacja

Wnioskodawca, który chce korzystać ze środków przyznanych na dany program regionalny, musi przestrzegać procedury aplikacyjnej:

- Określenie idei projektu zgodnie z priorytetami aktualnego programu regionalnego.
- Znalezienie źródła finansowania (które jest specyficzne dla konkretnej osi priorytetowej).
- Wypełnienie dokumentów aplikacyjnych za pośrednictwem specjalnego systemu elektronicznego.
- Pozytywna ocena formalna.
- Pozytywna ocena merytoryczna.
- Decyzja o współfinansowaniu dotacji.
- Podpisanie umowy, przyznanie dofinansowania.
- Realizacja projektu zgodnie ze szczegółowymi zasadami.
- Okresowa kontrola przez przedstawicieli UE.

Wymogi dotyczące przyznawania finansowania są indywidualne dla każdego regionu. Każde województwo publikuje własny Regionalny Program Operacyjny, którego priorytety są zgodne

ze Strategią UE 2020 oraz Umową Partnerstwa, ale architektura programu i jego cele szczegółowe są indywidualne ustalane przez samorządy województw.

W Regionalnym Programie Operacyjnym Województwa Łódzkiego 2014-2020 działania w zakresie energetyki znajdują się w Osi Priorytetowej IV – Gospodarka Niskoemisyjna. W obszarze efektywności energetycznej gospodarstw domowych OP IV wspiera projekty parasolowe, polegające na instalacjach solarnych (Działanie IV.1) oraz wymianie źródeł ciepła w budynkach jednorodzinnych (Działanie IV.3 oraz Działanie IV.4). RPO Wł zapewnia także wsparcie budynków wielorodzinnych – poprzez dotacje oraz instrumenty finansowe (Działanie IV.2). W Działaniu IV. 2 znalazł się bezpośredni zapis, że Działania OP IV „mogą przyczyniać się do zmniejszania ubóstwa energetycznego”⁹⁸. Należy jednak zwrócić uwagę, że każde z działań poza IV.4 jedynie w części skierowane zostało bezpośrednio do sektora mieszkaniowego i gospodarstw domowych.

Tabela 51. Architektura działań OP 4 Gospodarka Niskoemisyjna RPO Wł 2014-2020

Działanie	Wspierane rodzaje budynków	Alokacja (PLN))	Wykorzystane środki ⁹⁹
IV.1 Odnawialne źródła energii	Budynki jednorodzinne – projekty parasolowe	307 652 761	76.5%
IV.2 Termomodernizacja budynków	Budynki wielorodzinne – mieszkańcy budynków komunalnych (IV.2, dotacje) oraz budynków należących do spółdzielni i wspólnot mieszkaniowych (IV.3, preferencyjne pożyczki)	529 696 009	78,8%
IV.3 Ochrona powietrza	Wymiana lub renowacja źródeł ciepła w celu zapewnienia komfortu termicznego w budynkach użyteczności publicznej, budynkach jednorodzinnych i wielorodzinnych	232 346 111	61.8%
IV.4 Zmniejszenie emisji zanieczyszczeń	Budynki jednorodzinne – projekty parasolowe	19 440 000	8.2%
SUMA	1 089 134 882	73.3%	

Źródło: opracowanie własne na podstawie RPO Wł 2014-2020. Kurs EUR = 4.32 (9.03.2020 r.).

Przegląd śródkresowy RPO Wł 2014–2020 wskazał na wysokie zainteresowanie fotowoltaiką w Działaniu IV.1 oraz późne uruchomienie instrumentów finansowych w Działaniu IV.2¹⁰⁰. W zakresie budynków wielorodzinnych (Działanie IV.2) zainteresowanie było mniej więcej adekwatne do alokacji i nie zidentyfikowano potrzeby jej zwiększenia; natomiast w Działaniu IV.3 inicjatywy skierowane do gospodarstw domowych były poboczne względem innych interwencji (np. modernizacji sieci ciepłowniczej, instalacji oświetlenia). Szczegółne znaczenie w kontekście

⁹⁸ Szczegółowy Opis Osi Priorytetowych Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014–2020, 4 marca 2020 r.

⁹⁹ Kolumna obejmuje wartość dofinansowania UE w projektach w bazie danych funduszy europejskich (stan na marzec 2020 r.) podzieloną przez wartość dofinansowania UE ogółem przeznaczoną w programie na dane działanie (wg SZOOP RPO z 4 marca 2020 r.). Część środków znajduje się obecnie w fazie naborów nieogłoszonych i nierozstrzygniętych, dlatego przedstawioną wartość należy traktować ostrożnie.

¹⁰⁰ Ecorys/Evalu, 2019. Ewaluacja mid-term dotycząca postępu rzeczowego RPO Wł 2014-2020 dla potrzeb przeglądu śródkresowego, w tym realizacji zapisów ram i rezerwy wykonania, Warszawa.

wsparcia osób ubogich w budynkach jednorodzinnych mogło mieć natomiast utworzone po aktualizacji RPO Wł Działanie IV.4, nakierowane na wymianę niskosprawnych i nieekologicznych źródeł ciepła. W przypadku regionu łódzkiego zainteresowanie Działaniem IV.4 było niewielkie (zaledwie 3 złożone wnioski)¹⁰¹. Samorząd województwa ogłosił nowy nabór, który zakończył się w marcu 2020 roku. Jednym z kryteriów otrzymania dotacji jest spełnienie przez budynki minimalnych wymogów efektywności energetycznej, co z jednej strony zabezpiecza przed znaczącym zwiększeniem opłat po wymianie źródła ciepła, ale z drugiej strony może dyskwalifikować część budynków w słabym stanie technicznym, w których mieszkają osoby ubogie.

Opinia interesariuszy na temat programu

Regionalny Program Operacyjny skierowany jest do podmiotów instytucjonalnych. O RPO Wł słyszało 22% respondentów badania ankietowego, zaś 1% bezpośrednio skorzystał z tego rodzaju środków¹⁰². Respondenci kojarzą środki z RPO głównie z otrzymaniem dotacji na mikroinstalacje. Wiedza o programie jest nadal ograniczona i brakuje sprawdzonych, powszechnie dostępnych danych np. na temat opłacalności tego rodzaju inwestycji. W efekcie część osób przestaje się nimi interesować, również ze względu na zasłyszane wcześniej opinie, dotyczące np. dużej liczby formalności.

Rozmawiałem z nim, to on też coś tam składał na dofinansowanie do tej voltaiki, ale to, mówi, pół roku, rok trzeba czekać i to jeszcze od cholery tych papierów jest. Tak, jak słyszałem, to jest. (#IDI 15)

Z drugiej strony, osoby ubogie energetycznie dostrzegały, że mimo opinii na temat formalności, instalacje fotowoltaiczne i kolektory słoneczne pojawiają się coraz częściej na dachach sąsiadów. Jest to czynnik, który utrzymuje zainteresowanie mikroinstalacjami, zwłaszcza jeśli równoległe gmina organizuje spotkania informacyjne na ten temat.

Myśleliśmy o tym, ale właśnie ci... właściwie to nie wiem, bo czytałam różne opinie na ten temat, że to tak naprawdę w naszym rejonie, ogólne, jeżeli chodzi o Polskę, mamy takie nasłonecznienie, że to znikome nam daje rezultaty, ale patrząc na innych, jeżeli to montują, to faktycznie, to ma sens, nie zdemontowali tego, po miesiącu wydali na pewno sporo kasy, nie zdemontowali po miesiącu. (#IDI 13)

Znaczenie ma wiedza na temat odnawialnych źródeł energii oraz procedura naboru wnioskujących. Dla części osób ubogich energetycznie wkład własny stanowi jednak zbyt duży koszt. Część rozważa inwestycję (np. jak wskazują przedstawiciele gminy wiejskiej – zainteresowanie fotowoltaiką jest wyższe niż np. podłączenie się do gazu).

¹⁰¹ Imapp Consulting, 2019. Ocena ex-ante zastosowania instrumentów finansowych w ramach priorytetu inwestycyjnego 6e RPO WSL 2014-2020, Warszawa/Katowice.

¹⁰² Odsetek ten mógł być w rzeczywistości wyższy – w przypadku projektów parasolowych jako źródło finansowania najczęściej gospodarstwa domowe wskazują gminę (która jest beneficjentem), nie zaś RPO.

Nie jest głupie. Ma to sens. Tylko, mówię, to jest... W tej chwili i tak już ceny lecą, także jeszcze można poczekać. Podejrzewam, że jeszcze będzie taniej. Przedtem się tak jak rozmawiało, to inwestycja się zwracała po 10–12 latach. W tej chwili już zakładają 7–6. Myślę, że to jeszcze zjedzie trochę. (#IDI 23)

Samorządy gminne przychylnie podchodzą do udziału w programach dofinansowania. Programy cieszą się dużą popularnością wśród lokalnych społeczności, zwłaszcza jeżeli gwarantują wysoki poziom dotacji.

Ocena instrumentu pod kątem wpływu na ubóstwo energetyczne

Regionalne programy operacyjne są obecnie jedynymi instrumentami, które bezpośrednio odnoszą się do problemu ubóstwa energetycznego. Zmniejszenie go jest jednym z kryteriów oceny projektów w RPO, które nie jest obligatoryjne (tj. niespełnienie tego kryterium nie wyklucza wnioskodawcy z procedury ubiegania się o wsparcie). Środki RPO mają potencjał, by ograniczać skalę ubóstwa energetycznego w bezpośredni sposób, w szczególności ze względu na swój regionalny charakter, jednocześnie wymagają premiowania budynków zamieszkałych przez ubogie energetycznie gospodarstwa domowe.

Projekty parasolowe polegające na wsparciu fotowoltaiki mogą niwelować ubóstwo energetyczne. Wynika to z rodzaju przewidzianego dofinansowania, które pokrywało nawet 85% inwestycji. Przy tak wysokim wsparciu uboższe gospodarstwa muszą uiścić wkład rządu kilku tysięcy złotych, co zdaniem koordynatorki projektu z gminy wiejskiej „nie jest dużą kwotą”. Co ciekawe, badana gmina wiejska dostrzega w fotowoltaice większą szansę poprawy warunków energetycznych niż np. w przypadku gazu, ponieważ zakup kotła gazowego oraz inwestycje dodatkowe (np. przyłącze, kwasoodporny wkład kominowy), ze względu na dużo wyższe koszty, są mniej popularne. W przypadku mikroinstalacji kluczowe są jednak transparentne procedury naboru (spotkania w sołectwach, sprawiedliwy wybór wniosków, informowanie o działaniach i kompetencjach operatora projektu). Pozwolą one na równe traktowanie i informowanie wszystkich mieszkańców gminy. W przypadku projektów parasolowych istnieje także przestrzeń do priorytetowego traktowania osób ubogich energetycznie, np. w postaci dodatkowych punktów na liście rankingowej.

5.2.5. Program Region (Termomodernizacja i Wsparcie OZE)

Program Region został wprowadzony na początku 2017 roku, zastępując programy Ryś, Kawka i Prosument¹⁰³. Finansowanie może być przeznaczone na projekty z zakresu ochrony środowiska lub gospodarki wodnej. Wsparcie dotyczy zatem wszystkich przedsięwzięć objętych planami działań Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (WFOŚiGW), m.in. inwestycji w odnawialne źródła energii i efektywność energetyczną, instalacji pomp ciepła, ogniw fotowoltaicznych czy termomodernizacji.

Głównymi interesariuszami, uczestniczącymi w alokacji środków w ramach programu, są Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW) i biorące w nim udział WFOŚiGW. Procedura realizacji instrumentu opiera się na przekazie środków w formie pożyczki z NFOŚiGW do WFOŚiGW i dalszym rozdystrybuowaniu środków przez WFOŚiGW.

¹⁰³ Program Ryś wspierał termomodernizację budynków jednorodzinnych, program KAWKA modernizację źródła ciepła i termomodernizację w budynkach wielorodzinnych, program Prosument wspierał mikroinstalacje w budynkach indywidualnych gospodarstw domowych, spółdzielni i wspólnot mieszkaniowych.

Każdy z WFOŚiGW podejmuje indywidualne decyzje dotyczące tego, które inwestycje należy wspierać, o ile są one zgodne z zakresem programu Region. WFOŚiGW przekazuje środki finansowe w formie pożyczki na rachunek beneficjentów końcowych.

Tabela 52. Podmioty zaangażowane w realizację Programu Region

Jednostka	Obszar zaangażowania
Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej	Przeprowadzenie naboru wniosków o udzielenie pożyczki funduszom wojewódzkim
	Wypłata pożyczek na rachunek funduszy wojewódzkich
Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej	Wybór beneficjentów
	Składanie wniosków o pożyczkę lub dofinansowanie na rzecz wybranych beneficjentów
	Wypłata pożyczek/dotacji beneficjentom końcowym
Jednostki samorządu terytorialnego i ich jednostki organizacyjne z osobowością prawną	Beneficjenci wybranych inicjatyw
Małe i średnie przedsiębiorstwa	
Wspólnoty mieszkaniowe i spółdzielnie, gospodarstwa domowe	

Źródło: NFOŚiGW (2020).

Wniosek o pożyczkę udzielaną przez NFOŚiGW w ramach Programu Region

Finansowanie w ramach programu Region jest realizowane w formie pożyczek. Aby spełnić kryteria kwalifikujące do uzyskania pożyczki, Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej musi przedstawić dokumenty (wraz z wnioskiem opisującym przedsiębiorstwo i beneficjenta), które potwierdzą, że zostaną osiągnięte określone efekty (np. realizacja celów tego programu, między innymi zmniejszenie emisji CO₂). Dokumenty muszą spełniać również formalne kryteria, takie jak zgodność celu i rodzaju przedsięwzięcia z priorytetami programu.

Tabela 53. Kryteria w ramach programu REGION

Lp.	Kryteria
1	Liczba budynków objętych termomodernizacją
2	Liczba budynków objętych termomodernizacją o łącznej powierzchni do 250 m ²
3	Liczba budynków użyteczności publicznej o łącznej powierzchni od 250 m ² do 500 m ²
4	Liczba budynków użyteczności publicznej o łącznej powierzchni ponad 500 m ²
5	Powierzchnia budynków objętych termomodernizacją

Źródło: NFOŚiGW (2020).

Wsparcie dla beneficjentów jest udzielane za pośrednictwem poszczególnych funduszy wojewódzkich, które udzielają pożyczek zgodnie z własnymi kryteriami wyboru projektów.

- Zasady i warunki dofinansowania na rzecz końcowych beneficjentów określa indywidualny WFOŚiGW.
- Okres finansowania do 10 lat.
- Okres karencji do 6 miesięcy.
- Wysokość dofinansowania do 100% kosztów kwalifikowalnych ustalonych przez WFOŚiGW.
- Okres kwalifikowalności: do 31.12.2023 r.

Opinie interesariuszy na temat programu

W województwie łódzkim program REGION można utożsamiać z ogólnym funkcjonowaniem WFOŚiGW – pożyczkami, instrumentami mieszanymi oraz dotacjami, a także z działalnością doradców energetycznych. Gospodarstwa domowe w niewielkim stopniu kojarzyły instytucję, ponieważ jest ona usytuowana w centrum regionu i nie posiada oddziałów terenowych, a swoją ofertę przez lata kierowała głównie do firm, samorządów oraz spółdzielni i wspólnot mieszkaniowych.

Mniejsze samorzady pozytywnie oceniają kontakt z WFOŚiGW ze względu na większe zaangażowanie instytucji (w porównaniu do rozliczania innych środków, np. z programów europejskich) i niewielką biurokrację. Przedstawiciel jednego z samorządów miejskich zwrócił uwagę na popularność gminnych programów wymiany pieców (przed realizacją programu „Czyste Powietrze”) i uznał ten mechanizm za bardziej efektywny. Dodatkowo, chętnych na realizację projektów parasolowych przez wsparciu WFOŚiGW w 2017 roku było tak dużo, że środki błyskawicznie się skończyły.

Te programy, o których mówiłam wcześniej, które fundusz realizował, pierwsza edycja była przeznaczona stricte dla tych miast najbardziej zanieczyszczonych, czyli te, które miały przekroczenia w zakresie emisji pyłów, benzo-alfa-pirenów, czyli to było akurat 30 miast z terenu województwa łódzkiego i do nich skierowaliśmy pierwszą edycję programu, to w dniu ogłoszenia naboru właściwie został wyczerpany budżet. I w drugim, w kolejnym naborze, gdzie już rozszerzyliśmy zakres potencjalnych beneficjentów, było dokładnie tak samo, że w pierwszym dniu naboru wyczerpał się budżet programu. (#IDI 14)

Ocena instrumentu pod kątem wpływu na ubóstwo energetyczne

Program Region, podobnie jak poprzednie, poświęcony jest różnym zagadnieniom, które jedynie częściowo dotyczą ubóstwa energetycznego. Nie został stworzony także w celu ograniczenia skali tego zjawiska, w związku z czym nie rozwiązuje w sposób kompleksowy problemów z nim związanych.

Jedną z głównych barier w dostępie do programu Region jest konieczność wzięcia kredytu na potrzeby modernizacji. Zmiana sposobu finansowania z formy subsydiów na pożyczki jest problematyczna dla osób dotkniętych ubóstwem energetycznym, które w większości nie posiadają zdolności kredytowej, umożliwiającej im skorzystanie z programu.

5.2.6. Programy rewitalizacji

Rewitalizacja, zgodnie z definicją prawną, stanowi „proces wyprowadzania ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych, prowadzony w sposób kompleksowy, poprzez zintegrowane działania na rzecz lokalnej społeczności, przestrzeni i gospodarki, skoncentrowane terytorialnie, prowadzone przez interesariuszy rewitalizacji na podstawie gminnego programu rewitalizacji”¹⁰⁴. Ustawa o rewitalizacji wskazuje również interesariuszy procesu rewitalizacji, spośród których najistotniejszym jest gmina. Przygotowuje, koordynuje i tworzy ona warunki do prowadzenia rewitalizacji w ramach zadań własnych. W ich skład wchodzi m.in. wyznaczenie obszaru zdegradowanego, organizacja partycypacji społecznej, przygotowanie i prowadzenie gminnego programu rewitalizacji (GPR) z uwzględnieniem uwarunkowań gospodarczych, środowiskowych, przestrzenno-funkcjonalnych i technicznych. Konieczność wzięcia pod uwagę tych kwestii sprawia, że w ramach rewitalizacji można by było wskazać działania ograniczające ubóstwo energetyczne, które również jest problemem wielowymiarowym.

Środki finansowe bezpośrednio przeznaczone na rewitalizację są zabezpieczone w regionalnych programach operacyjnych, za realizację których odpowiada samorząd województwa. Aby interesariusze obszaru rewitalizacji (mieszkańcy, wspólnoty mieszkaniowe, lokalni przedsiębiorcy, gmina etc.) mogli sfinansować swoje zamierzenia inwestycyjne, ich projekt powinien zostać wpisany do programu rewitalizacji.

W praktyce gminy najczęściej aplikują o środki na realizację programu do RPO, częściowo finansując projekty rewitalizacyjne także ze środków własnych lub innych funduszy (np. funduszy norweskich, PO IiŚ etc.) oraz źródeł komplementarnych (np. miejskie programy wymiany źródeł ciepła, otwarte konkursy ofert dla organizacji pozarządowych etc.). Środki z RPO przyznawane są zazwyczaj w ramach konkursów – choć przykładowo w województwie łódzkim gminy aglomeracji łódzkiej realizują projekty w trybie pozakonkursowym, przy czym pośrednikiem wsparcia jest Związek ZIT w Łodzi.

RPO stanowi zasadnicze źródło finansowania rewitalizacji w gminach województwa łódzkiego, podobnie jak w innych regionach. Na Działanie VI.3 Rewitalizacja i rozwój potencjału społeczno-gospodarczego RPO Wł 2014-2020 przeznaczono 771 mln zł, z których możliwe jest m.in. wsparcie budownictwa wielorodzinnego i modernizacja infrastruktury sieciowej. Jednocześnie jest to tylko część możliwości (RPO Wł finansuje np. rewaloryzację przestrzeni publicznych). Zgodnie z przeglądem śródkresowym¹⁰⁵ do końca 2018 roku wydatkowano 93% alokacji. Większość środków na rewitalizację trafiła do Łodzi. Rewitalizacja w stolicy województwa prowadzona jest na dużą skalę (wartość ogółem inwestycji z RPO Wł 2014-2020 przekroczyła 1,1 mld zł, przy wkładzie unijnym, wynoszącym 518 mln zł) i została prawidłowo przygotowana pod kątem koncepcyjno-programowym. W mniejszych gminach – jak wskazuje przeprowadzona analiza *desk research* – zestaw projektów oraz ich ukierunkowanie np. na poprawę efektywności energetycznej budynków mieszkaniowych, jest zdecydowanie słabsze.

¹⁰⁴ Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (Dz. U. 2015 poz. 1777).

¹⁰⁵ Ecorys/Evalu, 2019. Ewaluacja mid-term dotycząca postępu rzeczowego RPO Wł 2014-2020 dla potrzeb przeglądu śródkresowego, w tym realizacji zapisów ram i rezerwy wykonania, Warszawa.

Tabela 54. Interesariusze odpowiedzialni za rewitalizację

Jednostka	Obszar zaangażowania
Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej	Zarządzanie procedurami na poziomie centralnym
	Rozwój mechanizmów finansowania rewitalizacji z wykorzystaniem instrumentów krajowych i unijnych, w tym Regionalnych Programów Operacyjnych
Krajowy Komitet Rewitalizacji	Ocena i usprawnianie systemu rewitalizacji
Urząd marszałkowski	Koordinacja strategii rozwoju regionalnego z lokalnymi politykami (rewitalizacja), w tym rozwój Regionalnych Programów Operacyjnych
Wojewoda	Kontrolowanie programu rewitalizacji pod względem zgodności z prawem
Zarząd powiatu	Koordinacja strategii rozwoju powiatu z lokalnymi politykami (rewitalizacja)
Rada gminy	Prawodawstwo na poziomie lokalnym (przyjęcie programu rewitalizacji i zmian, jeżeli wystąpią)
Wójt, burmistrz, prezydent miasta	Prowadzenie procesu rewitalizacji, w tym przygotowanie gminnego programu rewitalizacji, koordynacja rewitalizacji, stworzenie warunków do rewitalizacji oraz realizacja przedsięwzięć rewitalizacyjnych realizowanych jako zadanie własne lub delegowane; ocena realizacji programu rewitalizacji
Komitet rewitalizacyjny	Zbieranie opinii i stanowisk, dialog z interesariuszami
Mieszkańcy, właściciele i użytkownicy nieruchomości, administratorzy nieruchomości, w tym wspólnoty mieszkaniowe i spółdzielnie	Beneficjenci wybranych inicjatyw; bezpośredni lub pośredni udział w przedsięwzięciach rewitalizacyjnych
	Udział w konsultacjach społecznych
Mieszkańcy obszaru gminy nieobjętego rewitalizacją, lokalni przedsiębiorcy, podmioty zaangażowane w działalność społeczną, w tym grupy nieformalne i organizacje pozarządowe, inne władze publiczne	Bezpośredni lub pośredni udział w przedsięwzięciach rewitalizacyjnych
	Udział w konsultacjach społecznych

Źródło: Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej (2020).

Opinie interesariuszy o programie

Średnio co czwarty respondent w regionie (26%) postrzegał proces rewitalizacji jako potencjalne źródło finansowania inwestycji energetycznych. Ubogie energetycznie gospodarstwa z Łodzi i jednego z miast subregionalnych kojarzyły rewitalizację głównie z działaniami remontowymi tkanki mieszkaniowej i przestrzeni publicznej.

TBS, gdzie ma swoją kamienicę całą, to by ludzi na jakiś czas wysiedlił, zrobiłby konkretny remont, bo są teraz te unijne środki jakieś tam. Robią remont, ludzie wracają do swoich mieszkań, do wyremontowanych, ja nie mówię wewnątrz mieszkań i tak dalej, ale podstawa, hydraulika, elektryka, takie rzeczy. (#IDI 07)

Z rok temu czytałam już, że rzekę Jasień mają wyremontować, zrewitalizować i przygotować pod taki przyjazny teren dla mieszkańców. Taki ładny... Rzeka ma nie śmierdzieć, ma ładnie wyglądać, płynąć, roślinność, drzewka, ławki. (#IDI 18)

Podczas wywiadów z przedstawicielami gospodarstw domowych zaliczonych do ubogich ani razu nie wspomniano o perspektywie „społecznej” rewitalizacji, co pokazuje, że nie traktują oni rewitalizacji jak możliwości poprawy warunków materialnych i bytowych. Odmienną perspektywę prezentują instytucje i eksperci, którzy od momentu uchwalenia ustawy o rewitalizacji w 2015 roku wskazują stosowanie kompleksowego podejścia do rewitalizacji z uwzględnieniem jej komponentu społecznego.

Ocena instrumentu pod kątem wpływu na ubóstwo energetyczne

W obecnym kształcie działania rewitalizacyjne niewystarczająco akcentują problemy osób ubogich energetycznie.

- Po pierwsze, rewitalizacja dotyczy wyłącznie części obszaru gminy (maksymalnie do 20% powierzchni), w większości przypadków jej centralnych terenów. Tym samym bezpośrednie działania dotyczą jedynie niewielkich fragmentów gminy; instrument ponadto trafia głównie do obszarów miejskich.
- Po drugie, zakres tematyczny rewitalizacji jedynie częściowo obejmuje działania poprawiające sytuację życiową mieszkańców, np. w zakresie ubóstwa energetycznego. Znaczna część gmin wpisała w pakiet projektów rewitalizacyjnych np. rewaloryzację przestrzeni publicznej, parku czy ocieplenie budynku gminy.
- Po trzecie, duża część działań rewitalizacyjnych uzależniona jest od środków zewnętrznych, przyznawanych w trybie konkursowym. Jeśli gmina nie otrzyma dofinansowania, ogranicza zakres planowanych przedsięwzięć.
- Po czwarte, gminy przygotowując programy rewitalizacji, nie wykorzystały szansy na identyfikację osób ubogich energetycznie. Zwracała na to uwagę m.in. konsultantka opracowująca programy rewitalizacji w województwie łódzkim:

To był taki moment, można by było powiedzieć, który byłby impulsem, by pewne rzeczy badać. Wiadomo, że nie wszystko da się też zbadać i nie zawsze są takie zasoby też kadrowe, żeby to wszystko zidentyfikować, natomiast rewitalizacja była takim dobrym momentem, można byłoby powiedzieć, żeby pewne dane zebrać. Nie do końca chyba to się udało, natomiast wydaje się, że dobrze byłoby, aby być może gminy rozpoznały same we własnym zakresie u siebie sytuację, bo im będzie najłatwiej tak naprawdę dotrzeć do pewnych informacji. (#IDI 12)

Podobnie praktyka działań rewitalizacyjnych wskazuje, że nie zawsze polityka społeczna i infrastrukturalna są ze sobą wystarczająco skoordynowane. W niektórych przypadkach może to skutkować zagrożeniem ubóstwem energetycznym, np. przy przyznawaniu lokali zastępczych z ogrzewaniem elektrycznym¹⁰⁶. Wymiar bezpośredniej poprawy warunków życia mieszkańców (np. poprzez większy nacisk na przyłączenia do sieci ciepłowniczej) nie jest w rewitalizacji wystarczająco podkreślany, podobnie jak np. działania podejmowane we współpracy ze

¹⁰⁶ Z drugiej strony podczas wywiadów w Łodzi otrzymaliśmy informację, że część mieszkańców nie decyduje się na powrót do wyremontowanych kamienic ze względu na lepsze warunki mieszkaniowe w zakresie energii w zaproponowanym lokalu zastępczym.

spółkami energetycznymi, co wykazała analiza *desk research*. Tymczasem np. w Skawinie udało się wynegocjować ze spółką ciepłowniczą dopłatę dla mieszkańców do ogrzewania i ciepłej wody oraz nawiązać porozumienie ze spółką energetyczną i gazową dotyczące punktów informacyjno-doradczych. Ten krok wydaje się być dobrym uzupełnieniem standardowych działań inwestycyjnych, najczęściej wpisywanych do programów rewitalizacji i prowadzonych przez samorządy¹⁰⁷.

¹⁰⁷ Gminny Program Niskoemisyjny dla Gminy Skawina na lata 2019-2023, 2019, Skawina.

6. WNIOSKI I REKOMENDACJE

Wnioski i rekomendacje dotyczą usprawnienia wsparcia osób ubogich energetycznie w województwie łódzkim. Przy ich formułowaniu wzięto pod uwagę kontekst regionalny badania. Wcześniejsze opracowania IBS pokazują konieczność podjęcia działań na poziomie krajowym¹⁰⁸. W podsumowaniu niniejszego badania sformułowane zostały tylko te wnioski i rekomendacje, które mogą wdrożyć podmioty regionalne i lokalne. W pierwszej kolejności zweryfikowano hipotezy badawcze sformułowane w szczegółowym opisie przedmiotu zamówienia. Następnie w tabeli rekomendacji syntetycznie podsumowano wnioski z raportu, stanowiące przesłankę do podjęcia interwencji w ubogich energetycznie gospodarstwach w regionie.

6.1. Weryfikacja hipotez badawczych

Hipoteza 1. Poziom ubóstwa energetycznego warunkowany jest przez stan techniczny budynku (definiowany nie tylko przez efektywność energetyczną, ale również przez kubaturę, i typ/sposób ogrzewania), czynniki ekonomiczne (związane z możliwością pokrycia wydatków energetycznych) i postawy wobec użytkownika źródeł energii i efektywności energetycznej w miejscu zamieszkania.

Potwierdzono warunkowanie ubóstwa energetycznego przez stan techniczny budynku oraz czynniki ekonomiczne. Na podstawie badania jakościowego stwierdzono, że postawy wobec użytkownika energii i świadomość energetyczna osób ubogich energetycznie **nie wpływają na skalę zjawiska**, ale determinują jego dotkliwość.

Hipoteza 2. Wiek oraz poziom świadomości ekologicznej są czynnikami oddziałującymi na postawy wobec użytkownika źródeł energii i efektywności energetycznej w miejscu zamieszkania.

Osoby ubogie energetycznie wykazały się **wysoką świadomością na temat użytkowania energii**, ekologii, jednak ich wybory są **determinowane trudną sytuacją materialną**, a nie brakiem świadomości. Natomiast wiek oraz poziom świadomości ekologicznej wpływają na dotkliwość ubóstwa energetycznego. **Osoby starsze i samotne** znajdują się w trudniejszej sytuacji niż pozostali mieszkańcy województwa łódzkiego.

Hipoteza 3. Oferowane wsparcie instytucjonalne nie wpływa znacząco na obniżenie poziomu ubóstwa energetycznego w województwie łódzkim.

Potwierdzono **niską efektywność** instrumentów wsparcia osób ubogich energetycznie w województwie łódzkim. Dotyczy to przede wszystkim **instrumentów** pośrednio zmniejszających **dotkliwość** ubóstwa energetycznego (dodatek mieszkaniowy, energetyczny, celowy na opał). Instrumenty społeczne nie wpływają na zmniejszenie skali ubóstwa energetycznego, ze względu na niewystarczające wsparcie i liczbę gospodarstw domowych nim objętych. **Pozytywnie** oceniono wsparcie termomodernizacji i wymiany źródeł ciepła, które mogą zmniejszyć skalę zjawiska w województwie łódzkim (Programy „Czyste Powietrze” i „Stop Smog”). Instrumenty te wymagają usprawnienia, tak, aby efektywnie wspierać ubogie energetycznie gospodarstwa domowe.

¹⁰⁸ Rutkowski J., Sałach K., Szpor A., Ziółkowska K., 2018. Jak ograniczyć skalę ubóstwa energetycznego w Polsce? IBS Policy Paper 01/2018.

5.2. Syntetyczna odpowiedź na pytania badawcze

Pytanie badawcze	Odpowiedź	Sekcja raportu
1. Ile jest gospodarstw domowych w województwie łódzkim doświadczających ubóstwa energetycznego?	<p>W województwie łódzkim jest od ok. 100 do 250 tys. gospodarstw domowych ubogich energetycznie, w zależności od wskaźnika ubóstwa energetycznego:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Niewystarczający komfort cieplny zimą – 98 968 gospodarstw domowych, • Wysokie Koszty Niskie Dochody – 102 253 gospodarstw domowych, • Zły stan techniczny budynku – 111 747 gospodarstw domowych, • Problemy z terminowym opłacaniem rachunków – 132 871 gospodarstw domowych, • Wysokie faktyczne wydatki na energię – 250 101 gospodarstw domowych. 	4.1
2. Jaka jest specyfika grupy ubogich energetycznie?	<p>Osoby ubogie energetycznie:</p> <ul style="list-style-type: none"> • najczęściej korzystają z indywidualnych źródeł ciepła (kotłowni indywidualnych lub pieców na węgiel i biomasę), • mieszkają w budynkach wybudowanych przed 1961 r. (zwłaszcza jednorodzinnych), • jako główne źródło dochodu wskazują emeryturę, rentę lub świadczenia socjalne, • mieszkają na obszarach wiejskich, • żyją samotnie. 	4.2
3. Jakie są korelaty statystyczne ubóstwa energetycznego?	<p>W porównaniu do Łodzi, prawdopodobieństwo ubóstwa energetycznego jest wyższe:</p> <ul style="list-style-type: none"> • w miastach od 10 do 50 tys. mieszkańców, według wskaźnika Wysokie Koszty Niskie Dochody; • na obszarach wiejskich w kontekście Niewystarczającego komfortu cieplnego i Wysokich faktycznych wydatków na energię; • w miastach od 50 do 100 tys. mieszkańców w przypadku Złego stanu technicznego budynku. <p>Gdy punktem odniesienia jest Łódzki Obszar Metropolitalny, prawdopodobieństwo ubóstwa energetycznego jest wyższe w podregionie piotrkowskim według wskaźników Wysokie Koszty Niskie Dochody i Zły stan techniczny budynku.</p> <p>W porównaniu do budynków wielorodzinnych prawdopodobieństwo ubóstwa energetycznego jest wyższe w domach jednorodzinnych w kontekście Wysokich Kosztów Niskich Dochodów oraz Złego stanu technicznego budynku.</p> <p>W odniesieniu do roku budowy ryzyko wystąpienia ubóstwa energetycznego jest wyższe:</p> <ul style="list-style-type: none"> • w nowszych budynkach w ujęciu Wysokich Kosztów Niskich Dochodów oraz Wysokich faktycznych wydatków na energię; • dla pozostałych wskaźników: im starszy jest budynek (z wyjątkiem wskaźnika Problemy z rachunkami, zgodnie z którym prawdopodobieństwo ubóstwa jest wyższe w budynkach z 1995 r.) <p>W odniesieniu do ogrzewania centralnego z elektrociepłowni i lokalnego (osiedlowego):</p> <ul style="list-style-type: none"> • wykorzystywanie indywidualnego źródła ogrzewania zwiększa prawdopodobieństwo ubóstwa energetycznego. Istotne statystycznie efekty zaobserwowano w przypadku wskaźników Wysokie Koszty Niskie Dochody, Zły stan techniczny budynku oraz Wysokie faktyczne wydatki na energię. 	4.3

Pytanie badawcze	Odpowiedź	Sekcja raportu
3. Jakie są korelaty statystyczne ubóstwa energetycznego?	<p>Im wyższy jest ekwiwalizowany dochód, tym niższe prawdopodobieństwo ubóstwa energetycznego. Wyjątek stanowią gospodarstwa domowe zgłaszające problemy z rachunkami</p> <p>W kontekście Wysokich Kosztów Niskich Dochodów, Złego stanu technicznego budynku i Wysokich faktycznych wydatków na energię:</p> <ul style="list-style-type: none"> • im więcej osób w gospodarstwie domowym, tym niższe prawdopodobieństwo ubóstwa energetycznego; • w przypadku problemów z rachunkami zaobserwowano odwrotną tendencję. <p>W porównaniu do pracowników biurowych:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ryzyko ubóstwa energetycznego w ujęciu Wysokich Kosztów Niskich Dochodów i Wysokich faktycznych wydatków na energię jest wyższe we wszystkich pozostałych grupach źródeł utrzymania; • prawdopodobieństwo ubóstwa energetycznego w kontekście Problemów z rachunkami jest wyższe wśród emerytów, rencistów i osób utrzymujących się ze świadczeń socjalnych. 	4.3
4. Jaki jest rozkład terytorialny grupy ubogich energetycznie i jego korelatów na obszarze województwa łódzkiego?	<ul style="list-style-type: none"> • Wysoki odsetek mieszkańców wsi jest ubogi energetycznie według wszystkich wskaźników. • W przypadku wskaźnika Wysokich faktycznych wydatków ponad połowa wszystkich gospodarstw domowych na obszarach wiejskich jest uboga energetycznie. • Według wskaźnika Wysokie faktycznie wydatki na energię ponad 1/3 gospodarstw domowych w miastach od 10 do 19 tys. to gospodarstwa ubogie energetycznie. • W przypadku Łodzi szczególnie zauważalne są problemy z terminowym opłacaniem rachunków. • Zły stan techniczny budynku dotyczy przede wszystkim mieszkańców miast, w których jest od 50 do 100 tys. mieszkańców. • Wskaźnik Wysokie Koszty Niskie Dochody wskazuje największy odsetek ubogich energetycznie gospodarstw domowych w regionie skierniewickim. • Wskaźnik Zły stan techniczny budynku wskazuje przede wszystkim gospodarstwa domowe z regionu piotrkowskiego. • Według wskaźnika Niewystarczający komfort cieplny ubóstwo energetyczne najczęściej dotyka gospodarstwa domowe z regionów piotrkowskiego i skierniewickiego. • Największy odsetek osób, które zgłaszają problemy z terminowym opłacaniem rachunków, mieszka w łódzkim Obszarze Metropolitalnym. • Wskaźnik Wysokie faktyczne wydatki na energię wskazuje największy odsetek gospodarstw domowych ubogich energetycznie w województwie łódzkim. W regionie sieradzkim blisko połowa mieszkańców płaci wysokie rachunki za energię. W regionie skierniewickim ta liczba jest niewiele mniejsza. 	4.4.

Pytanie badawcze	Odpowiedź	Sekcja raportu
5. Jakie są przyczyny ubóstwa energetycznego?	Definicja ubóstwa energetycznego jako przyczynę tego zjawiska podaje kombinację niskich dochodów, wysokich cen energii oraz niskiej efektywności energetycznej budynków. Na podstawie badania ilościowego można wykazać, że dominują czynniki ekonomiczne (na podstawie najwyższego udziału gospodarstw domowych borykających się z wysokimi faktycznymi wydatkami za energię – 26% – oraz mających problemy z rachunkami – 14%), a w drugiej kolejności techniczne (zły stan budynku – 12%; niewystarczający komfort cieplny zimą), o tyle wzmacniają one złą sytuację gospodarstwa domowego i trudno uznać, że jeden dominuje. Wywiady wskazały, że osoby stały się ubogie energetycznie w wyniku sytuacji losowej (np. pożar, choroba, śmierć bliskiej osoby).	4.5.1.1
6. Jak gospodarstwo domowe radzi sobie z ubóstwem energetycznym?	Wyróżniono trzy strategie radzenia z ubóstwem energetycznym: obniżanie zużycia energii, utrzymanie zużycia energii kosztem innych wydatków oraz zwiększanie dochodu rozporządzalnego. 14% gospodarstw w województwie łódzkim stosuje przynajmniej jedną strategię utrzymania ciepła w mieszkaniu. Zakładanie dodatkowej odzieży i spożywanie ciepłych posiłków to najczęstsze wybory gospodarstw domowych w celu przezwyciężenia zima. Nieco ponad 1/3 gospodarstw ogranicza ogrzewanie mieszkania do wybranych pomieszczeń lub pór dnia. Gospodarstwa domowe rzadko wskazywały drobne usprawnienia lub termomodernizację jako strategię obniżania wydatków za energię; duża część stosuje natomiast różne źródła paliwa lub np. alternatywne źródła ciepła. Ubogie gospodarstwa domowe rzadko również korzystają z pomocy społecznej – częściej sąsiedzkiej. Osoby w najtrudniejszej sytuacji opóźniają spłatę rachunków (poza rachunkami za energię i ogrzewanie) i zadłużają się.	4.5.2
7. Jakie są konsekwencje ubóstwa energetycznego?	Osoby ubogie energetycznie znacznie więcej czasu poświęcają na czynności związane z ogrzewaniem budynku i częściej mają problemy ze zdrowiem. Odsetek gospodarstw, które zgłosiły występowanie różnych problemów życiowych w ciągu ostatnich 6 miesięcy był prawie dwukrotnie wyższy wśród ubogich energetycznie (62%), niż wśród pozostałych gospodarstw domowych w województwie łódzkim (38%). Osoby ubogie energetycznie poświęcają dużo czasu na utrzymanie temperatury w mieszkaniu, nawet pomimo związanych z tym uciążliwości (rozpalanie, dostarczanie opału) oraz dostosowują rytm czynności domowych do taryfy G-12. Większość respondentów badań jakościowych widziała związek między doświadczeniem ubóstwa energetycznego a swoim zdrowiem. Ubóstwo energetyczne powoduje również zniechęcenie, rezygnację i apatię, a także frustrację oraz niepokój. Doświadczenie go może także wzmacniać poczucie stygmatyzacji, osłabiać kontakt z otoczeniem oraz prowadzić do napięć i konfliktów w rodzinie.	4.5.3
8. Jakie są różnice płciowe w doświadczaniu ubóstwa energetycznego?	Ubóstwo energetyczne w większym stopniu dotyka kobiety (szczególnie samotne), które zazwyczaj dłużej niż mężczyźni przebywają w mieszkaniu oraz częściej odpowiadają za kontakt z instytucjami, mającymi wpływ na wydatki i dochody gospodarstwa domowego (spółki energetyczne, OPS). Wysoki stopień feminizacji regionu, udział rozwodów oraz niska przewidywana średnia życia mężczyzn sprawiają, że w województwie łódzkim kobiety mogą być silniej niż przeciętnie narażone na ubóstwo energetyczne.	4.5.1.5

Pytanie badawcze	Odpowiedź	Sekcja raportu
9. Jaka jest skuteczność instrumentów wsparcia?	Świadczenia społeczne oraz programy inwestycyjne w obecnym kształcie nie gwarantują skutecznego przeciwdziałania ubóstwu energetycznemu. Dodatek mieszkaniowy i energetyczny odpowiadają jedynie na skutki ubóstwa energetycznego oraz mają zbyt skomplikowaną procedurę w stosunku do faktycznego wsparcia. Zasiłki celowe na opał są obciążone restrykcyjnymi kryteriami dochodowymi, a przyznawane środki nie rozwiązują kompleksowo problemów osób ubogich energetycznie. Instrumenty inwestycyjne, takie jak program „Czyste Powietrze”, niewystarczająco odpowiadają na potrzeby osób ubogich energetycznie, dla których barierą są progi dochodowe. Program „Stop Smog” znajduje się obecnie na wczesnym etapie realizacji i przystąpiło do niego jedynie sześć gmin w Polsce. Środki PO IiŚ, WFOŚiGW w Łodzi oraz RPO Wł potencjalnie mogłyby wspomagać walkę z ubóstwem energetycznym przy okazji inwestycji w efektywność energetyczną, jakkolwiek wymagałoby to lepszej koordynacji wsparcia (np. stosowania kryteriów wyboru na poziomie samorządowym, premiujących gospodarstwa ubogie energetycznie), a większość funduszy została już wykorzystana.	5
10. Jak usprawnić lub uzupełnić obecnie istniejące programy wsparcia grupy ubogich energetycznie?	W raporcie zaproponowano wyłącznie usprawnienie tych instrumentów, w których samorząd regionalny i lokalny ma siłę sprawczą. W kwestii zasiłków celowych na opał zaproponowano: (1) promowanie zasiłków w formie bonów z wyłącznym przeznaczeniem na opłacenie rachunków za ciepło z sieci, gaz czy prąd lub dopłatę do nich, (2) zachęcenie OPS do systemowego podejścia do gromadzenia opału na zasiłki celowe oraz (3) lepszą koordynację wsparcia w tym zakresie. W kwestii rewitalizacji wskazano: (1) zakaz przenoszenia mieszkańców do lokali zastępczych/docelowych wyłącznie z ogrzewaniem elektrycznym, (2) priorytetowe oraz obowiązkowe podłączanie kamienic do miejskiej sieci ciepłowniczej w ramach konkursów na rewitalizację z RPO Wł, (3) ograniczenie odpowiedzialności zbiorowej za zadłużenie pojedynczych mieszkańców, która uniemożliwia podłączenie do sieci ciepłowniczej/rewitalizację kamienic. W kwestii projektów RPO Wł zaproponowano: (1) dopuszczenie finansowania wkładu własnego gmin w projekty infrastrukturalne w ramach programu osłonowego dla gospodarstw domowych i/lub (2) premiowanie ubogich energetycznie gospodarstw domowych w kryteriach wyboru projektów parasolowych.	6.3

Pytanie badawcze	Odpowiedź	Sekcja raportu
<p>11. Jakiego wsparcia publicznego potrzebują ubodzy energetycznie poza istniejącymi programami?</p>	<p>Rekomendacje dotyczące wsparcia (poza istniejącymi programami), którego mogłyby udzielać instytucje na poziomie lokalnym, obejmują:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wymóg konsultacji i programu osłonowego dla gmin, które chciałyby wprowadzić całkowity zakaz stosowania paliw stałych w celu zabezpieczenia przejścia osób ubogich energetycznie na mniej emisyjne paliwo; • kampanię informacyjną, która ułatwi wprowadzenie rozwiązań przejściowych (np. edukacja poprawnego sposobu spalania, konieczności przeglądów kominiarskich, wspieranie i wzmacnianie sieci pomocy sąsiedzkiej, jasne wytłumaczenie zasad uchwały antysmogowej); • inicjowanie powiatowych banków opału (np. sezonowanego drewna, pelletu) dla osób w najtrudniejszej sytuacji, pozbawionych dostępu do sieci ciepłowniczej i gazowej; • promowanie rozwiązań polegających na negocjowaniu ze spółkami ciepłowniczymi i gazowymi przez miasto specjalnej taryfy dla osób wymieniających źródło ciepła (np. w ramach działania osłonowego); • organizację celowego konkursu na innowacje społeczne do walki z ubóstwem energetycznym w ramach środków EFS na walkę z wykluczeniem społecznym; • zachęcanie gmin do preferowania tego rodzaju inicjatyw w otwartych konkursach ofert dla NGO oraz budżetach obywatelskich. 	<p>6.3</p>
<p>12. Jakie działania mogą podejmować instytucje publiczne na poziomie lokalnym w celu zmniejszenia problemu ubóstwa energetycznego?</p>		

6.3. Tabela rekomendacji

LP	Obszar rekomendacji	Treść wniosku	Treść rekomendacji	Adresat	Sposób wdrożenia
1	Programy infrastrukturalne	Krajowe programy infrastrukturalne („Czyste Powietrze” i „Stop Smog”) niewystarczająco odpowiadają na potrzeby osób ubogich energetycznie. Barierą są progi dochodowe w programie „Czyste Powietrze” oraz znikomy udział gmin z województwa łódzkiego w programie „Stop Smog”.	Przypisanie odpowiedzialności w zakresie walki z ubóstwem energetycznym do samorządu wojewódzkiego, a następnie wspieranie działań lokalnych.	Samorząd województwa	<p>Wskazanie instytucji oraz osób bezpośrednio zaangażowanych w realizację programów modernizacji energetycznej na poziomie samorządu regionalnego: urzędu marszałkowskiego (administracyjnie i organizacyjnie, w zakresie wsparcia infrastrukturalnego) i RCPS (promowanie wiedzy oraz wsparcie działań miękkich), ustalenie planu oraz harmonogramu pracy.</p> <p>Koordinacja zaangażowania gmin w program „Stop Smog”, pomoc w wypełnianiu dokumentacji, wniosków, realizacji założeń programu, prowadzenie działań informacyjno-promocyjnych oraz konsultacyjnych (np. w zakresie konsultacji dokumentów strategicznych – np. RPO WŁ na lata 2021–2027) w zakresie walki z ubóstwem energetycznym.</p> <p>(1) Dopuszczenie finansowania wkładu własnego gmin w projekty infrastrukturalne w ramach programu osłonowego dla gospodarstw domowych i/lub (2) premiowanie ubogich gospodarstw domowych w kryteriach wyboru projektów parasolowych.</p>
		Konkursy realizowane w ramach OP 4 RPO WŁ 2014–2020 np. na wsparcie mikroinstalacji oraz wymiany źródeł ciepła w niewystarczającym stopniu uwzględniają preferencje osób ubogich.			

2	Uchwały prawa lokalnego	<p>Uchwała antysmogowa przewiduje okresy przejściowe na wymianę źródeł ciepła, jednak nie są one wystarczającymi narzędziami ostonowymi dla osób ubogich energetycznie. Brakuje wiedzy na temat obowiązków instytucji i miewszkańców w zakresie wykonania przepisów oraz informacji o mechanizmach ostonowych dla osób, które zdecydowały się wymienić źródło ciepła. Skuteczność przeciwdziałania ubóstwu energetycznemu zależy przede wszystkim od skuteczności instytucji i samorządów. Brakuje koordynacji między instytucjami tworzącymi prawo, organami, które nadzorują wykonanie uchwał antysmogowych oraz gospodarstwami domowymi. Uchwała antysmogowa nie wystarczająco uwzględnia pozamijską specyfikę niektórych obszarów regionu (np. brak możliwości podłączenia się do sieci).</p>	Wyposażenie uchwały antysmogowej w narzędzia wsparcia osób ubogich energetycznie.	RCPS UMWŁ	<p>(1) Wprowadzenie wymogu konsultacji społecznych i zaproponowanie rozwiązań ostonowych dla gmin, które chciałyby wprowadzić całkowity zakaz stosowania paliw stałych w celu zabezpieczenia przejścia osób ubogich energetycznie na mniej emisyjne paliwo.</p> <p>(2) Uruchomienie kampanii informacyjnej dotyczącej pomocy osobom ubogim energetycznie (np. edukacja w zakresie poprawnego sposobu spalania, konieczność przeglądów kominiarskich, wspieranie i wzmacnianie sieci pomocy sąsiedzkiej, jasne wytlumaczenie zasad uchwały antysmogowej, monitoring cen ogrzewania „modelowego” mieszkania).</p> <p>(3) Inicjowanie powstawania powiatowych banków opatu (np. sezonowanego drewna, pelletu) zwłaszcza dla terenów pozbawionych dostępu do sieci ciepłowniczej i gazowej.</p> <p>(4) Edukacja ekologiczna (prowadzona przez wykwalifikowanych strażaków, strażników miejskich i kominiarzy) na temat właściwych rodzajów opatu i sposobu spalania.</p> <p>(5) Współpraca pomiędzy strażą miejską/energetykami gminnymi/kominiarzami i ośrodkami pomocy społecznej w zakresie identyfikacji budynków zamieszkiwanych przez osoby ubogie energetycznie.</p> <p>(6) Promowanie rozwiązań polegających na negocjowaniu ze spółkami ciepłowniczymi i gazowymi przez miasto specjalnej taryfy dla osób wymieniających źródło ciepła (np. w ramach działania ostonowego).</p>
---	-------------------------	---	---	--------------	--

3	Instrumenty polityki społecznej	<p>Dodatek mieszkaniowy, energetyczny i dodatek na opał nie zmniejszają istotnie dotkliwości ubóstwa energetycznego. Wynika to z wadliwej dystrybucji (sposobu identyfikacji beneficjentów), wysokości wypłacanej kwoty w stosunku do wysokości opłat za energię, nierówności wypłat oraz obciążeń proceduralnych (zwłaszcza w niewielkich gminach).</p> <p>Zasitek celowy przyznawany jest w formie finansowej, która często nie jest rozliczana przez beneficjentów. Instytucje przyznające zasitek oraz beneficjenci nie zawsze wiedzą, że zasitek może być przyznany na każdy rodzaj opał (nie tylko na węgiel).</p> <p>Nie rozwiązują problemu dotkliwości ubóstwa energetycznego.</p>	<p>Informowanie o możliwości dofinansowania zakupu nośników energii dla ubogich energetycznie gospodarstw domowych, które korzystają z różnych źródeł energii.</p>	RCPS	<p>(1) Dopuszczenie obok możliwości sfinansowania opał (bonów z wyłączeniem przeznaczeniem opłaceniu rachunków za ciepło z sieci, gaz lub energię elektryczną lub dopłat do nich).</p> <p>(2) Zachęcenie OPS do systemowego podejścia do gromadzenia opał na zasiłki celowe (wcześniejsze zamówienie opał, organizacja transportu oraz wyładunku dla osób najbardziej potrzebujących); gromadzenie opał – np. suchego drewna po planowanych wycinkach).</p>
---	---------------------------------	---	--	------	---

4	<p>Wiedza i edukacja</p> <p>Zaangażowanie organizacji pozarządowych w problematykę ubóstwa energetycznego jest niewielkie, czego dowiodło mapowanie instytucji. Istnieją jednak liczne nieformalne inicjatywy na rzecz poprawy jakości powietrza, które w większym stopniu mogłyby skierować część swych działań na jednoczesne zwalczanie ubóstwa energetycznego.</p>	<p>Wzmocnienie kompetencji, możliwości oraz zaangażowania organizacji pozarządowych w obszarze ubóstwa energetycznego.</p>	<p>RCPS oraz organizacje pozarządowe</p>	<p>(1) Przekazywanie wiedzy (Raportu o ubóstwie energetycznym w województwie łódzkim) gminom oraz organizacjom pozarządowym z zakresu ubóstwa energetycznego (2) Włączenie większej liczby przedstawicieli organizacji pozarządowych do grupy ekspertów RCPS. (3) Organizacja celowego konkursu na innowacje społeczne w zakresie walki z ubóstwem energetycznym w ramach środków EFS na walkę z wykluczeniem społecznym. (4) Zachęcanie gmin do preferowania tego rodzaju inicjatyw w otwartych konkursach ofert dla NGO oraz budżetach obywatelskich.</p>
5	<p>Rewitalizacja</p> <p>Proces rewitalizacji w samorządach, pomimo licznych i pozytywnych zmian wymuszonych przez ustawę o rewitalizacji nadal często przebiega niezależnie od sektorowych polityk środowiskowych i społecznych. Przy okazji rewitalizacji pojawiły się np. przypadki, w których oferowane lokale zastępcze z ogrzewaniem elektrycznym pogarszały sytuację materialną gospodarstw domowych. Zaobserwowano także zdecydowaną preferencję sieci ciepłowniczej lub gazowej jako docelowej opcji ogrzewania budynków wielorodzinnych.</p>	<p>Zwiększenie nacisku na wymianę źródeł ciepła i podłączenie do sieci miejskich budynków wielorodzinnych w ramach rewitalizacji.</p>	<p>UMWŁ ZIT Łódź</p>	<p>(1) Prowadzenie polityki rewitalizacji zabraniającej przenoszenie mieszkańców do lokali zastępczych/ docelowych wyłącznie z ogrzewaniem elektrycznym. (2) Priorytetowe oraz obowiązkowe podłączanie kamienic do miejskiej sieci ciepłowniczej w ramach konkursów na rewitalizację z RPO WŁ. (3) Ograniczenie odpowiedzialności mieszkańców za zadłużenie pojedynczych mieszkańców, które uniemożliwia podłączenie do sieci ciepłowniczej/rewitalizację całych kamienic. (4) Promowanie projektów społecznych skierowanych na przeciwdziałanie ubóstwu energetycznemu jako projektów integrujących wszystkie sfery rewitalizacji w GPR.</p>

7. BIBLIOGRAFIA

- Boardman B., 1991. Fuel poverty: from cold homes to affordable warmth. Belhaven Press.
- Borowczak A., Domaradzka A., Grabowska I., Kawalec J., Mrozowski W., Polańska Z., Śliwowski P. (EGO s.c.), 2015. Zestaw analiz i rekomendacji w zakresie sytuacji społeczno-gospodarczej pilotażowego obszaru rewitalizacji Łodzi, Urząd Miasta Łodzi, Łódź.
- Bouzarovski S., Petrova S., 2015. A global perspective on domestic energy deprivation: Overcoming the energy poverty–fuel poverty binary. *Energy Research & Social Science* 10, 31–40.
- Danae, 2019. Jednotematyczne badanie świadomości i zachowań ekologicznych mieszkańców Polski. Jakość powietrza – raport z badania, Ministerstwo Środowiska, Warszawa.
- Day R., Hitchings R., 2011. ‘Only old ladies would do that’: Age stigma and older people’s strategies for dealing with winter cold. *Health & Place* 17, 885–894. <https://doi.org/10.1016/j.healthplace.2011.04.011>.
- Ecorys/Evalu, 2019. Ewaluacja mid-term dotycząca postępu rzeczowego RPO Wł 2014-2020 dla potrzeb przeglądu śródkresowego, w tym realizacji zapisów ram i rezerwy wykonania, Warszawa.
- EPOV, 2019. Energy poverty data and indicators.
- Fundacja na rzecz Efektywnego Wykorzystania Energii/Instytut na rzecz Ekorozwoju, 2014. Ubóstwo energetyczne. Wyniki badania ankietowego oraz propozycje dotyczące pomocy osobom ubogim energetycznie, Warszawa/Katowice.
- FundEKO, 2018. Ocena postępu rzeczowego I i VII osi priorytetowej PO liś 2014-2020 dla potrzeb przeglądu śródkresowego, w tym realizacji zapisów ram i rezerwy wykonania, Ministerstwo Energii, Warszawa.
- FundEKO, 2019. Wsparcie działań dotyczących ochrony powietrza i ograniczania ubóstwa energetycznego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Śląskiego, Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego, Katowice.
- Gminny Program Niskoemisyjny dla Gminy Skawina na lata 2019-2023, 2019, Skawina.
- Górczyńska M., 2015. Gentryfikacja w polskim kontekście: krytyczny przegląd koncepcji wyjaśniających, *Przegląd Geograficzny* 87(4), 589-611.
- GUS, 2011. Metodologia Badania Budżetów Gospodarstw Domowych, Warszawa.
- GUS, 2018. Badanie Budżetów Gospodarstw Domowych (2017), Warszawa.
- GUS, 2019. Badanie Budżetów Gospodarstw Domowych (2018), Warszawa.
- Hryniewicz J., Potrykowska A. (red.), 2017. Sytuacja demograficzna województwa łódzkiego jako wyzwanie dla polityki społecznej i gospodarczej, Rządowa Rada Ludnościowa, Warszawa.
- IBS/EY, 2018. Analiza i opis charakterystyk ubóstwa energetycznego w Polsce, Komisja Europejska/Ministerstwo Energii, Warszawa.
- Imapp, 2018. Ocena ogólnopolskiego systemu wsparcia doradczego dla sektora publicznego, mieszkaniowego oraz przedsiębiorstw w zakresie efektywności energetycznej i odnawialnych źródeł energii w ramach I osi priorytetowej PO liś 2014-2020, Warszawa.
- Imapp Consulting, 2019. Ocena ex-ante zastosowania instrumentów finansowych w ramach priorytetu inwestycyjnego 6e RPO WSL 2014-2020, Warszawa/Katowice.
- Jakóbczyk-Gryszkiewicz J., Marcińczak S., Wolaniuk A., 2014. Gentrification processes in the city [in:] T. Marszał (ed.) *Society and Space in Contemporary Poland* in Łódź University Geographical Research, Łódź University Press, 83-111.

- Jakóbczyk-Gryszkiewicz J., 2015. Procesy gentryfikacji w obszarach śródmiejskich wielkich miast na przykładzie Warszawy, Łodzi i Gdańska, *Studia KPZK PAN* 165, Warszawa.
- Komisja Europejska, 2017. Propozycja dyrektywy o wspólnym rynku energii elektrycznej. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52016PC0864R%2801%29>. [Data dostępu: 9 września 2018].
- Kazimierczak J., Szafrńska E., 2019. Demographic and morphological shrinkage of urban neighbourhoods in a post-socialist city: the case of Łódź, Poland. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography* 101, 138–163. <https://doi.org/10.1080/04353684.2019.1582304>
- Kruszyński K., 2015. Reprezentanci władz lokalnych wobec bezrobocia i biedy oraz sposobów ich przezwycięzania (na przykładzie gmin województwa łódzkiego) – raport z badań, *Problemy Polityki Społecznej. Studia i Dyskusje* 30(3), 99–117.
- Kusideł E., Gajdos A., Górniak J., Antczak E., Brudz M., Sztelik P., 2017. Raport końcowy z badania pt. Ewaluacja mid-term Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020, Urząd Marszałkowski Województwa Łódzkiego, Łódź.
- Lewandowski P., Sokołowski J., Kietczewska A., 2018. Ubóstwo energetyczne w kontekście zanieczyszczenia powietrza w Polsce, Raport: Zrównoważone miasta. Poprawa jakości powietrza w Polsce 2018, UNDP Global Compact Network Poland, Warszawa.
- Liddell C., Morris C., 2010. Fuel poverty and human health: a review of the recent evidence. *Energy Policy* 38(6), 2987–2997.
- Lis M., Miazga A., Sałach K., Szpor A., Świącicka K., 2016. Ubóstwo energetyczne w Polsce – diagnoza i rekomendacje, *IBS Policy Brief* 01/2016.
- Longhurst N., Hargreaves T., 2019. Emotions and fuel poverty: The lived experience of social housing tenants in the United Kingdom. *Energy Research & Social Science* 56, 101207. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2019.05.017>
- Maćkowiak-Pandera J., Rubczyński A., 2019. Ciepłownictwo w Polsce 2019. *Forum Energii*, Warszawa.
- Miazga A., Owczarek D., 2015. Dom zimny, dom ciemny – czyli ubóstwo energetyczne w Polsce, *IBS Working Paper* 16/2015.
- Middlemiss L., Ambrosio-Albalá P., Emmel N., Gillard R., Gilbertson J., Hargreaves T., Mullen C., Ryan T., Snell C., Tod A., 2019. Energy poverty and social relations: A capabilities approach. *Energy Research & Social Science* 55, 227–235. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2019.05.002>.
- Ministerstwo Środowiska, 2017. Czyste Ciepło w moim domu z paliw stałych – poradnik, Warszawa.
- NBP, 2019. Raport o inflacji – listopad 2019 r., Warszawa.
- Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, 2020. Program „Czyste powietrze”.
- Owczarek D., 2016. (Nie)równy ciężar ubóstwa energetycznego wśród kobiet i mężczyzn w Polsce, Instytut Spraw Publicznych/Client Earth, Warszawa.
- RCPS, 2019. Ocena zasobów pomocy społecznej województwa łódzkiego za rok 2019, Regionalne Centrum Pomocy Społecznej w Łodzi, Łódź.
- Sałach K., Lewandowski P., 2018. Pomiar ubóstwa energetycznego na podstawie danych BBGD – metodologia i zastosowanie, *IBS Research Report* 01/2018.
- Sheeran P., Orbell S., 1999. Implementation intentions and repeated behaviour: Augmenting the predictive validity of the theory of planned behaviour. *European Journal of Social Psychology*, 29(2-3), 349-369.

- Sokołowski J., Kielczewska A., Lewandowski P., 2019. Defining and measuring energy poverty in Poland. IBS Research Report 01/2019.
- Szafrńska E., Coudroy de Lille L., Kazimierczak J., 2019. Urban shrinkage and housing in a post-socialist city: relationship between the demographic evolution and housing development in Łódź, Poland. *Journal of Housing and the Built Environment* 34, 441–464. doi: 10.1007/s10901-018-9633-2.
- Szczegółowy Opis Osi Priorytetowych Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020, 4 marca 2020 r.
- Szukalski P., 2016. Diagnoza procesów demograficznych w średnim i długim okresie dla województwa łódzkiego, Regionalne Centrum Pomocy Społecznej w Łodzi, Łódź.
- Tarkowska E., 2012. Ubóstwo i wykluczenie społeczne: sytuacja i kultura, [w:] K. Frysztacki, P. Sztompka (red.), *Polska początku XXI wieku: przemiany kulturowe i cywilizacyjne*, Polska Akademia Nauk, Komitet Socjologii, Warszawa.
- Tarkowska E., 2013. Łódzka Szkoła Badań Ubóstwa. *Kultura i Społeczeństwo* 4, doi: 10.2478/kultura-2014-0010
- Thomson H., Simcock N., Bouzarovski S., Petrova S., 2019. Energy poverty and indoor cooling: An overlooked issue in Europe. *Energy and Buildings* 196, 21–29.
- UMWŁ, 2019. Wykaz pozytywnie zweryfikowanych programów rewitalizacji; wykaz opublikowany na stronie internetowej, stan na listopad 2019 r; <https://rpo.lodzkie.pl/component/k2/item/749-rewitalizacja>.
- Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (Dz. U. 2015 poz. 1777).
- Warzywoda-Kruszyńska W., Jankowski B., 2013. Ciągłość i zmiana w łódzkich enklawach biedy, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Węglarz A., Kubalski G., Owczarek D., 2014. Propozycje mechanizmów wsparcia procesu przeciwdziałania zjawisku ubóstwa energetycznego w Polsce, Instytut na rzecz Ekorozwoju, Warszawa.
- Woźny P. 2019. Walka o czyste powietrze: wsparcie dla OZE (prezentacja), 12.12.2019 r
- Zajda K., Kretek-Kamińska A., 2018. Między działaniami zrutowizowanymi a innowacjami społecznymi. *Praktyki funkcjonowania gminnych ośrodków pomocy społecznej z gmin wiejskich województwa łódzkiego*, *Problemy Polityki Społecznej. Studia i Dyskusje* 40(1), 107-120.
- Zelesny L.C., Schultz P., 2000. Promoting Environmentalism, *Journal of Social Issues* 5, 365-371.

8. ANEKSY

8.1. Narzędzia badawcze wykorzystane w badaniu

8.1.1. Kwestionariusz ankiety

Kwestionariusz badania potrzeb energetycznych w województwie łódzkim

Czerwony – komentarz dla skryptera

Zielone – komentarz dla ankietera

SA – pytanie jednokrotnego wyboru

MA – pytanie wielokrotnego wyboru

Aranżacja:

Dzień dobry!

Cieszymy się, że zgodził/a się Pan/i na wzięcie udziału w ankiecie dotyczącej wykorzystania energii w Pana/i gospodarstwie domowym i zaspokajania potrzeb energetycznych. Obejmuje ona wszystkie źródła energii dostępne w domu lub mieszkaniu, tzn. energię ciepłą, energię elektryczną etc.

Ankieta składa się z kilku bloków tematycznych. W każdym z nich znajdują się pytania, w których trzeba zaznaczyć jedną lub więcej z podanych odpowiedzi. Proszę wskazać te odpowiedzi, które w największym stopniu odzwierciedlają fakty dotyczące użytkowania energii lub Pana/i opinie w tym względzie. Nie ma odpowiedzi dobrych lub złych.

Badanie to realizowane jest na zlecenie Regionalnego Centrum Polityki Społecznej w Łodzi, a jego efektem będzie zbiorczy raport z rekomendacjami wskazującymi, jak efektywnie wykorzystywać energię jak wspierać gospodarstwa domowe mające trudności z zaspokojeniem podstawowych potrzeb energetycznych.

Państwa odpowiedzi mogą przyczynić się do poprawienia jakości życia wielu rodzin w sąsiedztwie i w całym województwie łódzkim.

Ankieta potrwa ok. 30 min. i jest całkowicie anonimowa. Wyniki zostaną opracowane statystycznie, a następnie zaprezentowane w formie zbiorczej/zagregowanej.

Przejdźmy teraz do wypełnienia ankiety.

Wywiad zasadniczy:

P1. W jakim budynku Pan/i zamieszkuje? [SA]

1. Budynek wielorodzinny
2. Budynek jednorodzinny w zabudowie szeregowej
3. Budynek jednorodzinny wolnostojący
4. Nie wiem/trudno powiedzieć [ank. nie czytaj]

P2. [Zadaj, jeżeli P1=1] Jakiego typu jest budynek wielorodzinny, który Pan/i zamieszkuje? [SA]

1. Blok
2. Kamienica
3. Nie wiem/trudno powiedzieć [ank. nie czytaj]

P3. Z jakiego materiału zbudowany jest Pana/i budynek? [SA]

1. Budynek drewniany [ank. w razie potrzeby wyjaśnij, że jest to budynek, w którym przeważającym materiałem budulcowym jest drewno]
2. Budynek ceglany [ank. w razie potrzeby wyjaśnij, że jest to budynek, w którym przeważającym materiałem budulcowym są cegły]
3. Budynek z płyty lub ramy H [ank. w razie potrzeby wyjaśnij, że jest to budynek z wielkiej płyty lub żelbetonu]
4. Budynek z betonu i cegieł [ank. w razie potrzeby wyjaśnij, że jest to budynek, w którym głównymi materiałami budulcowymi jest beton oraz cegły]
5. Inne materiały, jakie? [OPEN].....
6. Nie wiem/trudno powiedzieć [ank. nie czytaj]

P4. W jakim okresie wybudowano budynek, w którym Państwo zamieszkują? [SA]

1. Przed 1918 r. (sprzed pierwszej wojny światowej)
2. W latach 1918–1945 r.
3. W latach 1946–1960
4. W latach 1961–1980
5. W latach 1981–1995
6. W latach 1996–2011
7. Po 2011 r.
8. Nie wiem/trudno powiedzieć [ank. nie czytaj]

P5. Czy mieszkanie/dom, w którym obecnie Pan/i mieszka, jest: [SA]

1. Własnościowe/spółdzielcze
2. Komunalne (gminne)
3. Wynajmowane
4. Inne, jakie? [OPEN].....
5. Nie wiem/trudno powiedzieć [ank. nie czytaj]

P6. Jaka jest ogólna powierzchnia użytkowa Pana/i domu/mieszkania? [OPEN]

Wpisz wartość [OPEN] m²

P7. Czy dom/mieszkanie wyposażone jest w ciepłą wodę bieżącą?

1. Tak
4. Nie

P8. [Zadaj, jeżeli P7=1] Proszę podać źródło ciepłej wody w Pana/i domu/mieszkanu [SA]

1. Sieć miejska/ciepłownicza
2. Podgrzewacz elektryczny
3. Piec (gazowy, olejowy, węglowy, na biomasę)
4. Kolektory solarne
5. Inne, jakie? [OPEN].....
6. Nie wiem/trudno powiedzieć [ank. nie czytaj]

P9. Jaki jest główny sposób ogrzewania domu/mieszkania? [SA]

1. Ogrzewanie centralne z elektrociepłowni
2. Ogrzewanie centralne z kotłowni osiedlowej, lokalnej
3. Ogrzewanie centralne z kotłowni indywidualnej
4. Piec na węgiel lub biomasę (drewno, pellet)
5. Piece na olej opałowy
6. Piece elektryczne, kaflowe z grzałką elektryczną
7. Piece gazowe
8. Odnawialne źródła energii
9. Inne (np.: przenośne piece olejowe, dmuchawy), jakie? [OPEN]
10. Nie ma, nie ogrzewam mieszkania
11. Nie wiem/trudno powiedzieć [ank. nie czytaj]

P10. Czy stosuje Pan/i dodatkowe ogrzewanie? [MA]

1. Tak, elektryczne
2. Tak, gazowe
3. Tak, węglowe (i pochodne)
4. Tak, olejowe
5. Tak, drewnem
6. Tak, biomasą (pellet)
7. Tak, z odnawialnych źródeł energii
8. Tak, inne, jakie? [OPEN].....
9. Nie
10. Nie wiem/trudno powiedzieć [ank. nie czytaj]

P11. Czy dach budynku jest ocieplony? [SA]

1. Tak, w całości
2. Tak, częściowo
3. Nie
4. Nie wiem/trudno powiedzieć [ank. nie czytaj]

P12. Czy ściany budynku są ocieplone? [SA]

1. Tak, w całości
2. Tak, częściowo
3. Nie
4. Nie wiem/trudno powiedzieć [ank. nie czytaj]

P13. Czy okna w Pan/i domu/mieszkanie są szczelne? [SA]

1. Tak
2. Tak, częściowo
3. Nie
4. Nie wiem/trudno powiedzieć [ank. nie czytaj]

P14. Jaka jest liczba szyb w większości okien w Pan/i domu/mieszkanii? [ank. w razie wątpliwości wytłumaczyć, że chodzi o szyby pojedyncze, podwójne itd. w jednym skrzydle/ramie okiennej] [SA]

1. 1
2. 2
3. 3
4. Inna liczba szyb w oknach, jaka? [OPEN]
5. Nie wiem/trudno powiedzieć [ank. nie czytaj]

P15. Czy drzwi w Pan/i domu/mieszkanii są szczelne? [SA]

1. Tak
2. Tak, częściowo
3. Nie
4. Nie wiem/trudno powiedzieć [ank. nie czytaj]

P16. Czy w Pana/i domu/mieszkanii znajduje się klimatyzacja? [SA]

1. Tak
2. Nie

P17. Czy w Państwa budynku zainstalowane są systemy odnawialnych źródeł energii? [SA]

1. Nie
2. Tak, kolektory słoneczne
3. Tak, ogniwa fotowoltaiczne
4. Tak, pompy ciepła
5. Tak, inne, jakie? [OPEN].....
6. Nie wiem/trudno powiedzieć [ank. nie czytaj]

P18. Jaki mają Państwo typ taryfy energii elektrycznej? [SA]

1. G11 (jednostrefowa taryfa dla gospodarstw domowych) [ank. wyjaśnij, że w przypadku taryfy G11 przez całą dobę płaci się tyle samo za zużycie energii elektrycznej, niezależnie od godziny]
2. G12 (dwustrefowa taryfa dla gospodarstw domowych) [ank. wyjaśnij, że w przypadku taryfy G12 ceny za zużycie energii elektrycznej są zależne od godziny w ciągu doby]
3. G12w (dwustrefowa weekendowa taryfa dla gospodarstw domowych) [ank. wyjaśnij, że w przypadku taryfy G12w ceny za zużycie energii elektrycznej są niższe w nocy i w weekendy]
4. G12as (dwaustrefowa taryfa antysmogowa dla gospodarstw domowych) [ank. wyjaśnij, że w przypadku taryfy G12as ceny za zużycie energii elektrycznej są niższe w nocy]
5. Nie dotyczy
6. Nie wiem/trudno powiedzieć [ank. nie czytaj]

P19. Jaki mają Państwo typ taryfy gazowej? [SA]

1. W-1 (roczne zużycie gazu nie przekracza 3350kWh/rok)
2. W-2 (roczne zużycie gazu mieści się w przedziale 3350 – 13350 kWh/rok)
3. W-3 (roczne zużycie gazu mieści się w przedziale 13350 - 88900 kWh/rok)

4. W-4 (roczne zużycie gazu przekracza 88900kWh/rok)
5. Nie dotyczy, korzystamy z butli gazowych
6. Nie dotyczy, gaz nie jest doprowadzony do gospodarstwa domowego
7. Nie wiem/trudno powiedzieć [ank. nie czytaj]

P20. Czy w budynku, który Pan/i zamieszkuje występują następujące problemy:

SKALA		
Tak	Nie	Nie wiem/trudno powiedzieć [ank. nie czytaj]
1	2	3
ZAGADNIENIA		
Przeciekający dach		
Zawilgocone ściany, podłogi lub fundamenty		
Butwiejące okna lub podłogi		

P21. Czy Pana/i mieszkanie:

SKALA		
Tak	Nie	Nie wiem/trudno powiedzieć [ank. nie czytaj]
1	2	3
ZAGADNIENIA		
Jest wystarczająco ciepłe w zimie		
Jest wystarczająco chłodne w lecie		

P22. [Zadaj, jeżeli P9=2,3] Czy instalacja grzewcza w Pana/i budynku spełnia nowe wyższe normy dotyczące kotłów? Kotły spełniające wyższe normy (3, 4, 5 klasa), objęte są certyfikacją PN-EN 303-5, a ich emisja tlenu węgla nie przekracza 500 mg/m³. [SA]

1. Tak
2. Nie
3. Nie dotyczy
4. Nie wiem/trudno powiedzieć [ank. nie czytaj]

P23. Czy oszczędza Pan/i energię? [SA]

1. Tak
2. Nie
3. Nie wiem/trudno powiedzieć [ank. nie czytaj]

P24. Jak Pan/i ocenia wysokość wydatków na energię (tj. wszystkich wydatków na prąd, gaz i ciepło) ponoszonych przez Pana/i gospodarstwo domowe. Wydatki te są: [SA]

1. Bardzo wysokie
5. Raczej wysokie

6. Umiarkowane
7. Raczej niskie
8. Bardzo niskie
9. Nie wiem/trudno powiedzieć [ank. nie czytaj]

P25. Czy w Pana/i gospodarstwie domowym rachunki są płacone w terminie? [SA]

1. Tak, zawsze są płacone w terminie
10. Najczęściej są płacone w terminie
11. Czasami tak, czasami nie
12. Najczęściej nie są płacone w terminie
13. Nigdy nie są płacone w terminie
14. Nie wiem/trudno powiedzieć [ank. nie czytaj]

P26. Biorąc pod uwagę ostatnie 12 miesięcy, jak Pan/i ocenia poziom zaspokojenia potrzeb swojego gospodarstwa domowego dotyczących:

SKALA					
Żadne potrzeby nie są zaspokojone	Zaspokojone są tylko podstawowe potrzeby	Niektóre potrzeby są zaspokojone, niektóre potrzeby nie są zaspokojone	Zaspokojonych jest większość potrzeb	Wszystkie potrzeby są zaspokojone	Nie dotyczy, brak takiej potrzeby
1	2	3	4	5	6
ZAGADNIENIA					
Wyżywienia					
Odzieży i obuwia					
Ochrony zdrowia (wizyty u lekarza, leki, zabiegi, badania, itd.)					
Wyposażenia mieszkania w meble i dobra trwałego użytkowania					
Edukacji i kształcenia dzieci i dorosłych (w tym zakup podręczników, kursy, szkolenia)					
Turystyki i wypoczynku poza miejscem zamieszkiwania (urlop, wakacje, ferie, itp.)					

P27. Proszę ocenić, w jakim stopniu Państwa potrzeby energetyczne są zaspokojone w Państwa gospodarstwie domowym?

SKALA					
W pełni 1	W dużym stopniu 2	W umiarkowanym stopniu 3	W niewielkim stopniu 4	Niezaspokojona potrzeba 5	Nie dotyczy 6
ZAGADNIENIA					
Dostęp do infrastruktury gazowej					
Dostęp do infrastruktury ciepłowniczej					
Utrzymanie optymalnej temperatury zimą					
Utrzymanie optymalnej temperatury latem					
Możliwość podgrzania wody					
Możliwość regularnego przygotowywania ciepłych posiłków					
Przechowywania żywności (w tym schłodzenia i zamrożenia)					
Ochrona przed wilgocią i jej konsekwencjami (np. Zniszczenie techniczne budynku, rozwój grzybów i drobnoustrojów)					
Ochrona przed innymi niekorzystnymi warunkami pogodowymi (opady deszczu, śniegu, burze, wiatr etc.)					
Komfortowe oświetlenie elektryczne całego domu/mieszkania					
Możliwość podłączenia i bezproblemowego użytkowania sprzętów RTV / AGD					
Możliwość podłączenia i bezproblemowego użytkowania Internetu					

P28. Czy w Pana/i miejscu pracy występują trudności z:

SKALA			
Tak 1	Nie 2	Nie wiem/trudno powiedzieć 3	Nie dotyczy 4
ZAGADNIENIA			
Utrzymaniem optymalnej temperatury			
Zapewnieniem ochrony przed wilgocią i jej konsekwencjami			
Zapewnieniem ochrony przed trudnymi warunkami pogodowymi (upał, mróz, deszcz, śnieg, burze, wiatr etc.)			
Dostępem do elektryczności			
Dostępem do adekwatnego oświetlenia			

P29. Czy w ostatnich 6 miesiącach wystąpiły u Pana/i następujące trudności:

SKALA					
Brak występowania trudności 1	W bardzo małym stopniu 2	W małym stopniu 3	W umiarkowanym stopniu 4	W dużym stopniu 5	W bardzo dużym stopniu 6
ZAGADNIENIA					
Pogorszenie się zdrowia / doświadczanie chorób					
Obniżenie nastroju					
Nieobecności w pracy					
Nieobecności w szkole / na uczelni					
Trudności z dotrzymaniem zobowiązań finansowych					
Słabsze osiągnięcia w pracy / karierze zawodowej					
Słabsze osiągnięcia w szkole / na uczelni					
Napięcia i konflikty w rodzinie					
Trudności w kontaktach z innymi ludźmi w otoczeniu np.: dalszą rodziną, sąsiadami, osobami z pracy / szkoły					
Trudności w kontaktach z instytucjami					

P30. [Zadaj, jeżeli w P29 „pogorszenie się zdrowia / doświadczanie chorób” wybrał odpowiedź TAK, P29=1,2,3,4,5] Jakiego rodzaju choroby Pan/i doświadczal?

SKALA	
Tak 1	Nie 2
ZAGADNIENIA	
Choroby układu oddechowego (np. niewydolność oddechowa, zapalenie gardła/krtani, zapalenie oskrzeli/płuc, POChP)	
Choroby układu krążenia (cukrzyca, miażdżyca, nadciśnienie, żylaki)	
Choroby układu ruchowego	
Choroby narządów wewnętrznych	
Trudności z koncentracją, nauką, pracą umysłową	
Obniżenie nastroju, stany przeddepresyjne	
Zaburzenia psychiczne	
Wyziębienie	
Inne, jakie? [OPEN].....	

P31. [Zadaj, jeżeli w P21 wybrał odpowiedź NIE na pytanie „jest wystarczająco ciepłe w ziemię”] Co Pan/i robi w sytuacji kiedy w mieszkaniu jest zbyt zimno?

SKALA	
Tak 1	Nie 2
ZAGADNIENIA	
Ubieram się w kilka warstw odzieży	
Rozgrzewam się przez aktywność fizyczną	
Spożywam ciepłe płyny/posiłki	
Ogrzewam tylko wybrane pomieszczenia	
Zamykam nieogrzewane pomieszczenia	
Ogrzewam tylko w wybranych porach doby	
Przebywam u rodziny, sąsiadów	
Inne, jakie? [OPEN]	

P32. Czy podejmuje Pan/i jakiegokolwiek działania, aby obniżyć koszt wydatków za energię? [SA]

1. Tak
15. nie

P33. [Zadaj, jeżeli P32=1] Co Pan/i robi, żeby zmniejszyć wydatki na energię? [MA]

1. Nieogrzewanie mieszkania
2. Wyłączanie urządzeń pobierających energię, które nie są używane
3. Wyłączanie nieużywanego oświetlenia
4. Ograniczenie gotowania
5. Wykorzystanie darmowego opału, np. odpadki, stare meble
6. Ograniczenie wykorzystania niektórych sprzętów RTV/AGD
7. Wymiana sprzętu RTV/AGD lub żarówek na energooszczędne
8. Drobne remonty (uszczelnienie okien, drzwi, dachu, ścian, etc.)
9. Inwestycja termomodernizacyjna (np.: wymiana kotła, podłączenie do centralnego ogrzewania, ocieplenie ścian, dachów, stropów, etc.)
10. Korzystanie z pomocy innych (osób, organizacji, instytucji)
11. Inne, jakie? **[OPEN]**.....
12. Nie wiem/trudno powiedzieć [ank. nie czytaj]

P34. Czy Pana/i gospodarstwo domowe otrzymuje obecnie dodatek mieszkaniowy? [SA]

1. Tak
2. Nie
3. Nie wiem/trudno powiedzieć [ank. nie czytaj]

P35. Czy Pana/i gospodarstwo domowe otrzymuje obecnie dodatek energetyczny? [SA]

1. Tak
2. Nie
3. Nie wiem/trudno powiedzieć [ank. nie czytaj]

P36. Czy Pana/i gospodarstwo domowe otrzymuje obecnie zasiłek celowy na opał? [SA]

1. Tak
2. Nie
3. Nie wiem/trudno powiedzieć [ank. nie czytaj]

P37. Czy Pana/i gospodarstwo domowe otrzymuje obecnie celowy zasiłek socjalny na zaspokojenie potrzeb energetycznych (np. zakup opału, pokrycie rachunków za ogrzewanie, elektryczność)? [SA]

1. Tak
2. Nie
3. Nie wiem/trudno powiedzieć [ank. nie czytaj]

P38. Czy korzystał/a lub słyszał/a Pan/i o którejś z niżej wymienionych form wsparcia inwestycji termomodernizacyjnych?

SKALA		
Tak 1	Nie, ale znam ten program 2	Nie i nie znam tego programu 3
ZAGADNIENIA		
Premia termomodernizacyjna z Funduszu Termomodernizacji i Remontów		
Termomodernizacja przez gminę w ramach Funduszu Termomodernizacji i Remontów		
Program „Czyste Powietrze”		
Program rewitalizacji		
Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego		
Inne, jakie? [OPEN].....		

P39. [Zadaj, jeżeli w P34 lub P35 lub P36 lub P37 lub P38 odpowiedź „tak”]. W jakim stopniu wsparcie, z którego Pan/i skorzystał/a przyczyniło się do zmniejszenia trudności w zaspokajaniu podstawowych potrzeb energetycznych? [SA]

1. W bardzo dużym stopniu
2. W dużym stopniu
3. W umiarkowanym stopniu
4. W niskim stopniu
5. Nie poprawił mojej sytuacji

P40. Proszę ustosunkować się do poniższych stwierdzeń lub pytań związanych z tematyką oszczędzania energii (efektywności energetycznej)

SKALA	
Tak 1	Nie 2
ZAGADNIENIA	
1	Czy wiedzą Państwo, czemu służy audyt energetyczny?
2	Czy słyszeli Państwo o audycie energetycznym dotyczącym zużycia energii elektrycznej i ciepła w budynku (lokalu mieszkalnym)?
3	Czy przy wyborze i zakupie sprzętu /(RTV AGD, oświetlenie) kierują się Państwo informacją o zużyciu energii przez dany sprzęt lub etykietą zawierającą klasę efektywności energetycznej?
4	[Zadaj, jeśli w P40.2 odpowiedź „tak”] Czy podejmują Państwo działania takie, jak sporządzenie audytu energetycznego budynku lub mieszkania?
6	Czy podejmują Państwo działania takie, jak instalacja urządzeń do samodzielnej produkcji energii (kolektory słoneczne, pompy ciepła, kotłownia na drewno, inne)?
7	Czy podejmują Państwo działania takie jak uwrażliwienie użytkowników/domowników na kwestie oszczędzania energii?

P41. Czy w ciągu ostatnich lat przeprowadzał/a Pan/i remonty termomodernizacyjne lub instalowała urządzenia energooszczędne (mające na celu poprawę komfortu cieplnego w mieszkaniu/oszczędność energii)? [SA]

1. Tak
2. Nie

P42. Czy rozważa Pan/i przeprowadzenie w przyszłości inwestycji termomodernizacyjnej (mającej na celu poprawę komfortu cieplnego w mieszkaniu/oszczędność energii)? [SA]

1. Tak
2. Nie

P43. [Zadaj, jeżeli (P41=1 i P42=1) lub (P41=1 i P42=2) lub (P41=2 i P42=1)] Z jakiego powodu przeprowadzał/a Pan/i lub planuje przeprowadzić remont termomodernizacyjny? Proszę wskazać maksymalnie 3 odpowiedzi. [MA – najwyżej 3 odpowiedzi]

1. Dostępność programów wsparcia
2. Chęć obniżenia kosztów energii
3. Chęć zmniejszenia negatywnego wpływu na środowisko (zanieczyszczenie powietrza, zmniejszenie emisji gazów cieplarnianych)
4. Unowocześnienie domu/mieszkania i względy estetyczne
5. Wprowadzenie norm dotyczących kotłów oraz spalania paliw stałych
6. Strach przed zepsuciem starego urządzeń (np. kotłów, kaloryferów)
7. Wygoda/łatwość obsługi urządzeń
8. Inne, jakie? (pytanie otwarte)
9. Nie wiem/trudno powiedzieć [ank. nie czytaj]

P44. [Zadaj, jeżeli (P41=1 i P42=2) lub (P41=2 i P42=2)] Z jakiego powodu nie przeprowadzał Pan lub nie planuje przeprowadzać remontu termomodernizacyjnego Proszę wskazać maksymalnie 3 odpowiedzi. [MA – najwyżej 3 odpowiedzi]

1. Nie potrzebuję takiej inwestycji, mój dom / moje mieszkanie jest efektywne energetycznie i nie mam żadnych trudności w zaspokojeniu swoich potrzeb energetycznych
2. Nie mam wystarczających środków na inwestycję
3. Nie wiem jakie są możliwości wsparcia finansowego takiej inwestycji
4. Nie widzę zbyt wielu korzyści z takiej inwestycji
5. Obawiam się, że wymiana urządzenia np. kotła będzie wiązać się z wyższymi wydatkami w przyszłości np. na opał
6. Obawiam się, że taka inwestycja będzie zbyt trudna organizacyjnie i to zadanie mnie przerośnie
7. Nie chcę niczego zmieniać, przyzwyczaiałem/przyzwyczaiałam się do tego, jak jest
8. Nie spełniam warunków uczestnictwa w programach dofinansowujących inwestycje termomodernizacyjne. Jakich programach? [OPEN].....
9. Nie wiem/trudno powiedzieć [ank. nie czytaj]

P45. W jakim stopniu zgadzasz się ze stwierdzeniem:

SKALA					
Zdecydowanie się zgadzam 1	Częściowo się zgadzam 2	Ani się zgadzam, ani się nie zgadzam 3	Częściowo się nie zgadzam 4	Zdecydowanie się nie zgadzam 5	Nie wiem/trudno powiedzieć 6
ZAGADNIENIA					
Wszyscy powinniśmy więcej zajmować się problemami środowiska					
Zbyt duża koncentracja na problemach środowiska odwraca uwagę od ważniejszych problemów bytowych					
Ograniczenie zużycia przez Pana/Panią energii ma wpływ na stan środowiska naturalnego					

P46. Proszę określić, jaką średnią temperaturę [°C] utrzymuje Pan/i w pomieszczeniach w domu/mieszkanie, w którym Pan/i mieszka?

Podaj temperaturę w stopniach Celsjusza [°C] |_|_| [OPEN – liczbowy od 0 do 40]

P47. Proszę określić, jakie są przeciętne miesięczne wydatki Pana/i gospodarstwa domowego na poniżej wymienione cele.

W sezonie grzewczym (październik-marzec):

Prąd |_|_|_|_| [OPEN – liczbowy od 0 do 9999]

Gaz |_|_|_|_| [OPEN – liczbowy od 0 do 9999]

Ciepło |_|_|_|_| [OPEN – liczbowy od 0 do 9999] [ank. wyjaśnij, że na ogrzewanie składają się np. koszt opału takiego, jak węgiel, olej, drewno, koszt gazu – w przypadku ogrzewania gazowego, koszt prądu – w przypadku ogrzewania elektrycznego]

[] nie korzystam z ciepła miejskiego

Pozostałe wydatki mieszkaniowe (np. czynsz, itd.) |_|_|_|_| [OPEN – liczbowy od 0 do 9999]

Poza sezonem grzewczym (kwiecień-wrzesień):

Prąd |_|_|_|_| [OPEN – liczbowy od 0 do 9999]

Gaz |_|_|_|_| [OPEN – liczbowy od 0 do 9999]

Ciepło |_|_|_|_| [OPEN – liczbowy od 0 do 9999] [ank. wyjaśnij, że na ogrzewanie składają się np. koszt opału takiego, jak węgiel, olej, drewno, koszt gazu – w przypadku ogrzewania gazowego, koszt prądu – w przypadku ogrzewania elektrycznego]

[] nie korzystam z ciepła miejskiego

Pozostałe wydatki mieszkaniowe (np. czynsz, itd.) |_|_|_|_| [OPEN – liczbowy od 0 do 9999]

P48. Jaki jest przeciętny miesięczny przychód netto wszystkich członków Pana/i gospodarstwa domowego łącznie w formie pieniężnej ze wszystkich źródeł łącznie?

Przykładowe źródła przychodu:

- dochody z pracy najemnej (netto)
- dochody (netto) ze świadczeń społecznych (np.: emerytura, renty, zasiłki rodzinne, świadczenie wychowawcze Rodzina 500+, zasiłki dla bezrobotnych, zapomogi z pomocy społecznej, stypendia)
- dochody z pozarolniczej działalności prowadzonej na własny rachunek
- przychody ze sprzedaży produkcji rolnej (roślinnej i zwierzęcej)
- sumy pieniężne otrzymane w darze, otrzymane alimenty, odszkodowania
- dochody z tytułu wynajmu mieszkania, pokoju, garażu lub innego lokalu po odjęciu kosztów związanych z utrzymaniem lokalu, ale bez pomniejszenia o podatek dochodowy
- zaciągnięte kredyty i pożyczki gotówkowe z banku lub innej instytucji oraz od osób prywatnych
- podjęte oszczędności, odsetki, dywidendy
- przychody ze sprzedaży majątku (np.: samochodu, mieszkania, pralki, telewizora)

Wpisz kwotę |_|_|_|_|_| [OPEN – liczbowy od 0 do 999999]

P49. Jakie jest główne źródło utrzymania Państwa gospodarstwa domowego? Główne źródło utrzymania to przychód osoby posiadającej najwyższy przychód w gospodarstwie domowym. [SA]

1. Praca najemna na stanowisku robotniczym
2. Praca najemna na stanowisku nierobotniczym
3. Użytkowanie gospodarstwa rolnego
4. Praca na własny rachunek poza gospodarstwem rolnym w użytkowaniu indywidualnym, wykonywanie wolnego zawodu
5. Emerytura
6. Renta
7. Świadczenia pozostałe
8. Dary, alimenty i pozostałe dochody
9. Inne przychody
10. Nie dotyczy

P50. Wielkość miejscowości zamieszkania [SA]

1. Łódź
2. Miasto 50–100 tys. mieszkańców

3. Miasto 20–49 tys. mieszkańców
4. Miasto 10–19 tys. mieszkańców
5. Miasto poniżej 10 tys. mieszkańców
6. Wieś

P51. Proszę podać skład Pana/i gospodarstwa domowego (włączając/uwzględniając też siebie)

Wpisz imię lub akronim: **[OPEN – możliwość wskazania max. 30 osób]**

1. Osoba.....
2. Osoba.....
3. Osoba..... itd.

SKRYPTER: Dla każdego wskazanego w P51 zadaj P52 – P59

P52. Płeć:

3. Kobieta
4. Mężczyzna

P53. Rok urodzenia:

|_|_|_|_| **[OPEN – liczbowy od 1900 do 2019]**

P54. Stopień pokrewieństwa:

1. Osoba odniesienia (respondent)
2. Mąż/żona
3. Partner/partnerka
4. Syn/córka
5. Ojciec/matka
6. Teść/teściowa
7. Zięć/synowa
8. Brat/siostra
9. Dziadek/babka, pradziadek /prababka
10. Wnuk/wnuczka, prawnuk/prawnuczka
11. Inny/a krewny/a
12. Osoba niespokrewniona

P55. Wykształcenie:

1. Bez wykształcenia
2. Podstawowe
3. Gimnazjalne
4. Zasadnicze zawodowe
5. Średnie ogólnokształcące
6. Średnie zawodowe
7. Policealne
8. Kolegium nauczycielskie, języków obcych lub dla pracowników służb społecznych
9. Licencjat lub inżynier
10. Magister lub równorzędny
11. Wyższe ze stopniem naukowym

P56. Stopień niesamodzielności:

1. W pełni samodzielny
2. Wymaga niewielkiego wsparcia w funkcjonowaniu (parę godzin w tygodniu)
3. Wymaga umiarkowanego wsparcia w funkcjonowaniu (codziennie do 4 godzin)
4. Wymaga dużego wsparcia w funkcjonowaniu (codziennie do 8 godzin)
5. Wymaga całkowitego wsparcia w funkcjonowaniu (codziennie powyżej 8 godzin)

P57. Źródło utrzymania:

1. Praca najemna na stanowisku robotniczym
2. Praca najemna na stanowisku nierobotniczym
3. Użytkowanie gospodarstwa rolnego
4. Praca na własny rachunek poza gospodarstwem rolnym w użytkowaniu indywidualnym, wykonywanie wolnego zawodu
5. Własność
6. Emerytura
7. Renta
8. Świadczenia pozostałe
9. Dary, alimenty i pozostałe dochody
10. Inne przychody
11. Nie dotyczy

Dziękujemy za udział w ankiecie!

Część do wypełnienia przez ankietera:

Czy w budynku można zaobserwować: [wypełnia ankietę]

a. Brak wprawionych okien

1. Tak
2. Nie
3. Trudno stwierdzić

b. Powybijane szyby

1. Tak
2. Nie
3. Trudno stwierdzić

c. Brak drzwi

1. Tak
2. Nie
3. Trudno stwierdzić

d. Inne niezabezpieczone otwory w elewacji

1. Tak
2. Nie
3. Trudno stwierdzić

Czy budynek posiada: [wypełnia ankieter]

e. Piwnicę

1. Tak
2. Nie
3. Trudno stwierdzić

f. Widoczne ocieplenie

1. Tak
2. Nie
3. Trudno stwierdzić

8.1.2. Kwestionariusz wywiadu z gospodarstwami domowymi

Wprowadzenie – informacje o gospodarstwie domowym [10 min]

1. Proszę się przedstawić i powiedzieć kilka zdań o osobach, z którymi Pan/i mieszka?
2. Od kiedy Państwo mieszkają w tym miejscu?
3. Jak opisał/aby Pan/i najbliższą okolicę, w której Państwo mieszkacie?
4. Kto zazwyczaj w Państwa gospodarstwie domowym zarządza wydatkami i utrzymaniem domu (tzw. głowa rodziny)?

Stan techniczny budynku [10 min]

5. Jaka jest historia tego budynku?
6. Jaka jest własność Państwa mieszkania / domu?
7. Jaki oceniliby Państwo stan techniczny budynku?

Korzystanie z usług energetycznych [10 min]

8. Proszę opisać, jak wygląda Państwa typowy dzień roboczy?
9. ...a teraz proszę mi opisać, jak wygląda Państwa typowy dzień weekendowy?
10. Kto najczęściej, a kto najrzadziej przebywa w domu?
11. Kto zarządza ogrzewaniem, a kto naprawami związanymi z utrzymaniem ciepła i energią elektryczną?
12. Jakie jest źródło ogrzewania w Pana/i domu/mieszkanie (do badacza: centralne ogrzewanie, piec gazowy, węglowy, olejowy, na drewno, etc.)? Jeżeli posiadają Państwo kocioł węglowy, to czy jest on automatyczny, czy zasypowy? Ile on ma lat? Czy używa Pan/i jeszcze jakiegoś systemu ogrzewania dodatkowo? Jeśli tak, jakiego?
13. W jaki sposób podgrzewają Państwo wodę?
14. Jakie oświetlenie Państwo stosują: zwykłe żarówki, świetlówki energooszczędne, światło LED, inne?
15. W jaki sposób przygotowują Państwo posiłki w domu? Czy dostępne urządzenia są wystarczające do regularnego przygotowania ciepłych posiłków?
16. W jaki sposób i jak często robią Państwo pranie i gdzie suszą ubrania?
17. Z jakich urządzeń elektrycznych Państwo korzystają? Które z tych urządzeń są dla Państwa najważniejsze? Jaka jest klasa energetyczna tych urządzeń (A+++, A++, A+, A, B, C...)?

Trudności w zaspokajaniu potrzeb energetycznych [15 min]

18. Proszę ocenić, w jakim stopniu Państwa potrzeby energetyczne, w tym cieplne, są zaspokojone? Które potrzeby są/nie są zaspokojone? Jak bardzo są Państwo zadowoleni ze źródła ogrzewania i innych usług energetycznych? Jakiego rodzaju trudności Państwo doświadczają?

19. Z czego wynikają te trudności?
20. Jak radzą sobie Państwo z pokrywaniem wydatków na energię (ciepłą, elektryczną)? Czy mieli Państwo trudności z opłatami związanymi z mieszkaniem/domem, np. za czynsz, kredyt mieszkaniowy, ogrzewanie, energię elektryczną?
21. Na jakie Pana/Pani czynności codzienne, w największym stopniu rzutują trudności związane z energią?

Strategie radzenia sobie z trudnościami w zaspokojeniu potrzeb energetycznych [10 min]

22. Jak Pan/i i Pańska/i rodzina radzą sobie z wymienionymi przez Pana/ią trudnościami?
23. Jak często temat ten jest poruszany w rodzinie? (i w dyskusjach np. z sąsiadami we wspólnocie mieszkaniowej – jeśli dotyczy) Jak Państwo w domu podejmują decyzje w sprawie radzenia sobie z trudnościami w zaspokajaniu potrzeb energetycznych? Kto ma na nie wpływ? Kto decyduje o priorytetach? Jak wygląda proces podejmowania decyzji?

Ocena instrumentów wsparcia [10 min]

24. Czy korzystają Państwo ze wsparcia, żeby rozwiązać problemy z zaspokojeniem potrzeb energetycznych? Jeśli tak, jakiego rodzaju to jest wsparcie?
25. Kiedy zdecydowali się Państwo na skorzystanie ze wsparcia? Proszę opowiedzieć, w jakich okolicznościach to się stało?
26. Jakie znają Państwo inne możliwości wsparcia (podpowiedzi: dodatek energetyczny, dodatek mieszkaniowy, zasiłek socjalny, w tym zasiłek celowy na opał, rządowy program termomodernizacji „Czyste Powietrze”)?
27. Czy korzystał/a Pan/i z któregoś z tych instrumentów? Z którego?
 - o Jeśli nie, dlaczego?
 - o Jeśli tak, jakie były Pana/i doświadczenia z tym instrumentem? (pytania naprowadzające: W jakim stopniu odpowiadał on na trudności, których Pan/i doświadcza? W jakim stopniu był on skuteczny i czy rozwiązał Pana/i problem? Jak ogólnie Pan/i go ocenia?)

Oczekiwanie w zakresie wsparcia w rozwiązaniu problemu [5 min]

28. Jakie wsparcie byłoby dla Pana/i najbardziej przydatne? Jaka pomoc rozwiązałaby Pana/i problem z zaspokojeniem podstawowych potrzeb energetycznych? Co należałoby zrobić, aby lepiej dopasować obecne instrumenty wsparcia do Pana/i potrzeb lub oczekiwań?
29. Kto – jaka instytucja, organizacja, w tym organizacja pozarządowa, osoba – mogłaby lub powinna Pana/i zdaniem udzielić takiego wsparcia?

Zakończenie

8.1.3. Kwestionariusz wywiadu z instytucjami

Wprowadzenie [5 min]

1. Jaka jest Pana/i rola i główne zadania w instytucji, którą Pan/i reprezentuje?

Znajomość i charakterystyka problemu ubóstwa energetycznego [10 min]

2. Na ile znane jest Panu/i pojęcie ubóstwa energetycznego? Jak Pan/i to pojęcie rozumie?
3. W jakim kontekście spotkał/a się Pan/i z tym zagadnieniem?
4. Czy znane są Panu/i oszacowania skali ubóstwa energetycznego dotyczące obszaru Pana/i działania? Jakie są źródła tych informacji?

5. Jakimi cechami charakteryzuje się grupa ubogich energetycznie w Pana/i gminie/ powiecie/województwie? Proszę również o wskazanie potrzeb osób ubogich energetycznie zamieszkujących na obszarze, którego dotyczy Pana/i praca, w oparciu o znane Panu/i raporty i opracowania.
6. Czy obecnie dostępna wiedza o ubóstwie energetycznym jest wystarczająca do działania Pana/i instytucji? Jakiej wiedzy Państwu brakuje, żeby efektywnie prowadzić działania w ramach Państwa instytucji?

Działania skierowane do ubogich energetycznie i ich ocena [15 min]

7. Jakie działania podejmuje Pana/i instytucja, żeby identyfikować i rozwiązywać problem ubóstwa energetycznego? Proszę je wymienić. [do badacza: można dopytać o instrument charakterystyczny dla danej instytucji: dodatek energetyczny, dodatek mieszkaniowy, zasiłek socjalny, w tym zasiłek celowy na opał, praca socjalna np.: zarządzanie budżetem domowym, zarządzanie źródłami energii, premia termomodernizacyjna, rządowy program termomodernizacji „Czyste Powietrze”, „Stop Smog”, programy rewitalizacji, regionalne programy operacyjne, ale również chodzi o bardziej ogólne praktyki lub np. pojedyncze projekty]
8. Proszę krótko scharakteryzować te działania. Czy mogą Państwo wskazać, jaka jest liczba osób objętych tymi działaniami oraz skala udzielonego wsparcia?
9. Jak ocenia Pan/i ten (lub te) instrument/y wsparcia? W jakim stopniu odpowiada/ją on/e potrzebom ubogich energetycznie na terenie Pana/i obszaru działania?
10. Czy zestaw instrumentów wsparcia ubogich energetycznie, którym dysponuje Pana/i instytucja, stanowi Państwa zdaniem odpowiednią odpowiedź na ten problem? Jeśli nie, czego jeszcze brakuje?

Rekomendacje [10 min]

11. Jakich zmian Pana/i zdaniem wymagają obecne instrumenty wsparcia ubogich energetycznie, żeby w jak największym stopniu odpowiadały one ich potrzebom? [do badacza: można przypomnieć te instrumenty – dodatek energetyczny, dodatek mieszkaniowy, zasiłek socjalny, w tym zasiłek celowy na opał, praca socjalna np.: zarządzanie budżetem domowym, zarządzanie źródłami energii, premia termomodernizacyjna, program termomodernizacji „Czyste Powietrze”, „Stop Smog”, programy rewitalizacji, regionalne programy operacyjne].
12. Jakiego uzupełnienia wymagają instrumenty wsparcia ubogich energetycznie? Jakie miałyby/miałyby Pan/i rekomendacje w tym zakresie?
13. Jakie są inne instytucje w województwie, które są lub mogłyby być zainteresowane tym tematem?
14. Jakimi sposobami Państwa instytucja mogłaby skuteczniej identyfikować i walczyć z problemem ubóstwa energetycznego?

8.1.4. Kwestionariusz wywiadu z ekspertami

Wprowadzenie [10 min]

1. Proszę krótko opowiedzieć, jakie posiada Pan/i doświadczenie w zajmowaniu się tematyką efektywności energetycznej i ubóstwa, ze szczególnym uwzględnieniem ubóstwa energetycznego? Od jakiego czasu zajmuje się Pan/i tą tematyką i w jakiej roli? Na czym polega Państwa obecna praca z tym związana?

Dostępność wiedzy na temat ubóstwa energetycznego [15 min]

2. Z jakich źródeł na temat ubóstwa energetycznego Pan/Pani korzysta? Jak Pan/Pani ocenia te źródła pod kątem jakości, kompletności, przystępności przekazywanej wiedzy na temat ubóstwa energetycznego? W jakim stopniu te źródła wiedzy (raporty, ekspertyzy, badania naukowe) są wystarczające do prowadzenia prac przez Państwa instytucję? ?
3. Jakiej wiedzy/informacji potrzebujemy, żeby zrozumieć potrzeby osób ubogich energetycznie, przyczyny ubóstwa energetycznego, konsekwencje tego zjawiska?
4. Jaką wiedzę/jakimi informacjami o ubóstwie energetycznym dysponujemy w odniesieniu do województwa łódzkiego? Jakiej wiedzy/jakiego zakresu informacji brakuje w kontekście województwa łódzkiego? Czy znają Państwo opracowania/publikacje/raporty, które omawiałyby ten temat? Jakie są to prace?
5. Czy obecnie posiadana wiedza świata naukowego i praktyczna na temat ubóstwa energetycznego jest wystarczająca, żeby stać się podstawą tworzenia instrumentów publicznego wsparcia tej grupy? Co należałoby zrobić, żeby uzupełnić brakującą wiedzę i/lub stworzyć skuteczne programy wsparcia?

Ocena obecnych instrumentów wsparcia ubogich energetycznie [25 min]

6. Jakie zna Pan/i instrumenty publicznego wsparcia ubogich energetycznie?. [do badacza: pozwolić swobodnie wymienić znane instrumenty wsparcia, a następnie ocenić funkcjonowanie po kolei każdego z nich zgodnie z poniższym schematem].
7. Jak ocenia Pan/i ten (lub te) instrument/y wsparcia? W jakim stopniu odpowiada/ją on/e potrzebom ubogich energetycznie na terenie Pana/i obszaru działania?
8. Jakie są jego/ich mocne strony? Jakie są jego/ich słabe strony?
9. Jakie są bariery w efektywnym rozwiązaniu problemu ubóstwa energetycznego przy wykorzystaniu tego/tych instrumentu/instrumentów?
10. Czy ten zestaw instrumentów publicznego wsparcia ubogich energetycznie jest wystarczający do rozwiązania tego problemu? Jeśli nie, czego jeszcze brakuje?

Rekomendacje [10 min]

11. Jak powinien wyglądać kompleksowy system publicznego wsparcia ubogich energetycznie? Z jakich elementów powinien się składać? Jak powinny wyglądać mechanizmy wsparcia? [do badacza: pozwól na dłuższą swobodną wypowiedź i przedstawienie własnej wizji systemu wsparcia].
12. W jaki sposób należałoby identyfikować gospodarstwa domowe ubogie energetycznie?
13. Jak powinno być adresowane ubóstwo energetyczne w kontekście (1) stanu technicznego budynku, (2) zasobów finansowych (3) świadomości ekologicznej (do badacza: dopytać, jeśli odpowiedź na pytanie 11 była niewystarczająca).
14. Jakich zmian Pana/i zdaniem wymagają obecne instrumenty wsparcia ubogich energetycznie, żeby w jak największym stopniu odpowiadały one ich potrzebom? Jakie miałby/miałyby Pan/i rekomendacje w tym zakresie?

8.2. Wykaz zrealizowanych indywidualnych wywiadów pogłębionych

Nr kodowy	Rodzaj respondenta	Stanowisko	Data wywiadu
# IDI 01	Instytucje	Koordynatorka działu organizacyjnego w OPS oraz inspektorka udzielająca dodatków energetycznych w niewielkim mieście powiatowym	10.01.2020
# IDI 02	Instytucje	Pracownica urzędu miasta, odpowiadająca za politykę środowiskowo-energetyczną w niewielkim mieście powiatowym	10.01.2020
# IDI 03	Instytucje	Pracownica socjalna przydzielająca dodatki mieszkaniowe i energetyczne w gminie wiejskiej	14.01.2020
# IDI 04	Instytucje	Pracownica urzędu gminy ds. inwestycji w gminie wiejskiej	14.01.2020
# IDI 05	Gospodarstwa domowe	Przedstawicielka gospodarstwa domowego rencistów	22.01.2020
# IDI 06	Gospodarstwa domowe	Przedstawicielka gospodarstwa domowego pracowników na stanowiskach robotniczych	22.01.2020
# IDI 07	Gospodarstwa domowe	Przedstawicielka gospodarstwa domowego pracowników na stanowiskach robotniczych	24.01.2020
# IDI 08	Gospodarstwa domowe	Przedstawicielka gospodarstwa domowego wielodzietnego korzystającego z pomocy społecznej	24.01.2020
# IDI 09	Gospodarstwa domowe	Przedstawicielka gospodarstwa domowego korzystającego z pomocy społecznej	27.01.2020
# IDI 10	Gospodarstwa domowe	Przedstawicielka gospodarstwa domowego wielodzietnego korzystającego z pomocy społecznej	27.01.2020
# IDI 11	Gospodarstwa domowe	Przedstawiciel gospodarstwa domowego wielodzietnego	28.01.2020
# IDI 12	Eksperti	Nauczycielka akademicka i konsultantka zajmująca się polityką miejską	31.01.2020
# IDI 13	Gospodarstwa domowe	Przedstawicielka gospodarstwa domowego rolników	31.01.2020
# IDI 14	Eksperti	Doradca energetyczny	31.01.2020
# IDI 15	Gospodarstwa domowe	Przedstawiciel gospodarstwa domowego rolników	31.01.2020
# IDI 16	Gospodarstwa domowe	Przedstawiciel gospodarstwa domowego rolników	31.01.2020
# IDI 17	Gospodarstwa domowe	Przedstawicielka gospodarstwa domowego rencistów	31.01.2020
# IDI 18	Gospodarstwa domowe	Przedstawiciel gospodarstwa domowego wielodzietnego	01.02.2020
# IDI 19	Gospodarstwa domowe	Przedstawicielka gospodarstwa domowego rencistów	01.02.2020
# IDI 20	Eksperti	Nauczycielka akademicka zajmująca się wykluczeniem społecznym	03.02.2020
# IDI 21	Instytucje	Pracownice urzędu miasta, odpowiadające za rewitalizację	03.02.2020

Nr kodowy	Rodzaj respondenta	Stanowisko	Data wywiadu
# IDI 22	Gospodarstwa domowe	Przedstawicielka gospodarstwa domowego rencistów	06.02.2020
# IDI 23	Gospodarstwa domowe	Przedstawiciel gospodarstwa domowego pracowników na stanowiskach robotniczych	06.02.2020
# IDI 24	Instytucje	Przedstawiciele samorządu województwa odpowiedzialni za regionalne dokumenty strategiczne	25.02.2020
# IDI 25	Eksperti	Pracownicy terenowi instytucji kontrolującej gospodarstwa domowe	25.02.2020

8.3. Metodologia obliczania wskaźników ubóstwa energetycznego

Wysokie Koszty Niskie Dochody¹⁰⁹

Według wskaźnika Wysokie Koszty Niskie dochody jako ubogie energetycznie uznaje się gospodarstwo, które spełnia jednocześnie dwa kryteria: wysokich hipotetycznych wydatków energetycznych oraz niskich dochodów¹¹⁰.

Wysokie hipotetyczne wydatki energetyczne

Kryterium wysokich wydatków energetycznych uznaje się za spełnione, jeśli hipotetyczne ekwiwalentne wydatki energetyczne gospodarstwa domowego są wyższe niż mediana hipotetycznych ekwiwalentnych wydatków energetycznych w populacji.

- Wydatki energetyczne gospodarstwa domowego to suma wydatków na energię elektryczną i ciepłą.
- Hipotetyczne wydatki energetyczne gospodarstwa domowego to poziom wydatków na energię, przy określonych cechach gospodarstwa domowego i budynku oraz danych cenach energii (zależnych od sposobu ogrzewania), który pozwala gospodarstwu na utrzymywanie w miejscu zamieszkania optymalnej temperatury oraz korzystanie z oświetlenia i sprzętów AGD w stopniu niezbędnym do normalnego codziennego funkcjonowania.
- Hipotetyczne wydatki energetyczne stanowią sumę hipotetycznych wydatków na energię elektryczną i hipotetycznych wydatków na ciepło. Hipotetyczne wydatki na energię elektryczną danego gospodarstwa to średnie w danej kategorii wydatki na energię elektryczną w przeliczeniu na osobę pomnożone przez liczbę osób w gospodarstwie domowym. Hipotetyczne wydatki na energię ciepłą danego gospodarstwa to średnie w danej kategorii wydatki na energię ciepłą w przeliczeniu na metr kwadratowy pomnożone przez powierzchnię użytkową budynku¹¹¹.
- W kontekście wydatków energetycznych na ciepło wprowadzone jest pojęcie nadmetrażu. Nadmetraż zdefiniowany jest przez łączne spełnianie podwojonego kryterium Parkera Morrisa¹¹².
- Standard Parkera Morrisa określa typową powierzchnię mieszkania w zależności od liczby członków w gospodarstwie domowym. Na jego podstawie uznaje się, że gospo-

¹⁰⁹ Źródło: IBS EY (2018)

¹¹⁰ Definicja wskaźnika „Wysokie koszty, niskie dochody” na podstawie: Sałach, Lewandowski (2018).

¹¹¹ IBS/EY, 2018. Analiza i opis charakterystyk ubóstwa energetycznego w Polsce, Komisja Europejska / Ministerstwo Energii, Warszawa.

¹¹² Kryterium Parkera Morrisa na podstawie: DECC (2016).

darstwo domowe posiada nadmetraż, jeśli powierzchnia jego mieszkania przekracza dwukrotność tego standardu, tj.: 66 m² dla 1 osoby, 97 m² dla dwóch osób, 122 m² dla 3 osób, 158 m² dla 4 osób, 179 m² dla 5 osób, 194 m² dla 6 osób, 229 m² dla 7 osób, 256 m² dla 9 i więcej osób.

- Zakłada się, że gospodarstwo domowe posiadające nadmetraż wyłącza z użytkowania część powierzchni mieszkania będącą nadwyżką nad wartość powierzchni zdefiniowaną przez kryterium Parkera Morrisa. Na tej podstawie hipotetyczne wydatki danego gospodarstwa domowego są odpowiednio zredukowane.
- Do ekwiwalizacji hipotetycznych wydatków energetycznych stosuje się skalę, w której punktem odniesienia jest dwuosobowe gospodarstwo domowe, a współczynniki dla gospodarstw domowych o danej liczbie osób uzyskuje się, dzieląc medianę hipotetycznych wydatków energetycznych gospodarstw domowych o danej liczbie osób przez medianę hipotetycznych wydatków energetycznych dwuosobowego gospodarstwa domowego¹¹³.

Niskie dochody

Kryterium niskich dochodów uznaje się za spełnione dla gospodarstw, które spełniają jednocześnie dwa warunki. Pierwszy jest spełniony, jeśli ekwiwalentny dochód gospodarstwa domowego znajduje się wśród 30% najniższych dochodów w populacji. Drugi jest spełniony, jeśli dochód ekwiwalentny gospodarstwa domowego liczony po odjęciu stałych kosztów utrzymania mieszkania jest niższy od indywidualnie ustalonego progu dochodowego¹¹⁴.

- Ekwiwalizacja dochodów rozporządzalnych gospodarstw domowych dokonywana jest według zmodyfikowanej skali ekwiwalentności OECD: pierwszej osobie dorosłej przypisuje się wagę 1, każdej następnej osobie w wieku 14 lat i więcej wagę 0,5, a każdemu dziecku poniżej 14 lat wagę 0,3.
- W celu obliczenia dochodu gospodarstwa domowego po odjęciu stałych kosztów utrzymania mieszkania od dochodu rozporzadzalnego gospodarstwa domowego odejmowane są wydatki na zaopatrywanie w wodę i inne usługi związane z mieszkaniem, czynsze faktyczne (odstępne) za wynajem nieruchomości oraz spłata kredytów i pożyczek hipotecznych.
- Ekwiwalizacja dochodu po odjęciu stałych kosztów utrzymania mieszkania dokonywana jest według skali, w której pierwszej osobie dorosłej przypisuje się wagę 0,58, każdej następnej osobie w wieku 14 lat i więcej wagę 0,42, a każdemu dziecku poniżej 14 lat wagę 0,2.
- Próg dla ekwiwalentnego dochodu po odjęciu stałych kosztów utrzymania mieszkania ustalany jest indywidualnie, tzn. osobno dla każdego gospodarstwa domowego. To suma dwóch składników: 60% mediany dochodów ekwiwalentnych po odjęciu stałych kosztów utrzymania mieszkania w populacji oraz hipotetycznych ekwiwalentnych wydatków energetycznych danego gospodarstwa domowego (sposób wyliczenia hipotetycznych ekwiwalentnych wydatków energetycznych przedstawiony jest w punkcie 1 definicji wskaźnika).

¹¹³ Ekwiwalizacja hipotetycznych wydatków energetycznych na podstawie: DECC (2015).

¹¹⁴ IBS/EY, 2018. Analiza i opis charakterystyk ubóstwa energetycznego w Polsce, Komisja Europejska / Ministerstwo Energii, Warszawa.

Wysokie faktyczne wydatki na energię¹¹⁵

Według wskaźnika Wysokich faktycznych wydatków na energię za ubogie energetycznie uznaje się gospodarstwa, w których udział faktycznych wydatków energetycznych w dochodzie kształtuje się na poziomie wyższym niż podwojona mediana tej wartości w próbie.

Wydatki energetyczne gospodarstwa domowego to suma wydatków na energię elektryczną i ciepłą.

Zły stan techniczny budynku

Wskaźnik utworzony jest bezpośrednio na podstawie następującego pytania w ankiecie:

P20. „Czy w budynku, który Pan/i zamieszkuje występują następujące problemy:

Przeciekający dach

Zawilgocone ściany, podłogi lub fundamenty

Butwiejące okna lub podłogi”.

Jako ubogie energetycznie klasyfikowane są te gospodarstwa, dla których odpowiedź na jedno z powyższych pytań to „Tak”.

Niewystarczający komfort ciepły zimą

Wskaźnik utworzony jest bezpośrednio na podstawie następującego pytania w ankiecie:

P21. „Czy Pana/i mieszkanie: Jest wystarczająco ciepłe w zimie”

Jako ubogie energetycznie klasyfikowane są te gospodarstwa, dla których odpowiedź na powyższe pytanie to „Nie”.

Problemy z rachunkami

Wskaźnik utworzony jest bezpośrednio na podstawie następującego pytania w ankiecie:

P25. „Czy w Pana/i gospodarstwie domowym rachunki są płacone w terminie?”

Jako ubogie energetycznie klasyfikowane są te gospodarstwa, dla których odpowiedź na powyższe pytanie to „Najczęściej nie są płacone w terminie” lub „Nigdy nie są płacone w terminie”.

8.4. Wyniki oszacowania modeli regresji logistycznych

Średnie efekty krańcowe efektów regresji logistycznych¹¹⁶

Zmienna	Wskaźnik ubóstwa energetycznego				
	Wysokie Koszty Niskie Dochody	Zły stan techniczny budynku	Niewystarczający komfort ciepły zimą	Problemy z rachunkami	Wysokie faktyczne wydatki na energię
Charakterystyka geograficzna					
Klasa miejscowości	Poziom bazowy: Łódź				
Miasto 50–100 tys.	-0,011	0,070*	0,031	-0,028	-0,150**
Miasto 20–49 tys.	0,037*	0,072	0,062	-0,058	0,015

¹¹⁵ IBS/EY, 2018. Analiza i opis charakterystyk ubóstwa energetycznego w Polsce, Komisja Europejska / Ministerstwo Energii, Warszawa.

¹¹⁶ Efekt krańcowy: wzrost/(-)spadek prawdopodobieństwa występowania ubóstwa energetycznego.

¹¹⁷ Podregion skierniewicki – powiaty: rawski, skierniewicki, kutnowski, łęczycki, łowicki.

¹¹⁸ Podregion sieradzki – powiaty: poddębicki, sieradzki, zduńskowski, łaski, wieruszowski, wieluński, pajęczański.

Zmienna	Wskaźnik ubóstwa energetycznego				
	Wysokie Koszty Niskie Dochody	Zły stan techniczny budynku	Niewystarczający komfort cieplny zimą	Problemy z rachunkami	Wysokie faktyczne wydatki na energię
Miasto 10–19 tys.	0,044**	-0,012	-0,028	-0,000	0,094
Miasto poniżej 10 tys.	0,036**	-0,011	0,016	-0,022	-0,014
Wieś	0,028	0,058	0,134**	0,018	0,107*
Podregion	Poziom bazy: Łódzki Obszar Metropolitalny				
skierniewicki ¹¹⁷	0,006	-0,030	-0,042	0,005	0,069
piotrkowski	0,038***	0,060**	-0,032	0,019	-0,002
sieradzki ¹¹⁸	0,008	-0,031	-0,052	0,045	0,067
Charakterystyka budynku					
Typ budynku	Poziom bazy: budynek wielorodzinny				
Jednorodzinny	0,115***	-0,015	-0,048	0,078	0,118*
Okres budowy budynku	Poziom bazy: przed 1961				
W latach 1961–1980	0,030***	-0,100***	-0,087***	-0,050	0,105**
W latach 1981–1995	0,069***	-0,140***	-0,131***	-0,121***	0,080*
Po 1995	0,062***	-0,219***	-0,354***	0,072*	0,088
Główne źródło ogrzewania	Ogrzewanie centralne z elektrociepłowni lub kotłowni osiedlowej				
Centralne z kotłowni indywidualnej	0,026	0,087**	0,005	0,006	0,156**
Piec na węgiel, biomasę, olejowy, gazowy	0,041*	0,123***	0,023	0,018	0,126*
Charakterystyka gospodarstwa domowego					
Logarytm dochodu ekwiwalizowanego	-0,189***	-0,150***	-0,104***	0,172***	-0,177***
Liczba osób w gospodarstwie domowym	Poziom bazy: gospodarstwo jednoosobowe				
Dwuosobowe	-0,013	0,058**	0,038	-0,084***	-0,058
Trzyosobowe	-0,074***	0,080**	-0,026	-0,117***	-0,181***
Cztery i więcej osób w gospodarstwie domowym	-0,119***	0,098**	0,003	-0,051	-0,279***

8.5.2. Spis tabel

Tabela 1.	Współwystępowanie problemów ubóstwa energetycznego w różnych gospodarstwach domowych.....	7
Tabela 2.	Cele szczegółowe badania i odpowiadające im pytania badawcze	16
Tabela 3.	Struktura próby i populacji w badaniu ze względu na klasę miejscowości.....	18
Tabela 4.	Struktura próby i populacji w badaniu ze względu na klasę miejscowości.....	19
Tabela 5.	Typologia badanych gospodarstw domowych.....	20
Tabela 6.	Badane instytucje oraz eksperci.....	22
Tabela 7.	Liczba gospodarstw domowych ubogich energetycznie w Polsce i województwie łódzkim.....	27
Tabela 8.	Wskaźniki ubóstwa energetycznego w województwie łódzkim	48
Tabela 9.	Liczba ubogich energetycznie gospodarstw domowych według głównego źródła ogrzewania	51
Tabela 10.	Liczba ubogich energetycznie gospodarstw domowych według typu budynku....	52
Tabela 11.	Liczba ubogich energetycznie gospodarstw domowych mieszczących się w budynkach jednorodzinnych według roku budowy	54
Tabela 12.	Liczba ubogich energetycznie gospodarstw domowych mieszczących się w budynkach wielorodzinnych według roku budowy	55
Tabela 13.	Liczba ubogich energetycznie gospodarstw domowych według głównego materiału budowlanego.....	57
Tabela 14.	Liczba ubogich energetycznie gospodarstw domowych według własności budynku.....	58
Tabela 15.	Liczba ubogich energetycznie gospodarstw domowych według głównego źródła utrzymania	59
Tabela 16.	Liczba ubogich energetycznie gospodarstw domowych według liczby osób	61
Tabela 17.	Liczba ubogich energetycznie jednoosobowych gospodarstw domowych z uwzględnieniem płci.....	62
Tabela 18.	Liczba ubogich energetycznie gospodarstw domowych z uwzględnieniem dzieci...	64
Tabela 19.	Korelacje pomiędzy wskaźnikami ubóstwa energetycznego	65
Tabela 20.	Oszacowania wpływu charakterystyki geograficznej na prawdopodobieństwo ubóstwa energetycznego	66
Tabela 21.	Oszacowania wpływu charakterystyki budynku na prawdopodobieństwo ubóstwa energetycznego	67
Tabela 22.	Oszacowanie wpływu charakterystyki gospodarstwa domowego na prawdopodobieństwo ubóstwa energetycznego.....	69
Tabela 23.	Szczegółowe informacje na temat podregionów wyróżnionych w województwie łódzkim.....	70
Tabela 24.	Liczba gospodarstw domowych ubogich energetycznie według klasy miejscowości.....	72
Tabela 25.	Liczba ubogich energetycznie gospodarstw domowych w podregionach województwa łódzkiego	82
Tabela 26.	Wielowymiarowość przyczyn ubóstwa energetycznego	83
Tabela 27.	Rozkład problemów związanych ze stanem technicznym budynków.....	86
Tabela 28.	Rodzaje urządzeń oraz surowców służących do ogrzewania mieszkań	87
Tabela 29.	Rozkład problemów związanych z komfortem termicznym.....	89

Tabela 30.	Rozkład problemów związanych z praniem i suszeniem ubrań	91
Tabela 31.	Rozkład problemów związanych z oświetleniem.....	92
Tabela 32.	Rozkład problemów związanych z korzystaniem z urządzeń elektrycznych	93
Tabela 33.	Rozkład problemów związanych z gotowaniem	94
Tabela 34.	Mapa współwystępowania problemów gospodarstw domowych związanych z energią.....	95
Tabela 35.	Powiązania problemów zdrowotnych z ubóstwem w badanych gospodarstwach domowych	112
Tabela 36.	Definiowanie ubóstwa energetycznego przez respondentów.....	117
Tabela 37.	Zasady przyznawania dodatku mieszkaniowego	130
Tabela 38.	Interesariusze odpowiedzialni za dodatek mieszkaniowy	130
Tabela 39.	Interesariusze odpowiedzialni za dodatek energetyczny	132
Tabela 40.	Intensywność wsparcia w ramach dodatku energetycznego	133
Tabela 41.	Interesariusze odpowiedzialni za zasiłek celowy na pokrycie kosztów opału	135
Tabela 42.	Program „Czyste Powietrze” w województwie łódzkim	137
Tabela 43.	Podmioty zaangażowane w realizację programu „Czyste Powietrze”	137
Tabela 44.	Program „Czyste Powietrze” w województwie łódzkim – złożone wnioski	138
Tabela 45.	Działania i maksymalna wartość ich dofinansowania w ramach programu „Czyste Powietrze”	138
Tabela 46.	Intensywność dofinansowania w ramach programu „Czyste Powietrze”	139
Tabela 47.	Podmioty zaangażowane w realizację programu „Stop Smog”	141
Tabela 48.	Podmioty zaangażowane we wdrażanie Poddziałania 1.3.2 PO LiŚ	143
Tabela 49.	Kryteria dofinansowania w ramach PO LiŚ.....	143
Tabela 50.	Podmioty zaangażowane w realizację regionalnych programów operacyjnych ..	145
Tabela 51.	Architektura działań OP 4 Gospodarka Niskoemisyjna RPO WŁ 2014-2020.....	146
Tabela 52.	Podmioty zaangażowane w realizację Programu Region.....	149
Tabela 53.	Kryteria w ramach programu REGION.....	149
Tabela 54.	Interesariusze odpowiedzialni za rewitalizację.....	152

8.5.3. Spis wykresów

Wykres 1.	Wskaźniki ubóstwa energetycznego w województwie łódzkim (procent ubogich energetycznie gospodarstw domowych)	6
Wykres 2.	Wskaźniki ubóstwa energetycznego w Polsce i województwie łódzkim (udział procentowy gospodarstw domowych ubogich energetycznie we wszystkich gospodarstwach domowych)	26
Wykres 3.	Subiektywne wskaźniki ubóstwa energetycznego w Polsce i województwie łódzkim (udział procentowy gospodarstw domowych ubogich energetycznie we wszystkich gospodarstwach domowych)	26
Wykres 4.	Wskaźnik Wysokie Koszty Niskie Dochody z uwzględnieniem województwa i wartości wskaźnika w Polsce (udział procentowy gospodarstw domowych ubogich energetycznie we wszystkich gospodarstwach domowych).....	27
Wykres 5.	Wskaźnik Wysokie faktyczne wydatki na energię z uwzględnieniem województwa i wartości wskaźnika w Polsce (udział procentowy gospodarstw domowych ubogich energetycznie we wszystkich gospodarstwach domowych).....	28

Wykres 6.	Wskaźnik Problemy z rachunkami z uwzględnieniem województwa i wartości wskaźnika w Polsce (udział procentowy gospodarstw domowych ubogich energetycznie we wszystkich gospodarstwach domowych).....	29
Wykres 7.	Wskaźnik Zły stan techniczny budynku z uwzględnieniem województwa i wartości wskaźnika w Polsce (udział procentowy gospodarstw domowych ubogich energetycznie we wszystkich gospodarstwach domowych).....	30
Wykres 8.	Wskaźnik Niewystarczający komfort cieplny z uwzględnieniem województwa i wartości wskaźnika w Polsce (udział procentowy gospodarstw domowych ubogich energetycznie we wszystkich gospodarstwach domowych).....	31
Wykres 9.	Wskaźnik Ubóstwo dochodowe z uwzględnieniem województwa i wartości wskaźnika w Polsce (udział procentowy gospodarstw domowych ubogich dochodowo we wszystkich gospodarstwach domowych)	32
Wykres 10.	Osoby korzystające ze świadczeń pomocy społecznej w województwie łódzkim i Polsce w latach 2010–2018 (na 10 tys. mieszkańców)	33
Wykres 11.	Udział ubóstwa jako powodu przyznania pomocy społecznej w woj. łódzkim i Polsce w latach 2014-2018	34
Wykres 12.	Udział gospodarstw domowych poniżej kryterium dochodowego otrzymujących pomoc społeczną w woj. łódzkim i Polsce w latach 2010-2018	34
Wykres 13.	Zmiana liczby ludności w województwie łódzkim oraz Polsce ogółem (2010 = 100)	36
Wykres 14.	Struktura własności mieszkań w województwie łódzkim i Polsce w 2018 roku (w procentach).....	38
Wykres 15.	Zmiany średnich cen energii elektrycznej i gazu dla gospodarstw domowych w latach 2010–2018 w Polsce (2010 = 100).....	41
Wykres 16.	Zmiana średniego rocznego zużycia energii elektrycznej na 1 mieszkańca w latach 2010–2018 województwie łódzkim i w Polsce (w kilowatogodzinach)	43
Wykres 17.	Wskaźniki ubóstwa energetycznego w województwie łódzkim (procent ubogich energetycznie gospodarstw domowych).....	49
Wykres 18.	Udział gospodarstw ubogich energetycznie w ogóle gospodarstw domowych według głównego źródła ogrzewania (w procentach).....	50
Wykres 19.	Udział gospodarstw ubogich energetycznie w ogóle gospodarstw domowych z według typu budynku (w procentach)	52
Wykres 20.	Udział gospodarstw ubogich energetycznie w ogóle gospodarstw domowych mieszczących się w budynkach jednorodzinnych według roku budowy budynku (w procentach).....	53
Wykres 21.	Udział gospodarstw ubogich energetycznie w ogóle gospodarstw domowych zamieszkujących budynki wielorodzinne według roku budowy (w procentach)	55
Wykres 22.	Udział gospodarstw ubogich energetycznie w ogóle gospodarstw domowych według głównego materiału budowlanego (w procentach)	56
Wykres 23.	Udział gospodarstw ubogich energetycznie w ogóle gospodarstw domowych według własności budynku (w procentach)	57
Wykres 24.	Udział gospodarstw ubogich energetycznie w ogóle gospodarstw domowych według głównego źródła utrzymania (w procentach)	59
Wykres 25.	Udział gospodarstw ubogich energetycznie w ogóle gospodarstw domowych według liczby osób w gospodarstwie domowym (w procentach).....	60

Wykres 26. Udział gospodarstw ubogich energetycznie w ogóle jednoosobowych gospodarstw domowych według płci (w procentach)	62
Wykres 27. Udział gospodarstw ubogich energetycznie w ogóle gospodarstw domowych z uwzględnieniem dzieci (w procentach).....	63
Wykres 28. Udział gospodarstw ubogich energetycznie w ogóle gospodarstw domowych według klasy miejscowości (w procentach)	71
Wykres 29. Udział gospodarstw ubogich energetycznie w ogóle gospodarstw domowych według wskaźnika Wysokie Koszty Niskie Dochody w podregionach i w województwie łódzkim (w procentach).....	78
Wykres 30. Udział gospodarstw ubogich energetycznie w ogóle gospodarstw domowych według wskaźnika Zły stan techniczny budynku w podregionach i w województwie łódzkim (w procentach).....	78
Wykres 31. Udział gospodarstw ubogich energetycznie w ogóle gospodarstw domowych według wskaźnika Problemy z rachunkami w podregionach i w województwie łódzkim (w procentach)	79
Wykres 32. Udział gospodarstw ubogich energetycznie w ogóle gospodarstw domowych według wskaźnika Niewystarczający komfort cieplny w podregionach i w województwie łódzkim (w procentach).....	80
Wykres 33. Udział gospodarstw ubogich energetycznie w ogóle gospodarstw domowych według wskaźnika Wysokie faktyczne wydatki na energię w podregionach i w województwie łódzkim (w procentach)	81
Wykres 34. Strategie obniżania wydatków za energię wśród mieszkańców województwa łódzkiego (procent ubogich energetycznie gospodarstw domowych, które podejmują działania w celu obniżania wydatków za energię).....	101
Wykres 35. Powody przeprowadzenia inwestycji termomodernizacyjnych (procent gospodarstw domowych, które przeprowadziły termomodernizację)	104
Wykres 36. Powody braku remontu termomodernizacyjnego (procent gospodarstw, które nie zdecydowały się na inwestycję termomodernizacyjną)	105
Wykres 37. Strategie radzenia sobie ze zbyt niską temperaturą w mieszkaniu (procent gospodarstw domowych, które podejmują działania w celu obniżania wydatków za energię).....	106
Wykres 38. Udział gospodarstw domowych zgłaszających w ankiecie problemy ze zdrowiem w grupie ubogich energetycznie według poszczególnych wskaźników ubóstwa energetycznego (w procentach).....	110
Wykres 39. Udział gospodarstw domowych zgłaszających w ankiecie inne problemy życiowe w grupie ubogich energetycznie według poszczególnych wskaźników ubóstwa energetycznego (w procentach).....	111
Wykres 40. Opinie na temat ochrony środowiska wśród ubogich energetycznie mieszkańców województwa łódzkiego (% odpowiedzi „zdecydowanie się zgadzam” (??) wśród ubogich energetycznie gospodarstw domowych na pytanie: „Wszyscy powinniśmy więcej zajmować się problemami środowiska”).....	126

Wykres 41. Opinie na temat ochrony środowiska wśród ubogich energetycznie mieszkańców województwa łódzkiego (% odpowiedzi „zdecydowanie się zgadzam” (??) wśród ubogich energetycznie gospodarstw domowych na pytanie: „Zbyt duża koncentracja na problemach środowiska odwraca uwagę od ważniejszych problemów bytowych”)	127
Wykres 42. Opinie na temat ochrony środowiska wśród ubogich energetycznie mieszkańców województwa łódzkiego (% odpowiedzi „zdecydowanie się zgadzam” (??) wśród ubogich energetycznie gospodarstw domowych na pytanie: „Ograniczenie zużycia przez Pana/Panią energii ma wpływ na stan środowiska naturalnego”)	128
Wykres 43. Struktura wypłacanych dodatków mieszkaniowych (w procentach).....	131

8.5.4. Spis map

Mapa 1. Udział osób korzystających z pomocy społecznej w 2018 roku w województwie łódzkim w podziale na powiaty	35
Mapa 2. Depopulacja i starzenie się społeczeństwa w 2018 roku w województwie łódzkim w podziale na powiaty.....	37
Mapa 3. Warunki mieszkaniowe i dostęp do sieci energetycznych w województwie łódzkim w 2018 roku	39
Mapa 4. Krajowi operatorzy sieci dystrybucyjnej prądu i gazu w województwie łódzkim ..	42
Mapa 5. Udział ubogich energetycznie gospodarstw domowych w podregionach województwa łódzkiego według wskaźnika Wysokie Koszty Niskie Dochody (w procentach)	73
Mapa 6. Udział ubogich energetycznie gospodarstw domowych w podregionach województwa łódzkiego według wskaźnika Zły stan techniczny budynku (w procentach)	74
Mapa 7. Udział ubogich energetycznie gospodarstw domowych w podregionach województwa łódzkiego według wskaźnika Niewystarczający komfort cieplny zimą (w procentach)	75
Mapa 8. Udział ubogich energetycznie gospodarstw domowych w podregionach województwa łódzkiego według wskaźnika Problemy z rachunkami (w procentach)	76
Mapa 9. Udział ubogich energetycznie gospodarstw domowych w podregionach województwa łódzkiego według wskaźnika Wysokie faktyczne wydatki na energię (w procentach)	77

ISBN 978-83-951663-9-6

ISBN e-book PDF 978-83-954054-0-2

ISBN e-book EPUB 978-83-954054-1-9

ISBN e-book MOBI 978-83-954054-2-6

Publikacja bezpłatna

Rzeczpospolita
Polska

Unia Europejska
Europejskie Fundusze
Strukturalne i Inwestycyjne

